

ОТЧЕТ

ЗА 2012 г.

**ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА АКТУАЛИЗИРАНАТА НАЦИОНАЛНА
СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ
НА НАСЕЛЕНИЕТО В РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ (2012 – 2030 г.)**

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧАСТ I. ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В ДЕМОГРАФСКОТО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ	4
1.1. ЕСТЕСТВЕН ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО	4
1.1.1. Относителен естествен прираст	6
1.1.2. Абсолютен естествен прираст	9
1.2. РАЖДАЕМОСТ	10
1.2.1. Аборти	18
1.3. СМЪРТНОСТ	20
1.3.1. Обща смъртност	20
1.3.2. Преждевременна смъртност	22
1.3.3. Детска смъртност	23
1.3.4. Майчина смъртност	24
1.4. ВЪТРЕШНА И ВЪНШНА МИГРАЦИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО	26
1.4.1. Преселвания между населените места в страната (вътрешна за страната миграция)	26
1.4.2. Миграция от страната в чужбина (миграция извън страната/емиграция)	28
1.4.3. Миграция от чужбина в страната и имиграция	28
1.4.4. Механичен прираст на населението	29
ЧАСТ II. СТРУКТУРИ НА НАСЕЛЕНИЕТО. СОЦИАЛНИ НЕРАВЕНСТВА. СОЦИАЛНИ ДИСБАЛАНСИ И СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ. РАЗВИТИЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ. СОЦИОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРОЦЕСИ	30
2.1. СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО ПО ПОЛ	31
2.2. СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО ПО ВЪЗРАСТ	31
2.3. ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО	34
2.4. СЕМЕЙСТВА И СЕМЕЙНИ ОТНОШЕНИЯ. БРАКОВЕ И БРАКОРАЗВОДИ	37
2.5. БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ	38
2.6. ДОМАКИНСТВА – ДОХОДИ, РАЗХОДИ, ПОТРЕБЛЕНИЕ	38
2.7. ЕТНИЧЕСКА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО	40
2.8. РЕЛИГИОЗНА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО	40
2.9. ОБРАЗОВАТЕЛНА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО	40
ЧАСТ III. ДЕМОГРАФСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ДЕМОГРАФСКА ПОЛИТИКА.	42
3.1. ОСОБЕНОСТИ НА БЪЛГАРСКАТА ДЕМОГРАФСКА ПОЛИТИКА. АКТУАЛИЗИРАНА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В Р БЪЛГАРИЯ (2012-2030 г.)	42
3.2. ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, СВЪРЗАНИ С НАМАЛЯВАНЕ НА РАЖДАЕМОСТТА. РАЖДАЕМОСТ В УСЛОВИЯТА НА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА И РЕЦЕСИЯ. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СОЦИАЛНА ПОДКРЕПА НА СЕМЕЙСТВАТА С ДЕЦА.	57

3.3. ДЕМОГРАФСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО. ПРЕОЦЕНКА НА ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО В ЕВРОПА. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО ВЪРХУ СОЦИАЛНИТЕ СИСТЕМИ, ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СТАБИЛИЗИРАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ СИСТЕМИ И ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ В ОТГОВОР ЗА ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО.	82
ЧАСТ IV. ОТЧЕТ ЗА 2012 г. ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ ПО НАПРАВЛЕНИЯТА НА АКТУАЛИЗИРАНАТА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В Р РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, 2012-2030 г.	116
ПРЕПОРЪКИ	304

ЧАСТ I. ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В ДЕМОГРАФСКОТО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ

Тенденциите в демографските процеси и измененията в броя и структурите на населението оказват силно влияние върху основните социални системи: икономическа, образователна, здравна, пенсионна, системата за социална защита и др. В същото време характеристиките на икономическата и социална среда се отразяват в голяма степен върху развитието на демографските събития. Взаимодействието между тези процеси е предизвикателство за всяко управление.

Основните фактори, които влияят върху измененията в броя и структурите на населението са демографските процеси - раждаемост, смъртност и миграция.

Текущата демографска ситуация в страната се характеризира с продължаващо намаляване и застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност.

Въпреки относителното забавяне на темповете на намаляване на населението през последните години, краткотрайното подобряване на показателите за раждаемостта, бавното увеличаване на средната продължителност на предстоящия живот и намаляване на влиянието на външната миграция, с голям дългосрочен негативен ефект остават отрицателният естествен прираст на населението, високото равнище на общата смъртност, застаряването на населението, обезлюдяването на населени места и райони, възпроизвеждането на различни социални неравенства.

Като положителни през 2012 г. могат да бъдат отчетени следните тенденции:

- Тоталният коефициент на плодовитост запазва нивата си от 2011 г.;
- Преждевременната смъртност е по-ниска в сравнение с тази от 2011 г.;
- Продължава да намалява детската смъртност;
- Относително устойчива е тенденцията на намаляване на майчината смъртност;
- Намалява броят на децата, родени от майки под 15 години;
- Нараства средната продължителност на предстоящия живот;
- Миграцията вътре в страната продължава да намалява.
- Миграцията на населението извън страната през 2012 г. се увеличава спрямо 2011 година
- Нараства броят на имигрантите.
- Задържа се процесът на намаляване на отрицателния механичен прираст на населението.

1.1. ЕСТЕСТВЕН ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение.

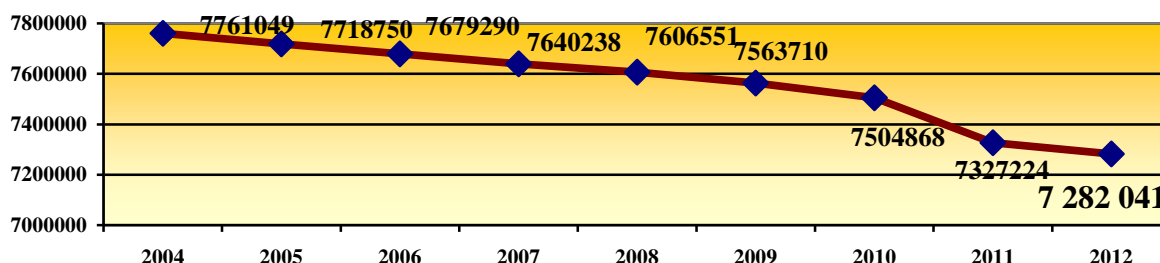
Разликата между ражданията и умираанията представлява естественият прираст на населението.

След 1990 г. демографското развитие на страната се характеризира с отрицателен естествен прираст на населението.

И през 2012 г. населението в България продължава да намалява. В сравнение с 2011 г. населението на страната намалява с 45 183 души, или с 0.6%.

Към 31 декември 2012 г. населението на България е 7 282 041 души, което представлява 1.5% от населението на Европейския съюз¹ и нарежда страната на 16-о място по брой на населението непосредствено след Австрия (8 443 хил. души) и преди Дания (5 581 хил. души).

Фигура: Брой на населението за периода 2004-2012 г.

Източник: НСИ; Графика: МТСП

Намалението на населението в страната в резултат на отрицателния естествен прираст (нарастването на отрицателния естествен прираст) се дължи главно на високите нива на общата смъртност и на продължителния акумулиращ ефект на ниската раждаемост. Раждаемостта не може да компенсира нивата на смъртност.

Таблица: Живородени, умрели, естествен прираст, през периода 2004-2012 г.

Година	Раждания	Умирения	Естествен прираст
2004	69886	110110	- 40224
2005	71075	113374	- 42299
2006	73978	113438	- 39460
2007	75349	113004	- 37655
2008	77712	110523	- 32811
2009	80956	108068	- 27112
2010	75513	110165	- 34652
2011	70846	108258	- 37412
2012	69121	109281	- 40160

Източник: НСИ

Таблица: Прогноза за броя на населението в периода 2015-2060 г. (Евростат)

Държави/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
ЕС-27	508234690	514365687	519109103	522342413	524536969	525702440	525624613	524052690	521034357	516939258
България	7362311	7121205	6856247	6611320	64062149	6235049	6070437	5895876	5720244	5531318
Мъже	3553762	3432935	3303239	3186006	3091137	3015316	2943431	2867517	2786845	2700421
Жени	3808549	3688270	3553008	3425314	3315012	3219733	3127006	3031352	2933399	2830897

Източник на данните: Евростат, Таблица МТСП

¹ При международните сравнения данните за държавите от Европейския съюз се отнасят за 2011 г.; източник: сайт на Евростат - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.

Таблица: Прогноза за броя на населението в периода 2015-2060 г. (НСИ)

Държава/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
I вариант (при хипотеза за конвергентност): Този вариант се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки										
България	7 159 819	6 950 436	6 734 989	6 519 217	6 311 454	6 115 526	5 929 267	5 748 061	5 567 060	5 384 040
Мъже	3 481 593	3 381 464	3 282 376	3 185 646	3 094 735	3 010 667	2 930 776	2 851 369	2 769 864	2 686 049
Жени	3 678 226	3 568 972	3 452 613	3 333 571	3 216 719	3 104 859	2 998 491	2 896 692	2 797 196	2 697 991
Жени 15-49г.	1565139	1460021	1363119	1274852	1201275	1111690	1062690	1039288	1015740	975259
Население 0-14г.	1000831	996410	928878	848614	789626	767612	765331	756445	729539	692490
Население 15-64г.	4696809	4428305	4232043	4070249	3883876	3646293	3402487	3199832	3009031	2919398
Население 65+ г.	1462179	1525227	1574068	1600354	1637952	1701621	1761449	1791784	1828490	1772152
Население 15-19г.	314 842	318 119	350 476	344 149	319 654	284 947	262 113	258 402	263 020	262 377
Население 0-19г.	1315673	1314529	1279354	1192763	1109280	1052559	1027444	1014847	992559	954867
Население 80-100г.	334972	344309	373212	453202	499116	527442	543912	581122	644527	699300
II вариант (относително ускоряване): При този вариант се предполага , че демографското развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 171 499	6 994 911	6 823 688	6 657 777	6 501 522	6 355 423	6 215 927	6 078 733	5 938 897	5 792 819
Мъже	3 488 132	3 406 453	3 332 291	3 263 761	3 202 163	3 146 923	3 094 804	3 041 689	2 984 342	2 921 396
Жени	3 683 367	3 588 458	3 491 397	3 394 016	3 299 359	3 208 500	3 121 123	3 037 044	2 954 555	2 871 423
Жени 15-49г.	1565370	1460880	1364495	1276865	1204706	1116901	1069936	1048903	1028119	991078
Население 0-14г.	1001925	1001086	938638	862833	806324	786693	788830	786039	764871	731649
Население 15-64г.	4699340	4436956	3802393	3633812	3913782	3202614	3444299	2803775	3058571	2974904
Население 65+ г.	1470234	1556869	1636775	1702512	1781416	1885843	1982798	2046463	2115455	2086266
Население 15-19г.	314 847	318 085	350 304	344 773	322 511	289 372	266 985	263 535	269 147	270 338
Население 0-19г.	1316772	1319171	1288942	862833	1128835	1076065	1055815	1049574	1034018	731649
Население 80-100г.	338761	359192	404641	509862	584915	642766	685532	749172	843331	930292
III вариант (относително забавяне): При този вариант развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 154 213	6 928 843	6 691 178	6 450 454	6 216 500	5 994 985	5 784 382	5 579 650	5 376 290	5 173 546
Мъже	3 478 386	3 369 266	3 257 551	3 146 542	3 040 573	2 941 464	2 846 919	2 753 414	2 658 874	2 564 058
Жени	3 675 827	3 559 577	3 433 627	3 303 912	3 175 927	3 053 521	2 937 463	2 826 236	2 717 416	2 609 488
Жени 15-49г.	1565024	1459654	1362462	1273862	1199603	1109148	1059179	1034625	1009746	967664
Население 0-14г.	1000298	994190	924113	841684	781428	758115	753628	741796	712234	673399
Население 15-64г.	4695564	4424046	4224230	3611867	3867923	3626438	3379642	3174338	2981843	2889131
Население 65+ г.	1458351	1510607	1542835	1550101	1567149	1610432	1651112	1663516	1682213	1607635
Население 15-19г.	314 834	318 144	350 569	343 827	318 248	282 781	259 680	255 826	259 935	258 399
Население 0-19г.	1315132	1312334	1274682	1185511	1099676	1040896	1013308	997622	972169	931798
Население 80-100г.	333194	337231	358305	426476	458963	474016	478718	503518	551583	590176

Източник на основните данни: НСИ

Източник на преизчислени по възрастови периоди данни: МТСП

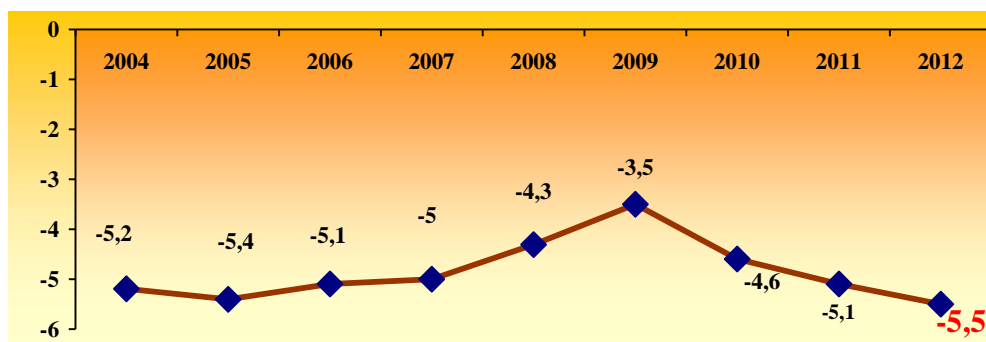
Поради обстоятелството, че прогнозните разчети за общия брой на населението в България за 2015 г. (7 362 311) според Евростат са надценени, дори и съотнесени към реалните данни за общия брой на населението през 2011 г. (7 327 224) и 2012 г. (7 282 041), в настоящия **Отчет** и при планиране на мерки по демографската политика, ще бъдат използвани главно прогнозни данни на **Националния статистически институт (НСИ)**.

1.1.1.Относителен естествен прираст

През 2012 г. всички области в страната имат отрицателен естествен прираст. Такава е картината и през 2011 г.

Намалението на населението, измерено чрез коефициента на естествения прираст (разликата между броя на живородените и броя на умрелите на 1 000 души от средногодишния брой на населението), е минус 5.5%. През 2011 г. той е минус 5.1%, а през 2010 г - минус 4.6%.

**Фигура: Коефициент на естествен прираст на 1000 души
за периода 2004-2012г.**

Източник: НСИ; Графика: МТСП

Коефициентът на естествен прираст в градовете е минус 2.8‰, а в селата - минус 12.8‰, или намалението на населението в страната в резултат на естествения прираст се дължи предимно на негативните демографски тенденции в селата. В предходната 2011 г. коефициентът на естествен прираст в градовете е минус 2.2‰, а в селата - минус 12.7‰.

Продължава да се задълбочава тенденцията намалението на населението в страната в резултат на естествения прираст да се дължи предимно на негативните демографски тенденции в селата.

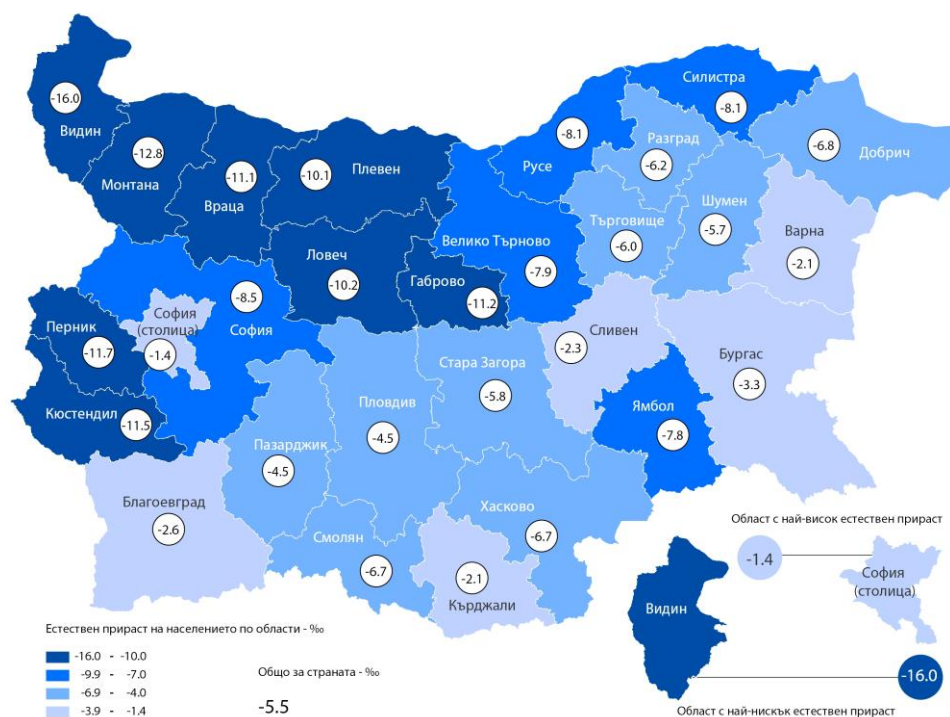
Но трябва да се отчете, че продължава да се задълбочава тенденцията на намаление на населението и в градовете - от минус 1.6‰ (промила) през 2010 г., минус 2.2‰ (промила) през 2011 г. до минус 2.8‰ (промила) през 2012 г.

Намалението на населението в страната в резултат на отрицателния естествен прираст се дължи предимно на негативните тенденции в демографското развитие на населението в селата. Населението в селата продължава да намалява с високи темпове. Задълбочава се обаче, намалението на населението и в градовете.

С най-ниски по стойности коефициенти на отрицателен естествен прираст са областите София (столица) (-1.4‰), Варна и Кърджали (по -2.1‰). През 2011 г. с най-ниски по стойности коефициенти на отрицателен естествен прираст са били областите София (столица) (-1.1‰), Варна (-1.5‰) и Сливен (-2.0‰).

Продължава да се задълбочава тенденцията на най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст в областите Видин, Монтана и Перник, в които той достига съответно минус 16.0, минус 12.8 и минус 11.7‰, при съответни стойности на коефициента през 2011 г. - минус 15.2, минус 12.3 и минус 11.3‰. За сравнение, през 2010 г. с най-ниски по стойности коефициенти на отрицателен естествен прираст (под минус 2.0‰) са областите Кърджали (-0.7‰), Варна (-1.1‰) и Благоевград (-1.7‰). През 2010 г. с най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст са били областите Видин, Монтана и Враца, в които той достига съответно минус 14.6, минус 12.2 и минус 10.3‰. През 2010 г. само област София (столица) е с положителен естествен прираст (0.1‰).

**Фигура: Естествен прираст на населението през 2012 по области
(На 1 000 души)**

Източник: НСИ

**Фигура: Естествен прираст на 1 000 души от населението през 2012 г.
По статистически райони, области и местоживееене**

Статистически райони	Естествен прираст (‰)		
	общо	град	село
Общо за страната	-5,5	-2,8	-12,8
Северозападен	-11,5	-5,8	-21,4
Северен централен	-8,2	-5,2	-14,2
Североизточен	-4,2	-2,0	-9,9
Югоизточен	-4,4	-2,1	-10,3
Югозападен	-3,7	-2 0	-12,5
Южен централен	-4,7	-2,2	-9,9

Източник: НСИ

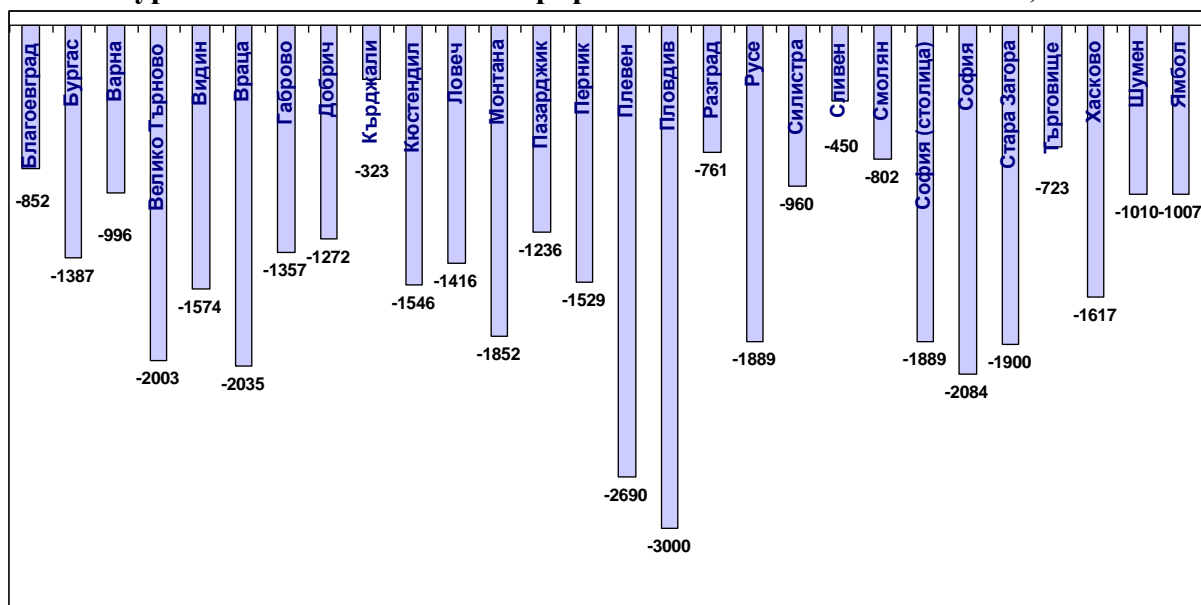
Коефициентът на естествения прираст общо за ЕС-27 през 2011 г. е 0.8‰.

Единадесет страни в ЕС имат положителен естествен прираст, като най-висок е този показател в Ирландия (10.0‰) и Кипър (4.8‰). Освен нашата страна с отрицателен естествен прираст на населението, но с по-ниски стойности, са Латвия (-4.7‰), Унгария (-4.1‰), Румъния (-2.6‰), Германия (-2.3‰), Литва (-2.2‰), Португалия (-0.6‰), Италия (-0.8‰), Естония (-0.4‰) и Гърция (-0.4‰).

1.1.2. Абсолютен естествен прираст

Няма област в България, която да не е засегната от абсолютен отрицателен естествен прираст на населението си. Подобно на 2011 г. (2 760) и през 2012 г. абсолютният отрицателен естествен прираст нараства с нови 2 748 души.

Фигура: Абсолютен естествен прираст на населението по области, 2012 г.

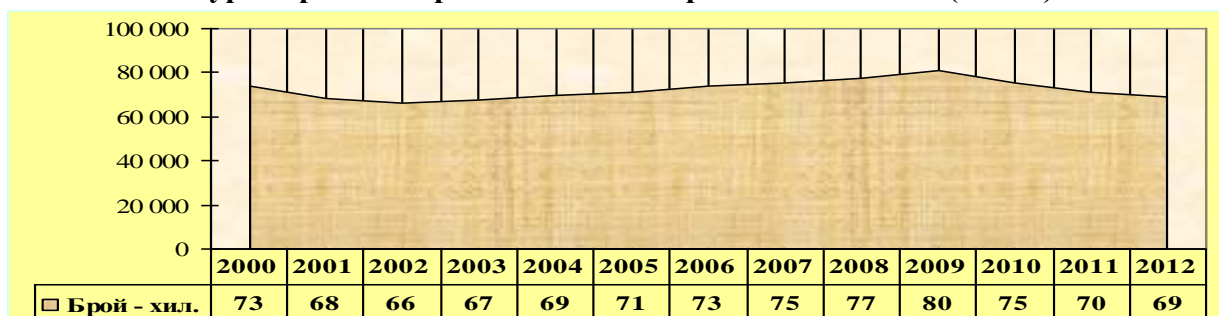
Източник: НСИ; Графика МТСП

Намалението на населението в страната в резултат на отрицателния естествен прираст се дължи на запазващите се високи нива на смъртност и намаляване на нивата на раждаемост.

1.2. РАЖДАЕМОСТ

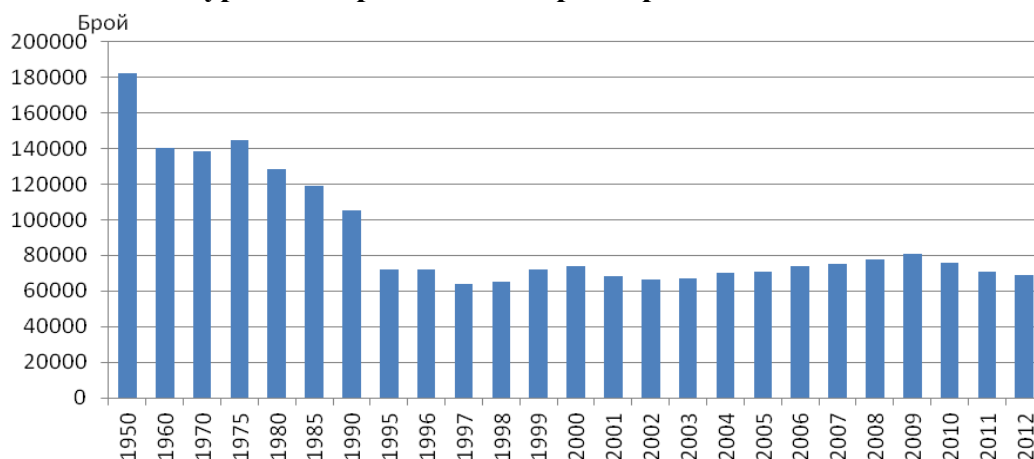
През 2012 г. в страната са регистрирани 69 678 родени деца, като от тях **69 121 (99.2%) са живородени**. В сравнение с предходната година броят на живородените е намалял с 1 725 деца, или с 2.4%. За разлика от 2011 г., когато броят на родените деца намалява с 4 667 в сравнение с 2010 г., през 2012 г. темпът на намаляване на раждаемостта се забавя.

Фигура: Брой живородени деца за периода 2000-2012г. (в хил.)

Източник: НСИ; Графика МТСП

Фигура: Живородени деца през периода 1950 - 2012 г.

Източник: НСИ

Таблица: Раждания (в т.ч. живородени) през 2012 г. – по статистически райони и местоживееене

Статистически райони	Раждания (брой)			Живородени (брой)		
	Всичко	В градовете	В селата	Всичко	В градовете	В селата
Общо за страната	69678	52051	17627	69121	51658	17463
Северозападен	7041	4547	2494	6979	4503	2476
Северен централен	7299	4847	2452	7233	4808	2425
Североизточен	9483	6824	2659	9412	6782	2630
Югоизточен	11132	7835	3297	11024	7754	3270
Югозападен	20836	18277	2559	20707	18163	2544
Южен централен	13887	9721	4166	13766	9648	4118

Източник на данните: НСИ, Изследване на Раждаемостта

Таблица: Живородени деца през 2012 г. – по статистически райони, ранг и пол

Ранг на детето	България		
	Общо	Момчета	Момичета
Общо	69121	35662	33459
1	35712	18347	17365
2	24341	12631	11710
3	5073	2655	2418
4	1733	892	841
5	816	418	398
6	437	214	223
7	273	141	132
8	154	84	70
9	92	45	47
10	49	27	22
11+	43	21	22
Непоказано	398	187	211

Източник: НСИ

Сред живородените деца през 2012 г. 35 712 са от първи ранг, а 33011 са от втори, трети и по-висок ранг деца в семействата (при 398 непоказани случая).

Таблица: Поредност на родените деца през 2011 и 2012 г.

Година	Общо	Първо	Второ	Трето	Четвърто и повече	Непоказано
2011	71402	37135	25016	5037	3609	605
2012	69678	35954	24514	5138	3671	3671

Източник НСИ; Таблица МТСП

8,7% от живородените деца в България през 2012 г. са с тегло под 2500 грама.

Таблица: Относителен дял на живородените през 2012 г., с тегло над 2 500 грама по статистически райони и

Статистически райони	Относителен дял – % над 2500 грама		
	Общо	Момчета	Момичета
Общо	83,5	84,3	82,6
Северозападен	82,1	83,3	80,8
Северен централен	80,9	81,3	80,5
Североизточен	82,0	82,2	81,7
Югоизточен	84,3	85,3	83,1
Югозападен	84,5	85,4	83,6
Южен централен	84,4	85,4	83,4

Източник: НСИ

Коефициентът на обща раждаемост² през 2012 г. е 9.5‰, а през предходните 2009, 2010 и 2011, той е бил съответно 10.7‰, 10.0‰ и 9.6‰.

² Брой живородени деца на 1 000 души от средногодишния брой на населението през годината.

Броят на живородените момчета (35 662) е с 2 203 по-голям от този на живородените момичета (33 459), или на 1 000 родени момчета се падат 938 момичета.

В градовете и селата живородените са съответно 51 658 и 17 463 деца. Коефициентът на раждаемост в градовете е 9.7‰, а в селата - 8.8‰. През 2011 г. тези коефициенти са били съответно 10.0 и 8.7‰, а през 2010 г. те са били съответно 10.6 и 8.6‰. По-младата възрастова структура на населението в градовете и по-големият брой родилни контингенти определят и по-високия коефициент на раждаемост на населението в тях.

Таблица: Коефициенти на раждаемост и естествен прираст на населението

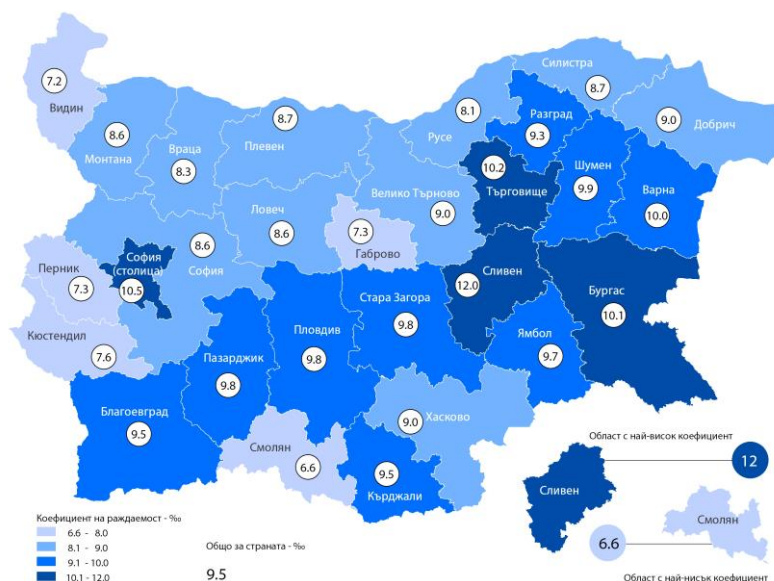
Година	Раждаемост (на 1 000 души)	Естествен прираст (на 1 000 души)	Тотален коефициент на плодовитост
1990	12.1	-0.4	1.81
1995	8.6	-5.0	1.23
2001	8.6	-5.6	1.24
2005	9.2	-5.4	1.31
2006	9.6	-5.1	1.38
2007	9.8	-5.0	1.42
2008	10.2	-4.3	1.48
2009	10.7	-3.5	1.57
2010	10.0	-4.6	1.49
2011	9.6	-5.1	1.51
2012	9.5	-5.5	1.50

Източник: НСИ

Запазват се териториалните различия по отношение на раждаемостта.

В териториален аспект най-висока е раждаемостта в областите Сливен - 12.0‰, София (столица) - 10.5‰, и Търговище - 10.2‰. Общо десет области имат коефициент на раждаемост над общия за страната - 9.5‰. С най-ниска раждаемост през 2012 г. са областите Видин и Смолян - съответно 7.2 и 6.6‰.

Фигура: Коефициент на раждаемост по области през 2012 г.

Източник: НСИ

Таблица: Коефициент на раждаемост през 2012 г. по местоживее и статистически райони (раждаемост на 1000 души от населението)

Статистически райони	Общо	В градовете	В селата
Общо	9,5	9,7	8,8
Северозападен	8,4	8,6	8,1
Северен централен	8,5	8,5	8,6
Североизточен	9,8	9,7	10,2
Югоизточен	10,3	10,1	10,8
Югозападен	9,7	10,2	7,2
Южен централен	9,4	9,8	8,5

Източник: НСИ

Коефициентът на раждаемост общо за ЕС-27 е 10.4‰ по данни на Евростат. Най-високо равнище на раждаемост от европейските страни има Ирландия - 16.3‰, следват Великобритания (12.9‰) и Франция (12.6‰).

Равнището на раждаемостта в България е на нивото на раждаемостта в страни като Гърция (9.4‰) и Австрия (9.3‰). С най-нисък коефициент на раждаемост в Европейския съюз са Унгария (8.8‰), Италия (9.0‰) и Латвия (9.1‰).

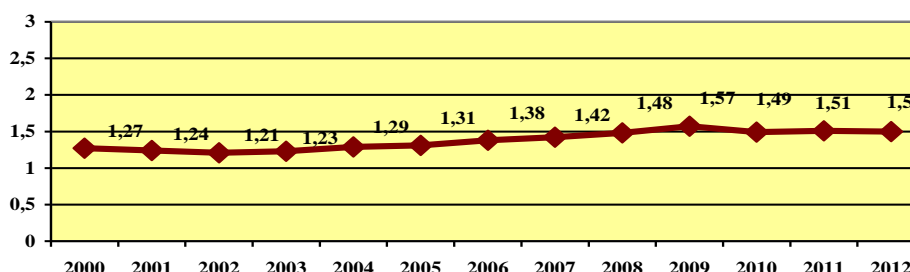
Броят на жените във фертилна възраст (15 - 49 навършени години), или размерът на родилните контингенти и тяхната плодовитост оказват съществено влияние върху равнището на раждаемостта и определят характера на възпроизводството на населението.

Броят на жените във фертилна възраст към 31.12.2012 г. е 1 625 хиляди като спрямо предходната година той намалява с близо 26 хил., а спрямо 2001 г. - с 283 хил. жени.

Съществено значение за намалението на раждаемостта оказват и измененията във възрастовата структура на родилните контингенти. Трябва да се има предвид, че близо 90% от ражданията се осъществяват от жените на възраст от 15 до 34 години, които през 2012 г. са 864 хил. и са намалели спрямо 2011 г. с 3.0%, а в сравнение с 2005г. - с 19.2%. Броят на жените в тази възрастова група намалява основно поради по-малкия брой момичета, които влизат във фертилна възраст, и емиграционните процеси.

Тоталният коефициент на плодовитост³ е един от основните показатели, характеризиращи плодовитостта на жените. **През 2012 г. средният брой живородени деца от една жена е 1.50.** За сравнение, през 2001 г. той е бил 1.24 деца, а през 2011 г. - 1.51 деца.

Тоталният коефициент на плодовитост общо за ЕС-27 е 1.57 деца през 2011г. Фигура: Тотален коефициент на плодовитост за периода 2000 – 2012 г.

Източник: НСИ; Графика МТСП

³ Среден брой живородени деца, които би родила една жена през целия си фертилен период съобразно повъзрастовата плодовитост през отчетната година

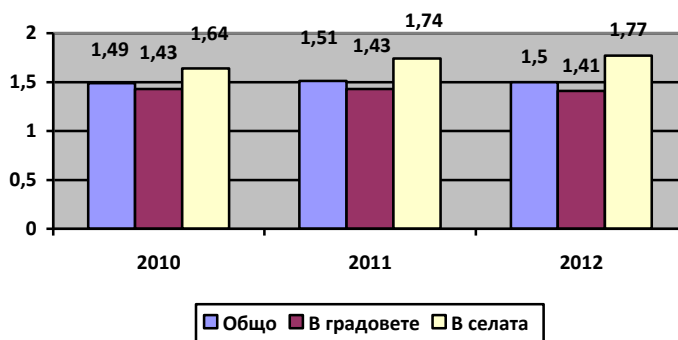
Въпреки, че коефициентът на раждаемост намалява около нивата на 2006 г., тоталният коефициент на плодовитост запазва умерен темп на нарастване в годините след 2006 г. Подобна картина е показателна за случаите, когато броят на родените деца от една жена във фертилна възраст се запазва умерено висок, но общият брой на родените деца намалява, поради намаляване на родилните контингенти.

Относително по-високото ниво на раждаемост от 2005 г. до 2009 г. се дължи предимно на повишаването на плодовитостта на родилните контингенти, измерена чрез тоталния коефициент на плодовитост⁴ и раждането на деца от по-висок ранг – второ трето и повече, както и на относително по-бавния темп на намаляване на броя на жените в детеродна възраст.

Докато през 2005 г. средният брой живородени от една жена е бил 1.31 деца, то през 2008г. той достига 1.48, през 2009г. - 1.57, през 2010г. - 1.49 деца, през 2011г. – 1.51 деца, а през 2012 г. – 1.50 деца. Тези стойности на плодовитостта през последните години са най-високите след 1991 г., когато този коефициент е бил 1.65 деца.

Трябва да се има предвид, че броят на жените във фертилна възраст намалява и ще продължава да намалява, поради което ще намалява и абсолютният брой на ражданията в страната, но може да се запазва или увеличава тоталният коефициент на плодовитост, което означава, че биха могли да се увеличават случаите на реализиране на „отложени” раждания и на раждания на деца от по-висок ранг – второ, трето и повече.

Фигура:Тотален коефициент на плодовитост по местоживееене в страната, 2010-2012г.

Източник: НСИ; Графика МТСП

Коефициентът на обща раждаемост в градовете е по-висок от този в селата, поради по-младата възрастова структура на населението в градовете и по-големият брой родилни контингенти. Но тоталният коефициент на плодовитост е по-висок в селата, което поставя въпроса за качеството на отглеждането, възпитанието и социализацията на децата в селата.

⁴ Среден брой живородени деца, които би родила една жена през целия си фертилен период съобразно повъзrastовата плодовитост през отчетната година

България има регресивен тип възпроизводство.

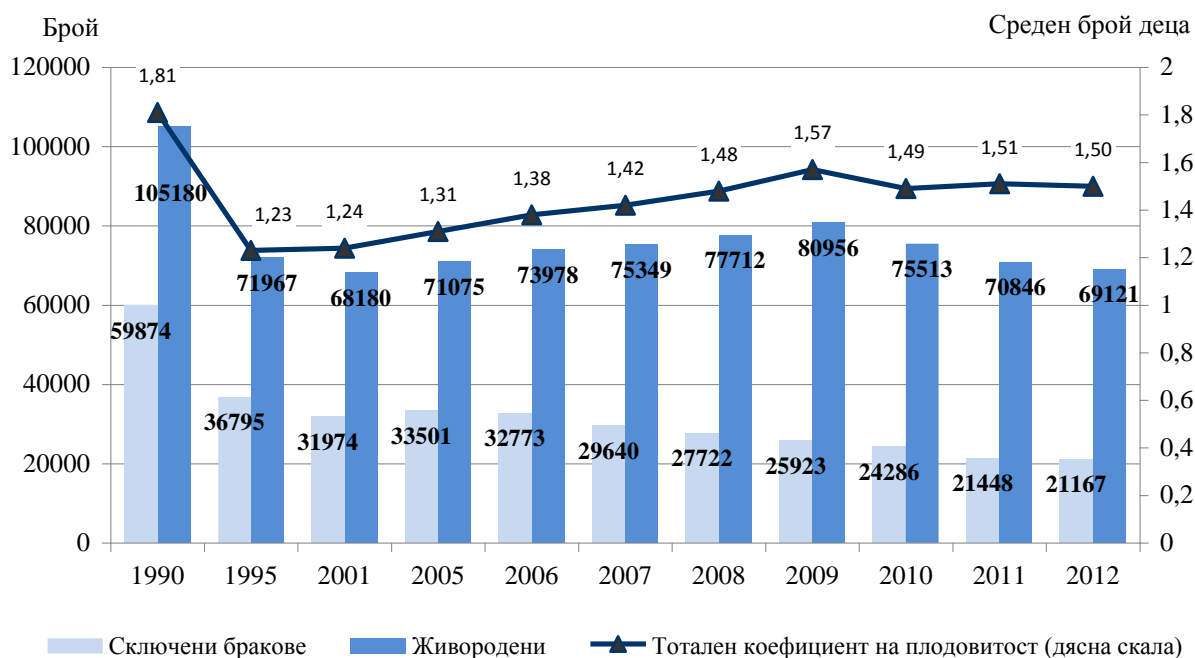
Нетният коефициент на възпроизводство⁵ в страната през 2010, 2011 г. и 2012 г. е съответно: 0.712; 0.719 и 0.715.

Брутният коефициент на възпроизводство в страната през 2012 г. е 0.727.

Продължава да намалява броят на децата, родени от майки под 15 години – от 341 335 през 2011 г. на 250 246 деца през 2012 година. В същото време броят на децата, родени от жени на възраст над 40 години, се увеличава от 1 205 общо родени и 1 190 живородени през 2011 г. на 1 225 общо родени и 1 208 живородени през 2012 година.

През 2012 г. средната възраст на жените при раждане на първо дете и при сключване на първи брак запазват нивата си от 2011 г. - съответно **26.3 и 27.0 (26.9 г. за 2011 г.) години**. При сравняване на двата показателя се очертава обща тенденция раждането на първо дете да предхожда сключването на брак.

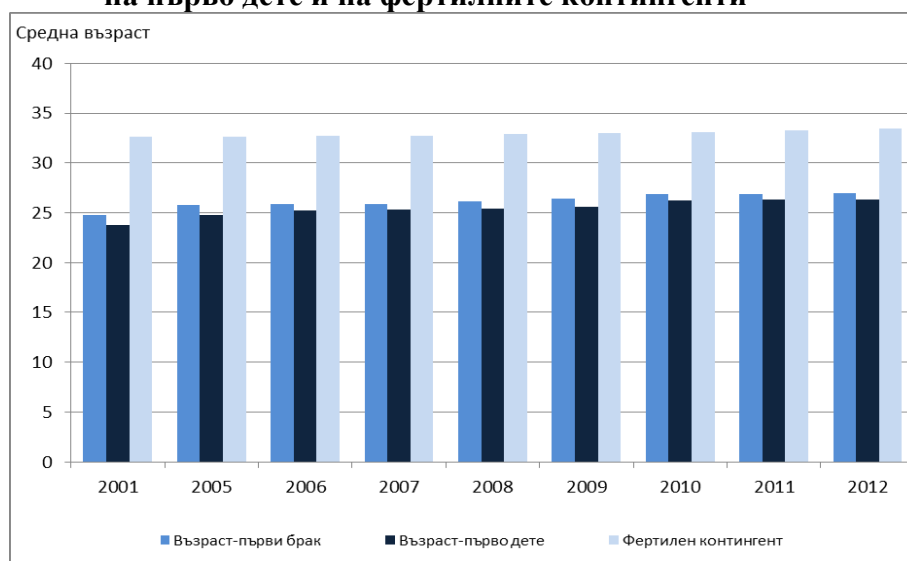
Фигура: Сключени бракове и живородени деца и коефициент на плодовитост

Източник: НСИ

⁵ **Нетният коефициент за възпроизводство** на населението показва средният брой момичета, които би родила една жена през фертилния си период и които биха доживели до нейната възраст при раждането, ако повъзрастовата плодовитост и смъртност останат такива, каквито са през отчетната година.

Фигура: Средна възраст на жените при сключване на първи брак, раждане на първо дете и на фертилните контингенти

Източник: НСИ

Таблица: Раждания по възраст на майката – 2011 г. – 2012 г.

Възраст на майката	Брой родени деца	
	2011 г.	2012 г.
Под 15 г.	341	250
15-19 г.	7522	7213
20-24 г.	16635	16000
25-29 г.	21364	21115
30-34 г.	17127	16386
35-39 г.	7201	7486
40-44 г.	1142	1141
45-49 г.	59	73
Над 50 г.	4	11
Непоказано	7	3
Общо	71402	69678

Източник: НСИ; Таблица МТСП

През 2012 г. са регистрирани 1 138 случая на многоплодни раждания, като при 1 116 от тях са родени по две, а при 22 - по три деца. Спрямо 2011 г. многоплодните раждания са се увеличили с 19 случая.

През 2010 г. са регистрирани най-голям брой многоплодни раждания от 1960г. досега - 1 244 раждания.

Таблица: Многоплодни раждания – брой случаи

Година	Общо	Раждания на 2 деца	Раждания на 3 деца
2010	1244	1191	53
2011	1119	1096	23
2012	1138	1116	22

Източник: НСИ; Таблица МТСП

От 1991 г. се наблюдава трайна тенденция на увеличаване на извънбрачните раждания. Техният относителен дял непрекъснато нараства от 18.5% през 1992 г. на 42.0% през 2001 г., 53.4% през 2009г., 54.1% през 2010г., 56.1% през 2011 година. **През 2012 г. броят на живородените извънбрачни деца е 39 695, или 57.4% от всички живородени.**

Високата извънбрачна раждаемост е резултат от значителното нарастване на броя на фактическите съжителствата сред младите хора.

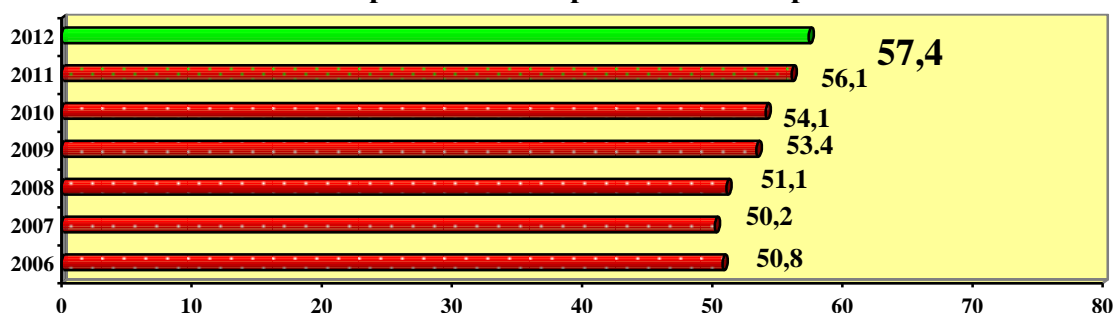
За 69.0% през 2011 г. и за 69.8% през 2012 г. от извънбрачните деца има данни за бащата, което означава, че тези деца най-вероятно се отглеждат в семейна среда от родители, живеещи в съжителство без брак.

В териториален аспект най-висок е относителният дял на извънбрачни раждания в областите Ловеч (76.2%), Видин (73.9%) и Сливен (73.0%), а най-нисък - в Кърджали (41.5%), Благоевград (41.9%) и София (столица) (48.0%).

Тенденцията на нарастване на относителния дял на извънбрачните раждания е в съответствие с промяната от традиционния семеен модел за сключен граждански брак към свободно съжителство. Новият семеен модел променя и семейните отношения, и мястото и ролята на семейството в обществото, в посока на намаляване на тяхната икономическа, социална и традиционно - ценностна тежест и значимост.

Повишаването на извънбрачната раждаемост е характерно за повечето страни в Европейския съюз. Най-висок е относителният дял на извънбрачните раждания в Естония - 59.7%, Словения - 56.8%, и Франция - 55.8%, а най-нисък - в Гърция - 7.4%.

Фигура: Относителен дял на извънбрачните живораждания за периода 2006-2012г.

Източник: НСИ; Графика МТСП

Ражданията на деца с по-висок ранг от второ дете – трето и повече деца, са по-често срещани при извънбрачните раждания.

Таблица: Плодовитост според брачни и извънбрачни раждания, 2011/2012 г.

БРАЧНИ РАЖДАНИЯ						ИЗВЪНБРАЧНИ РАЖДАНИЯ					
ОБЩО	ПОРЕДНОСТ НА ДЕТЕТО					ОБЩО	ПОРЕДНОСТ НА ДЕТЕТО				
	Първо	Второ	Трето	Четвърто и повече	Непок.		Първо	Второ	Трето	Четвърто и повече	Непок.
2011 г.											
31305	15584	13559	1478	491	193	40097	21551	11457	3559	3118	412
2012 г.											
29591	14656	12866	1518	428	123	40087	21298	11648	3620	3243	278

Източник: НСИ; Таблица МТСП

Рискови групи по отношение на свободните съжителства и извънбрачните раждания, които се нуждаят от специална държавна подкрепа, са бременните и родилите млади девойки под 15 годишна възраст, както и децата родени от тях. Особено внимание следва да се отделя на семейства и двойки с три и повече деца, които живеят в свободно съжителство.

Значим социален риск крият изключително ранните раждания на момичета под 15 годишна възраст, както и ранните раждания на девойки между 15-19 години. Тези случаи се нуждаят от специална държавна подкрепа. Необходимо е да се повишава и сексуално-репродуктивната култура на тийнейджърите още в училище.

Между 2006 и 2012 г. са родени 2 258 деца от майки на възраст под 15 години. Явлението **раждане на деца от деца** е социално рисково, както от гледна точка на физическото изпитание, така и от гледна точка на психическата неподготвеност за изпълнение на социалната функция с икономически измерения – „отговорно родителство”. Обичайна практика в подобни случаи е отговорностите да бъдат прехвърляни или към семействата на децата/момичетата, родили деца, или към държавните институции, което лишава родените и изоставени деца от семейна среда и поставя държавата пред сериозни икономически и морални изпитания.

1.2.1. Аборти

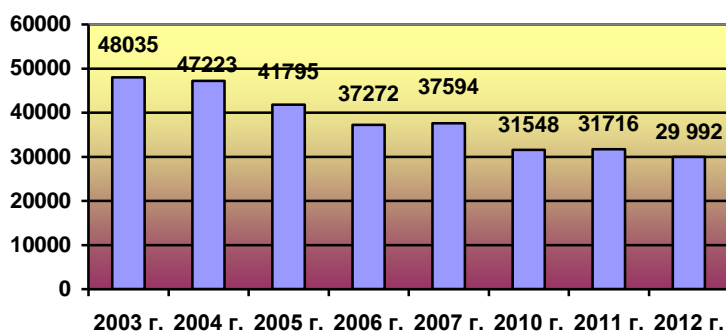
Ежегодно абортите съставляват почти половината от живородените деца.

През 2012 г. при 69 121 живородени деца общият брой на абортите е 29 992.

През 2012 г. броят на абортите намалява с 1 724 случая в сравнение с 2011г. От всички извършени аборти **2930** са по медицински показания при 2502 през 2011 г. (**9.77%/7.89%**), **9821** са спонтанни при 9689 през 2011 г. (**32.74%/30.55%**) и останалите - по желание – **17240** при 19525 през 2011 г. (**57.48%/61.56%**).

Често абортът е рисков фактор за бъдещите репродуктивни способности на жената, поради което се превръща и в значим социален фактор за регулация на демографския баланс на населението.

Фигура: Брой аборти за периода 2003 – 2012г.

Източник: Национален Център за Обществено здраве и Анализи (НЦОЗА) и НСИ; Графика МТСП

Таблица: Извършени аборти през 2012 г.

Извършени аборти в лечебните заведения през 2012 г. по възрастови групи и видове аборти (в брой)					
Възраст (в навършени години)	Всичко	Видове аборти			
		По мед. показания	Спонтанни	Крими- нални	По желание
Общо	29992	2930	9821	1	17240
< 15	111	27	68	-	16
15–19	2633	169	1039	-	1425
20–24	6135	294	1842	-	3999
25–29	7251	487	2473	-	4291
30–34	7245	585	2341	1	4318
35–39	5027	1001	1558	-	2468
40–44	1464	318	459	-	687
45–49	114	42	38	-	34
> 50	12	7	3	-	2

Източник: Национален Център за Обществено здраве и Анализи (НЦОЗА)

Легалният аборт продължава да се използва като «метод» на контрацепция, предпазване и освобождаване от нежелана бременност, макар да са известни опасностите и вредите за здравето и детеродната способност на жената. През 2012 г. са регистрирани 2 криминални аборта, през 2011г. няма регистрирани криминални аборти, докато през 2010 г. те са 1 брой. Намаляват абортите на момичета под 15 г. – през 2012 г. те са 111, през 2011г. те са 182 (0.57%), а през 2010 г. са били 119. Общо абортите на момичета и девойки под 19 г. през 2012 г. са 2 744 (9.15%), а през 2011 г. са 3 269 (10.31%) **През 2012 г. почти всеки 11-ти аборт е на лице до 19 годишна възраст, докато през 2011 г. става дума за всеки десети. Нараства броят на спонтанните аборти – 9821 през 2012 г., 9 689 през 2011 г., 9 999 през 2010 г. Намалява броят на абортите по желание – 17 240 през 2012 г., 19 525 през 2011 г., 19 264 през 2010г. Абортите по желание съставляват ок. 57.48% (при 61.6 % през 2011 г.) от общия брой на абортите през 2012 г.** Най-голям е броят и дялът на абортите в най-репродуктивните възрастови групи - 25-29 г. – 7 251 (24.18%) при 7782 (24.54%) през 2011 г. и 30-34 години – 7 245 (24.16%) при 7410 (23.36%) през 2011 г.

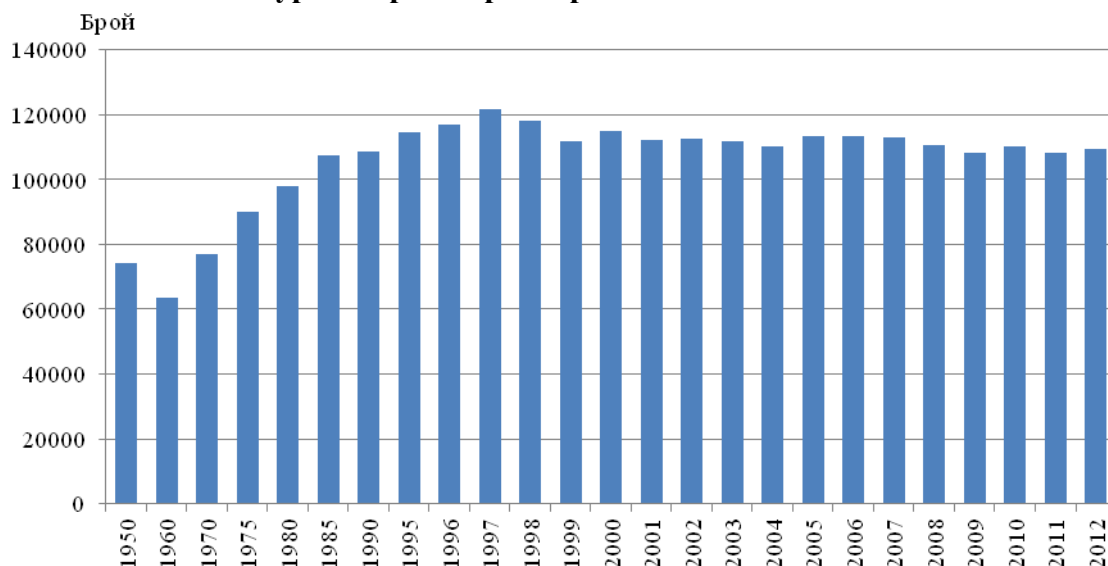
Броят на абортите на 1000 живородени в България през 2012 г. е 433.90‰ и е 2 пъти по-висок от средния за ЕС (222.4‰). По-висок е показателят само за Естония, Унгария и Румъния.

1.3. СМЪРТНОСТ

1.3.1. Обща смъртност

И през 2012 г. се задържа високо нивото на общата смъртност. **Броят на умрелите е 109 281 души, а коефициентът на обща смъртност⁶ - 15.0‰.** Спрямо предходната година броят на умрелите се увеличава с 1 023 случая, или с 0.9%.

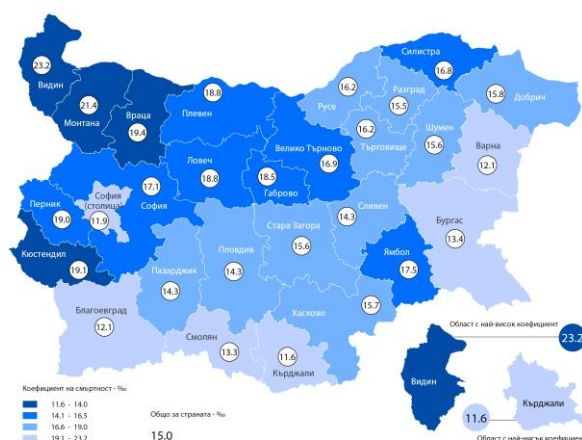
Фигура: Умрели през периода 1950 - 2012 година

Източник: НСИ

С най-висока смъртност в страната се отличават областите Видин (23.2‰), Монтана (21.4‰), Враца (19.4‰) и Кюстендил (19.1‰), които са и с най-неблагоприятни стойности на показателите, характеризиращи остаряването на населението. В областите с по-млада възрастова структура коефициентът на смъртност е доста по-нисък. Общо девет са областите със смъртност по-ниска от общата за страната, като най-нисък е този показател в областите Кърджали - 11.6‰, София (столица) - 11.9‰, и Благоевград и Варна - по 12.1‰.

Фигура: Коефициент на смъртност по области през 2012 година

Източник: НСИ

⁶ Брой умрели лица на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

Общо за ЕС-27 коефициентът на смъртност през 2011 г. е 9.6%. Тенденцията е на намаляване, тъй като през 2010 г. този коефициент е 9.7%. В сравнение с европейските страни равнището на общата смъртност на населението в България е доста по-високо (15.0‰) с тенденция на повишаване на смъртността, т.к. през 2011 г. е 14.7‰. С най-ниска смъртност са Ирландия - 6.3‰ и Кипър - 6.5‰. В Люксембург, Малта, Нидерландия, Франция, Испания и Обединеното кралство коефициентът на смъртност е под 9.0‰. По-висок е този показател в Латвия - 13.9‰, Литва - 13.5‰, и Унгария - 12.9‰.

Таблица: Коефициенти на обща, детска и преждевременна смъртност

Година	Обща смъртност⁷ - ‰	Детска смъртност⁸ - ‰	Преждевременна смъртност⁹ – ‰
1990	12.5	14.8	29.7
1995	13.6	14.8	28.3
2001	14.2	14.4	25.2
2005	14.6	10.4	24.6
2006	14.7	9.7	24.6
2007	14.8	9.2	24.1
2008	14.5	8.6	24.1
2009	14.2	9.0	24.4
2010	14.6	9.4	23.4
2011	14.7	8.5	23.3
2012	15.0	7.8	22.3

Източник: НСИ

Смъртността сред мъжете (15.9‰ при 15.8‰ през 2011 г.) продължава да бъде по-висока в сравнение със смъртността сред жените (14.0‰). През 2012 г. на 1 000 жени умират 1 078 мъже. Повишава се обаче и смъртността сред жените – от 13.7‰ през 2011 г. – на 14.0‰ през 2012 г. Продължават и силно изразените различия в смъртността сред градското и селското население. Коефициентът на смъртност е по-висок в селата (21.6‰) отколкото в градовете (12.5‰).

Шест са водещите болестни фактора и причини за умираанията за последните осем години, чието регулиране изисква предприемане на сериозни превантивни профилактични здравни дейности:

- Болести на органите на кръвообращението
- Новообразования
- Болести на дихателната система
- Болести на храносмилателната система
- Външни причини за заболяемост и смъртност
- Симптоми, признаци и отклонения от нормата, открити при клинични и лабораторни изследвания, неклассифицирани другаде(R00-R99).

⁷ Брой умрели лица на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

⁸ Брой умрели деца на възраст под 1 година на 1 000 живородени.

⁹ Относителен дял на умрелите лица под 65-годишна възраст от общия брой на умираанията.

Таблица: Умирения по причини

Година	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Общо	113 374	113 438	113 004	110 523	108 068	110 165	108 258	109 281
Клас I. Някои инфекциозни и паразитни болести (A00-B99)	650	624	710	639	587	602	520	626
Клас II. Новообразования (C00-D48)	17 937	17 710	17 992	18 179	17 157	16 672	16 955	18 299
Клас III. Болести на кръвта, кръвотворните органи и отделни нарушения, включващи имунния механизъм (D50-D89)	152	160	179	134	160	133	144	135
Клас IV .Болести на ендокринната система, разстройства на храненето и на обмяната на веществата (E00-E90)	1 979	2 237	2 166	2 181	1 989	1 804	1 641	1 723
Клас V. Психични и поведенчески разстройства (F00-F99)	121	118	76	90	77	89	77	87
Клас VI. Болести на нервната система (G00-G99)	831	841	975	1 026	954	976	995	1 124
Клас VII. Болести на окото и придатъците му (H00-H59)	4	6	3	-	7	2	6	4
Клас VIII. Болести на ухото и мастоидния израстък (H60-H95)	6	2	1	1	3	6	6	3
Клас IX. Болести на органите на кръвообращението (I00-I99)	74 932	75 332	74 380	71 492	71 306	74 392	72 582	71 644
Клас X. Болести на дихателната система (J00-J99)	4 469	4 181	4 540	4 466	4 154	4 069	4 012	3 974
Клас XI. Болести на храносмилателната система (K00-K93)	3 312	3 196	3 493	3 561	3 268	3 279	3 263	3 553
Клас XII. Болести на кожата и подкожната тъкан (L00-L99)	52	37	35	24	27	32	22	32
Клас XIII. Болести на костно-мускулната система и на съединителната тъкан (M00-M99)	86	69	54	52	38	42	58	48
Клас XIV. Болести на пикочо-половата система (N00-N99)	1 193	1 187	1 320	1 354	1 239	1 177	1 165	1 350
Клас XV. Бременност, раждане и послеродов период (O00-O99)	8	9	9	5	4	6	2	3
Клас XVI. Някои състояния, възникващи през перинаталния период (P00-P96)	279	279	293	280	323	283	290	237
Клас XVII. Вродени аномалии (пороци на развитието), деформации и хромозомни аберации (Q00-Q99)	251	185	169	207	152	169	141	143
Клас XVIII. Симптоми, признаци и отклонения от нормата, открити при клинични и лабораторни изследвания, неклаифицирани другаде(R00-R99)	3 181	3 351	2 812	2 933	3 207	3 396	3 559	3 238
Клас XX. Външни причини за заболяемост и смъртност (V01-Y98)	3 931	3 914	3 797	3 899	3 416	3 036	2 820	3 058

Източник: НСИ

През 2012 г. умиренията в по-високите възрастови групи са разпределени по следния начин:

Таблица: Брой умирения по възрастови групи, 2012 г.

Възрастови групи	Брой умирения
50-54 г.	3 732
55-59 г.	5 749
60-64 г.	8 625
65-69 г.	10 255
70-74 г.	12 376
75-79 г.	18 192
80-84 г.	20 393
85+ г.	23 713

Източник НСИ, Таблица МТСП

Задържащото се високо ниво на смъртността се дължи предимно на умиренията на хора в по-високите възрастови групи.

1.3.2. Преждевременна смъртност

Показателят за преждевременната смъртност¹⁰ през 2012 г. е 22.3% и е с 1.0 процентен пункт по-нисък спрямо 2011 година. Намаляващата преждевременна

¹⁰ Относителен дял на умрелите лица под 65-годишна възраст от общия брой на умиренията.

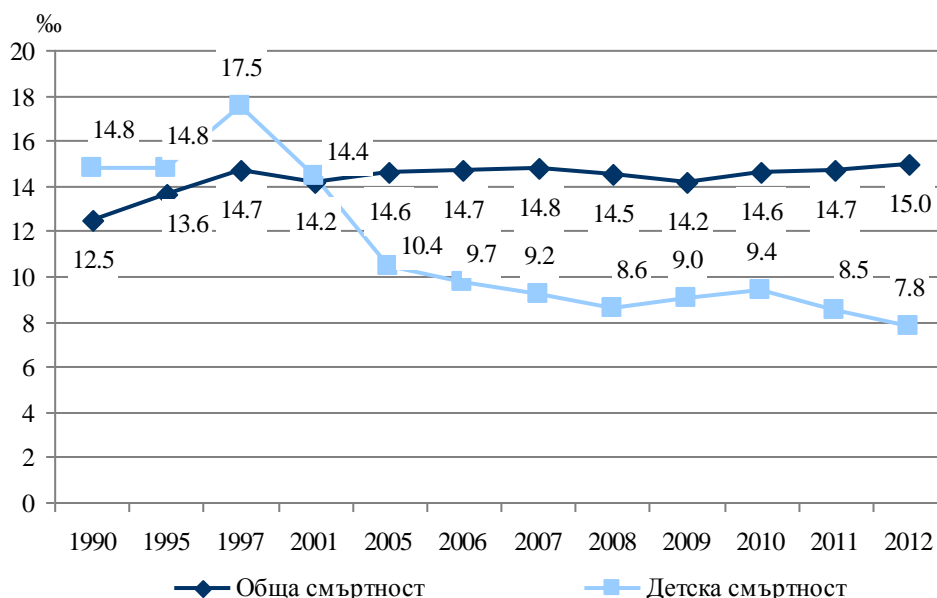
смъртност показва, че задържащото се високо ниво на общата смъртност се дължи предимно на умираанията в по-високите възрастови групи. В стойностите на показателя за преждевременна смъртност продължават да се наблюдават съществени разлики при мъжете и жените. Докато умрелите жени на възраст до 64 години вкл. са 14.2% от всички умрели жени, то сред мъжете този относителен дял е почти два пъти по-голям - 29.8%.

1.3.3. Детска смъртност

През 2012 г. в страната са починали 536 деца на възраст до една година, а коефициентът на детска смъртност¹¹ е 7.8‰. След достигнатото високо равнище през 1997 г. - 17.5‰ (най-висока стойност от 1990 г. досега), коефициентът на детска смъртност непрекъснато намалява. През 2001 г. той е 14.4‰, през 2005 г. - 10.4‰, и през 2011 г. - 8.5‰.

Достигнатото ниво на детска смъртност през последната година е най-ниското в демографското развитие на страната.

Фигура: Коефициент на обща и детска смъртност

Източник: НСИ

В регионален аспект през 2012 г. в общо десет области коефициентът на детска смъртност е по-нисък от средния за страната, като най-нисък е в областите Благоевград - 2.3‰, Смолян - 2.6‰, и София (столица) - 4.4‰. Най-висока стойност на коефициента на детска смъртност е регистрирана в област Сливен (16.6‰). По-висок от общия за страната е коефициентът на детска смъртност и в областите Монтана (14.4‰), Разград (13.1‰) и Ямбол (11.9‰).

Сериозно внимание и предприемане на мерки изисква констатираната по-висока смъртност на децата в селата (на 1000 живородени).

¹¹ Брой умрели деца на възраст под 1 година на 1 000 живородени.

Таблица: Умрели деца на възраст до 1 год. през 2012 г.

Година	Общо	В градовете	В селата
Брой			
2012	536	368	168
На 1000 живородени			
2012	7,8	7,1	9,6

Източник: НСИ/НЦОЗА

Независимо от положителната тенденция в намаляването на нивото на детската смъртност в България, тя продължава да е по-висока от тази в страните от Европейския съюз. Само Румъния (9.4‰) има по-висока стойност на показателя от този в нашата страна. В повечето от страните в Европейския съюз коефициентът на детска смъртност е под 5.0‰, като най-ниски са стойностите му в Швеция - 2.1‰, Финландия - 2.4‰, Естония - 2.5‰, и Чешката република - 2.7‰.

Общо за ЕС-27 коефициентът на детска смъртност през 2011 г. е 3.9‰. От 2009 г. той е намалял с 1.6‰.

Таблица: Умрели деца на възраст под 1 година

Година	Брой умрели деца
2004	814
2005	739
2006	720
2007	690
2008	668
2009	729
2010	708
2011	601
2012	536

Източник: НСИ; Таблица МТСП

1.3.4. Майчина смъртност

До 2011 г. е трайна тенденцията на намаляване на майчината смъртност. През 2011г. майчината смъртност е с най-ниски стойности – 2.8, докато през 2000г. тя е 17.6.

През 2012 г. обаче, майчината смъртност се увеличава – стойността на този показател е 4.3.

Таблица: Майчина смъртност, 2000г. – 2012г.¹²

Години	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Майчина смъртност	17,6	19,1	16,5	5,9	10,0	11,3	6,8	10,6	6,4	4,9	7,9	2,8	4,3

Източник: МЗ/НСИ; Таблица МТСП

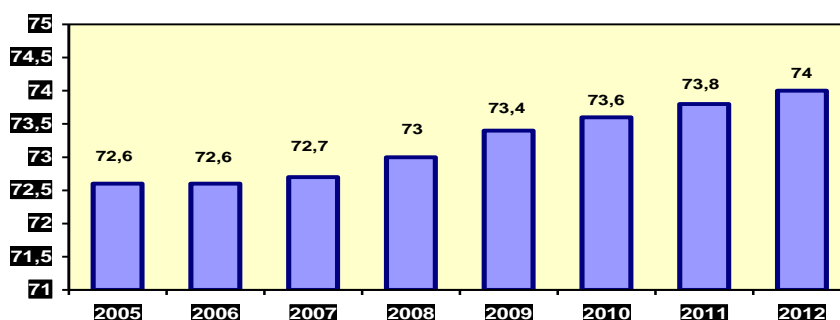
¹² Майчината смъртност се изчислява като отношение между броя на умрели бременни или родилки към броя на живородените деца, умножено по 100 000 (или майчината смъртност се изчислява като съотношение на броя на умираанията по причини от клас "Бременност, раждане и послеродов период" и броя на живородените, умножено по 100 000).

1.3.5. Средна продължителност на предстоящия живот

Различните равнища на смъртност сред мъжете и жените, както и сред населението в градовете и селата, определят и разликата в средната продължителност на предстоящия живот на различните групи население.

Средната продължителност на предстоящия живот общо за населението на страната, изчислена за периода 2010 - 2012 г., е 74.0 години. През периода 2000 - 2002 г. този показател е бил 71.9 години, или за десет години средната продължителност на живота се е увеличила с 2.1 години.

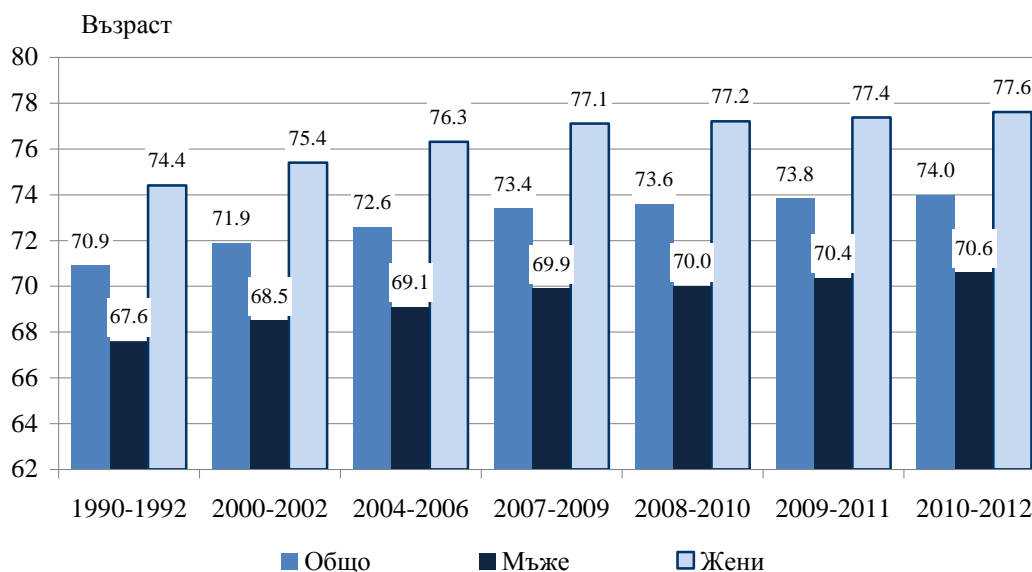
Фигура: Очаквана продължителност на предстоящия живот при раждане

Източник: НСИ; Графика МТСП

Средната продължителност на живота при мъжете е 70.6 години, докато при жените е със 7 години по-висока, или - 77.6 години. Средната продължителност на предстоящия живот е с 2.9 години по-висока за населението в градовете (74.9 години), отколкото за населението в селата (72.0 години).

Фигура: Очаквана средна продължителност на предстоящия живот при раждане по пол и периоди

Източник: НСИ

През 2011 г. общо за ЕС-27 средната продължителност на живота е 80.4 години. При мъжете и жените тя е съответно 77.4 и 83.2 години.

Средната продължителност на живота е най-висока в Италия - 82.8, Испания - 82.4, и Франция - 82.3 години. В тези страни средната продължителност на живота на жените е над 85 години. Общо в 19 страни на ЕС средната продължителност на живота на населението е над 80 години.

Най-ниска в ЕС е средната продължителност на живота на населението в Литва (73.8), Латвия (73.9) и България (74.0).

Наблюдават се съществени различия между очакваната продължителност на живота при раждане между средните стойности за населението на държавите-членки в ЕС-27 и населението в България. Очакваната продължителност на живота при раждане за мъжете в България е с 6.8 години, а за жените – с 5.6 години по-ниска от тази за мъжете и жените в ЕС-27.

Таблица: Очаквана продължителност на живота при раждане – 2011 г. (в години)

Държави	Мъже	Жени
ЕС-27	77.4	83.2
България	70.7	77.8

Източник: Евростат; Таблица МТСП

Подобни различия съществуват и при очакваната продължителност на живота на населението в ЕС-27 и населението в България след 65 годишна възраст. Очакваната продължителност на живота на мъжете над 65 години в България е с 3.8 години, а при жените с 4 години по-ниска от тази при мъжете и жените от държавите-членки на ЕС-27.

Таблица: Очаквана продължителност на живота след 65 годишна възраст – 2011 г. (в години)

Държави	Мъже	Жени
ЕС-27	17.8	21.3
България	14.0	17.3

Източник: Евростат

През 2011 г. очакваната продължителност на живота след 60 години общо за населението в България (17.1 години) е с 4.5 години по-ниска от тази на населението в държавите-ленки на ЕС-27.

1.4. ВЪТРЕШНА И ВЪНШНА МИГРАЦИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО

1.4.1. Преселвания между населените места в страната (вътрешна за страната миграция)

Миграцията вътре в страната продължава да намалява.

През 2012 г. в преселванията между населените места в страната са участвали 82 250 лица. За сравнение, през 2011 г. те са били 90 646 души, а през 2010 г. – 151 694.

От всички, които са променили своето обичайно местоживеее вътре в страната, 45.8% са мъже и 54.2% - жени.

По отношение на възрастовата структура с най-голям относителен дял сред преселващите се са лицата във възрастовата група 20-39 години - 35.4% при 32.3%

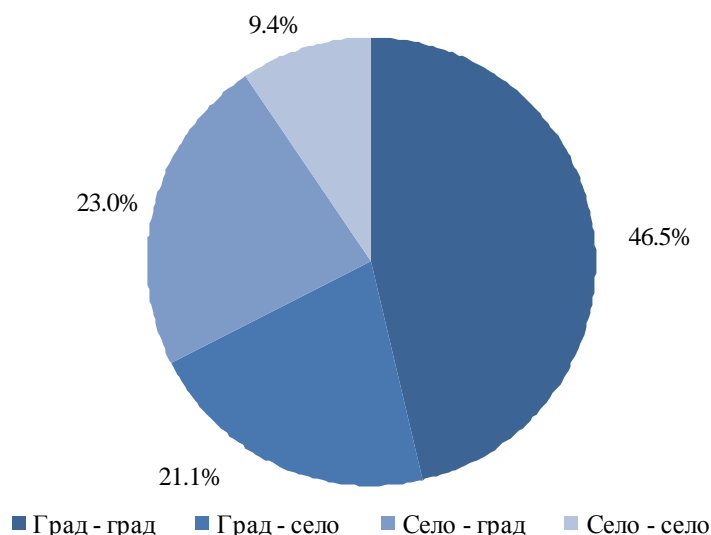
през 2011 г. и 40% през 2010 г., следвани от лицата под 20 години - 28.3% при 26.4% през 2011 г. и 25% през 2010 г. Значително по-малък е дялът - 15.4% на 40-59-годишните при 18.7% през 2011 г. и 18% през 2010 г., както и на тези на 60 и повече навършени години - 20.9% при 22.6% през 2011 г. и 17% през 2010 г.

Най-голямо териториално движение има по направлението „град-град“ (46.5%). В сравнение с 2011 г. (40.9%) движението на населението по това направление нараства с 5.7 процентни пункта. Значително по-малки по брой и относителен дял са миграционните потоци по направлението „село-село“ (9.4%), но има лека тенденция на нарастване на движението на населението по това направление в сравнение с 2011 г. (8.9%),. Относителният дял на преселилите се **от градовете в селата** (21.1%) е по-малък отколкото в обратното направление - „село-град“ (23.0%). В сравнение с 2011 г. дялът на преселилите се от градовете в селата намалява с 8.0 процентни пункта, а на преселилите се от селата в градовете се увеличава с 2.1 процентни пункта.

В резултат на преселванията между градовете и селата населението на градовете се е увеличило с 1 628 души, респективно с толкова е намаляло населението в селата. През 2011 г. процесът е обратен - в резултат на преселванията между градовете и селата населението на градовете е намаляло със 7 146 души, респективно с толкова се е увеличило населението в селата.

Въпреки незначителните отклонения през 2012 г., продължава процесът на трайна урбанизация на населението в страната.
Най-голямо движение на населението вътре в страната се наблюдава по направлението град-град и село-град.
Незначително, но нараства миграцията вътре в страната на лицата под 20 годишна възраст, както и на тези във възрастовата група 20-39 години.

Фигура: Направления на вътрешната миграция през 2012 година

Източник: НСИ

От преселващите се в страната за свое ново местоживее най-голям брой са избрали област София (столица). Областите с най-големи относителни дялове в миграционния поток към област София (столица) са София - 8.6%, Благоевград - 7.3%, Пловдив - 5.9%, и Плевен - 4.8%.

Най-малко преселили се в столицата има от областите Разград (0.7%) и Силистра (0.8%).

1.4.2. Миграция от страната в чужбина (миграция извън страната/емиграция)

През 2012 г. 12 147 души са заявили промяна на своя настоящ адрес от страната в чужбина, като от тях 47.3% са мъже, а 52.7% - жени.

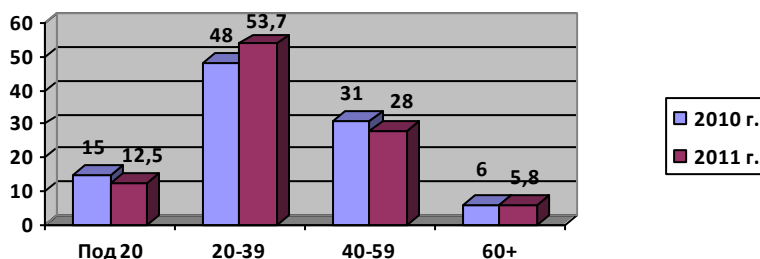
В сравнение с 2011 броят им се увеличава с 2 630 души.

Близко 51% от емигрантите са на възраст между 20-39 години. Във възрастовата група 40-59 години относителният дял на емигрантите е 26%. Най-младите емигранти (под 20 години) съставляват 15.0%, а тези на 60 и повече навършени години - 8.5%.

Миграцията на населението извън страната и през 2012 г. остава значително по-ниска от тази през 2010 г.

Намаляват емигрантите под 20 годишна възраст, както и тези във възрастовата група между 40-59 г. Нарастват емигрантите във възрастовата група 20-39 г.

Фигура: Структура на емигрантите по възраст, 2010г.-2011г.

Източник: НСИ; Графика МТСП

1.4.3. Миграция от чужбина в страната и имиграция

Лицата, които са сменили местоживеенето си от чужбина в България, или потокът на имигрантите включва български граждани, завърнали се в страната, както и граждани на други държави, получили разрешение за постоянно пребиваване в страната. През 2012 г. 7 124 лица са заявили промяна на своето обичайно местоживеене от чужбина в България. Относителният дял на мъжете е 51.0%, а на жените - 49.0%.

Сред дошлите да живеят в страната 34.3% са във възрастовата група 20-39 години, а 30.1% са на възраст 40-59 години. Най-младите (под 20 години) съставляват 18.1%, а най-възрастните, на 60 и повече години - 17.6 %.

Гражданите на ЕС, живеещи в друга държава-членка съставляват 2,7% от населението на ЕС през 2012 г. През 2012 г. 34,3 милиона чуждестранни граждани са живяли в ЕС-27, което представлява 6.8% от населението на ЕС-27. Тази чуждестранна популация включва 13,6 милиона граждани на ЕС, живеещи в друга държава-членка или 2,7% от населението на ЕС-27 и 20,7 милиона, които не са граждани на ЕС или 4,1% от населението на ЕС-27.¹³

През 2012 г. най-голям брой чужди граждани са регистрирани в Германия (7.4 млн. души или 9% от общото население; Испания (5,6 милиона или 12%), Италия и Обединеното кралство (и двете 4,8 милиона или 8%) и Франция (3,9 млн. или 6%). Като

¹³ European social statistics pocketbook, 112/2013 - 17 July 2013

цяло, повече от три четвърти от чуждестранните граждани в ЕС-27 са живели в тези пет държави-членки.

Сред страните членки на ЕС, най-висок дял на чуждестранни граждани в населението се наблюдава в Люксембург (44% от общото население), следвана от Кипър (20%), Латвия и Естония (и двете 16%). **Процентът на чуждестранните граждани е по-малко от 1% в Полша, Румъния, Хърватия, България и Литва.** Люксембург също се отчита най-висок дял на чуждестранни граждани на ЕС (38% от общото население), следвана от Кипър (13%), Ирландия (9%) и Белгия (7%). Освен Латвия (16%) и Естония (15%) най-голям дял на граждани от страни извън ЕС е регистрирано в Гърция, Испания, Кипър и Австрия (всички 7%).

Процентът на чуждестранните граждани (от държави-членки на Европейския съюз или от държави извън Европейския съюз) в България е под 1% от общото население.

1.4.4. Механичен прираст на населението (нетно салдо от външната миграция)

Съществено влияние върху броя и структурите на населението оказва и механичният прираст (нетното салдо от външната миграция), който също е отрицателен - минус 5 023 души. Той се формира като разлика между броя на заселилите се и изселилите се от страната. През 2011г. механичният прираст е - минус 4 795 души, но е с 19 395 по-нисък в сравнение с 2010г. (минус 24 190 души).

Таблица: Заселвания, преселвания и механичен прираст през 2012 г.

Възраст	Заселени	Изселени	Механичен прираст
Общо за страната	89374	94397	-5023
0 - 4	6532	6888	-356
5 - 9	3483	3501	-18
10 - 14	3023	3064	-41
15 - 19	11538	11642	-104
20 - 24	10371	11103	-732
25 - 29	9072	10354	-1282
30 - 34	6693	7636	-943
35 - 39	5460	6217	-757
40 - 44	4135	4629	-494
45 - 49	3344	3726	-382
50 - 54	3525	3669	-144
55 - 59	3778	3767	11
60 - 64	3840	3779	61
65 - 69	3089	2968	121
70 - 74	2542	2471	71
75 - 79	2926	2905	21
80+	6023	6078	-55

Източник: НСИ

Намалението на населението в резултат на външната миграция, измерено чрез коефициента на нетна миграция, е -0.7%¹⁴. Такъв е бил той и през 2011 г. Стойностите

¹⁴ Отношение на нетната миграция към средногодишното население през годината.

на този коефициент за последните две години са значително по-ниски от 2010 г. (-3,2‰)

През 2012 г. четири области имат положителен механичен прираст: София (столица) - (5.4‰), Стара Загора (1.9‰), Пловдив (1.4‰) и Шумен (0.4‰). В сравнение с 2011 г. само две области запазват своя положителен механичен прираст – София (столица) и Пловдив, появяват се две нови области – Стара Загора и Шумен, а положителният си механичен прираст загубват 4 области - Русе, Бургас, Варна, и София-област.

В сравнение с предходната 2011 г. намаляват областите с положителен механичен прираст. Положителен механичен прираст през 2012 имат четири области. През 2011 г. те са шест, а през 2010 г. – само две.

С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателен механичен прираст са областите Смолян (-7.3‰), Враца (-5.8‰) и Разград (-5.4‰).

Намалението на населението в страната през 2012г., подобно на 2011 г., не е резултат на отрицателен механичен прираст (разлика между броя на заселилите се и изселилите се от страната). Едва 11.1% от общото намаление на населението през 2012 година се дължи на отрицателния механичен прираст. През 2012 г. се запазват почти четири пъти по-ниските нива на отрицателен механичен прираст, постигнати и през 2011 г., в сравнение с 2010 г. Коефициентът на нетна миграция, е -0.7‰, какъвто е и през 2011 г. Стойностите на този коефициент за последните две години са значително по-ниски от регистрирания 2010 г. (-3,2‰). Задържа се процесът на намаляване на отрицателния механичен прираст на населението.

ЧАСТ II. СТРУКТУРИ НА НАСЕЛЕНИЕТО. СОЦИАЛНИ НЕРАВЕНСТВА, СОЦИАЛНИ ДИСБАЛАНСИ И СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ. РАЗВИТИЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ. СОЦИОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРОЦЕСИ.

2.1. СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО ПО ПОЛ

През 2012 г. се запазва съотношението между мъжете и жените. Мъжете са 3 543 606 (48.7%), а жените - 3 738 435 (51.3%), или на 1 000 мъже се падат 1 055 жени. В градовете броят на жените на 1000 мъже е 1070, а в селата – 1015. Броят на мъжете преобладава във възрастите до 52 години.

Запазва се тенденцията с нарастване на възрастта да се увеличава броят и относителният дял на жените от общото население на страната. Това води до феминизация на демографските проблеми и предизвикателства в по-високите възрастови групи на населението.

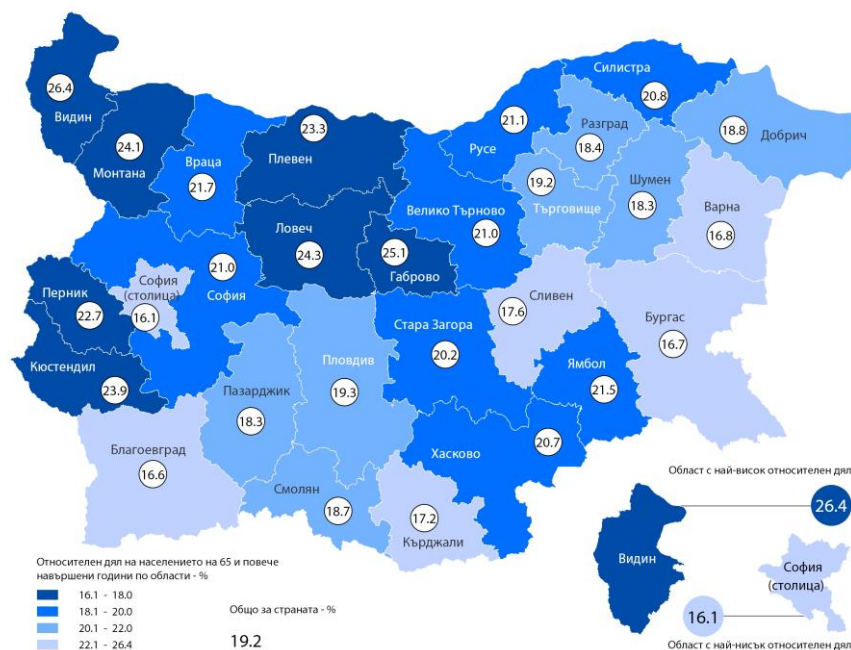
2.2. СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО ПО ВЪЗРАСТ

Продължава процесът на застаряване на населението. В края на 2012 г. лицата на 65 и повече навършени години са 1 395 078, или 19.2% от населението на страната. В сравнение с 2011 г. делът на населението в тази възрастова група нараства с 0.4 процентни пункта, а спрямо 2005 г. увеличението е с 2.0 процентни пункта.

Процесът на застаряване е по-силно изразен сред жените, отколкото сред мъжете. Относителният дял на жените на възраст над 65 години е 22.2%, а на мъжете - 16.0%. Тази разлика се дължи на по-високата смъртност сред мъжете и като следствие от нея по-ниската средна продължителност на живота при тях.

В регионален аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в областите Видин (26.4%), Габрово (25.1%) и Ловеч (24.3%). Общо в петнадесет области този дял е над 20.0% от населението на областта. Най-нисък е делът на възрастното население в областите София (столица) - 16.1%, Благоевград - 16.6%, Варна и Бургас - съответно 16.8 и 16.7%.

Фигура: Относителен дял на населението на 65 и повече навършени години към 31.12.2012 г. по области

Източник: НСИ

Процесът на застаряване на населението е характерен за повечето страни в Европейския съюз. В началото на 2012 г., общо за ЕС-27 относителният дял на населението на 65 и повече навършени години е 17.8%. Най-висок е този дял в Германия и Италия - 20.6%, следват Гърция (19.7%), Португалия (19.4%) и България (19.2%). Най-нисък е делът на възрастното население в Ирландия - 11.9%.

Към 31.12.2012 г. **децата до 15 години са 989 786, или 13.6% от общия брой на населението**. Спрямо 2011 г. този дял се увеличава с 0.2 процентни пункта.

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в областите Сливен - 17.6%, и Бургас - 15.0% от населението на областта. Общо в петнадесет области този дял е под общия за страната, като най-нисък е в област Габрово - 11.3%.

Делът на най-младото население в ЕС-27 е 15.6%, като в Германия, България и Италия този дял е под 14.0%, а най-висок е в Ирландия (21.6%) и Франция (18.6%).

Към 31.12.2012 г. **общият коефициент на възрастова зависимост¹⁵ е 48.7%**, или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат приблизително две лица в активна възраст. За сравнение през 2005 и 2011 г. този коефициент е бил съответно 44.5 и 47.5%. Това съотношение е по-благоприятно в градовете - 43.5%, отколкото в селата - 64.7%. Общо в петнадесет области на страната този показател е над 50.0%, като най-неблагоприятно е съотношението в областите Видин (62.5%), Ловеч (60.4%) и Монтана (59.3%), а най-благоприятно - в областите София (столица) - 41.0%, и Смолян - 43.4%.

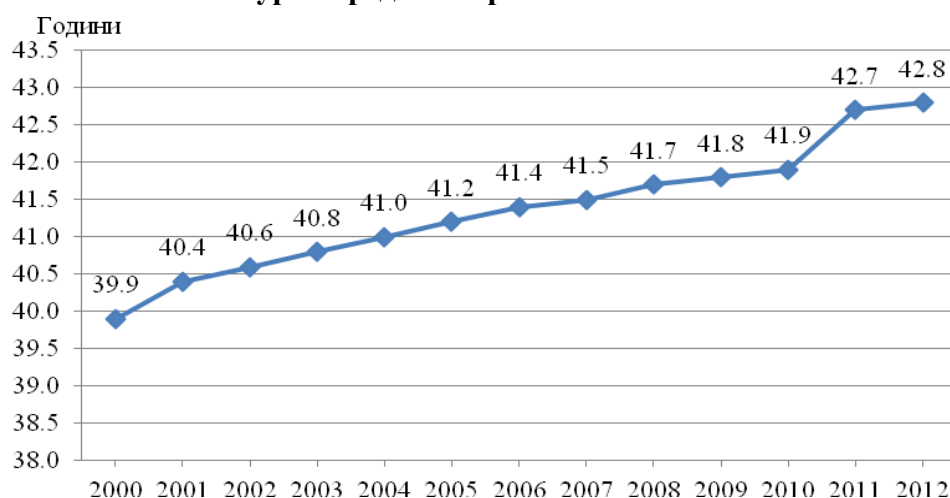
¹⁵ Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в „зависимите“ възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите“ възрасти (от 15 до 64 години). Изчислява се в проценти.

Темповете на застаряване на населението в селата са по-високи от тези в градовете. Общият коефициент на възрастовата зависимост (съотношението между броя на лицата под 15 г. и на 65 и повече години на 100 лица от населението в т.нар. „независими“ възрасти – 15-64 г.) в градовете е 43.5%, докато в селата е 64.7%).

Застаряването на населението води до повишаване на неговата **средна възраст**, която от 40.4 години през 2001 г. нараства на 41.2 години през 2005 г. и достига **42.8 години в края на 2012 година**.

Процесът на застаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в градовете средната възраст на населението е 41.7 години, а в селата – 45.8 години.

Фигура: Средна възраст на населението

Източник: НСИ

В България средната възраст на населението е средно с около 1 година по-висока от средната възраст на населението в държавите-членки на ЕС-27.

Таблица: Средна възраст на населението в ЕС-27 и България¹⁶

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
ЕС-27	:	:	:	:	:	:	:	36.5	38.0	39.5	40.9
БГ	30.3	31.8	33.2	33.6	34.1	35.1	36.5	38.0	39.1	40.7	41.4

Източник: Евростат/Евробарометър

До 2060 г. средната възраст на населението в ЕС-27 се очаква да се стабилизира на 47.6 години, т.е. с около 15 години по-висока от преди един век.

¹⁶ Проучване на застаряването на населението от Евробарометър и Европейската комисия за целите на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията, 2011/2012 г.

2.3. ТЕРИТОРИАЛНА СТРУКТУРА И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Неравномерно е разпределението на населението в страната.

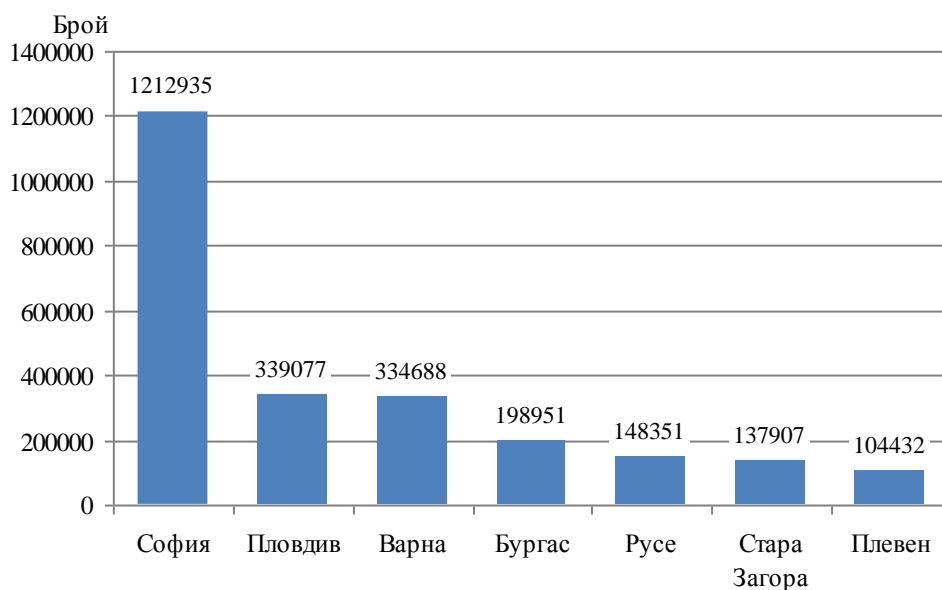
Към 31.12.2012 г. в градовете живеят 5 306 233, или 72.9%, а в селата - 1 975 808, или 27.1% от населението на страната. За първи път в демографската история на страната населението на селата пада под 2 милиона души.

Към края на 2012 г. населените места в България са 5 278, от които 257 са градове и 5 021 - села. Разпределението на населението по населени места в края на годината е резултат от неговото естествено и механично движение, а така също и от административните промени в селищната структура на страната. **През 2012 г. с Решения на Министерския съвет са закрити 24 населени места, като 20 от тях са закрити чрез присъединяване към друго населено място.**

Към края на годината населените места без население са 172. Най-голям брой населени места без население има в областите Габрово, Велико Търново и Кърджали. В 1 130, или в 21.4% от населените места живеят от 1 до 49 души.

С население над 100 хил. души са седем града в страната. В тях живее 34.0% от населението на страната.

Фигура: Градове с население над 100 000 жители към 31.12.2012 година

Източник: НСИ

В съответствие с административно-териториалното устройство страната е разделена на 6 статистически района, 28 области и 264 общини.

Статистически райони

Близо половината от населението на страната (49.3%) живее в Югозападния и Южния централен район, като тяхното население е съответно 2 128 хил. (29.2%) и 1 462 хил. души (20.1%). Югоизточният и Североизточният район са следващите по брой на населението – съответно с 1 067 хил., или 14.7%, и 957 хил. души, или 13.1% от населението на страната. В Северния централен и Северозападния район живеят съответно 844 хил., или 11.6%, и 823 хил. души, или 11.3% от населението на страната.

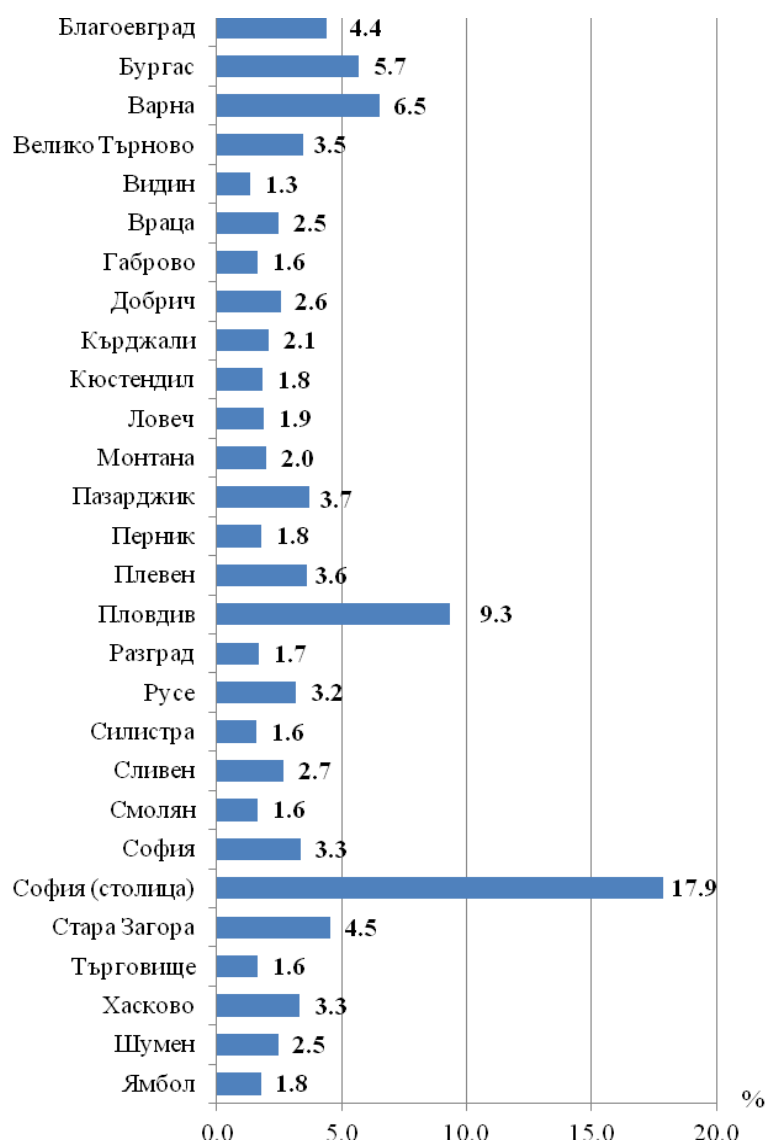
И в шестте статистически района населението намалява спрямо 2011 г., като най-голямо е намалението в Северозападния – с 1.6%, а най-малко – в Югозападния район – с 0.2%.

Области

Най-малка по брой на население е област Видин, в която живеят 97 536 души, или 1.3% от населението на страната, а най-голяма е област София (столица) – 1 301 683 души (17.9%). В шестнадесет области населението е под 200 хил. души и общо в тях живеят 31.0% от населението на страната. С брой на населението от 200 хил. до 300 хил. души са шест области, които обхващат 20.7% от населението на страната. Шест са областите с брой на населението над 300 хил. души, като в първите две от тях – София (столица) и Пловдив, живее повече от една четвърт от населението на страната (27.2%). Трета по брой на населението е област Варна – с население 473 хил. души, следват областите Бургас (413 хил. души), Стара Загора (330 хил. души) и Благоевград (320 хил. души).

Само населението на област София (столица) се увеличава спрямо 2011 година. При всички останали области има намаление на населението, като най-голямо е то за областите Видин (2.0%) и Враца (1.7%).

Фигура: Относителен дял на населението по области към 31.12.2012 година

Източник: НСИ

Общини

Неравномерно е разпределението на населението и по общини. В 62 общини населението е под 6 000 души и в тях живее 3.3% от населението на страната. В същото време в четирите общини с население над 200 хил. - Столична, Варна, Пловдив и Бургас живее 30.2% от населението на страната.

**Таблица: Размер на общините според броя на населението им
към 31.12.2012 година**

Размер на общината според броя на населението	Общини		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	264	100.0	7282041	100.0
До 5 999	62	23.5	237688	3.3
6 000 - 19 999	123	46.6	1352843	18.6
20 000 - 49 999	50	18.9	1422513	19.5
50 000 - 99 999	20	7.6	1382264	19.0
100 000 и повече	9	3.4	2886733	39.6

Източник: НСИ

По данни на Евростат гъстотата на населението, представена като брой жители на квадратен километър средно за държавите-членки на ЕС-27 е 116.92, а за България е 65,7%.

2.4. СЕМЕЙСТВА И СЕМЕЙНИ ОТНОШЕНИЯ. БРАКОВЕ И БРАКОРАЗВОДИ.

По данни на преброяването на населението и жилищния фонд през 2011 г. към 1.02.2011 г. населението в България живее в 3 006 376 домакинства (обикновени или колективни) със среден брой членове в домакинството – 2.4 лица. Близо три четвърти (73.3%) от всички домакинства в страната живеят в градовете. Към същата дата **семействата в страната са общо 2 123 224**, от които 1 537 777 (72.4%) живеят в градовете, а 585 447 (27.6%) живеят в селата. **Средният брой на членовете в едно семейство през 2011 г. е 2.7 при 3.0 през 1965 г. Най-голям е броят на семействата, съставени от двама съпрузи с никога невстъпвали в брак деца – 996 446 от всички семейства в страната.** Семействата от двама съпрузи без деца са 813 995, а семействата, съставени от един родител с никога невстъпвали в брак деца са 312 783.

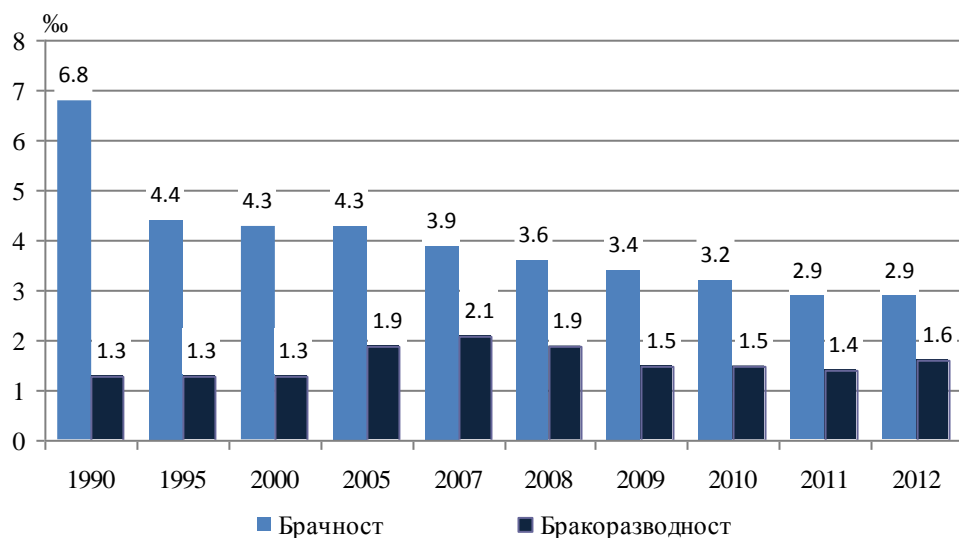
През 2012 г. продължава да намалява броят на сключените бракове. Регистрираните юридически бракове са 21 167 и са с 281 по-малко от предходната година. От всички регистрирани бракове 77.3% (16 357) са сред населението в градовете, докато в селата са сключени 4 810 брака. Намалението на броя на сключените бракове води и до намаляване на коефициента на брачност¹⁷, който през 2001 г. е 4.0‰, през 2010 г. - 3.2‰, а през 2012 г. - 2.9‰.

Намаляването на броя на юридическите бракове се дължи предимно на разпространението на т.нар. фактически бракове. Младите хора все повече предпочитат съвместното съжителство, без да сключват граждански брак.

През 2012 г. средната възраст при сключване на първи брак е 30.2 за мъжете и 27.0 години за жените. Тя се запазва спрямо предходната година и при двата пола, а в сравнение с 2001 г. се увеличава с 2.1 години при мъжете и с 2.2 години при жените.

¹⁷ Брой сключени бракове на 1 000 души от населението.

**Фигура: Коефициенти на брачност и бракоразводност
(На 1 000 души)**

Източник: НСИ

Областта с най-много бракове на 1 000 души от населението е Кърджали (4.0‰), следват областите Разград (3.7‰) и София (столица) - 3.6‰. Най-нисък е коефициентът на брачност в областите Ловеч и Видин - по 1.6‰.

Броят на разводите през 2012 г. е 11 947 и е с 1 366 по-голям от този през 2011 година. От всички прекратени бракове 82.5% се отнасят за населението в градовете.

Най-голям е делът на браковете, прекратени по „взаимно съгласие“ (62.2%), следват причините „несходство в характерите“ (25.1%) и „фактическа раздяла“ (8.9%).

През 2012 г. средната продължителност на брака до неговото прекратяване е 13 години.

Таблица: Средна възраст при развод през 2012 г. по пол и местоживееене

Пол	Местоживееене		
	Общо	В градовете	В селата
Мъже	41,3	41,3	41,3
Жени	37,7	37,7	37,4

Източник на данните: НСИ, Изследване на брачността и бракоразводността; Таблица МТСП

2.5. БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ

През 2012 г. БВП възлиза на 77 582 млн. лв. по текущи цени. Преизчислен в евро, БВП е съответно 39 667 млн. евро, като на човек се падат 5 436 евро.

БВП за 2012 г. нараства в реално изражение с 0.8% спрямо 2011 година.

Брутната добавена стойност реално се увеличава с 0.3%.

2.6. ДОМАКИНСТВА – ДОХОДИ, РАЗХОДИ, ПОТРЕБЛЕНИЕ

Доходи на домакинствата

По данни на Националния статистически институт през 2012 г. средният годишен доход общо на лице от домакинство е 4 541 лв., което е с 15.3% повече спрямо 2011 г.

Основната част от този доход - 95.3%, е получена под формата на текущи приходи от работна заплата, пенсии, социални помощи, детски надбавки, както и на приходи от предприемачество и продажба на имущество. Останалата част от отчетения доход - 4.7%, се дължи на приходи от заеми, кредити и спестявания.

Работната заплата продължава да бъде основен източник на доход на домакинствата. През 2012 г. работната заплата формира 52.7% от общия доход на домакинствата, а през 2011 г. - 51.8%.

В номинално изражение доходът на домакинствата от работна заплата се увеличава. През 2012 г. домакинствата са разполагали средно на лице с 2 281 лв., получени от работна заплата, докато през 2011 г. тези средства са възлизали на 1 960 лв., т.е. доходът от работна заплата се е повишил с 16.4%.

През 2012 г. се наблюдава понижение на дела на **пенсиите** като източник на доходи за българските домакинства. Те формират 26.7% от общия доход на домакинствата, докато през 2011 г. техният дял е 30.1%.

Общо **социалните трансфери** (пенсии, семейни добавки за деца, социални помощи, стипендии и обезщетения при безработица) формират 30.1% от общия годишен доход на лице от домакинство през 2012 г., а през 2011 г. този дял е 33.3%.

През 2012 г. относителният дял на дохода от **домашно стопанство** остава на нивото от 2011 г и е 1.7% от общия доход на домакинствата.

Разходи на домакинствата

През 2012 г. българските домакинства са изразходвали 4 058 лв. средно на лице, което е с 16.1% повече от 2011 г.

Основната част 83.5% традиционно са похарчени за задоволяване на **потребностите**, а 15.8% - за плащане на данъци и **други разходи** (регулярни и еднократни трансфери към други домакинства, основен ремонт на жилище и други).

За **храна** са изразходвани 1355 лв. средно на лице от домакинството. Относителният дял на разходите за храна от общия разход намалява от 36.2% през 2011 на 33.4% през 2012 година.

През последната година се увеличават разходите за **жилище, вода, електроенергия и горива** с 26.0% спрямо 2011 година. Увеличение се наблюдава и при разходите за здравеопазване (с 8.2%), за транспорт (с 24.4%) и съобщения (с 10.5%).

Относителният дял на разходите за **жилищно обзавеждане** остава в границите на 3 - 4%. Разходите за **свободно време, култура и образование** варират в същите граници. Разходите за **алкохолни напитки и тютюневи изделия** са по-високи - от 4 до 5%. Делът на разходите за **облекло и обувки** достига 3.2% през 2012 г.

Потребление на домакинствата

Статистическите данни в динамика за по-дълги периоди от време свидетелстват за промени в структурата на потреблението на българските домакинства. През последната година домакинствата **намаляват консумацията на хляб и тестени изделия с 5.6 кг и през 2012 г. тя достига 101.1 кг средно на лице.**

Повишава се консумацията на безалкохолни напитки, кисело мляко, картофи, месни произведения, сирене и кашкавал. **Известно понижение се наблюдава при консумацията на прясно мляко, плодове и зеленчуци.**

Повишава се потреблението на цигари от 547 броя на лице през 2011 г. на 601 броя през 2012 година. **Увеличава се и потреблението на алкохолни напитки** от 23.2 литра през 2011 г. на 26.3 литра на лице от домакинство през 2012 година.

2.7. ЕТНИЧЕСКА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО

Според окончателните данни на НСИ от преброяването на населението през 2011 г. и на принципа на самоопределянето по признака етническа принадлежност, броят на етническите българи е 5 664 624, броят на етническите турци е 588 318, броят на ромите е 325 343, броят на самоопределилите се от друг етнос е 49 304, а на тези които не се самоопределят по етнически признак е 53 391.

2.8. РЕЛИГИОЗНА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО

Според окончателните данни на НСИ от преброяването на населението през 2011 г. и на принципа на самоопределянето по признака вероизповедание, населението има следният профил:

Таблица: Структура на населението по признака вероизповедание (2011 г.)

Вероизповедание	Брой
Източноправославно	4 374 135
Католическо	48 945
Протестантско	64 476
Мюсюлмаско-сунитско	546 004
Мюсюлманско-шиитско	27 407
Мюсюлманско	3 728
Арменско апостолическо православно	1 715
Израилтянско/юдаизъм	706
Друго	9 023
Няма	272 264
Не се самоопределят	409 898

Източник: НСИ

2.9. ОБРАЗОВАТЕЛНА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО

Според окончателните данни на НСИ от преброяването на населението през 2011 г. образователната структура на населението на 7 и повече навършени години, (6 891 177):

Таблица: Структура на населението по признака образование (2011 г.)

Образование	Брой
Висше	1 348 650
Средно	2 990 424
Основно	1 591 348
Начално	536 686
Незавършено начално	328 803
Никога не посещавали училище	80 963
Дете	14 303

Източник: НСИ

Степента на завършено образование е основен фактор и важно условие за повишаване на заетостта, получаването на по-високи доходи и ограничаване на бедността, както и за постигане на по-добро качество и стандарт на живота на населението. Това е фактор и условие и за балансирано демографско развитие на населението, и подобряване на качеството на човешките ресурси.

Колкото по-висока е степен на образование, толкова по-малко хората са застрашени от бедност и риск от бедност.¹⁸ **Нивото на образование има значително въздействие върху риска от бедност:**¹⁹ в ЕС-27 през 2011 г., почти една четвърт от населението на възраст над 18 години с ниско образование е в риск от бедност, в сравнение с 14% от тези със средно образование и 7% с високо образование.²⁰ Във всички държави-членки, най-нисък риск от бедност е регистриран за лица с висока степен на образование. През 2011 г. делът на лицата с ниско ниво на образование, които са изложени на риск от бедност, варира от 12% в Холандия **до 44% в България**, а за тези със средно образование той варира между 8% в Малта и Чехия и 21% в Литва и за тези с високо образование между 2% в Румъния и Португалия и 10% в Испания. **Най-големите разлики в изложени на риск от изпадане в бедност на лицата с ниски и високи нива на образование са регистрирана в България (44% за тези с ниско образование и 4% за тези с висше образование), Хърватия (38% и 5%), Румъния (35% и 2%) и Кипър (29% и 4%), а най-малък в Холандия (12%, 6%) и Дания (17% и 9%).**

¹⁸ Лица в риск от бедност, са тези, които живеят в едно домакинство с приравнен разполагаем доход под прага на риска от бедност - праг, който се определя на 60% от средния национален приравнен разполагаем доход (след социалните трансфери). Приравненият доход се изчислява като се раздели общия доход на домакинствата по своя размер, определен след прилагане на следните тежести: 1.0 до първия възрастен, 0.5 за всеки друг член на домакинството на възраст 14 или повече години и 0,3 за всеки член на домакинството на възраст по-малко от 14 г.

¹⁹ European social statistics pocketbook, 112/2013 - 17 July 2013

²⁰ Данните са класифицирани в съответствие с Международната стандартна класификация на образованието (ISCED): висше образование съответства на нива ISCED 5 и 6 (висше образование), средно образование съответства на ISCED нива 3 и 4 (горната средно и след средно висше образование) и ниско образование да ISCED нива 0-2 (предучилищно, основно и прогимназиално образование).

ЧАСТ III. ДЕМОГРАФСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ДЕМОГРАФСКА ПОЛИТИКА

3.1. ОСОБЕНОСТИ НА БЪЛГАРСКАТА ДЕМОГРАФСКА ПОЛИТИКА. АКТУАЛИЗИРАНА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В Р БЪЛГАРИЯ (2012-2030 г.)²¹

Бързото намаляване и застаряването на населението в България, задълбочаването на тежките демографски дисбаланси и възпроизвеждането на социални неравенства между големи социални групи в последните десетилетия, водят до задържане и спад в икономическото развитие на страната в дългосрочен план.

Демографските дисбаланси се превръщат в проблем на макро-фискалната стабилност и устойчивостта на всички социални системи – пазар на труда, пенсионна система, здравна система, системата за социално подпомагане и дългосрочни грижи, образователната система и др. В този смисъл демографските дисбаланси поставят на изпитание и внасят нови аспекти в цялостната система за национална сигурност на страната.

Констатираните и системно описани демографски проблеми и предизвикателства изискват спешно и неотложно прилагане и развиване на държавната демографска политика, насочена към смекчаване на деструктивните социални, икономически и фискални въздействия на застаряването и намаляването на населението във всички сектори и политики.

Спешно и неотложно е предприемането на мерки за адаптиране на социалните системи и на икономиката на страната към демографските предизвикателства.

Предприемането на спешна, тотална, интегрирана, хоризонтална държавна демографска политика е ключ към осигуряване на средносрочната и дългосрочна икономическа и финансова стабилност, запазване на устойчивостта на социалните системи и осигуряване на надеждни условия, за сплотяване на обществото, за подобряване на качеството и стандарта на живот, както на настоящите, така и на следващите поколения в страната.

Балансираното демографско развитие на населението в страната ни е национален и социален приоритет от огромно значение, изискващ максимална концентрация на усилията и провеждане на активна, целенасочена и последователна правителствена политика, както и обединение и координиране на действията на органите на властта, институциите и структурите на гражданското общество на централно, регионално и местно ниво.

Платформата за осъществяване на демографската политика в България в стратегически и оперативен аспект е поставена на системна, широка междусекторна

²¹ Справка: Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България (2012-2030 г.), http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/DEMOGRAPHIC%20STRATEGY_Update.pdf и Сборник „Иновативни подходи за насърчаване на здравословен, активен и достоен живот на възрастните хора, издание на МТСП, София, 2013 г. (стр.7-29).

основа и се основава на принципите за хоризонтално въздействие и прилагане на интегриран подход.

Още през 2005 г. се предприемат първи стъпки за разработване на Стратегия за демографското развитие на България.

Първата Национална стратегия за демографско развитие на България е и първа по рода си в Европейския съюз. Тя е разработена в Министерството на труда и социалната политика със съдействието на Фонда за население към ООН и широк кръг експерти от научните среди и централната администрация. Приета е с Решение на Министерския съвет през 2006г. и е с хоризонт до 2020г.

Проведеното през 2011 г. 17-то поред преброяване на населението в демографската история на България, както и задълбочаването на демографските дисбаланси, породиха необходимостта от актуализиране на първата демографска стратегия. Така, На 1 февруари 2012г. с Решение на Министерския съвет беше приета разработената отново в Министерството на труда и социалната политика **Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012 – 2030 г).**

Стратегията за демографско развитие е националният отговор на демографската промяна, пред която е изправена Европа, изразяваща се във все по-ниски нива на раждаемост, остаряване на населението и интензивни миграционни процеси.

Основните елементи на Националната стратегия за демографско развитие са формулирани в съответствие с разбиранията за демографска политика на ниво Европейски съюз, изразени в Зелената книга на Европейската комисия “Посрещане на демографската промяна: нова солидарност между поколенията” и Съобщенията в тази област - “Към Европа за всички възрасти” 1999г., “Демографското бъдеще на Европа – от предизвикателство към възможност” от 2006г., “Укрепване на връзките между поколенията” от 2007г., “Посрещане на социалните нужди в застаряващото общество” от 2009г., Заклученията на Съвета от 7 юни 2010г. „Активен живот на възрастните хора“ (Испанско председателство), Заклучения на Съвета от 6-7 декември 2011г. относно въздействието, което застаряването на работната сила и на населението оказва върху политиките за заетост (Белгийско председателство), Заклучения на Съвета от 17 юни 2011г. относно Съвместяване на професионалния и семейния живот в условията на демографските промени (Унгарско председателство), Заклучения на Съвета от 3 октомври 2011г. относно Овластяване на демографските предизвикателства: Сътрудничество между институциите на държавите-членки по демографските въпроси и съвместяването на професионалния и семейния живот - за постигане на съвместимост между кариера и семейство (Полско председателство). Отделено е внимание върху необходимостта от отчитане на демографските промени при изпълнение на заложените цели в Европейската стратегия „Европа 2020”.

Отчетени са и насоките за работа в областта на демографското развитие на населението в Програмата за действие, приета от Международната конференция за населението и развитието, проведена в Кайро от 5 до 13 септември 1994г., както и в **Международния план на ООН за действие по застаряването от Мадрид 2002г. и в Регионалната стратегия за Европа към него.**

Чрез изпълнението на заложените стратегически цели за демографското развитие на населението в България до 2030г. могат да бъдат реализирани **Целите на хилядолетието, определени в Декларацията на ООН за хилядолетието,** приета от държавни и правителствени ръководители на 189 държави-членки на Организацията на обединените нации на 8 септември 2000г. в Ню Йорк.

Стратегията е разработена на основата на комплексен анализ на ключови параметри на демографската обстановка в страната и на факторите, от които тези параметри зависят в началото на XXI век. Заложени са налични прогнози за демографското развитие до 2030г. Стратегията е съобразена с Конституцията на Република България, основни нормативни актове и научни изследвания, съотнесими с демографското развитие на населението.

Стратегията обхваща периода 2012– 2030г., в рамките на който могат да се отграничат два основни под-периода. Първият под-период е до 2015г. като действията и приоритетите ще бъдат насочени към доизграждане на основните елементи на активната демографска политика: промяна и доразвитие на нормативната база, създаване на нови, укрепване и координиране на съществуващи управленски структури и изграждане на Национален институционален механизъм за действие, осигуряване на финансиране и реформиране на социалните системи в съответствие с демографските промени и тенденции, вкл.: образователна система, здравеопазване, системата за социална подкрепа на семействата, децата и хората в риск, системата на пазара на труда, пенсионната система и др. В оставащия период от 15 години до 2030г. следва да бъдат въведени всички компоненти на активната демографска политика, заложени в настоящата стратегия.

Стратегията за демографско развитие осигурява визията за бъдещите изменения в нормативната уредба и в практиката на държавните органи и другите организации. Тя е основният документ, който консолидира различните намерения и действия в секторните политики и допринася за тяхната еднопосочност и синергизъм за балансирано демографско развитие на населението.

В условията на демографски преход, от режим на нарастване на населението към режим на неговото намаляване и остаряване, стратегията е изградена върху разбирането, че усилията следва да бъдат насочени не просто и не само към механично демографско възпроизводство, но и към развитие, и постигане на високо качество на човешкия капитал.

Основната стратегическа цел през периода 2012-2030г. е забавяне на темповете на намаляване на броя на населението с тенденция за стабилизирането му в дългосрочен план и осигуряване на високо качество на човешкия капитал, включващ хората с тяхното здравословно състояние, образование квалификация, способности и умения.

Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012 – 2030 г. поставя следните Приоритети:

- I. Забавяне на негативните демографски процеси и намаляването на броя на населението;
- II. Преодоляване на негативните последици от остаряването на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал;
- III. Постигане на социална кохезия и създаване на равни възможности за пълноценен социален и продуктивен живот за всички социални групи;
- IV. Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата.
- V. Адаптиране и синхронизиране на нормативната база с обществените потребности за балансирано демографско развитие на населението и развитието на качеството на човешкия капитал.

Конкретните задачи, мерки и дейности за реализиране на стратегическите приоритети се предприемат и изпълняват в 12 основни Направления по петте приоритета:

I. Забавяне на негативните демографски процеси и намаляването на броя на населението

1. Насърчаване на раждаемостта чрез създаване на среда, благоприятна за отглеждането и възпитанието на деца чрез:

1.1. Финансови стимули за раждане и отглеждане на деца

- Текущо определяне, усъвършенстване или актуализиране на видовете и размера на паричните обезщетения и социални помощи за раждане и отглеждане на дете до 3 години;
- Годишна оценка на ефективността и ефикасността на диференцирания подход при месечните семейни помощи за деца;
- Въвеждане на данъчни облекчения за семействата с деца;
- Въвеждане на кредитни преференции за млади семейства;
- Поемане на по-голяма част от издръжката на децата на бедни семейства като се дава предимство на поемането на издръжката им в детски предучилищни заведения, безплатно хранене, подпомагане с учебници, облекло и др.
- Осигуряване на достъп до безплатни консултации и медицински грижи на бременни жени, родилки и новородени;
- Разширяване на подходите за осигуряване с жилища и подходящи жилищни условия за раждане и отглеждане на деца в нуждаещи се млади семейства (закупуване на жилища при облекчени финансови условия, изграждане и предоставяне на социални жилища и др.).

1.2. Съвместяване на родителството с трудово-професионалната реализация

- По-широко използване на гъвкавите форми на заетост (почасова работа, непълно работно време, съвременни информационни технологии за дистанционно упражняване на труд и др.);
- Въвеждане на облекчения при връщане на работа след майчинство/бащинство (намалено работно време, надомна работа и др.), за участие в квалификационни и преквалификационни курсове;
- Насърчаване на работодателите за активно включване в политиката по създаване на сигурност и защитеност на бременни жени и майки на работното място;
- Разширяване на системата за контрол върху работодателите за спазване на трудовото законодателство в частта му, осигуряваща закрила на бременни жени и млади майки и предотвратяваща злоупотребата с детски труд;
- Стимулиране на равнопоставеност между жените и мъжете, както по отношение на трудовата реализация, така и по отношение на отговорностите в семейството, свързани с отглеждането и възпитанието на децата.

1.3. Образование, здравеопазване и социално развитие на децата

- Въвеждане на преференции в ползването на публични услуги за семействата с деца;
- Подобряване на социалната инфраструктура и насочването ѝ към осигуряване на благоприятни условия за отглеждане и социално развитие на деца;
- Осигуряване на достъпна, широко разпространена и съвместима със съвременните характер и форми на заетост мрежа от детски ясли и детски градини;
- Превръщане на грижата за възпитанието и развитието на децата, образованието и здравето на подрастващите, в държавна политика и инвестиция на държавата и

обществото, чрез създаване и разширяване широк спектър от социални услуги, като делегирани от държавата дейности без уронване на значението на отговорното родителство.

1.4. Утвърждаването на семейството като базов компонент на обществото и насърчаване на родителите за отглеждане на децата в семейна среда

- Създаване на условия за сближаване на възпроизводствените модели на жените с различен образователен статус, на селските и градските жени, на жените от различните социални и етнически групи, като се обърне специално внимание върху отговорното родителство;
- Осигуряване на обществено отглеждане и възпитание на деца в среда близка до семейната, когато родителите не са в състояние да правят това (поради болест, алкохолизъм, наркомания, излежаване на присъда и др.);
- Защита на децата и жените от всички форми на насилие, включително и домашно насилие, и експлоатация;
- Намаляване на броя на децата в специализирани институции и насърчаване на отглеждането на деца в семейна среда;
- По-тясно обвързване на достъпа до социални помощи с насърчаване на отговорното родителство;
- Развитие на позитивни социални нагласи на обществото към семейството и децата, и към двудетния или многодетен семеен модел, съчетани с отговорно родителство.

2. Подобряване на репродуктивното здраве на населението и превенция на стерилитета

2.1. Подобряване на грижите за репродуктивното здраве на жените и мъжете. Поддържане на добро здравно състояние на бременните жени и майките:

- Осигуряване на безопасна бременност и раждане чрез задължително обхващане на всички бременни жени от постоянно безплатно наблюдение по време на износване на плода (женски и детски консултации), независимо от социално-осигурителния им статус;
- Осигуряване на безплатна следродилна здравна помощ, особено по въпросите на кърменето и здравното състояние на новородените и майките;
- Повишаване на контрола върху спазването на трудовото законодателство и осигуряване на безопасни условия на труд на бременните жени, кърмачките и младите майки и майките на малки деца;
- Провеждане на информационни кампании за запознаване на младите жени (още на училищната скамейка) с техните права и мерките за закрила на майчинството и за осигуряване на безопасни условия на труд на бременните жени, кърмачките и младите майки, предвидени в трудовото законодателство;
- Превенция и лечение на безплодието при жените и мъжете. Развитие на асистираната репродукция в съчетание с осиновявания.
- Профилактика на онкологичните заболявания на репродуктивната система при жените и мъжете.

2.2. Насърчаване и развитие на семейното планиране:

- Въвеждане на национална програма за семейно планиране в цялата здравна система и създаване на мрежа от подходящи структури за семейно планиране (клиники, центрове);
- Обучение на общо практикуващи лекари и педагози в семейно планиране;

- Активно включване и подкрепа на неправителствените организации, насърчаващи и прилагащи семейно планиране;
- Включване на обучение по семейно планиране в средното училище.

2.3. Значително намаляване на броя на абортите и извънбрачните раждания на деца, неприпознати от бащата

- Повишаване на контрацептивната култура и посрещане на нуждите на населението от контрацептивни средства и методи;
- Осигуряване на лесен достъп до контрацептиви чрез семейните лекари;
- Субсидиране или въвеждане на други мерки за поддържане цените на контрацептивните средства на достъпни за масовото население цени;
- Превенция на абортите по медицински причини и значително намаляване на броя абортите като средство за прекъсване на непланирани бременности, особено в млада възраст на момичетата и жените.

2.4. Превенция и лечение на инфекции на репродуктивните органи и ограничаване на риска от разпространение на ХИВ/СПИН в страната

- Въвеждане на добри практики и стандарти в медицинските дейности, които са съобразени с директивите на Световната здравна организация и Съвета на Европа;
- Задържане на ниското ниво на разпространение на ХИВ/СПИН в страната чрез изграждане на капацитет за превенция на ХИВ/СПИН в здравния и социалния сектор;
- Изграждане и функциониране на Национална система за второ поколение епидемиологичен надзор;
- Укрепване и промоция на услугите по доброволно консултиране и изследване;
- Превенция на ХИВ/СПИН и други полови инфекции сред рискови групи (интравенозни наркомани, представители на етническите общности, проституиращи, младите хора във и извън училище и други);
- Осигуряване на подходящи и достъпни лечение и грижи за хората, живеещи с ХИВ/СПИН.

3. Подобряване на общата демографска информираност и сексуално-репродуктивна култура на населението

3.1. Повишаване на демографската информираност и сексуално-репродуктивна култура на населението

- Осигуряване подкрепа на семействата и увеличаване на родителския капацитет с цел по-широко ангажиране на родителите в подготовката на техните деца за сексуално партньорство, семеен живот и отговорно родителство;
- Въвеждане на специални образователни програми в задължителната степен на обучение за получаване на системни знания за интимния човешки свят;
- Системно присъствие на демографските проблеми, вкл. и въпроси, отнасящи се до сексуално-репродуктивната култура в програмите на отговорни електронни национални медии, ежедневния и периодичния печат.

4. Подобряване на общото здравословно състояние на населението и намаляване на общата, преждевременната, детската и майчината смъртност

4.1. Подобряване на стандарта и качеството на живот.

4.2. Ускоряване на повишаването на средната продължителност на живота и на продължителността на живота в добро здраве.

4.3. Намаляване на общата смъртност

- Подобряване на лечебно-диагностичното и разширяване на профилактично-превантивното здравно медицинско обслужване на населението. Акцентиране върху дейностите по промоцията и профилактиката;
- Предприемане на действия за осигуряване на мобилна медицинска помощ за населението в отдалечени райони и за специфични групи;
- Преодоляване и преустановяване на негативните тенденции за здравето на лицата в неравностойно положение;
- Подобряване на лекарствената политика и достъпа до лекарства.
- Разработване на Национална програма за здравословен живот на нацията.

4.4. Намаляване на майчината и детската смъртност

- Откриване на женски и детски консултации, нормативно и финансово обезпечаване на разширяването на функциите и обхвата и въвеждането на задължително безплатно наблюдение на бременни жени, кърмачки и новородени;
- Въвеждане на мерки за осигуряване на достъп до качествени медицински услуги на живеещите в селата бременни жени, млади майки и деца.

4.5. Намаляване на преждевременната смъртност, особено на тази сред мъжете;

4.6. Намаляване на общата заболяемост и превенция на социално значими болести, вкл. болести на сърцето и кръвоносната система, онкологични заболявания, заболявания водещи до трайна инвалидизация и др.

- Създаване на условия и целеви програми за намаляване на социално значимите болести, очертали се като основни причини за преждевременна смъртност;
- Ограничаване на рисковите фактори, водещи до сърдечно-съдови заболявания, които са основна причина за преждевременна смъртност на мъжете, особено във възрастта 41-59 години.

4.7. Инвестиране във високи технологии в сферата на здравеопазването за гарантиране на по-висока ефективност и ефикасност на здравните грижи;

4.8. Подобряване контрола по отношение на трудовото законодателството, условията на труд и в областта на заетостта.

- Прилагане на по-ефективен контрол на спазването на трудовото законодателство и в областта на заетостта, както и за по-пълното прилагане на изискванията за здравословни и безопасни условия на труд

4.9. Подобряване на чистота на природната (земя, вода, въздух) и околна среда

- Обезопасяване на опасни за здравето източници на замърсяване – сметища, производства, отпадни и отходни води и др.;

4.10. Подобряване на качеството и чистотата на храните.

- Завишаване на контрола и санкциите върху производството на некачествени и вредни за здравето храни и суровини;
- Поддържане на високи стандарти за качеството на храни и напитки.

5. Разработване на адекватна миграционна и имиграционна политика

5.1. Усъвършенстване на отчитането на вътрешната и външната миграция;

5.2. Развитие на имиграционна политика за привличане на българи, живеещи в чужбина;

5.3. Въвеждане на специални мерки и дейности, насочени към етническите българи, живеещи извън територията на страната, вкл.:

- Облекчаване на процедурите за българско гражданство;
- Осигуряване на стипендии за деца на етнически българи от други страни, желаещи да получат образование в България;
- Активизиране и разширяване сферите на сътрудничеството с диаспорите от български емигранти в чужбина;
- Разработване на политика за завръщане на етнически българи и насърчаване на икономическата им активност в България.

5.4. Развитие на административен капацитет и провеждане на обществени дебати относно оценка на въздействието и ролята на миграциите за социално-икономическото развитие на страната;

5.5. Периодичен преглед на съществуващото законодателство, създаване и поддържане на единна нормативна база, регулираща миграционните проблеми;

5.6. Подобряване на информационното осигуряване и създаване на административен регистър за мигранти и имигранти;

5.7. Създаване на условия за културна, социална и образователна интеграция на имигранти и членове на техните семейства в българското общество;

5.8. Регламентиране на процедури за легализиране на образованието и придобитите професии на имигрантите;

5.9. Провеждане на информационни кампании сред населението за запознаване с нравите, обичаите и културата, а също и с проблемите на имигрантските общности, пребиваващи на територията на страната.

6. Значително намаляване на броя на емигриращите млади хора в репродуктивна възраст

6.1. Осигуряване на заетост и намаляване на безработицата сред младите хора, вкл.:

- Осигуряване на условия за преход от училище към работното място без период на безработица;
- Разширяване на активните програми и мерки на пазара на труда, насочени към преодоляване и предотвратяване на продължителната безработица сред младежите до 30 години (включително и младежи с увреждания);
- Включване на обучение за трудово-осигурителните права и задължения и начините за търсене на работа на завършващите средно образование;
- Насърчаване на взаимодействието между образователните институции и работодателите за разширяване на възможностите за провеждане на практика от учещите се и тяхното последващо устройване на работа;
- Разработване на специализирани политики и програми за социални умения и правоспособност за определени дейности с цел осигуряване на заетост, социална интеграция и реализация на групите младежи в неравностойно положение на пазара на труда (младежи, маргинализирани групи, безпризорни деца, деца от социални институции и деца със степен на намалена възможност за социална адаптация);
- Разработване на мерки и програми за насърчаване завръщането на млади хора, завършили висше образование в чужбина и устройването им на работа в държавната

администрация (особено в звената, работещи по въпросите на европейската интеграция);

- Разработване на мерки и програми за насърчаване на чужди фирми, корпорации, банки и международни институции за назначаване на работа на млади хора, завършили своето образование в чужбина или в страната.

6.2. Подобряване на условията на труд, заплащането и качеството на заетостта;

6.3. Осигуряване на равен достъп до качествено образование и възможности за учене през целия живот;

6.4. Създаване на възможности за облекчения при кредитиране за закупуване на жилища, обзавеждане и подобряване на жилищните условия;

6.5. Създаване на условия за преодоляване на бедността и социалната изолация сред младежите в неравностойно положение;

6.6. Създаване на условия за пълноценно социално развитие на младите хора (вкл. създаване на семейство, отглеждане и възпитание на деца и активно участие в гражданското общество).

II. Преодоляване на негативните последици от остаряването на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал;

7. Възприемане на комплексен междусекторен подход за активен и продуктивен живот на възрастните хора в добро здраве. Адаптиране на социалните системи към демографските промени и остаряването на населението – пазар на труда, пенсионна система, социално подпомагане и грижи, здравеопазване, образование, култура и др.

7.1. Разработване и изпълнение на Национална концепция за активен живот на възрастните хора

7.1.1. Адаптиране на пазара на труда към остаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

- Разработване на мерки за съхраняване и развитие на трудовия потенциал като елемент от цялостната концепция за развитие на човешките ресурси в страната;
- Насърчаване на ученето през целия живот и активизиране на дейностите по професионалното обучение на работното място;
- Въвеждане на гъвкави форми на заетост за лицата в пенсионна възраст без това да създава диспропорции на трудовия пазар и междугенерационни конфликти;
- Преодоляване на негативните нагласи на работодателите към по-възрастните лица и насърчаване по-дълготното използване на техния трудов опит и умения;
- Развиване на социално предприемачество, „сребърна” икономика и сектори на икономиката с потенциал за разкриване на нови работни места, адекватни на възможностите на наличната остаряваща работна сила.

7.1.2. Адаптиране на социално-осигурителната система към остаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

- Повишаване на осигурителната култура на работниците и служителите;
- Повишаване на събираемостта на осигурителните вземания;
- Насърчаване на доброволното осигуряване на населението в покритието на осигурителните рискове;

- Подобряване на контрола върху осигурителните плащания, повишаване на контрола и недопускане на неправомерно получаване на пенсии (особено на инвалидни пенсии поради общо заболяване);
- Повишаване на обхвата на осигурените лица и ограничаване на неформалната заетост;
- Усъвършенстване на българския пенсионен модел и осигуряване на финансова устойчивост на пенсионната система чрез въвеждане на по-справедливи и гъвкави форми за участие в пенсионната система;
- Поддържане на демографски инвестиционен фонд „Сребърен” за финансова подкрепа на пенсионната система;
- Засилване на ролята на втори и трети стълб на пенсионната система.

7.1.3. Адаптиране на системата от социални услуги към остаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

- Приоритетно развитие на социални услуги по домовете и в общността за сметка на услугите в специализирани институции, въвеждане на стандарти;
- Развитие на т.нар. „сребърна икономика” за предоставяне на услуги за възрастни хора;
- Подобряване на качеството на живот на възрастните хора, живеещи в специализирани институции;
- Осигуряване на възможности за отид, спорт, туризъм и участие в културен живот на възрастните хора;
- Приоритетно развитие на обучението на социални работници, специализирани в грижата за възрастни хора;
- Насърчаване на участието на неправителствени организации в грижата и предоставянето на социални услуги за възрастни хора;
- Изграждане на териториални комплекси за възрастни хора с възможности за предоставяне на всички необходими видове услуги за поддържане на тяхната активност, трудови умения, здраве, образование, информираност и комуникативност и др.;
- Развитие на публично-частно партньорство при предоставяне на услуги за възрастни хора.

7.1.4. Адаптиране на системата от здравни услуги към остаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

- Оптимизиране, модернизиране и рационализиране на постоянно нарастващите разходи за здравни грижи с отчитане на потребностите на една по-възрастна работна сила;
- Финансиране и развитие на допълнителни здравни услуги, насочени към възрастни хора;
- Въвеждане на многопрофилна здравна услуга за възрастни.
- Повишаване на здравната информираност сред възрастните хора;
- Насърчаване на здравословен начин на живот през целия жизнен цикъл на човешкия живот и със специален акцент за хората над 50 годишна възраст;
- Изграждане на по-тясно сътрудничество между системата за здравни услуги и системата за социална закрила в предоставянето на социални услуги за възрастните.

7.1.5. Адаптиране на системата на образование и обучение към остаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

- Разработване на дългосрочна стратегия, с цел увеличаване на участието в дейности за учене през целия живот за всички възрастови групи от населението;
- Насърчаване достъпа на възрастните хора до образование и обучение, информационни и комуникационни технологии, които ще им позволят да останат активни и пълноценно да участват в обществения живот. Засилване на мерките, целящи развиване на компютърни и технологични умения за възрастните като средство за подобряване на възможността за постигане на общество на знанието;
- Промотиране на ученето на работното място;
- Разработване на инструменти за идентифициране и признаване на знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално обучение и самостоятелно учене;
- Подобряване на приложимостта на образованието и обучението, спрямо нуждите на конкретни целеви групи, включително възрастните хора, и изискванията на пазара на труда.

7.1.6. Развитие на доброволчеството, солидарността между поколенията, позитивния публичен образ и разбиране за социална ценност на по-възрастните хора

- Стимулиране на доброволните участия на хората в пенсионна възраст в социалния живот на общността и развитието на гражданското общество
- Насърчаване на доброволческата дейност на младежите в полза и в подкрепа на възрастните хора.

7.2. Разработване и изпълнение на Национална междусекторна програма за активен живот на възрастните хора.

8. Развитие на солидарност между поколенията

- 8.1. Разпределение и диверсифициране на отговорностите, свързани с дългосрочната грижа за старите хора;
- 8.2. Активно включване на хора в пенсионна възраст в доброволчески мрежи за солидарност и полагане на грижи за най-старите;
- 8.3. Разработване на схеми за предаване на опита от по-възрастните към по-младите;
- 8.4. Развитие на обществена чувствителност и разбиране към проблемите на възрастните хора;
- 8.5. Формиране на отговорност и отчитане на въздействието на политическите и административни решения върху бъдещето на младите поколения.

9. Повишаване на общото образователно, духовно и културно равнище, квалификация, способности и умения на населението от всички възрастови групи

- 9.1. Създаване условия за пълно обхващане на децата в детски градини и предучилищни форми на обучение;
- 9.2. Осигуряване на равен достъп на всички деца до образование във всички образователни степени без разлика на етническа принадлежност, пол, произход, вероизповедание, социално положение и др.;
- 9.3. По-пълно обхващане на учениците в задължителните образователни степени и превенция на отпадането им от образователната система;
- 9.4. Преодоляване неграмотността в средите на бедното население и в групите в неравностойно положение;
- 9.5. Осигуряване на високо качество на образованието чрез подобряване на съдържанието на учебния процес и материалната база, повишаване квалификацията на преподавателите и осигуряване на училищата с информационни технологии;

- 9.6. Формиране на умения за работа с високи технологии;
- 9.7. Изграждане на трайни навици за учене през целия живот, осигуряване на максимално добри условия за непрекъснато професионално обучение и развитие и развиване на системата за квалификация, преквалификация и продължаващо обучение;
- 9.8. Предприемане на мерки, насочени към социализиране и осигуряване на условия за интеграция на ученици със специални образователни потребности и специфични увреждания в общообразователното училище;
- 9.9. Създаване на условия за сближаване на образователните модели на жителите на големите градове и на живеещите в малките селища, особено в изостаналите селски райони;
- 9.10. Повишаване ефективността на работа в специализираните училища за деца с умствена изостаналост;
- 9.11. Преодоляване на социалната изолация чрез образователни програми;
- 9.12. Преструктуриране и реформиране на възпитателните училища-интернати (ВУИ) и социално-педагогическите интернати (СПИ): пренасочване на съществуващия капацитет и ресурси към алтернативни социални услуги.
- 9.13. Предприемане на специални мерки за развитие на чувство на национална идентичност и принадлежност към българската нация;
- 9.14. Приоритетно прилагане на мерки за развитие на читалищата като средища на духовно израстване и развитие на културната идентичност;
- 9.15. Формиране на култура, ориентирана към знанието.

III. Постигане на социална кохезия и създаване на равни възможности за пълноценен социален и продуктивен живот за всички социални групи;

10. Създаване на условия за равни възможности за пълноценен социален и продуктивен живот за всички социални групи

- 10.1. Разработване и внедряване на система от показатели и индикатори за проследяване на състоянието и тенденциите по отношение на равнопоставеността и равното третиране;
- 10.2. Провеждане на целенасочена активна политика на пазара на труда за социална и икономическа интеграция на групи в неравностойно положение и отстраняване на неравенства в третирането им на работното място;
- 10.3. Създаване на условия за повишаване благосъстоянието на децата и деинституционализация на деца, лица с увреждания и възрастни хора, настанени в специализирани институции, посредством предоставяне на услуги в общността;
- 10.4. Създаване на условия за подобряване качеството на живот на хората с ментални проблеми, настанени в специализирани институции;
- 10.5. Обезпечаване на постигането на по-високи критерии и стандарти в социалните услуги за уязвимите групи от населението с оглед подобряване качеството на живот и успешното им социално включване и реализация;
- 10.6. Формиране на ефективна медийна стратегия за борба за нулева толерантност към проявите на предразсъдъци, сегрегация и дискриминация спрямо пол, възраст, етническа принадлежност и увреждане;
- 10.7. Усъвършенстване на механизма на социалното подпомагане и осъществяване на преход от социални помощи към социални инвестиции в обучение, квалификация и създаване на нови работни места;
- 10.8. Децентрализация на предоставянето на социални услуги;
- 10.9. Разработване и прилагане на единна държавна политика за подкрепа на рисковите семейства с деца. Развитие на приемната грижа.

IV. Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата.

11. Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата

- 11.1. Намаляване на регионалните диспропорции чрез децентрализация и създаване на регионален капацитет за динамично икономическо развитие;
- 11.2. Възраждане на селските райони;
- 11.3. Мобилизиране на регионалните и местни институционални възможности и ресурси в изпълнение на политиката за регионално развитие;
- 11.4. Рационално разпределение на местни (локални) инфраструктури и услуги за осигуряване на балансиран растеж на регионите, въвеждане на клъстерен подход за развитие на икономиката и бизнес средата;
- 11.5. Провеждане на диференцирана регионална политика в изостаналите райони;
- 11.6. Разработване на цялостна програма за икономическо и социално развитие на пограничните и полупланинските райони, в която водещо място да заемат привличането на инвестиции и развитието на трансгранично сътрудничество между населените места от двете страни на границите;
- 11.7. Развитие на устойчиви, динамични и сплотени градски центрове, свързани помежду си и допринасящи за благосъстоянието на заобикалящите ги по-слабо урбанизирани територии;
- 11.8. Оптимизиране на концентрацията на населението в големите градове и столицата;
- 11.9. Разработване на програма за решаване на проблема с —гетоизацията || чрез създаване на градоустройствени планове в кварталите с концентрация на бедност, рехабилитация на тези квартали, осигуряване на техническа инфраструктура и др.;
- 11.10. Устойчиво подобряване на жилищните условия за ромите чрез гарантиране на изпълнението на планове за действие и програми за подобряване на жилищните условия на ромите;
- 11.11. Насърчаване на заетостта и инвестициите в селските райони с цел задържане на младите хора и преодоляване на тенденцията на застаряване на населението в тях;
- 11.12. Подобряване на транспортната, търговската, социалната и други обслужващи инфраструктури на селските и пограничните райони за задържане на населението в тях. Обвързване на концесионирането с устойчив принос за развитието на територията, инфраструктурата и населението.
- 11.13. Опазване и поддържане на екологична и ергономична среда за живот;
- 11.14. Разработване на областни и/или общински демографски стратегии, съобразно спецификите на демографското развитие на населението;
- 11.15. Разработване на дългосрочен план за реновиране и използване на сградния фонд в региони и райони със значително намаляване на броя на населението и с тенденции към обезлюдяване; разработване на пилотни проекти за изграждане на териториални комплекси за възрастни хора.

V. Адаптиране и синхронизиране на нормативната база с обществените потребности за балансирано демографско развитие на населението и развитие на качеството на човешкия капитал.

12. Въвеждане на задължителна оценка на въздействието върху демографското развитие на населението и качеството на човешкия капитал на всеки нов, изменян или допълван нормативен акт на държавата.

12.1. Годишен преглед на законодателството и оценка на въздействието му върху демографските процеси (раждаемост, смъртност, миграции) и развитието на качеството на човешкия капитал. Включване на този преглед в Годишния доклад/отчет за изпълнение на Националната стратегия за демографско развитие на населението;

12.2. Поддържане на съответствие на българското законодателство с правото на ЕС в областта на демографското развитие на населението, равните възможности за всички и безопасността и здравето при работа;

12.3. Усъвършенстване и допълване на нормативната и методическа уредба за създаване на условия за балансирано демографско развитие на населението и повишаване на качеството на човешкия капитал.

За изпълнението на Националната стратегия за демографско развитие на населението са ангажирани и включени 14 министерства, Националната здравно-осигурителна каса, Националният статистически институт, Националният осигурителен институт, Националното сдружение на общините в Р България, държавни агенции, Български червен кръст, неправителствени организации, научни институти и др.

Към министъра на труда и социалната политика вече осма година функционира **Междуведомствена работна група по демографските въпроси**, която включва над 80 експерти от всички участващи в реализирането на демографската политика институции, структури и организации.

Разработена е и действа **Система от показатели и индикатори за мониторинг на изпълнението на демографската стратегия на три нива – национална статистика, административна статистика и представителни социологически или интердисциплинарни проучвания.**

Ежегодните **Мониторингови доклади** предлагат изчерпателен анализ на въздействието на демографските процеси върху населението и предоставят информация за предприеманите мерки от институциите по изпълнение на Стратегията, както и съдържат анализ и отправят препоръки за последващи действия по отделните направления на Стратегията. Те служат и за основа при осъществяването на ангажиментите на Република България в рамките на Европейската комисия, ООН, Съвета на Европа.

Пълното осъществяване на целта и приоритетите на демографското развитие на страната до 2030 г. е възможно в условията на макроикономическа стабилност, устойчив икономически растеж, повишаване на икономическата активност, заетостта и доходите на населението.

Предлаганите мерки и действия за демографско развитие се разглеждат като елемент от общата концепция за устойчиво развитие, според която населението, околната среда и икономиката се обуславят взаимно и се намират в постоянно взаимодействие. Може да се очаква, че бъдещите благоприятни изменения в средата ще водят до благоприятни изменения във възпроизводствените процеси на населението.

Необходимо е особено да се подчертае, че при прилагането на демографската политика чрез изпълнение на по-горе представените стратегическа цел, приоритети, направления и конкретни мерки и задачи, следва да се отчитат следните обстоятелства:

- **Демографското развитие и демографските дисбаланси на населението в България има своите национални специфики, което задължително налага адаптиране и внимателен анализ и избор на всяка предприемана или предлагана, вкл. и от външни институции мярка;**

- Прилагането на всяка от предложените мерки следва да става въз основа на детайлен анализ на възможностите, които предоставят т.нар. „демографски прозорци” и „демографски дивиденти”, за да бъде планирано нейното оптимално въздействие и постигането на максимално добър резултат;
- Демографските процеси са различни за различните социални групи. Например, продължителността на живота не е еднаква при различните социално-икономически слоеве на населението и тези различия стават все по-забележими. Тези различия в голяма степен са породени от задълбочаване на неравенствата по отношение на размера на получаваните доходи, достъп до програми за социална защита, здравно и пенсионно осигуряване, което изисква и прилагането на диференциран подход и на специфични мерки;
- Добре би било да се анализира и преценява и времевия период или етапите на прилагане на единични или свързани мерки и политики, съобразно динамиката на демографските процеси и темповете на застаряване на населението;
- Добре би било системни проблеми в отделни сектори и секторни политики да не компрометират необходимостта от предприемане на бързи мерки, свързани с демографските предизвикателства и със застаряването на населението и работната сила;
- За очертаването на по-пълна и цялостна картина на демографските процеси и тенденции, както и на застаряването на населението все по-често започват да се използват повече и различни измерители, което ще наложи въвеждане на нови индикатори и измерители в Системата от показатели за мониторинг на изпълнението на Националната демографска стратегия. Това ще ограничи хипотетичната възможност за допускане на подвеждащи измервания на демографските процеси, които биха могли да доведат и до предприемане на неподходящи политики;
- Известно е, че вярната прогноза стои в основата на успеха на всяка предприемана политика не само в средносрочен и дългосрочен, но и дори в краткосрочен план. Наличието на доверителни интервали, предоставянето на ясна и разписана методология и методика за наблюдения, анализ и прогнозиране – са условия за гарантиране на обоснована политика. Различията в прогнозите на отделни институции, непознаването и неотчитането на спецификите в избраната методология и методика на тези прогнози, е възможно да се отразят върху взимането на важни управленски решения в областта на демографската политика.

3.2. ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, СВЪРЗАНИ С НАМАЛЯВАНЕ НА РАЖДАЕМОСТТА. РАЖДАЕМОСТ В УСЛОВИЯТА НА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА И РЕЦЕСИЯ. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СОЦИАЛНА ПОДКРЕПА НА СЕМЕЙСТВАТА С ДЕЦА.

Взаимовръзката между икономиката и динамиката на населението, въпреки че отдавна е предмет на обсъждане, все още се оспорва от някои учени. Обикновено се приема, че раждаемостта следва икономическия цикъл и попада в периоди на рецесия и възход, въпреки че научните доказателства все още не подкрепят единодушно такава теза.

3.2.1. Тенденции в развитието на раждаемостта в Европейския Съюз

Доклад, оповестен от Евростат през 2013 г.²² разглежда тенденциите в плодовитостта в 31 европейски страни, държавите-членки на ЕС, някои от ЕАСТ (Европейска асоциация за свободна търговия) и страни кандидатки за членство в ЕС, спрямо избрани индикатори на икономическа рецесия. Коефициентът на плодовитост се пресмята спрямо жени, диференцирани по брой раждания, поредност на родените деца, заетост, образование и мигрантски статус, подчертавайки възможното въздействие, което би могла да упражни икономическата криза върху специфични групи от населението.

3.2.1.1. Основни статистически заключения за европейските страни

През 2008 г. доста европейски страни навлязоха в период на икономическа криза, най-често съпроводена със спад на брутния вътрешен продукт (БВП). От началото на рецесията тоталният коефициент на плодовитост (ТКП) започва да спада в цяла Европа.

Анализът, извършен от Джанпаоло Ланциери показва, че икономическата криза обхваща 31 европейски страни през 2009 г., докато спадът в плодовитостта става обща черта в цяла Европа с известно закъснение. Пикът на кризата (що се отнася до нейния географски обхват) през 2009 г. в редица страни е съпроводен от стагнация на БВП, последвана от забележим спад. През 2008 г. не е наблюдаван спад на този коефициент в сравнение с предходната година, но от 2011 г. до сега Тоталният коефициент на плодовитост (ТКП) е намалял в 24 европейски страни. С някои изключения, тези тенденции на коефициента на плодовитост отразяват настъпилите промени в броя на живородените деца.

3.2.1.2. Модели на фертилитет в Европа

По-малкото раждания се дължат в по-голяма степен на намаляването на броя на жените в детеродна възраст, отколкото на намаляването на плодовитостта и на тоталния коефициент на плодовитост.

²² Статистика на фертилитета във връзка с икономиката, поредността на родените деца, образованието и миграцията, 6 юни, 2013 г., Настъпва ли рецесия на бебета в Европа?; Статистика във фокус 13/2013, автор: Джанпаоло Ланциери, SSN:2314-9647 ISSN: 2314-9647 Каталоген номер: KS-SF-13-013-EN-N; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Fertility_statistics_in_relation_to_economy,_parity,_education_and_migration

От началото на кризата общият брой на живородени деца в Европа сменя в обратна посока дотогавашната си тенденция на растеж. Между 2008 г. и 2011 г. общият брой на живородени деца спада с 3,5% - от 5,6 на 5,4 милиона и броят на страните, отбелязали спад в сравнение с предишната година нараства от 1 на 26 от общо 31 страни.

Броят живородени деца може да бъде разгледан като продукт от повъзрастовите коефициенти на плодовитост спрямо броят на Жени в детеродна възраст (ЖДВ - жени, които биха могли да станат майки, т.е. родилният контингент).

Общият брой на тази демографска група през последните години бавно се стопява и през 2011 г. тя бележи намаление в около две трети от европейските страни (възможни ревизии на броя на населението в различни държави след официалните преброявания биха могли да повлияят на тези данни).

Въпреки че промяната, отчетена година по година, в относителни стойности, на общия брой на жените в детеродна възраст е много по-слаба, отколкото съответните относителни промени в тоталния коефициент на плодовитост²³ (ТПК), нейното въздействие може да се окаже по-значително.

Като се има предвид че 2008 г. бележи връх в броя на живородените деца, възприемането на 2008 година като база за сравнение и придържането към условията от 2008 г. (обобщени чрез ЖДВ и ТПК) за следващите три години дава представа за хипотетичния брой живородени деца за периода 2009-2011 г., ако не е налице промяна в броя на родилния контингент и на коефициента на плодовитост по възрасти.

Сравненията показват, че промяната (намалението) единствено в родилния контингент (ЖДВ) е причина за около 62% от намаляването на броя живородени деца. Дори и фертилността да не беше намаляла след 2008 г., все пак около 189 000 живородени деца щяха да са "се изгубили" така или иначе, поради по-малкото „кандидат-майки“ (свиване на родилния контингент). Спадът на ТПК след 2008 г. всъщност само засилва ефекта от тази тенденция. **Тази низходяща тенденция поражда най-голям интерес, защото за разлика от промените в броя на ЖДВ, до голяма степен предопределени от условията на плодовитостта в минали периоди, и по този начин, случващи се главно по инерция, то за промените в ТПК се предполага, че в по-голяма степен реагират на текущите фактори.**

Намалението на броя на жените в детеродна възраст е причина за около 62% от намаляването на броя на родените деца.

Коефициентът на плодовитост се връща към “най-ниски от най-ниските” си нива в някои Източноевропейски страни

През последното десетилетие е налице повсеместно възстановяване на нивата на плодовитост, макар и с някои изключения (като Люксембург и Португалия). Между 2002 г. и 2008-2009 г. средното ниво общо за всички страни се е увеличило с около 0,15 живородени деца на една жена. **Това увеличение на коефициента на плодовитост обикновено се обяснява от учените като дължащо се на наваксване, последващо отлагането на раждането на дете. Ето защо, то не би следвало да се разглежда като ефективно увеличаване на плодовитостта като качество, а просто като временен ефект. С други думи, в дългосрочна перспектива, до края на своя фертилен период, последователни кохорти жени биха осъществили приблизително една и съща степен на реализирана плодовитост. Така че спадът, отбелязан чрез**

²³ ТПК – тотален коефициент на плодовитост представлява сума от коефициентите на повъзрастова плодовитост.

показател за период, какъвто е ТКП, се дължи главно на временното отлагане на раждането.

Спад в тоталния коефициент на плодовитост се дължи главно на временното отлагане на раждането на деца.

През 2008 г. никоя от страните не е имала ТКП под 1,3, който според някои учени бележи ниво на „най-най-ниска“ плодовитост. Изглежда, че този процес на компенсация се е изчерпал към 2009 г. и през 2011 г., ТКП в някои страни (Унгария, Полша и Румъния) неочаквано отново е спаднал под 1.3 живородени деца от една жена. В началото на предходното десетилетие средните стойности на ТКП са най-ниски спрямо целия разглеждан дванадесетгодишен период. В редица страни от Централна и Западна Европа, неговото ниво е над 1.7, докато в Източна и Южна Европа ниската плодовитост е широко разпространена. Следващите три години показват отчетлива граница между Северна и Западна Европа с относително високо ниво на плодовитост, Източна Европа с „най-най-ниска“ плодовитост, и Централна и Южна Европа, с малко по-висока плодовитост, но все още под 1,5 живородени деца на една жена. Между 2006 и 2008 г. плодовитостта в Източна Европа продължава да се възстановява, с изключение единствено на Словакия, която изостава: през този период плодовитостта в Европа по същество се разделя по диагонал, преминаващ от северозапад към югоизток. И накрая, през последните три години, средният ТКП в някои страни нараства още повече, а в други пада по-ниско, **размивайки географския модел на ниска плодовитост в Източна Европа.**

Промените в плодовитостта отчасти следват промените в икономиката (рецесията) със средно закъснение от по-малко от две години

Сравнителна трудност би могло да представлява разграничаването между „естественото“ намаляване на броя живородени деца, дължащо се на намаляващия брой жени в родилна възраст (родилния контингент) и/или на продължаващия спад в техния коефициент на плодовитост, от въздействието на случайно сътресение, каквото е икономическата криза. **Рецесията може да се отрази на плодовитостта по много начини, дори когато ефектът от нея бива смекчен от правителствени интервенции. Освен прякото въздействие на кризата върху хората на индивидуално ниво, икономическата несигурност, която съпровожда периоди на затруднения, също може да повлияе на плодовитостта.** Така погледнато, продължителността на една криза може да е от голяма важност, а в някои страни, продължителността и дълбочината на настоящата рецесия са без precedent.

Съществува взаимовръзка във времето между промените на ТКП и на избрани индикатори на икономическа криза за всяка европейска страна. Интересното тук, е да се разкрие потенциалната връзка между промяната в икономическите условия и изменението в плодовитостта. Тези взаимоотношения са изчислени с оглед на забавяне ефекта върху ТКП от 0 до 3 години: следователно, за всяка от страните по всеки от показателите са взети предвид четири корелации. С оглед фокуса върху ефекта от икономическата криза, корелациите са изчислени посредством годишните данни от 2000 г. до 2011 г., което доста ограничава броя на наличните случаи, най-вече за корелациите между времевите редове от по три години. Резултатите зависят също така и от качеството на демографските данни, които могат да бъдат повлияни от различни фактори.

3.2.1.3. Брутен вътрешен продукт и раждаемост

Обичайният и често използван показател за икономически растеж се базира на Брутният вътрешен продукт (БВП). Очакваното взаимоотношение е негативната промяна на БВП да съответства на негативна промяна в ТКП, с възможно забавяне, и по този начин да покаже висока положителна корелация с известно забавяне. Корелацията с ТКП е релевантна за Испания и Латвия без никакво забавяне; за България, Полша и Румъния със забавяне от една година, а в Чешката република, Дания, Естония, Гърция, Холандия, Финландия, Швеция, Исландия, Норвегия, и Хърватска със закъснение от две години. **Усреднено общо за всички страни, изменението в БВП се съотнася положително към изменението на ТКП в рамките на около 19 месеца.**

Измененията в Брутният Вътрешен Продукт (БВП) се отразява върху тоталния коефициент на плодовитост в период от около 19 месеца.

Трябва да се отбележи, че в някои от страните би могло да възникне отрицателно съотношение в рамките на известен период от време, което да подкрепи хипотезата, че ТКП се изменя антициклично на икономическите тенденции, но тяхната интензивност най-често е по-ниска от положителните корелации в различен веремеви период на забавяне. В това отношение изключение правят Латвия, Литва, Малта, Австрия и Румъния. За Малта, Австрия и Румъния въпросните негативни корелации изглежда не са релевантни, ако се вземе предвид броят на наличните случаи, но са ясно забележими за Литва, при забавяне 2 и за Латвия при забавяне 3. В тези две страни, доказателствата предполагат промяна в ТКП, в отрицателно съотношение спрямо промяната в БВП.

3.2.1.4. Действително индивидуално потребление и раждаемост

Друг индикатор, избран за изследването е действителното индивидуално потребление (ДИП), за което се счита, че е по-добър измерител на материалното състояние и благополучието на домакинствата, тъй като той се отнася до действителното потребление на стоки и услуги от индивидите, независимо от това дали тези стоки и услуги са закупени и платени от домакинствата, от правителството или от организации с нестопанска цел. Изследвана е корелацията между промяната в ДИП и промяната в ТКП, с цел да се анализира влиянието на промененото материалното положение на домакинствата, а не толкова на жизнения стандарт в отделна страна (измерен чрез БВП) върху спецификите на плодовитостта. **Също както при БВП, очакваната връзка между изменението на ДИП и на ТКП е положителна.**

Най-релевантни положителни съотношения между ДИП и ТКП със съответното изоставане във времето са налице за Белгия, Дания, Малта и Полша със закъснение нула; за България, Гърция, Латвия и Румъния, със закъснение от една година; за Естония, Холандия и Норвегия, със закъснение от две години; а за Унгария, Швеция, Обединеното Кралство и Швейцария, със закъснение от три години. Средното забавяне (при изключение на Испания и Исландия) на изменението на ТКП, пресметнато по този начин, е отново 19 месеца. В Германия, Кипър, Люксембург и Австрия, обаче, е налице отрицателно съотношение, по-високо в абсолютни стойности от положителното такова, но все още в пренебрежимо ниски нива, докато в Латвия и Литва тази негативна корелация е очевидна.

Действителното индивидуално потребление като добър измерител на материалното състояние и благополучие на домакинствата се отразява върху тоталния коефициент на плодовитост също в период от около 19 месеца.

3.2.1.5. Годишен коефициент на безработица за възрастовата група 15-49 години и раждаемост

Следващият индикатор е годишният коефициент на безработица за възрастовата група 15-49 г. (ГКБ). Очакваното съотношение тук ще е с отрицателен знак, от което следва че **възходяща промяна на ГКБ би трябвало да се съотнася към низходяща промяна на ТКП (със съответно закъснение)**. Това важи най-вече за Гърция и Латвия, без закъснение; за Полша с една година закъснение; за Дания, Естония, Кипър, Холандия и Исландия с две години закъснение; за Обединеното кралство със закъснение три години. Страните, където се наблюдава положително съотношение, по-високо от отрицателното, са Белгия, Чешката република, Франция, Литва, Португалия и Словения, но никъде то не е релевантно.

Промените в коефициента на безработица за жените и мъжете на възраст 15-49 г. са в отрицателна корелация с изменението на тоталния коефициент на плодовитост, със закъснение от около 19 месеца, какъвто беше случаят и при съпоставката с БВП и ДИП.

3.2.1.6. Средна годишна стойност на Индекс на доверието на потребителите

Последният използван показател е средната годишна стойност на **Индекса на доверието на потребителите (СЦИ)**, предназначен за измерване на чувството на икономическа несигурност. Както при БВП и ДИП, съотношението между промените в ИДП и промените в ТКП, (със закъснение) се очаква да бъде с положителен знак. Стойностите са особено показателни най-вече за Латвия и Румъния, с една година закъснение, както и за Полша, с две години закъснение. Редица страни, обаче, имат отрицателни съотношения, с по-висока абсолютна стойност от най-високата положителна: Белгия, Австрия, Словакия, Финландия, Швеция, и по-специално Испания, Литва и Люксембург. **Обулавяйки процикличната връзка между ИДП и ТКП, средно, промяната в доверието на потребителите ще обуславя промяна в ТКП, след закъснение от около 22 месеца.**

Като цяло, корелациите на икономическите показатели спрямо изоставащия във времето ТКП, в повечето от страните носят очаквания знак, макар и не винаги достатъчно отчетливо. **В някои случаи, обаче, не може да бъде изключено допускането, че икономическата криза би могла всъщност да отвори "прозорец на възможност" за раждане на деца, особено сред някои специфични групи от населението.**

Промяната в доверието на потребителите, измервана чрез Индекс на доверието на потребителите, обуславя промяна в тоталния коефициент на плодовитост със закъснение от около 22 месеца.

3.2.1.7. Поредност на родените деца и раждаемост

В по-горе цитирания Доклад, оповестен от Евростат през 2013 г.²⁴ разглежда тенденциите в плодовитостта в 31 европейски страни, държавите-членки на ЕС, някои

²⁴ Статистика на фертилитета във връзка с икономиката, поредността на родените деца, образованието и миграцията, 6 юни, 2013 г., Настъпва ли рецесия на бебета в Европа?; Статистика във фокус 13/2013, автор: Джанпаоло Ланциери, SSN:2314-9647 ISSN: 2314-9647 Каталоген номер: KS-SF-13-013-EN-N;

от ЕАСТ (Европейска асоциация за свободна търговия) и страни кандидатки за членство в ЕС, **се констатира лека тенденция към по-силно снижение при първите раждания, отколкото при последващите.**

Икономическата криза може да принуди кандидат-родителите да отложат раждането на дете, особено ако са все още без деца.

3.2.1.8. Състояние на заетостта (зетост/незаетост) на жените и раждаемост

Наблюдава се смесено фертилно поведение на заетите и незаетите жени в отделните страни.

Поради факта, че икономическата криза може да има различен ефект върху фертилното поведение на различните категории жени, би било интересно да се проследят стойностите за специфичния показател на плодовитостта спрямо избрани групи от населението.

За всички страни, плодовитостта, диференцирана според трудовата заетост не е устойчиво положителна или отрицателна в периода между 2007 и 2011 г. В Белгия, Германия, Австрия, Румъния, Финландия и Норвегия, незаетите жени имат по-висока плодовитост от заетите; обратното важи за останалите страни, за които има налични данни, с изключение на Гърция, Люксембург и Малта, където групата с по-висока плодовитост се променя с течение на времето.

Диференциацията на плодовитостта спрямо нивото на заетост може да достигне забележими стойности и в двете посоки (по-висок или по-нисък коефициент на плодовитост): в Германия през 2011 г. заетите жени имат 1,8 живородени деца по-малко в сравнение с незаетите жени, приблизително същите стойности както в Хърватия, където диференциацията е с обратен знак. Тенденцията в плодовитостта в двете групи през последните години не е еднаква за цяла Европа. В някои страни, диференциацията е голяма, в други страни специфичните ТКП показват тенденция към сближаване, а в някои случаи дори и обръщане на знака на диференциацията.

Така например, в Германия, плодовитостта на незаетите жени се увеличава, а тази на заетите жени спада, докато в Испания се случва обратното; в Гърция ТКП на незаетите жени спада под този на заетите жени и се променя от положителен диференциал от средно около 0.2 живородени деца на незаети жени към същите стойности за заети жени; в Норвегия двете групи се уеднаквяват.

Трудно е да бъде установен общ за цяла Европа модел, като се има предвид че фертилното поведение на групи от населението, дефинирани според тяхното отношение към пазара на труда, може да е повлияно от националните политики за съчетаване на професионалния и семейния живот.

Тъй като ТКП като цяло зависи още и от състава на населението, всеки ръст или спад на специфичен ТКП не оказва непременно голямо влияние върху ТКП като цяло.

В Германия, например, пропорционалният дял на жените в родилна възраст, класифицирани като незаети лица, е малко над една трета. Следователно, относително високата плодовитост на тази група от населението се отразява върху цялостния ТКП в много по-малка степен, отколкото тази на заетите жени в родилна възраст, чиято плодовитост е дори под едно живородено дете на една (заета) жена. Ръстът от 0,46

живородени деца на една незаета жена през разглеждания петгодишен период всъщност е оказал незначителен ефект върху общия ТКП, който се е задържал около 1,37 живородени деца от една жена, вследствие на спада съответно с около 0,10 живородени при ТКП на заетите жени.

Нарастването или намаляването на тоталния коефициент на плодовитост на някои специфични групи от населението, в случая формирани по признака заетост-незаетост на жените в детеродна възраст или по друг специфичен признак, не оказва непременно голямо влияние върху общия тотален коефициент на плодовитост.

3.2.1.9. Образователно равнище и раждаемост

Нивото на образование често се смята представително за социално-икономическия статус на дадено лице. За да се подобри съпоставимостта в различните страни, образователното равнище на национално ниво се преобразува в съответствие със стандартната международна класификация на образованието (ISCED) в седем степени от 0 до 6. Нулевото ниво (нула) показва липса на каквото и да е формално образование, а ниво 6 съответства на най-голямата възможна степен на образование (доктор).

Сравнението на 2011 г. с върховата за плодовитостта година, средно за всички страни, показва, че плодовитостта при жените със средно ниво на образование е намаляла с около 9%, докато при жените с високо или ниско образование този спад е по-незначителен. Този модел варира на национално ниво, както и във всяка отделна страна. В различните групи от населението плодовитостта може да следва различни модели. Промените в специфичния ТКП за различните подгрупи население оказват влияние върху общия ТКП в съответствие със степента на относителната им важност в състава на населението.

Въобщие, всяка промяна би имала по-слаб ефект, ако се отнася до плодовитостта на жените с високо образование, тъй като делът им в общия брой на жените в родилна възраст е около една пета (средно за всички страни).

В условията на икономическа криза плодовитостта на жените със средно образование намалява по-видимо, отколкото на тези с по-ниско или по-високо образование.

3.2.1.10. Мигрантски статус и раждаемост

Гражданството и държавата на раждане са два различни начина за разглеждане на статута на мигрантите. Най-общо, човекът, роден в чужбина, е мигрирал най-малко веднъж в живота си, което за човека с чуждестранно гражданство не е задължително, но пък той от своя страна има чужд произход. **Тези характеристики могат да повлияят демографското поведение по отношение на плодовитостта, въпреки че в нито един от случаите има пряка индикация за продължителността на пребиваване на съответното лице в приемащата страна.**

Жена, родена в чужбина, може в действителност да е дошла в страната много отдавна, или дори да е израснала в нея, и по този начин да е повлияна до голяма степен от местната култура. Жена с чуждо гражданство може да придобие гражданството на приемащата страна – колкото по-дългосрочно пребивава в приемащата страна, толкова по-висока е вероятността, че тя ще смени своето гражданство, като по този начин

евентуално напусне групата на жените с чуждо гражданство (с известни разлики в зависимост от политиката на натурализация на страната).

Във всички страни, освен в Чешката република, Дания, Естония, Латвия и Исландия, групите на жени с чуждо гражданство или на родените в чужбина имат по-висока плодовитост от жените от съответната националност или родените в страната. В Кипър и Унгария, ТКП на жените - чужденки спада под нивото на ТКП на жените - граждани на тези страни през разглежданите три години. В действителност, в почти всички страни, където плодовитостта на жените с чуждо гражданство е намаляла между 2009 и 2011 г., този спад е по-висок, отколкото сред жените с местно гражданство, и в абсолютно, и в относително изражение. **Само за две години в България, Гърция, Кипър и Унгария, ТКП сред чужденците бележи спад с повече от една пета от първоначалната стойност,** докато от друга страна, силен ръст на ТКП е отбелязан в Литва, Малта и Словения, въпреки че в Словения за родените в чужбина жени е налице тенденция в обратната посока. **Що се отнася до местните жени,** техният ТКП е по-стабилен, дори и в най-силно засегнатите от икономическата криза страни, като например Италия, Кипър, Испания и Португалия, докато **в България, Гърция и Унгария, спадът на ТКП е много по-нисък сред местните жени,** отколкото сред чужденките. Люксембург представя особен случай, при който плодовитостта на местните жени рязко е спаднала. Наблюдава се доста значителен спад и в някои скандинавски страни, където нивото на ТКП на местните жени е все още сравнително висок.

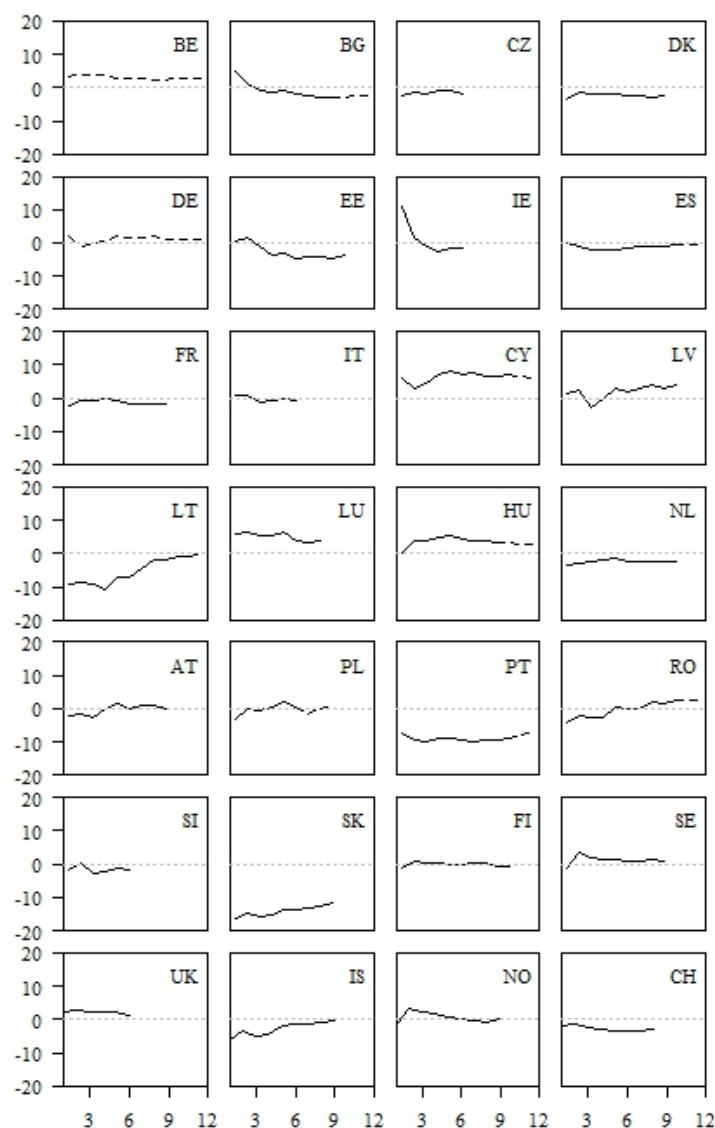
Тъй като няма такава страна, в която по-голямата част от населението да се състои от имигранти, всяка промяна в техния специфичен ТКП е с по-малко значение (за цялостната плодовитост) в сравнение с промяната в специфичния ТКП на местното население. Въпреки това, ръстът на относителния дял на мигрантите в страни, където тяхната специфична плодовитост е по-висока от тази на местните жители би могла да повиши цялостния ТКП, дори и при непроменени специфични коефициенти на плодовитост.

Във всички страни, с отделни изключения, групите на жени с чуждо гражданство или на родените в чужбина имат по-висока плодовитост от жените от съответната националност или родените в страната. Ръстът на относителния дял на мигрантите в страни, където тяхната специфична плодовитост е по-висока от тази на местните жители би могла да повиши цялостния ТКП, дори и при непроменени специфични коефициенти на плодовитост.

3.2.1.11. Очаквани тенденции в раждаемостта

Все още има твърде малко емпирични доказателства за посоката, в която предстои да се развива плодовитостта. За девет от страните се очаква да преобърне негативната тенденция, наблюдавана през 2011 г., но това няма да се случи в повече от половината разгледани страни. Германия, например, има около 15 000 по-малко живородени деца през 2011 г. в сравнение с 2010 г., а прогнозните стойности, подадени от националната статистическа служба за 2012 г. са за около 7 000 живородени деца повече, отколкото през 2011 година.

Продължаване или преобръщане на предишни тенденции през 2012 г. може да се дължи или на промяна в броя на жените в родилна възраст и/или в коефициента на плодовитост, но данните, необходими за извършването на такава категоризация, все още не са на разположение за някои от страните.

Notes: solid line = provisional data; dashed line = values forecast by the national statistical office. EL, MT and HR missing.
Source: computation of the author on Eurostat data (online data code: [demo_fmonth](#)).

3.2.1.12. Възраст на жените и раждаемост²⁵

Темпо ефект и коригирана обща плодовитост

Нивото на плодовитост за даден период обикновено се измерва чрез Тоталния коефициент на плодовитост (ТКП), който отразява взаимодействието на два компонента: темпо (време) и количество (ниво) на плодовитостта. **Промените във възрастта, на която жените раждат влияе на ТКП.** В много европейски страни вече десетилетия наред жените отлагат ражданията докато стигнат по-висока възраст.

Отлагането на раждането води до намаляване на броя на ражданията в зададен период от време и по този начин снижава ТКП, дори ако броят на децата, които жените ще имат по време на целия си живот не се променя. Този темпо ефект може да бъде припознат като **разширяване на интервала между поколенията, което води до по-малко раждания в рамките на една календарна година.** В допълнение, ТКП се влияе също и от промените в поредността и броя на родените деца от жените в репродуктивна възраст.

²⁵ European Demographic Data Sheet, 2012

Предложени са **алтернативни индикатори**, за да се получи измерител на нивото на плодовитостта, който да не е изкривен от темпо ефекта и по този начин да е по-подходящ от ТКП за изчисляване на средния брой деца на една жена за дадена година. Още в първия си брой Европейският демографски информационен лист използва **темпо/времево-коригиран ТКП (корТКП)**, показател, предложен от Bongaarts и Feeney (1998), който се основава на данни за плодовитостта (by birth order). Цитираният Информационен лист използва **коригиран по отношение на темпо/време и поредност на родените деца от жените Тотален коефициент на плодовитост (ТКПп*)**, по-скорошен индикатор, предложен от Bongaarts и Feeney (2006) (за подробности виж Bongaarts и Sobotka (2012)). ТКПп* предлага няколко подобрения в сравнение с предходния измерител. При него се отчита поредността на родените деца от жени във фертилна възраст и по този начин се овладява още един източник на изкривяване на ТКП. Освен това, той дава значително по-стабилни резултати от тези при **корТКП**, които в предишни Информационни листове е трябвало да бъдат изглаждани. **ТКПп*** не изисква такива корекции. Въпреки това, ограниченото количество от подробни данни на разположение затруднява прилагането му. Където е възможно, са показани резултатите за ТКПп* за 2008 г., които могат да бъдат изчислени за 18 европейски страни и Япония. Следва да се отбележи, че нивата на ТКПп* не могат да бъдат пряко сравнени с нивата на корТКП, съобщени в по-предишни Информационни листове.

Изследванията показват тенденция за отлагане на ражданията в дългосрочен план, измерена чрез повишаване на средната възраст на първо раждане. В Чешката република тенденцията към по-късно раждане е особено силна след 1990 г. ТКП спада рязко до 1,13 през 1999 г., докато *ТКПп спада постепенно и достига нива около 1,8, считано от края на 1990-те години. Това показва до каква степен може да бъде снижен ТКП, когато жените отлагат раждането за по-късна възраст. Между 2000 г. и 2008 г. ТКП се възстановява до 1.5, като голяма част от "пропастта" между него и * ТКПп се запълва. В Австрия, отлагането на раждането започва по-от рано и се развива по-плавно. ТКП и * ТКПп са относително стабилни от средата на 1980-те, като се колебаят около 1.4, съответно 1.6-1.7.

Отлагането на ражданията и ражданията на първо дете в по-висока възраст на жените води до намаляване на броя на родените деца в рамките на една календарна година. Отложените раждания води до т.нар. темпо ефект, който може да бъде припознат като разширяване на интервала между поколенията. Отчитането на темпо-ефекта на първите раждания в по-високите възрастови групи при жените може да стане чрез използването на Темпо-коригиран тотален коефициент на плодовитост и на Темпо- и поредност на родените деца коригиран Тотален коефициент на плодовитост.

3.2.1.13. Тенденции в плодовитостта и икономическа рецесия.²⁶

Продължаващата и в момента икономическа рецесия оставя своя отпечатък върху демографските тенденции, най-вече в областта на миграцията, но също така и върху плодовитостта, брачността и, в по-малка степен, върху здравето и смъртността.

Наличието на подробни данни за 2009-2010г., заедно с първите резултати за 2011 г., позволяват да бъдат анализирани първоначалното въздействие на

²⁶ European Demographic Data Sheet, 2012

икономическата рецесия върху плодовитостта. Данни от минали периоди сочат, че икономическите рецесии оказват отрицателен ефект върху раждаемостта. Въпреки това, повечето от тези спадове на плодовитостта са сравнително слаби, ограничени във времето и имат малък ефект върху плодовитостта на кохортите. Зависимите от рецесията спадове често са съсредоточени в по-младите репродуктивни възрасти, което предполага че те по-скоро са следствие от отлагане на раждането и са ограничени във времето, както и че не бележат трайни тенденции във фертилното поведение. Изследвания, основани на индивидуални данни показват, че мъжете реагират на икономическите рецесии различно от жените, също както и хората от различни възрасти, тези с различен брой деца, с различен партньорски статус и различно обществено положение. Следователно и наблюдаваната обща промяна в плодовитостта представлява "нетният ефект" от тези често противоречащи си индивидуални реакции.

Как се проявяват тенденциите в плодовитостта при рецесията в момента? Общо взето, те са в съответствие с досегашните данни. **Икономическият спад слага край на повсеместното увеличаване в цяла Европа на тоталната плодовитост за периода, регистрирана в началото на 21-ви век.** След като достига своя връх през 2008 г. коефициентът на плодовитост в редица страни е в застой или намалява. В Европейския съюз Тоталният коефициент на плодовитост (ТКП) нараства от 1,44 до 1,59 между 2002г. и 2008г., но през следващите две години се задържа на същото равнище. През 2008 г., всички страни от ЕС с изключение на Германия отбелязват увеличение на своя ТКП, но през 2009 г. това важи само за 11 от 27-те .

Извън Европа, САЩ изпитват рано началото на рецесията, като ТКП през 2010 г. спада под 2. **Още по-убедителни доказателства за обръщането на тенденциите в плодовитостта** дават 31 европейски страни, според отчетените от тях или данни, или калкулирани от експертите прогнозни данни за 2011 г. В тези страни ТКП достига връх от 1,59 през 2008 г. и се стабилизира през 2009-10 г., след което през 2011 г. спада под 1.55. Предварителните данни показват, че в 25 от тези 31 държави ТКП е намалял през 2011г., докато броят на страните, отбелязали увеличение на ТКП е слязъл от 30 за 2008 г. през 14 за 2009 г. на 5 за 2011 г. Тези данни показват също така, че **страните, засегнати от по-тежка рецесия, изразена чрез намаляване на БВП и нарастващи равнища на безработица през периода 2008-2010 г., са отбелязали и по-сериозен спад в плодовитостта**, и то преди от по-малко засегнатите страни. Такъв вид обобщаващи статистики могат да прикрият големи разлики в траекториите на процесите в отделно взети страни. През 2009-2010 г. в твърде малко страни внезапно настъпва спад в плодовитостта. Латвия се откроява с това, че незабавно реагира „шоково“ на изключително тежката рецесия: ТКП за страната се срива до приблизително ниското ниво от 1.16 през 2011 г. Коефициентът на плодовитост в Испания и Унгария също спада доста рано. Чешката република е пример за по-типичен модел на застой в плодовитостта през 2008-2010 г., последван от спад през 2011 г. В други страни, като Исландия и Швеция, ТКП продължи да нараства след 2008 г. в продължение на една или две години, след което спада през 2011 г. Няколко страни, сред които Австрия и Франция, през 2008-2011г. имат относително стабилен ТКП, докато други, като Дания, показват неравномерен спад. Точно обратното, в Ирландия ръстът на ТКП продължава и през 2011 г., въпреки сравнително тежката икономическа рецесия в страната. **Изненадващо е, че всички скандинавски страни, известни с щедрите си социални и семейни политики, отбелязват спад в плодовитостта през 2011 г.**

Подновява се тенденцията за отлагане на раждането на дете. След 2008 г. отчетливо се налага ясен повъзрастов градиент на спада в плодовитостта. След леко

покачване в периода преди рецесията, **коэффициентът на плодовитост спада най-вече сред жените на възраст под 25**. Като контрастна тенденция, плодовитостта на жените в късните репродуктивни възрасти непрекъснато се увеличава след 2008 г., макар и с по-бавни темпове в сравнение с предишния период. Този повъзrastов градиент е особено силно изразен в страните, най-силно засегнати от икономическата криза.

Тъй като рецесията в някои части на Европейския континент продължава и в момента, и държавните бюджети са силно орязани, възможно е през следващите години плодовитостта да спадне още повече.

Икономическата рецесия води до спадове в плодовитостта. Тези спадове на плодовитостта са сравнително слаби, ограничени във времето и имат малък ефект върху плодовитостта на кохортите. Зависимите от рецесията спадове често са съсредоточени в по-младите репродуктивни възрасти, което предполага че те по-скоро са следствие от отлагане на раждането и са ограничени във времето, както и че не бележат трайни тенденции в общото и бъдещо фертилно поведение.

3.2.2. Предприемани мерки в подкрепа на семействата и децата в държавите-членки на Европейския Съюз²⁷

Различните държави-членки на Европейския съюз предприемат разнообразни мерки за посрещане на предизвикателствата, свързани с тенденцията на намаляване на раждаемостта.

Австрия: Щедра подкрепа за семействата.

Финансовите ползи на Австрия за семейства са сред най-щедрите в Европа, което представлява 3,1% от БВП на страната, в сравнение със средното за ЕС от 2,3% през 2009 г. Според данни на Евростат, коэффициентът на плодовитост е като в много европейски страни - 1,4 деца на една жена през 2011 година. Коефициентът на заестост на жените е висока, но много жени работят на непълно работно време. Съвместяване на професионалния и семейния живот е приоритет на политиката и Австрия в момента, който се улеснява чрез предлагане на финансови и нефинансови мерки. Основна цел на австрийската семейна политика е да се даде възможност на родителите да използват предпочитания от тях начин на предоставяне на грижи за техните деца (т.е. от тях самите, от член на семейството, детегледачка, детска градина и т.н.), в подкрепа на повторното връщане на родителите на пазара на труда, за да се създаде семейна среда, благоприятна за работата и работното място, за насърчаване и финансиране на добри качествени услуги за отглеждане на деца, както и за подпомагане на бащите, които искат да участват по-активно в семейния живот.

Белгия: Лидер в предучилищното образование.

Белгийците изразят степента на удовлетвореност от семейния си живот, която е доста над средното европейско ниво - 92% от анкетираните посочват, че те са "много" или „доста доволни“. Това може да бъде свързано с редица семейни политики и политики за равнопоставеност, сред които предучилищното образование е най-

²⁷ Прегледът е направен въз основа на данните, предоставени от държавите-членки на Европейския съюз за нуждите на Платформата „Европейска платформа за инвестиции в децата“/бивш „Европейски Алианс на Семействата“ и се отнасят към 2009, 2010 или 2011 г. Вж. повече на:

http://europa.eu/epic/countries/index_en.htm

известната. Предучилищното образование е безплатно от тригодишна възраст и 99% от децата са записани официално в детски заведения или в предучилищна форма на занимания.

България: Традиционни решения в подкрепа на работещите родители.

Равнището на заетост на жените в България е около средното ниво за ЕС, но при мъжете пада доста под това ниво, а часовата заетост (на работното място и в дома) при жените е по-висока от тази при мъжете. В подкрепа на майките, България има схема за отпуск по майчинство, който е щедър по отношение на времето, както и на парите. Има и специална схема, която дава право на баби и дядовци да помагат на родителите за отглеждането на децата. Въпреки това, текущите разходи за семейни политики като цяло са по-ниски в сравнение със средните за ЕС. Има приета правителствена Национална стратегия за демографско развитие на населението, която има за цел да се справи с демографския спад в страната и демографската промяна, пред която е изправена и Европа, и България. В подкрепа на семействата и децата се прилага широка гама от мерки и стимули.

Кипър: Щедра подкрепа за многодетните семейства.

Кипърски семейства се радват на благоприятни условия, за да балансират работата и личния живот. Детската бедност, е сред най-ниските в ЕС (13,6% през 2010 г.) и големи семейства получават щедри трансфери на семейството, които значително намаляват риска от бедност. Въпреки това, ТПК (1,46 родени деца на една жена), е по-нисък от ТПК средно за ЕС (1,6 родени деца на една жена).

Чехия: Подкрепа на родителските грижи в ранна детска възраст.

Според проучване на "Евробарометър", висок процент от чехите смятат, че е трудно да се съвместват професионалният и семейният живот. Раждаемостта остава ниска и много майки на малки деца, не работят, поради липсата на услуги за отглеждане на децата. Правителствените мерки за подпомагане на семействата, включват предоставяне на дълги и гъвкави схеми за отпуск за родителите на малки деца и разширяване на обхвата на услугите за отглеждане на деца и за деца в предучилищна възраст.

Дания: Към идеални условия за балансиране на семейния и професионалния живот.

Според проучване на Евробарометър, датчаните са сред най-щастливите в Европа с техния семеен живот. Гъвкаво работно време, универсална грижа за децата, широко покритие, широки права на отпуск и щедри индивидуални ползи са основните елементи на датската комбинация от политики, насочени към подкрепа на семействата. Тези благоприятни условия са отразени във високо ниво на равенството между половете в заетостта и най-голям дял на работещите жени в ЕС. При ТПК от 1,75 деца на жена през 2011 г., раждаемостта в Дания е висока в сравнение с други страни от ЕС. УНИЦЕФ оценява и напеща датските деца сред най-щастливите в света.

Естония: Стремение детските и семейните обезщетения, да се превърнат в най-важният политически въпрос.

През последното десетилетие положението на естонските семейства е предмет с нарастващо държавно внимание. Предприети са няколко политически мерки за подобряване качеството на живот на семействата, както и за насърчаване на родителите да имат повече деца. Тези мерки включват схема за щедър родителски отпуск. В

същото време, стойността на детски надбавки е останала същата в продължение на много години. Въпреки, че естонската икономика се възстановява от рецесията и се подобрява икономическото положение на много семейства, борбата с детската бедност е едно от най-големите предизвикателства. През 2011 г. естонското правителство одобри Стратегия за децата и семействата (2012-2020). Основната цел на стратегията е да се подобри благосъстоянието и качеството на живот на деца и семейства с цел насърчаване на по-висока раждаемост. Тази стратегия включва пет стратегически цели: позитивното родителство, правата на детето, системи за закрила на детето, семейни обезщетения, и съчетаване на работа и личния живот.

Финландия: Към здравословен баланс между работата и семейния живот.

В сравнение с други държави-членки на ЕС, финландските родители изглеждат доста успешни в съчетаването на професионалния и семейния живот. Раждаемостта е сред най-високите в ЕС на (ТПК от 1,8 през 2011 г.). По-голямата част от финландските жени и майки работят, а равнището на детската бедност е сред най-ниските в ЕС. Това до голяма степен е благодарение на силната държавна подкрепа за родителите с малки деца. Достъп до обществени дневни грижи е гарантиран за всички деца под седем години, а щедрата система на отпуск по семейни причини и надбавки е предназначена да помогне на родителите да се справят с техните задължения по отглеждането на децата, като същевременно запазят работата си сигурна.

Франция: Широка подкрепа за заетостта на жените и високи финансови ползи.

Франция отдавна има цялостна политика за подкрепа на семейството. По-специално, тя предлага широка гама на субсидирани услуги за гледане на деца и щедра и разнообразна система от квоти, особено за големи семейства. Това са основните елементи на разпоредбите, насочени към подпомагане на родителите, за да се постигне по-добър баланс между професионалния и семейния живот. Този пакет от мерки изглеждат изключително ефективни. Франция е сред страните с най-висока раждаемост, както и сред страните с най-висок процент на заетост на майки сред държавите-членки на Европейския съюз.

Германия: Разработване на целенасочена политика за семейството.

В допълнение към финансова сигурност, в Германия обръщат особено внимание на осигуряване на подходяща за отглеждане на деца инфраструктура. Германското федерално правителство разработва и провежда специална политика за семейства. Целта му е да се отворят повече възможности за хората да решат как да използват собственото си време и да се създаде по-добър баланс в организацията на времето на всички, които имат роля в отглеждането на децата (работно време на родителите, работно време на детските заведения, периодите на почивка в училище и др.) На родителите се предлагат добри възможности за съвместяване на семеен с професионален живот. Разширява се инфраструктурата за занимания на децата в среда, близка до семейната, за подкрепа на родителите за справяне с техните ежедневни ситуации във връзка с отглеждането на децата.

Гърция: Преодоляване на социалните последици от кризата за най-уязвимите семейства е основното предизвикателство.

Икономическата криза и фискалната корекция, която се извършва от правителството, имат сериозно въздействие върху положението на гръцки семейства. Съчетаването на работа и семейни задължения, остава трудно за гръцките родители, особено за заетите в частния сектор. В настоящата трудна финансова ситуация,

плащанията за раждане и семейните обезщетения са насочвани целево - към най-нуждаещите се семейства.

Унгария: Развитие на услугите, свързани с отглеждане на деца, за подпомагане на родителите да се върнат на работа.

Според скорошно проучване на Евробарометър, унгарците са сред европейците, които се в най-голяма степен са ангажирани с това да се намери правилният баланс между професионалния и семейния живот. Въпреки че плащания на семействата са по-високи от средните за ЕС, ниски равнища на заетост и икономическите условия създават трудности за семействата. При ТПК от 1,2 деца на жена през 2011 г., унгарският коефициент на плодовитост е бил един от най-ниските в Европа. Развитие на услугите за гледане на деца и нови мерки за стимулиране на пазара на труда, за да се помогне на родителите да се върнат на работа, е част от стратегията на правителството да се справи с тези проблеми.

Ирландия: Широка удовлетворение от семейния живот.

Хората в Ирландия споделят високо ниво на удовлетвореност от своя семеен живот. Ирландия е с един от най-високите коефициенти на плодовитост в ЕС - 2,05 деца на жена през 2011 г., което е над средното за ЕС (1.6 през 2009 г.). Финансовата подкрепа за семействата и децата представлява 3,7% от БВП в сравнение със средното за ЕС от 2,3% през 2009 г. Въпреки това, детската бедност остава относително висока (равнището на риска от бедност на хората под 18 години е 19,7% през 2010 г.), особено за децата, живеещи в домакинства с един родител. Правителството е предприело решаването на семейните проблеми с набор от универсални и целеви помощи.

Италия: Съвместяването на професионалния и семейния живот е предизвикателство за италианските жени.

Въпреки наличието на детски заведения с ниво, близко до средното за ЕС, съществуващи социални стереотипи и действащи норми са причина за формиране на убеждението сред много от италианските жени, че трябва да избират между това дали да работят/да бъдат заети или да раждат и отглеждат деца. Резултатите са ниски равнища на заетост на жените, ниска плодовитост (1,41 деца на жена през 2010 г.) и един от най-високите дялове на децата в риск от бедност в ЕС.

Латвия: Трудни времена за семействата.

Много латвийски родители имат продължителен работен ден, работят на няколко работни места и прекарват малко време със своите семейства. Предоставянето на официални грижи за децата не отговаря на нуждите на родителите и поради това ТКП в Латвия е нисък - 1,4 деца на жена през 2011 г. Освен това, поради икономическата криза, Латвия намалява размера на обезщетенията за семействата. Въпреки това, правителството на Латвия предприема мерки за намаляване на детската бедност и за подобряване на условията за предоставяне на грижи за децата и насърчаване на подкрепата за семействата в дружествата.

Литва: Промени в отпуска за отглеждане на дете, в резултат на икономическата криза.

Повечето литовски жени работят, въпреки недостатъчното предоставяне на услуги за отглеждане на деца и относително негъвкави форми на заетост. В резултат на това, други роднини са натоварени с отговорности по отглеждането на децата. Създаване на повече детски заведения се разглежда като ключов елемент за улесняване

на съчетаването на професионалния и семейния живот. Рискът на детската бедност остава сравнително високо. ТПК (по 1,8 деца на жена през 2011 г.) се е увеличил и през последните няколко години. Поради икономическата криза, обезщетения за майчинство и родителския отпуск, са значително намалени.

Люксембург: Все още труден за постигане баланс между работата и личния живот при жените.

Жените изглежда са изправени пред повече трудности, отколкото мъжете в постигането на баланс между работа на пълен работен ден и изпълнение на семейните задължения. Това е отразено в относително ниското равнище на заетост на жените: при 56,9% през 2011 г., тя е под целта от Лисабон за заетостта на жените и средната стойност за ЕС (58,5% през 2011 г.). Заетостта при жените е далеч под средното национално равнище на заетост при мъжете (72.1% през 2011 г.). Висок е относителният дял на заетите жени при непълно работно време. През 2011 г. 36.1% от заетите жени (за разлика от 4,8% от мъжете) са работили на непълно работно време. Разликата в заплащането на мъжете и жените е 12% през 2010 г., което е под средното ниво за ЕС от 16,4% (2010). В сравнение със средните за ЕС от 2,3%, разходите на Люксембург за семейни обезщетения е висока - 4% от БВП на страната през 2009 г. Въпреки това, равнището на риск от бедност за децата възлиза на 20,3% през 2011 г., което е близо до средното за ЕС от 20,5% (2010 г.). Широк спектър от мерки и ползи във връзка с тези въпроси (както и ангажираността на бащите в грижите за децата), са достъпни за семейства в Люксембург.

Малта: Предизвикателство за съвместяване на семейния и професионалния за малтийските жени.

За да се осигури по-добър баланс между професионалния и личния живот, правителството на Малта въведе политики, които широко популяризират мерките в подкрепа на семействата, включително предоставяне на свободни и достъпни услуги за отглеждане на деца. Чрез инициативи, предприети в публичния сектор, правителството дава пример, който частният сектор се насърчава да подражава.

Холандия: Съвместяване на професионалния и семейния живот чрез работа на непълно работно време.

Хората в Холандия изразяват висока степен на удовлетвореност от семейния им живот. ТКП от 1.8 деца на жена през 2011 г. е над средното за ЕС ниво от 1,6 деца на жена за 2009 г. Разходите за семейни обезщетения са по-ниски в сравнение със средните за ЕС (почти 1,3% в сравнение с 2,3% през 2009 г.), докато гъвкаво работно време и щедрите условия за отпуск, заедно с предоставянето на грижи за децата, улесняват съвместяването на професионалния и семейния живот. Въпреки това, три-четвърти от жените (и почти една четвърт от мъжете) имат частична форма на заетост – заетост при непълнен работен ден. Холандското правителство работи усилено за увеличаване на работното време на жените и за тяхната заетост на пълен работен ден.

Полша: Справяне с предизвикателствата на съвместяването на професионалния и личния живот.

Картината на високи нива на детската бедност в Полша се усложнява от липсата на подходящи услуги за гледане на деца, които допринасят за ниската раждаемост. С цел подобряване на условията за семействата и за подпомагане на родителите за постигане на по-добър баланс между професионалния и личния живот, полското правителство наскоро постави началото на "Пакет за семейна политика", който включва

разширяване на детските заведения, подобряване на отпуска по майчинство и въвеждането на бащински отпуск .

Португалия: По-доброто предоставяне на услуги за гледане на деца и подкрепа на държавата за постигане на баланс между професионалния и личния живот.

За португалските родители, които най-често работят на пълно работно време, дълго работно време и често на временни работни места, се оказва трудно да съчетават работа и семейни задължения. Въпреки значителните публични инвестиции и набор от мерки за подкрепа на семействата, текущите нива на предоставяне на грижи за малки деца и ниската финансова подкрепа за семействата са били идентифицирани като ключови проблеми. Делът на децата в риск от изпадане в бедност е измежду най-високите в ЕС - 22,9%. Наскоро правителството е въвело програма за спешни социални мерки за подпомагане на най-уязвимите семейства.

Румъния: Много майки, но неадекватни грижи за децата.

Положението на семейства в Румъния се подобрява, въпреки че все още има предизвикателства по отношение на финансовите аспекти на съвместяването на професионалния и семейния живот. По-голямата част от жените с деца са заети, но предлагането на услуги за гледане на деца е недостатъчно. Това предизвикателство е още по-важно, като се има предвид, че при пълно работно време и на двамата родители, предлагането на услуги за отглеждане на деца се разглежда като най-практичен начин за съчетаване на професионалния и семейния живот. Текущите разходи на правителството за семейни политики е по-нисък в сравнение със средния за ЕС и високата цена на отглеждането и възпитанието на децата е основна грижа за повечето румънци. Ромските семейства остават особено уязвими в този контекст.

Словакия: Акцент върху насърчаване участието на родителите и по-възрастните хора на разара на труда

През последните години Словакия е прилагала няколко семейни политики, насочени към подобряване на условията на живот на семействата с деца и за съвместяване на семейните отговорности с работата. Увеличаването на процента на заетост на родителите с малки деца и подкрепата за децата се определят като най-важните цели на текущата семейната политика в Словакия. Повишаването на ниската раждаемост (тотален коефициент на плодовитост общо в размер на 1,4 деца на жена през 2010 г.) не е изключителен приоритет на семейната политика: то се разглежда като сложен въпрос, който изисква интервенции в няколко области на политиката.

Словения: Динамична семейна политика за подобряване на баланса между професионалния и личния живот.

Основните политически реформи на икономическия преход на Словения са насочени към подобряване на помощта за семействата. През 2010 г. Словения има най-висок процент на заетост на майки на малки деца и малка разлика в заплащането на мъжете и жените. Има по-малко деца в риск от бедност, отколкото в други европейски страни. Основа за политиката на правителството по отношение на семейството е документ, наречен "Оформяне на семейната политика", който включва стратегическо планиране за развитието на семейната политика.

Испания: Снемане/намаляване на напрежението сред семействата.

Положението на испански семейства се разви значително през последните няколко десетилетия в посока на преобладаване на модела на двама работещи

родители. Подкрепата на семействата с деца, обаче не върви паралелно с развитието на семейния модел. Делът от БВП на Испания, предвиден за подкрепата на семействата е сред най-ниските в Европа и семействата трябва да поемат по-голямата част от разходите за отглеждане на деца. Допълнително икономическата криза оказва своето влияние в Испания, поради което безработицата на родителите и бедността на децата са във възход. Макар и да се действа в съответствие с целите от Барселона, осигуряването на детски заведения все още не е достатъчно, за да се подобри баланса между работата и личния живот на родителите.

Швеция: Успешно съвместяване на професионалния и семейния живот.

Шведските родители са сред най-успешните в ЕС при балансирането на работа и семейни задължения. Равнищата на заетост на жените и майките са сред най-високите в ЕС, и детската бедност е най-ниската. Семейната политика на страната е насочена към подкрепа на семейния модел с двама работещи родители и осигуряване на равни права и задължения по отношение на семейството и за жените, и за мъжете. Основни фактори за успех са щедрите разходи за семейни обезщетения, гъвкав отпуск и гъвкави форми на заетост на родители с малки деца и достъпни, висококачествени грижи и услуги за децата. Целта на шведската финансова семейна политика е да допринесе за по-добри условия и за по-добър стандарт на живот за всички семейства с деца, да се увеличи свободата на избор и овластяване на родителите.

Обединеното Кралство: Увеличаване на възможностите за заетост, като превенция на бедността на децата и семействата.

Правителството на Обединеното кралство се ангажира да се сложи край на детската бедност, както се изисква от Закон за бедността сред децата (2010). През април 2011 г. правителството публикува своята първа стратегия за това, която обхваща периода до 2014. Стратегията определя начините за справяне с причините за детската бедност, включително ниски образователни постижения, допускане на нехуманно отношение, разпадане на семейства и др.

3.2.3. Общественото мнение относно факторите за взимане на решение за раждане и отглеждане на деца, и мерките на държавата и институциите в подкрепа на раждаемостта в България²⁸

²⁸ Данните, представени в тази част на Отчета за 2012 г. са от публикацията на НСИ: Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 г., том 4, Извадкови изследвания, Книга „Раждаемост и репродуктивно поведение на населението”. Поставената от екип на НСИ цел на това извадково изследване е съдействие и подкрепа за разработването на адекватна демографска и социална политика. Данните, събрани с това наблюдение, ще позволят да продължи научно-изследователската работа по редица важни демографски, социално-психологически и други проблеми. Задачите на изследването са да установи: Репродуктивните идеали и нагласи на населението в репродуктивна възраст; Ценностните ориентации; Намеренията, бъдещите планове и очаквания; Факторите, които определят репродуктивното поведение на населението. Обект на наблюдението са всички жени на възраст 15 - 49 години и всички мъже на възраст 15 - 59 години. Наблюдението е проведено върху двустепенна гнездова извадка, като за база при формирането ѝ е използвано териториалното разпределение на населението на страната. За гнезда на първата степен са избрани преброителни участъци, а на втората - жилища. В избраните жилища са анкетирани всички лица, обект на наблюдението. Анкетиран са общо 7 949 лица, или процентът на отговорилите е 63.1. В градовете са анкетирани 60.1% от очакваното, а в селата - 72.1%. Стохастичната точност на получените резултати е оценена чрез изчисляване на максималната стохастична грешка на признаците при гаранционна вероятност $P(Z) = 0.95$.

Национален репродуктивен модел

Националният репродуктивен модел за България продължава да се свързва с традиционната представа за раждането и отглеждането на две деца в семейството. На общите въпроси „Колко деца трябва да има съвременното семейство?“ и „Колко деца общо желаете да имате през живота си?“, отговорът „Две деца“ се споделя от съответно 75.3% и 66.2% от анкетираните.

Съществува обаче, дълбок разрыв между обща визия, принципни желания и намерения в подкрепа на двудетния национален репродуктивен модел и броя на реално родените деца. Само 36.8% от анкетираните посочват, че към момента на изследването имат две деца. Това е с 21.7% пр.п. по-малко от родените две деца от предното поколение. То е ярко и красноречиво доказателство за наличието и действието на фактори, които възпрепятстват раждането на две деца и възпроизвеждането на двудетния семеен модел в България.

Таблица: Брой на децата в семейството

Брой деца	Колко деца трябва да има съвременното семейство?	Колко деца общо желаете да имате през живота си?	Колко деца имате?	Колко деца е родила майка ви?
Едно	9.4	11.0	24.2	13.5
Две	75.3	66.2	36.8	58.5
Три	12.4	14.8	5.3	16.7
Четири и повече	2.2	2.5	1.3	10.7
Нито едно	0.7	0.6	неприложимо	неприложимо
Не съм решил/а	неприложимо	4.9	неприложимо	неприложимо
Нямам деца	неприложимо	неприложимо	32.4	неприложимо

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

Факторите за взимане на решение за раждане и отглеждане на деца са комплексни и разностранни. Водещ фактор е здравето (69.6%), следван от близки по относителен дял фактори, като: **финансовото състояние (65.7%); осмислянето на живота (65.4%); наличието на подходящ партньор (65.2%); възможност за полагане на грижи за детето (62.2%); жилищните условия (53.7%); работата (51.7%), мерките за подпомагане на раждаемостта (44.5%), продължението на рода (21.1%); юридическото оформяне на брака (19.2%).**

Таблица: Фактори, оказващи влияние върху взимането на решение за раждане на деца (отговор „много зависи“) (%)

1	Здравето	69.6
2	Финансовото състояние	65.7
3	Осмислянето на живота	65.4
4	Наличието на подходящ партньор	65.2
5	Възможност за полагане на грижи за детето	62.2
6	Жилищните условия	53.7
7	Работата	51.7
8	Мерките за подпомагане на раждаемостта	44.5
9	Продължението на рода	21.1
10	Юридическото оформяне на брака	19.2

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

Сред най-важните причини за взимане на решение за раждане на деца, респондентите са посочили: любовта към децата (43.6%); желанието детето да не е само (13.8%); желанието да бъдат родени деца и от двата пола (8.1%) и др.

Липса на нагласа и на потребност от осмисляне на мотивите за раждане и отглеждане на деца демонстрират 16.7% от анкетираните.

Категорично декларира, че не желаят да имат деца (повече деца) 14.0% от анкетираните.

Таблица: Най-важната причина за взимане на решение за раждане на дете (още едно дете) (%)

1	Обичам децата	43.6
2	Не съм мислил/а	16.7
3	Детето да не е само	13.8
4	Да имам деца и от двата пола	6.2
5	Искам да имам дете от определен пол	1.9
6	По желание на партньора ми	2.6
7	Друго	1.2
8	Не желая (повече) деца	14.0

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

Отношения с партньора

Отношенията с партньора се оказват съществен фактор, оказващ влияние върху взимането на решение за раждането на деца. По-малко от половината анкетираните (42.5%) имат винаги добри отношения със своя партньор. Проблеми със своя партньор в различна степен имат 32.2% от анкетираните, а изобщо нямат партньор 25.3%. 23.7% от анкетираните биха могли да направят компромис заради децата и да продължават да живеят със своя партньор, но други 39.5% биха прекратили брака или съжителството с ненадеждния партньор, въпреки децата. 36.8% заявяват, че не могат да преценят какво поведение да предприемат.

Оценка за материалното състояние – лично или на семейството

Материалното състояние – личното или на семейството е оценено като много добро и добро от 40.3%, задоволително от 36.2% и лошо и много лошо от 16.5% от респондентите.

Репродуктивна култура и репродуктивно здраве

Планиране на ражданията на деца

20.4% от анкетираните са с нагласа за отлагане на раждането на дете в следващите от 1 до 5 години, а 24.9% все още не са решили кога да имат дете.

Обезпокоителен е фактът, че 42.4% не желаят да имат (повече) деца, а 10.8% оставят това събитие да бъде решавано от случайността.

Таблица: Планиране на раждането на деца (въпрос: Кога бихте желали да имате дете (още едно дете)? (%)

1	Не желая (повече) деца	42.4
2	Не съм решил/а	24.9
3	Ще оставя на случайността	10.8
4	В близките 2 - 3 години	10.7
5	През следващите 4 - 5 години	6.6
6	До една година	3.1
7	Вече очаквам дете	1.5

Източник на основните данни: НСИ; Таблица: МТСП

Най-важните причини за отложените раждания, са: финансови причини и икономически затруднения (28.1%); липсата на партньор (16.4%); нежеланието за

раждане на още деца (27.8%); здравословни причини (8.0%); кариера и социални ангажименти (6.5%).

Таблица: Най-важна причина за отлагане на раждането на дете (още едно дете) - %

1	Финансови причини и икономически затруднения	28.1
2	Нямам партньор	16.4
3	Достигнали сме желания брой деца	15.1
4	Напреднала възраст	12.2
5	Не желая (повече) деца (в лично качество или партньорът)	12.7
6	Здравословни причини	8.0
7	Кариера, социални ангажименти	6.5
8	Очакваме дете	1.0

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

На изключително ниско ниво е репродуктивната култура на населението в репродуктивна възраст – 43.8% не използват какъвто и да било познат начин за предпазване от нежелана бременност. Тези данни дават обяснение и на изключително високият брой на абортите по желание – като най-често използван начин за прекъсване на нежелана бременност, а на практика – за предпазване от забременяване. Отново ще припомним, че ежегодно абортите съставляват почти половината от живородените деца – през 2012 г. при 69 121 живородени деца общият брой на абортите е 29 992, от които 17 240 броя са абортите «по желание». Често абортът е рисков фактор за нарушаване на репродуктивното здраве на девойките и жените и поради това се превръща в значим социален фактор за регулация на демографския баланс/дисбаланс на населението.

Таблица: Използвали ли сте/използвате ли в момента някои от изброените начини за предпазване от нежелана бременност? (Посочван е всеки верен отговор)

1	Не използвам (не съм използвал)	43.8
2	Презервативи	27.1
3	Прекъсване на половия акт	13.1
4	Хапчета против забременяване	5.1
5	Спирала	4.8
6	Календарен метод	3.0
7	Вагинални таблетки, гел, пiana и др.	0.4
8	Спешна орална контрацепция	0.3
9	Стерилизация	0.1
10	Диафрагма	0.0
11	Други	2.3

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

Здравословни проблеми

8% от всички анкетирани в изследването посочват, че отлагат раждането на дете/деца, поради здравословни проблеми. Но едва 53.3% от тях търсят медицинска помощ по повод на здравословния им проблем. Останалите 46.7% изобщо не са търсили медицинска помощ. 63.2% не са предприемали нищо за лечение на своя репродуктивен здравословен проблем; 22.8% са взимали медикаменти; 10.3% са прибегвали до хирургически операции; 4.0% са предприемали ин-витро процедури, а 1.3% - изкуствено оплождане.

Разнообразни са причините за не-предприемане на лечение на репродуктивни проблеми: за 20.1% причините са финансови; за 16.9% - липсата на достъпна информация; за 7.5% - страх; за 4.4% - липса на специалисти; за 3.4% съмнение, че лечението ще помогне; за 46.7% - други причини.

Възраст

Преценката на мъжете и жените за това, коя е най-подходящата възраст за раждане на първо дете е различна. За 63.7% от мъжете тази възраст е между 25 и 30 и повече години, а за 65.4% от жените – тази възраст е между 20 и 29 години.

12.2% споделят, че не могат да планират раждане на деца, поради напреднала възраст, което дава основание да се предположи, че отлагането на раждането на първо или следващи по ранг деца за по-високите възрастови групи на жените във фертилна възраст, често води до невъзможност и нераждане изобщо на, може би, желани деца.

Раждания в чужбина

Раждането на деца в чужбина не е много популярно сред младите хора в репродуктивна възраст. Едва 1.2% от всички анкетирани посочват, че имат деца, родени в чужбина. Причините за раждането на деца в чужбина са: за 43.9% - пребиваване в чужбина по друг повод и възползване от по-добрите възможности за раждане и условия за отглеждане на дете; за 33.3% - живеене в чужбина и нежелание да се отлага повече раждането на дете; за 3.5% - желание детето да получи гражданство на друга държава; за 19.3% - друга причина.

Помощ и подкрепа от държавата и институциите

Ролята на държавата и институциите в подкрепа на семействата при раждане и отглеждане на децата, анкетираните виждат в четири насоки:

- 1. Финансова подкрепа (68.4%), вкл.:** чрез увеличаване на средствата за социално подпомагане при раждане и отглеждане на дете (50.8%) и премахване на доходната граница за получаването на помощи за дете, т.е. универсализирането на Закона за семейните помощи за деца (ЗСПД) (17.6%).
- 2. Предприемане на мерки за гъвкаво съчетаване на семеен с професионален живот (45.4%), вкл.:** гарантиране на достъп на децата до детските градини и предучилищните форми на обучение (24.2%) и осигуряване на възможност за работа при намалено работно време на родителите (21.2%).
- 3. Подобряване на качеството на здравните услуги и на достъпа до тях (38.0%).**
- 4. Данъчни облекчения чрез въвеждане на семейно доходно облагане (7.6%).**

Таблица: Мерки, които биха повлияли на решението за раждане на (още) деца?

(Посочвани са до 3 отговора) (в %)

1	Увеличаване на средствата за социално подпомагане при раждане и отглеждане на дете	50.8
2	Подобряване на качеството на здравните услуги и достъпа до тях	38.0
3	Гарантиран достъп на децата до детските градини и предучилищните форми на обучение	24.2
4	Възможност за работа при намалено работно време на родителите	21.2

5	Премахване на доходната граница за получаването на помощи за дете	17.6
6	Въвеждане на семейно доходно облагане	7.6
7	Нищо не би повлияло на решението ми	23.4
8	Не съм мислил/а	20.6
9	Друго	2.9

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

Помощ и подкрепа от родители, приятели или роднини

Все още е сериозна подкрепата, която родителите от предходното поколение оказват на младите: с храна, оказване на грижи и др. (47.6%), за големи разходи – придобиване на жилище, кола, мебели и др. 31.3%), пари (23.2%). При 24.3% от анкетираните родители не са им оказвали помощ в семейството. Помощта на приятели или роднини чрез материална или морална подкрепа е по-ограничена: такава е оказвана много често (7.4%) или често (23.6%).

Жилищни условия

Жилищата, в които живеят анкетираните лица удовлетворяват техните реални потребности, свързани с раждането и отглеждането на деца „до известна степен”, вкл. размер на жилищната площ (43.6%); битовите условия (50.5%); бъдещи семейни планове (44.5%).

Условия в населеното място

Най-голяма „тежест” на оценката „лоши” за условията и средата за раждане и отглеждане на деца в населеното място, където респондентите живеят, получават следните позиции:

- Възможности за трудова реализация (59.3%)
- Културен живот и възможности за прекарване на свободното време (44.5%)
- Възможности за получаване и повишаване на образованието (42.1%)
- Медицинско обслужване (34.0%)

Таблица: Условия и среда за раждане и отглеждане на деца в населеното място, където респондентите живеят (%)

№	Условия	Добри	Задоволителни	Лоши
1	Възможности за трудова реализация	11.0	29.7	59.3
2	Културен живот и възможности за прекарване на свободното време	15.9	39.6	44.5
3	Възможности за получаване и повишаване на образованието	19.6	38.3	42.1
4	Медицинско обслужване	17.4	48.6	34.0
5	Търговско и комунално-битово обслужване	22.6	53.1	24.3
6	Транспортно обслужване	24.9	52.4	22.7
7	Сигурност и лична безопасност	28.6	49.5	21.9
8	Комуникации (поща, телефон, интернет)	46.3	42.3	11.4
9	Възможности за отглеждане и възпитаване на деца	27.7	53.2	19.1
10	Хигиенни, климатични и природни условия	30.7	49.6	19.7

Източник на основните данни: НСИ

Таблица: МТСП

78.4% не възнамеряват да напуснат населеното място, в което живеят, но 21.6% имат такива намерения - 7.5% в най-скоро (до 1 година) време и 14.1% - през следващите 2-3 години.

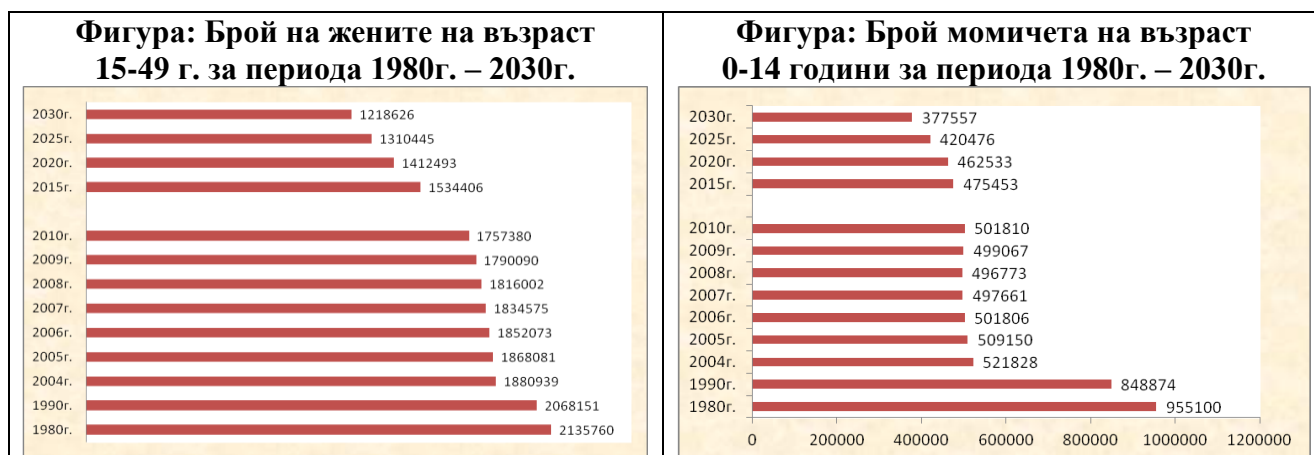
3.2.4. Възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденди” в областта на раждаемостта

Въз основа на данните от официалното преброяване на населението в страната през 2011 г., към 2011 г./2012 г. обект на демографската политика в подкрепа на раждането и отглеждането на деца и на семействата с деца потенциално са и биха могли да бъдат:

1. **1 309 229 семейства, вкл.: 996 446 семейства**, съставени от двама съпрузи и никога невястъпвали в брак деца и **312 783 семейства**, съставени от един родител и никога невястъпвали в брак деца.
2. **1 325 511 деца от 0 до 19 години**, вкл.: 65 916 деца до 1 година; 280 462 от 1 до 4 години; 327 371 деца от 5 до 9 години; 316 037 деца от 10 до 14 години; 335 725 деца от 15 до 19 години.

Очакванията за раждаемостта в следващите десетилетия са тя да продължава да намалява, основно (за ок. 60% от случаите) поради намаляване и свиване на родилните контингенти.

По данни на Националния статистически институт през периода 1990 – 2004г. броят на жените в родилна възраст е намалял с 187 хиляди; от 2005г. до 2010г. броят на жените в детеродна възраст е намалял с 122 959. По реалистичната прогноза на Националния статистически институт за периода от 2010 г. до 2015 г. този брой се очаква да намалее с още 222 974. Общо за периода 2015г. – 2030г. броят на жените в детеродна възраст се очаква да намалее с 538 754.

Източник: НСИ фактически и прогнозни стойности, вторичен анализ на МТСП

Таблица: Прогноза за броя на населението в периода 2015-2060 г. (НСИ)
(За целите на планиране на политики в подкрепа на семействата с деца)

Държава/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
I вариант (при хипотеза за конвергентност): Този вариант се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки										
България	7 159 819	6 950 436	6 734 989	6 519 217	6 311 454	6 115 526	5 929 267	5 748 061	5 567 060	5 384 040
Мъже	3 481 593	3 381 464	3 282 376	3 185 646	3 094 735	3 010 667	2 930 776	2 851 369	2 769 864	2 686 049
Жени	3 678 226	3 568 972	3 452 613	3 333 571	3 216 719	3 104 859	2 998 491	2 896 692	2 797 196	2 697 991
Жени 15-49г.	1565139	1460021	1363119	1274852	1201275	1111690	1062690	1039288	1015740	975259

Население 0-4г.	337 979	312 574	278 756	257 263	253 383	256 632	254 755	244 193	229 460	217 567
Население 5-9г.	346 346	337 486	312 296	278 594	257 174	253 392	256 736	254 938	244 429	229 723
Население 10-14г.	316 506	346 350	337 826	312 757	279 069	257 588	253 840	257 314	255 650	245 200
Население 15-19г.	314 842	318 119	350 476	344 149	319 654	284 947	262 113	258 402	263 020	262 377
Население 0-14г.	1000831	996410	928878	848614	789626	767612	765331	756445	729539	692490
Население 0-19г.	1315673	1314529	1279354	1192763	1109280	1052559	1027444	1014847	992559	954867

II вариант (относително ускоряване): При този вариант се предполага, че демографското развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната

България	7 171 499	6 994 911	6 823 688	6 657 777	6 501 522	6 355 423	6 215 927	6 078 733	5 938 897	5 792 819
Мъже	3 488 132	3 406 453	3 332 291	3 263 761	3 202 163	3 146 923	3 094 804	3 041 689	2 984 342	2 921 396
Жени	3 683 367	3 588 458	3 491 397	3 394 016	3 299 359	3 208 500	3 121 123	3 037 044	2 954 555	2 871 423
Жени 15-49г.	1565370	1460880	1364495	1276865	1204706	1116901	1069936	1048903	1028119	991078
Население 0-4г.	339 030	316 009	283 773	262 710	259 287	264 057	264 610	256 211	242 675	231 302
Население 5-9г.	346 372	338 634	315 849	283 754	262 761	259 422	264 300	264 929	256 576	243 053
Население 10-14г.	316 523	346 443	339 016	316 369	284 276	263 214	259 920	264 899	265 620	257 294
Население 0-14г.	1001925	1001086	938638	862833	806324	786693	788830	786039	764871	731649
Население 0-19г.	1316772	1319171	1288942	862833	1128835	1076065	1055815	1049574	1034018	731649
Население 15-19г.	314 847	318 085	350 304	344 773	322 511	289 372	266 985	263 535	269 147	270 338

III вариант (относително забавяне): При този вариант развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в страната

България	7 154 213	6 928 843	6 691 178	6 450 454	6 216 500	5 994 985	5 784 382	5 579 650	5 376 290	5 173 546
Мъже	3 478 386	3 369 266	3 257 551	3 146 542	3 040 573	2 941 464	2 846 919	2 753 414	2 658 874	2 564 058
Жени	3 675 827	3 559 577	3 433 627	3 303 912	3 175 927	3 053 521	2 937 463	2 826 236	2 717 416	2 609 488
Жени 15-49г.	1565024	1459654	1362462	1273862	1199603	1109148	1059179	1034625	1009746	967664
Население 0-4г.	337 471	310 926	276 315	254 600	250 477	252 935	249 871	238 304	223 080	210 902
Население 5-9г.	346 327	336 944	310 569	276 089	254 431	250 389	252 951	249 967	238 459	223 261
Население 10-14г.	316 500	346 320	337 229	310 995	276 520	254 791	250 806	253 525	250 695	239 236
Население 0-14г.	1000298	994190	924113	841684	781428	758115	753628	741796	712234	673399
Население 0-19г.	1315132	1312334	1274682	1185511	1099676	1040896	1013308	997622	972169	931798
Население 15-19г.	314 834	318 144	350 569	343 827	318 248	282 781	259 680	255 826	259 935	258 399

Източник на основните данни: НСИ

Източник на преизчислени по възрастови периоди данни: МТСП

При такава неблагоприятна прогнозна картина за демографско възпроизводство на населението, следва да се използват комплексно всички механизми и възможности (т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденди”) за поддържане на възможно най-ниски загуби на население, поради ниската и намаляваща раждаемост.

Освен максимално обхватните и дългосрочни мерки в подкрепа на раждаемостта, семействата и децата, заложен в Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България (2012-2020 г.), следва да се предприемат или да се поддържат вече предприети краткосрочни мерки, както за създаване на условия за раждането на второто дете в семейството, така и за реализиране на желания от младите хора двудетен семеен модел посредством:

1. Финансова подкрепа за семействата с деца чрез увеличаване на средствата за социално подпомагане при раждане и отглеждане на дете и (в по-далечна перспектива) премахване на подходната граница за получаването на помощи за дете, т.е. универсализирането на Закона за семейните помощи за деца (ЗСПД).

2. Поддържане и разширяване на обхвата на мерките, свързани с гъвкаво съчетаване на семеен с професионален живот чрез гарантиране на достъп на децата до детски градини и предучилищни форми на обучение; осигуряване на възможност за работа при намалено или гъвкаво работно време на родителите; развиване на подходяща инфраструктура и подобряване на качеството, и разнообразяване на услугите за отглеждане на децата и др.

3. Подобряване на възможностите за трудова реализация на родителите с деца.

4. Въвеждане в средния курс на образователната система на обучения и консултиране по репродуктивно здраве и отговорно родителство.

5. Създаване на среда и условия за подходяща организация на свободното време на младите хора и семействата с деца - занимания със спорт, култура, доброволчество, учене през целия живот, обучения, повишаване на знанията и квалификацията и др.

6. Подобряване на качеството на здравните услуги и на достъпа до тях за децата и техните родители.

7. Данъчни облекчения чрез въвеждане на семейно подходно облагане, прогресивно облагане или други финансови механизми в подкрепа на семействата с деца.

3. ДЕМОГРАФСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО. ПРЕОЦЕНКА НА ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО В ЕВРОПА. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО ВЪРХУ СОЦИАЛНИТЕ СИСТЕМИ, ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СТАБИЛИЗИРАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ СИСТЕМИ И ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ В ОТГОВОР ЗА ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО.

Застаряването на населението – трайна и водеща демографска тенденция за света и за България в следващите пет десетилетия

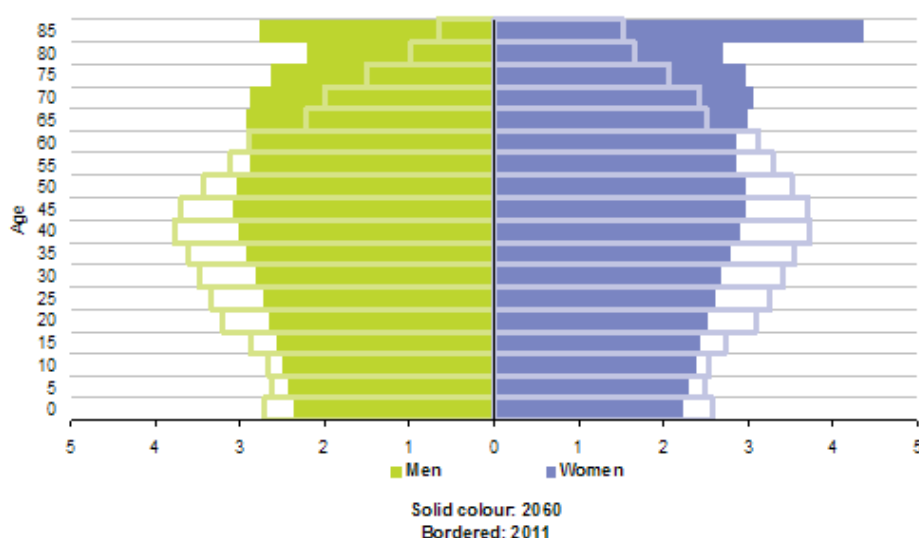
Новият световен демографски контекст се характеризира главно посредством неизбежната и необратима тенденция на „застаряващо население” – намаляваща смъртност и раждаемост, а така също нарастващо дълголетие – всички тези елементи се явяват резултат и проява на съществения социално-икономически прогрес на човечеството в цяло и не могат да не предизвикват чувство на удовлетворение. Въпреки това, това глобално структурно постижение може да се превърне в предизвикателство за обществото и особено за сферата на труда. В глобални мащаби темповете на растеж на населението се забавят, но при това прогнозираното увеличаване на числеността на населението в света в продължение на близките четири десетилетия с повече от 2 милиарда души си остава основно предизвикателство. Броят на населението на възраст 60 и повече години нараства по-стремително отколкото броят на населението в другите възрастови групи и практически ще се утрои през 2015 г. Тази демографска тенденция оказва въздействие на всички страни във всички региони, както промишлено развити, така и развиващи се, въпреки и в различна степен, и в различен времеви диапазон. Особен факт се явява постепенното застаряване на самото възрастно население. На глобално равнище най-бързо растящата група – на „най-престарелите”, се очаква в близките четири десетилетия да нарасне почти четири пъти.²⁹

²⁹ Международно бюро по труда, МОТ, Заетост и социална защита в новия демографски контекст – Доклад на Комитета по Заетост и Социална защита в Новия Демографски Контекст - Employment and social protection in the new demographic context (general discussion) - Report of the Committee on Employment and Social Protection in the New Demographic Context; http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/102/reports/committee-reports/WCMS_216325/lang--en/index.htm

Основните стратегически аспекти в конституирането на политическите приоритети в отговор на демографското застаряване на населението на ниво Европейски съюз се базират на актуалните тенденции и характеристики в развитието на населението, които показват растяща продължителност на живота и намаляваща раждаемост. Това води до бързо нарастване на относителния дял на възрастните хора.³⁰

Според Евростат, демографското застаряване ще се превърне в най-значителното социално явление в Европа през следващите десетилетия. Промените във възрастовата пирамида ще се изразяват най-вече в оформяне на структура с постепенно увеличаващ се относителен дял на възрастните хора. Преки последствия от този процес ще бъдат намаляване на относителния дял на работната сила и увеличаващ се дял на пенсиониращите се лица³¹.

Таблица: Прогноза за изменение във възрастовата пирамида за населението на Европейския съюз за периода 2011 – 2060г.:

(1) 2011, provisional; 2060 data are projections (EUROPOP2010 convergence scenario).
Source: Eurostat (online data codes: demo_pjangroup and proj_10c2150p)

Източник: Евростат

Демографските промени имат сериозни социални и икономически последствия. Въпреки положителните аспекти на по-голямата продължителност на живота, настоящата ситуация поставя комплекс от предизвикателства пред осигуряването на работна сила и пред системите за социална защита. Тъй като тези системи се основават на принципа на солидарността в рамките на поколенията и между тях, е необходимо да се поддържа балансирано разпределение на ресурсите между възрастовите групи. Посрещането на демографските предизвикателства се нарежда сред трите основни политически приоритети на Европейския съюз. Наред с необходимостта от адекватен отговор на последиците от глобализацията и напредването на технологиите, предприемането на действия в отговор на демографските промени се счита за неотложно и заема приоритетно място в съвместните стратегически и планови действия на държавите-членки на Европейския съюз.

³⁰ Справка: Сборник „Иновативни подходи за насърчаване на здравословен, активен и достоен живот на възрастните хора, издание на МТСП, София, 2013 г. (стр. 30-47).

³¹ Population structure and ageing, Eurostat 2012

Демографските промени са в основата на формирането на една нова социална реалност, пред която са изправени обществата на Европа и Европейския съюз. Свидетели сме на процес на увеличаване на възрастната част на населението и намаляване на дела на децата и младите хора. Всичко това рефлектира върху устойчивото развитие на обществото и прави по-сложни преходите от един жизнен цикъл в друг. Младите хора вече осъществяват значително по-късно своите важни житейски стъпки и цели - като завършване на образование, започване на работа, раждане и отглеждане на деца.

Очертаващата се трайна тенденция на застаряване на населението и прогресивното нарастване с всяка изминала година на процентния дял на възрастното население е процес с изключително значение и влияние за бъдещото програмиране в социалната област, тъй като засяга сфери с висока степен на значимост. Нарастващият дял на възрастното население ще доведе до по-големи разходи в сферата на публичните финанси - до повишаване на разходите за пенсии, дългосрочни грижи, здравеопазване, образование.

Според приетите от Съвета на Европейския съюз на 7 декември 2012г. Ръководни принципи за активен живот на възрастните хора и солидарност между поколенията, по-възрастните хора могат да допринасят повече за развитието на икономиката и обществото, тъй като с времето тяхното здраве и равнище на образование се подобряват. Това би могло да стане посредством по-добро използване на техния потенциал, например чрез оптимизиране на възможностите за физическо, социално и психическо благоденствие през целия живот. Именно това е целта на подхода в рамките на политиката за насърчаване на „активния живот на възрастните хора“ (active ageing). Това е ключът за постигане на висококачествен живот за хората от всички възрасти, за подобряване на производителността и за по-голяма солидарност между поколенията в застаряващите общества. Подходът за активен живот на възрастните хора, насърчаван в рамките на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията (2012), допринася и за увеличаване на заетостта и намаляване на бедността и социалната изолация, като по този начин спомага за постигането на целите на стратегията „Европа 2020“.

Основните насоки за развитие на политиката за насърчаване на активния живот на възрастните хора са дефинирани в **Заклученията на Съвета на Европейския съюз от юни 2010г.**, според които активният живот на възрастните хора означава да се създават възможности за по-дълго участие на възрастните хора в пазара на труда, за принос към обществото чрез безвъзмездна доброволческа дейност в общността или предаване на умения на по-млади хора, както и чрез дейност в полза на семействата им, а също и за възможно най-дълъг самостоятелен и достоен живот. Според документа по-дългото участие на възрастните работници в трудовия живот може да бъде ценен принос за подобряване на резултатите и производителността на икономиката, което от своя страна да облагодетелства всички представители на обществото. Също така, активният живот на възрастните хора трябва да се разглежда в по-широкия контекст на устойчивата пригодност за заетост на жените и мъжете през целия трудов живот. Насърчаването на възрастните работници да останат по-дълго на работа изисква да се подобрят условията на труд, за да се запази здравето и безопасността на хората, или да се адаптират работните места към здравословното им състояние и потребности, да се води борба с дискриминацията, основана на възрастта и на пола, да се актуализират уменията чрез предоставяне на адекватен достъп до учене и обучение през целия живот, както и при необходимост да се преразгледат данъчните системи и системите за изплащане на обезщетения, за да се гарантира наличието на ефективни стимули за по-продължително участие в трудовия живот. Огромният потенциал на възрастните хора

за обществото като доброволци или предоставящи домашни грижи следва да се мобилизира по-добре чрез утвърждаването на култура, която цени доброволческата дейност, и чрез осигуряването на подходяща рамка и възможности.

Според Решение № 940/2011/ЕС от 14 септември 2011г. на Европейския Парламент и на Съвета относно Европейската година на активния живот на възрастните хора и на солидарността между поколенията, насърчаването на активния живот на възрастните хора предполага създаване на по-добри възможности, които да позволяват на възрастните жени и мъже да участват на пазара на труда, борба с бедността, по-специално сред жените, и със социалното изключване, насърчаване на доброволческата дейност, активно участие в семейния живот и обществото, както и създаване на благоприятни условия за достойно остаряване. Това включва адаптиране на условията на труд, борба с отрицателните стереотипи относно възрастта и дискриминацията във връзка с възрастта, подобряване на здравословните условия и безопасността на работното място, адаптиране на системите за учене през целия живот към потребностите на застаряващата работна сила и осигуряване на адекватни системи за социална закрила, които предлагат подходящи стимули.

На 14 септември 2011г. на Европейския Парламент и на Съвета прие Решение № 940/2011/ЕС относно Европейската година на активния живот на възрастните хора и на солидарността между поколенията. Провеждането на Европейската година за насърчаване на активния живот на възрастните хора бе насочено към повишаване на информираността на обществото относно възможностите за насърчаване на активния живот на възрастните хора и предоставяне на условия за адекватно предприемане на действия на централно и локално ниво. Провеждането на инициативата имаше ключово значение за възприемане и популяризиране на позитивна нагласа към по-пълноценното използване на огромния потенциал и ресурс на възрастните хора в икономически и социален аспект. Общата цел на Европейската година бе да улесни създаването на устойчива култура на активен живот на възрастните хора в Европа, основаваща се на общество за всички възрасти. В рамките на тази цел Европейската година подкрепи усилията на държавите-членки, на техните регионални и местни органи, на социалните партньори, на гражданското общество и на бизнес средите, включително на малките и средните предприятия, да насърчават активния живот на възрастните хора и да положат повече усилия за оползотворяване на потенциала на бързо нарастващия дял на населението в края на 50-те и над тази възраст.

Значителен принос към формиране на политиката в отговор на застаряването на населението има Организацията на Обединените нации чрез дейността на Икономическата комисия на ООН за Европа. Приетият **Международен план за действие в Мадрид през 2002г.** очертава основни цели и елементи за предприемане на подход и мерки спрямо застаряването на населението. Мадридският план за действие по застаряването призовава за промяна в нагласи, политики и практики на всички нива и във всички сектори, за да се осигури използването на огромния потенциал на процеса на застаряване на населението. Целта на Плана за действие е обезпечаване на всички хора и подсигуряване на техните старини. Планът представлява практически инструмент за водене на политики чрез фокусиране върху ключовите приоритети, свързани с процесите на застаряване. Изготвени са специфични препоръки, съобразени с разнообразните обстоятелства във всяка страна.

Основните тематични области за изпълнение, набелязани в Мадридския план за действие, са следните:

- Пълна реализация на всичките човешките права и основни свободи на възрастните хора;
- Постигане на сигурно стареене, което е съпроводено от потвърждение на целите

за елиминиране на бедността сред възрастните хора, в съответствие с принципите на ООН по отношение на възрастните хора;

- Предоставяне на възможност на възрастните хора за пълноценно и ефективно участие в икономическия, политическия и социалния живот на обществото, в това число чрез платен и доброволен труд;
- Обезпечаване на възможности за индивидуално развитие, себerealизация и за живот в добро здраве през целия живот, както и на старини чрез осигуряване достъп до обучение през целия живот и участие в общественния живот при условие на признаването на възрастните хора като разнородна група;
- Осигуряване на пълноценното упражняване на икономическите, социални и културни права, на гражданските и политически права и премахването на всички форми на насилие и дискриминация срещу възрастните хора;
- Осигуряване на равенство на половете сред възрастните хора, чрез премахване на дискриминацията, основана на признак „пол“;
- Признаване на изключителното значение на семейството, на взаимната зависимост на поколенията, солидарност и взаимност от гледна точка на социалното развитие;
- Осигуряване на здравни грижи, подкрепа и социална закрила за възрастните хора, включително превантивни и рехабилитационни здравни услуги;
- Осигуряване на партньорство между всички нива на управление, гражданско общество, частен сектор и между самите възрастни хора при трансформирането на Плана за действие в практически действия;

Във връзка с изпълнението на Мадридския план за действие, на европейско ниво е приета **Регионална стратегия за изпълнението му**. Основните ангажименти в Регионалната стратегия за изпълнение на Мадридския план за действие са следните:

- Мейнстрийминг на застаряването;
- Интеграция и участие на възрастните хора в обществото;
- Съдействие за равноплатно и устойчиво икономическо развитие в отговор на проблемите със застаряване;
- Приспособяване на системата за социална закрила в отговор на демографските промени и свързаните с това социални и икономически последствия;
- Съобразяване на пазара на работна сила с икономическите и социални последствия от застаряването на населението;
- Насърчаване на обучението през целия живот и приспособяване на образователната система към променящите се икономически, социални и демографски условия;
- Усилия за осигуряване на качествен живот за всички възрасти и осигуряване на независим живот, здраве и благополучие;
- Възприемане и зачитане на джендър-подход към застаряването на обществото, подкрепа за семействата, които осигуряват грижа за възрастните хора и насърчаване на солидарността между поколенията в семейството;
- Подкрепа за семейства, които осигуряват грижи за възрастните хора и насърчаване на солидарността на поколенията в рамките на едно семейство;
- Съдействие при изпълнението на Регионалната стратегия на ИКЕООН с помощта на регионално сътрудничество

На 7 декември 2012г. Съветът на Европейския съюз прие **Декларация относно Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията (2012 г.): Пътят напред и Ръководни принципи за активен**

живот на възрастните хора и солидарност между поколенията. Според документа, активният живот на възрастните хора и солидарността между поколенията изискват:

- засилване на социалното сближаване, приобщаване и участие през целия живот на отделната личност, като се осигуряват възможности и достъп до услуги и до политически, социални, развлекателни и културни дейности, доброволчески дейности, които спомагат за поддържане на социалните мрежи и за намаляване на изолацията, придобиване на нови умения, които спомагат за личната реализация и благоденствие;
- насърчаване на участието на пазара на труда чрез действия за включване на младите и по-възрастните хора в дейности по обучение и учене през целия живот, които улесняват предаването на знания между поколенията, както и чрез действия за съвместяване на професионалния и личния живот;
- отчитане на ценностите на всички възрастови групи и техния принос за обществото, като по този начин се насърчават положително усещане и отношение към всички възрастови групи; включване на всички възрастови групи във вземането на решения (формулиране и осъществяване на политиките), обръщане на специално внимание на техните мнения и опасения, както и даване право на глас на тези групи при научноизследователските процеси, които може да ги засягат;
- насърчаване на научните изследвания и иновациите за подобряване живота на възрастните хора, включително на достъпната среда за всички, насърчаване на участието в обществото за по-дълъг и независим живот, включително поощряване на електронното приобщаване и електронното здравеопазване, както и на други технологични и ИКТ иновации, като по този начин се насърчава сребърната икономика;
- насърчаване на здравеопазването, профилактиката на заболяванията и ранната диагностика през целия живот, както и на рехабилитацията, водещи до активно остаряване в добро здраве и до независим живот, като същевременно се отчитат различните нужди на жените и мъжете по отношение на съответните услуги и бъдещите научни изследвания;
- адаптиране на системите за социална сигурност по такъв начин, че те да са в състояние да осигуряват устойчиви и адекватни пенсии, което ще допринесе за намаляване на броя на възрастните хора, особено на жените, които живеят под прага на бедността и ще позволи на възрастните хора да живеят достойно.

Сред основните послания на Декларацията е „създаването на Европа за всички възрасти“. В тази връзка, активният живот на възрастните хора допринася за постигането целите за социално развитие от гледна точка на социалното приобщаване и социалното сближаване и от друга страна – за постигане на просперитет и конкурентноспособност от икономическа гледна точка. От своя страна, Ръководните принципи за активен живот на възрастните хора и солидарност между поколенията дефинират приложните сфери за насърчаване на активното дълголетие. Това са сферата на заетостта, участието в обществения живот и самостоятелния начин на живот. Подчертава се, че активният живот на възрастните хора изисква всички заинтересовани страни да вземат мерки в широк диапазон от практически действия. Тези заинтересовани страни включват публичните органи на различни равнища, бизнеса и социалните партньори, организациите на гражданското общество, занимаващите се с предоставяне на услуги и медиите.

Националният подход за насърчаване на активния живот на възрастните хора е в съответствие с Европейския подход.

С Решение на Министерския съвет от 20 юни 2012г. бе приета Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030г.)³². Националната концепция за активен живот на възрастните хора е развитие и продължение на едно от важните направления на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България с хоризонт до 2030 г. – Преодоляване на последиците от застаряване на населението. Документът предлага конкретна перспектива за посрещане на последствията от демографското застаряване на населението в контекста на интегриран подход за отразяване на конкретните специфики на застаряването.

Стратегическата цел на Националната концепция за активен живот на възрастните хора е създаване на условия за техния активен и достоен живот чрез осигуряване на равни възможности за пълноценното им участие в икономическия и социален живот на обществото.

Осигуряването на реален принос от страна на възрастните хора в социалния и икономически живот и на пълна реализация на техните човешки права и свободи е свързано с постигане на общество за всички възрасти.

В съвременните условия особено важно значение придобива не толкова и не само броят на населението, колкото развитието на качеството на човешкия капитал – образование, здравословно състояние, социална и трудова мобилност, способности и умения, качество на живота.

Националната концепция определя основните области за идентифициране на практически действия за насърчаване на активния живот на възрастните хора. Те са групирани в следните оперативни цели:

Оперативна цел 1 - Осигуряване на условия за активен трудов живот на възрастните хора;

Оперативна цел 2 - Осигуряване на финансова стабилност на пенсионната система, условия за активен и достоен живот в пенсионна възраст и за ограничаване на бедността сред пенсионерите;

Оперативна цел 3 - Осигуряване на условия за достъп до здравни услуги и удължаване на живота в добро здраве на възрастните хора.

Оперативна цел 4 - Осигуряване на условия за достъп до образование, за учене през целия живот, за повишаване на квалификацията и за преквалификация на възрастните хора с оглед на подобряване на мобилността на пазара на труда;

Оперативна цел 5 - Развитие и модернизиране на дългосрочните грижи и осигуряване на условия за достъп до социални услуги. Развитие на т.нар. „сребърна икономика“;

Оперативна цел 6 - Развитие на доброволчеството.

Националната концепция представя балансиран подход към проблемите на застаряването, като се идентифицират потребности от насърчаване на активността на възрастните и осигуряване на условия за реализирането им на пазара на труда, адекватно посрещане на потребностите на възрастните хора в социален аспект, насърчаване на свободната доброволна активност, гарантиране на правото на социална и здравна закрила и предотвратяване на дискриминация. Наред с предоставяне подходящи условия сферата на заетостта, действията следва да бъдат ориентирани към здравеопазването с акцент върху превантивните грижи, както и налагане на положителен образ на възрастните хора. По-дългото задържане на пазара на труда и

³² Справка: Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.), http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/ACTIVE%20AGEING%20CONCEPT_2012-2030.doc

икономически активното поведение на възрастните хора трябва да бъде съпътствано с приспособяването на обучително-квалификационната система към изискванията на възрастните хора, предоставяне на стимули за по-дълго задържане на пазара на труда, преодоляване на възрастовата дискриминация и отчитане на значението на опита на възрастните. Едновременно с това е необходимо да се предприемат действия за достойно остаряване в добро здраве, развиване на мерки за превенция на заболявания и увреждания и за насърчаване на здравословен начин на живот, развиване на услугите за възрастните, както и ново интерпретиране на позитивната социална роля на възрастните хора като пълноправни активни граждани.

3.3.1. Преоценка на застаряването на населението в Европа.³³

Застаряването на населението представлява един от най-сериозните проблеми, с които повечето европейски страни предстои да се сблъскат в близко бъдеще. Съществуват сериозни опасения за предизвикателствата, които все по-застаряващото население поставя пред икономическите и социални условия в момента. **Въпреки че интересът към застаряването на населението е нараснал, понятията, използвани при неговите анализи остават непроменени.** Например, **коэффициентът на възрастова зависимост** все още често се използва като показател за финансовата тежест на възрастните хора върху работещата част от населението.

Обикновеният **коэффициент на възрастова зависимост (KB3)** се определя като съотношението между броя на хората на възраст 65 или повече години към броя на хората на възраст от 20 до 64 години:

$$\text{KB3} = \frac{\text{Брой на населението на възраст 65 и повече години}}{\text{Брой на населението на възраст между 20 и 64 години}}$$

При KB3, прагът на старостта се поставя на 65 години. При други варианти се използва съотношението между хората на възраст 60 или повече години в числителя а в знаменателя долната възраст се намалява до 15. Понякога това съотношение се умножава по 100.

Прогнозите за KB3 към 2030 г. ясно открояват две отделни групи страни: Западна Европа, където повечето страни имат относително висок KB3 и Източна Европа, където KB3 е значително по-нисък.

Използването на KB3 като индикатор на застаряването за сравнителни цели в дългосрочен план води до концептуален проблем, защото KB3 се основава на предположението, че лицата на възраст 65 г. в момента са функционално същите като техните 65-годишни връстници в миналото и в бъдещето. Хората на 65 годишна възраст в момента, обаче, не са в същия етап от своя жизнен цикъл, както 65 годишните отпреди десетилетия. Понеже те принципно са в по-добро здраве и може да се очаква, че ще живеят повече години, тяхното социално и икономическо поведение е различно. **Следователно и биологичните, и социалните измерения на старостта са функция не само на времето, което хората са преживели от своето раждане, но и на времето, което се очаква те да преживеят до смъртта си. По тази причина, традиционното определение за старост, както и традиционните мерни единици за застаряване на**

³³ European Demographic Data Sheet, 2012

населението като КВЗ, трябва да бъдат допълнени от измерители, които да вземат предвид променящата се очаквана продължителност на живота.

Наскоро е разработен от нов индикатор³⁴: т.нар **Прогнозен коефициент на възрастова зависимост (ПКВЗ)**. При ПКВЗ, прагът на старостта не е фиксиран, а се свързва с продължителността на живота. **Хората се считат стари, когато средната очаквана оставаща продължителност на живота в тяхната възрастова група е под 15 години.**

$$\text{ПКВЗ} = \frac{\text{Брой на населението, надхвърлящо прага на старостта}}{\text{Брой на населението между 20 години и прага на старостта}}$$

Тази нова мярка предлага една картина на застаряването в Европа, която е диаметрално противоположна на обичайната от преди въвеждането ѝ. Понеже очакваната продължителност на живота в Източна Европа е по-ниска, населението на източноевропейските страни през 2030 г. ще бъде много по-старо от това в Западна Европа!

Примерът показва, че неотчитането на разликите в характеристиките на населението с оглед на специфичните за него пространство и време генерира подвеждащи измервания на застаряването, които биха могли да доведат до неподходящи политики.

Бъдещи стойности на очакваната продължителност на живота в развитите страни³⁵

В последно време продължителността на човешкия живот в икономически развитите страни показва стабилен ръст с над две години на десетилетие. Дали развитието в тази посока ще продължи и за в бъдеще е обект на спорове между тези, които изтъкват липсата на съществени медицински иновации, удължаващи продължителността на живота и тези, които твърдят, че прекъсването на тази забележително стабилна тенденция би било само по себе си (негативна) иновация.

Инструментите за прогнозиране на смъртността, използвани в представения (20) Информационен лист, се основават на една демографска тенденция, която често бива пренебрегвана, а именно, че **в момента по-младите кохорти са по-здрави, отколкото съответстващите им кохорти от по-възрастни.** Когато тези млади кохорти достигнат напреднала възраст, техният коефициент на смъртност, поради това може да се окаже по-нисък от този на старите кохорти понастоящем. **При населения, състоящи се от растящ брой по-здрави кохорти, смъртността ще продължи да намалява.** Това се нарича **инерция на смъртността**: тя предполага че в бъдеще ще настъпи преходен

³⁴ Further reading: Sanderson, W. and S. Scherbov 2005. Average remaining lifetimes can increase as human populations age. *Nature* 435: 811-813. Sanderson, W. and S. Scherbov 2008. Conventional and prospective measures of population aging, 1995, 2005, 2025, and 2045. Population Reference Bureau, http://www.prb.org/excel08/age-aging_table.xls. Lutz, W., W. Sanderson and S. Scherbov 2008. The coming acceleration of global population ageing. *Nature* 451: 716-719. Sanderson, W. and S. Scherbov 2010. Remeasuring aging. *Science* 329: 1287-1288

³⁵ European Demographic Data Sheet, 2012

период, когато възрастово специфичният коефициент на смъртност най-вероятно ще се промени, при положение че той се изменя дори и сега, в настоящия момент. Тези преходни динамики се използват, за да се направи опит да се прогнозира смъртността. За страни с нисък коефициент на смъртност се предвижда през 2050 г. очакваната продължителност на живота при раждане да бъде 90 години, което надхвърля прогнозата на ООН с около пет години.

3.3.2. Отражение на застаряването на населението върху пазара на труда и икономическата активност.

Променящата се възрастова структура на населението потенциално може да има съществени последици за икономическото развитие, за пазарите на труда и за благополучието на населението. Във връзка с това **възникват въпроси, свързани с възможен дефицит на работна сила и квалифицирани работници, икономическа активност, производителност на труда и иновации.**

Отражението на обективната и дългосрочна тенденция на застаряване на населението и на работната сила върху пазара на труда и икономическата активност, допълнително се утежнява от Глобалната финансова и икономическа криза.

Глобалната финансова криза и перспективите на продължаващ икономически спад през 2013 г. и в последващите периоди оказва пагубно въздействие на равнището на безработицата и непълната заетост на различни групи от населението. Тези фактори оказват финансова преса на системата на социалното осигуряване, данъчната система и данъчните приходи, които се съкращават/намаляват, като в същото време разходите за разплащане на обезщетенията, както се очаква, следва да нарастват. Всичко това усложнява политическата обстановка.³⁶

3.3.2.1. Застаряване и намаляване на работната сила, промени във функционирането на пазара на труда

Общото застаряване на населението води до това, че и трудоспособното население застарява, като дялът на възрастните работници ще се увеличава по отношение на кохортите, съставени от млади работници.

Тенденцията на застаряване на населението води до промени и в неговата основна възрастова структура - **под, във и над трудоспособна възраст**. Влияние върху съвкупностите на населението във и над трудоспособна възраст оказват, както застаряването на населението, така и законодателните промени³⁷ при определянето на възрастовите граници на населението при пенсиониране. За 2012 г. тези граници за населението в трудоспособна възраст са до навършването на 60 години и 4 месеца за жените и 63 години и 4 месеца за мъжете.

³⁶ Международно бюро по труда, МОТ, Заетост и социална защита в новия демографски контекст – Доклад на Комитета по Заетост и Социална защита в Новия Демографски Контекст - Employment and social protection in the new demographic context (general discussion) - Report of the Committee on Employment and Social Protection in the New Demographic Context;

³⁷ Възрастовите граници за разпределение на населението по категориите под, във и над трудоспособна възраст са определени съгласно Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж, приета с Постановление № 30 на МС (ДВ, бр. 21/17.03.2000 г.). Според последните изменения в тази наредба горната граница за населението в трудоспособна възраст се увеличава с 4 месеца всяка година до навършване на 65 години за мъжете и 63 години за жените.

Населението в трудоспособна възраст към 31.12.2012 г. е 4 503 хил. души, или 61.8% от цялото население, като мъжете са 2 363 хил., а жените - 2 140 хиляди.

Въпреки увеличаващата се възрастова граница за пенсиониране, трудоспособното население през 2012 г. е намаляло с близо 20 хил. души, или с 0.4% спрямо предходната 2011 г.

Към края на 2012 г. в над трудоспособна възраст са 1 731 хил. души, или 23.8%, а под трудоспособна възраст - 1 048 хил. души, или 14.4% от населението на страната.

Таблица: Население под, във и над трудоспособна възраст към 31.12.2012 г.

(Проценти)

Година	Трудоспособна възраст		
	под	във	над
1990	21.6	55.5	22.9
1995	19.1	56.6	24.3
2001	16.3	59.2	24.5
2005	14.8	62.4	22.8
2006	14.6	62.8	22.6
2007	14.5	63.0	22.5
2008	14.5	63.2	22.3
2009	14.5	63.1	22.4
2010	14.6	62.7	22.7
2011	14.3	61.7	24.0
2012	14.4	61.8	23.8

Източник: НСИ

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира чрез **коефициента на демографско заместване**, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15-19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60 - 64 години). Към 31.12.2012 г. това съотношение е 64. За сравнение, през 2001 г. всеки 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, са били замествани от 124 млади хора.

Най-благоприятно е това съотношение в областите Сливен - 79, Кърджали и Благоевград - по 76, и Търговище - 74. Най-нисък е този показател в областите Габрово и Видин, където 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, се заместват съответно от 47 и 50 лица, влизащи в трудоспособна възраст.

Според прогнозни разчети на Евростат очакванията за България са за рязко нарастване на населението на 65+ години като процент/относителен дял от лицата на възраст 15-64 години след 2040/2045 г., както и за по-бързи темпове на увеличаване на възрастните кохорти от населението в сравнение със средния темп на останалите европейски страни от ЕС-27.

Таблица: Прогноза за съотношението на населението на възраст 65 + години към населението на възраст 15-64 години³⁸

Държави/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
ЕС-27	28.48	31.37	34.57	38.33	42.31	45.52	48.00	50.16	51.82	52.55
България	28.86	32.46	35.80	38.69	41.63	45.96	51.55	56.06	60.11	60.32

Източник: Евростат; Таблица МТСП

Тези демографски промени са безпрецедентни, тъй като не са известни исторически примери на функциониране на общества с “обърнати” демографски пирамиди и с доминиране на възрастните кохорти над младите.

Според експерти на Световната Банка³⁹ България е на път да се превърне в страната с най-рязък спад в съотношението между застаряващо население и население в трудоспособна възраст, което ще засили натиска върху икономиката. Експертите на Банката допускат, че до 2050 г. трудовите ресурси на страната се очаква да намалеят с до 40%. Коефициентът на възрастова зависимост, т.е. делът на възрастните хора от общия брой на населението, се очаква да се удвои през следващите четири десетилетия. До 2050 г. се очаква един на всеки трима българи да бъде по-възрастен от 65 години и само един на всеки двама българи да бъде в трудоспособна възраст.

Таблица: Прогноза за броя на населението в периода 2015-2060 г. (НСИ)

(За целите на формиране на политики в подкрепа на заетостта, икономическата активност и пазара на труда)

Държава/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
I вариант (при хипотеза за конвергентност): Този вариант се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки										
България	7 159 819	6 950 436	6 734 989	6 519 217	6 311 454	6 115 526	5 929 267	5 748 061	5 567 060	5 384 040
Мъже	3 481 593	3 381 464	3 282 376	3 185 646	3 094 735	3 010 667	2 930 776	2 851 369	2 769 864	2 686 049
Жени	3 678 226	3 568 972	3 452 613	3 333 571	3 216 719	3 104 859	2 998 491	2 896 692	2 797 196	2 697 991
Население 0-14г.	1000831	996410	928878	848614	789626	767612	765331	756445	729539	692490
Население 15-64г.	4696809	4428305	4232043	4070249	3883876	3646293	3402487	3199832	3009031	2919398
Население 65+ г.	1462179	1525227	1574068	1600354	1637952	1701621	1761449	1791784	1828490	1772152
Население 15-19г.	314 842	318 119	350 476	344 149	319 654	284 947	262 113	258 402	263 020	262 377
Население 80-100г.	334972	344309	373212	453202	499116	527442	543912	581122	644527	699300
II вариант (относително ускоряване): При този вариант се предполага, че демографското развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 171 499	6 994 911	6 823 688	6 657 777	6 501 522	6 355 423	6 215 927	6 078 733	5 938 897	5 792 819
Мъже	3 488 132	3 406 453	3 332 291	3 263 761	3 202 163	3 146 923	3 094 804	3 041 689	2 984 342	2 921 396
Жени	3 683 367	3 588 458	3 491 397	3 394 016	3 299 359	3 208 500	3 121 123	3 037 044	2 954 555	2 871 423
Население 0-14г.	1001925	1001086	938638	862833	806324	786693	788830	786039	764871	731649
Население 15-64г.	4699340	4436956	3802393	3633812	3913782	3202614	3444299	2803775	3058571	2974904
Население 65+ г.	1470234	1556869	1636775	1702512	1781416	1885843	1982798	2046463	2115455	2086266
Население 15-19г.	314 847	318 085	350 304	344 773	322 511	289 372	266 985	263 535	269 147	270 338
Население 80-100г.	338761	359192	404641	509862	584915	642766	685532	749172	843331	930292
III вариант (относително забавяне): При този вариант развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 154 213	6 928 843	6 691 178	6 450 454	6 216 500	5 994 985	5 784 382	5 579 650	5 376 290	5 173 546
Мъже	3 478 386	3 369 266	3 257 551	3 146 542	3 040 573	2 941 464	2 846 919	2 753 414	2 658 874	2 564 058
Жени	3 675 827	3 559 577	3 433 627	3 303 912	3 175 927	3 053 521	2 937 463	2 826 236	2 717 416	2 609 488
Население 0-14г.	1000298	994190	924113	841684	781428	758115	753628	741796	712234	673399
Население 15-64г.	4695564	4424046	4224230	3611867	3867923	3626438	3379642	3174338	2981843	2889131
Население 65+ г.	1458351	1510607	1542835	1550101	1567149	1610432	1651112	1663516	1682213	1607635
Население 15-19г.	314 834	318 144	350 569	343 827	318 248	282 781	259 680	255 826	259 935	258 399
Население 80-100г.	333194	337231	358305	426476	458963	474016	478718	503518	551583	590176

Източник на основните данни: НСИ; Източник на произчислени по възрастови периоди данни: МТСП

³⁸ Проучване на застаряването на населението от Евробарометър и Европейската комисия за целите на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията, 2011/2012 г.; ЕС27 - Брой интервюта: 26.723; БГ - Брой интервюта: 1.021; Методология: Персонално интервю

³⁹ Проект на Доклад на Световната Банка „Смекчаване на икономическото въздействие на застаряването на населението: възможни варианти за България”, 2013 г.

3.3.2.2. Възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденкти” на Пазара на труда

Възможни подходи и мерки за посрещане на демографските предизвикателства, свързани със застаряване и намаляване на работната сила на пазара на труда⁴⁰

Икономическите последици от застаряването на населението върху пазара на труда и неговото функциониране са многопосочни: очаква се да намалява количеството и качеството на труда; неблагоприятно ще бъде отражението и върху неговата цена, а оттам и върху конкурентоспособността на бизнеса и икономиката, качеството и производителността на труда; очакват се промени в образователното равнище на работната сила, професионалните компетенции и адаптивност към промените; очакват се въздействия върху стабилността на социалните системи и др.

Демографските промени и застаряването на населението изискват реструктуриране на икономиката и промяна в политиките за заетост и управление на човешките ресурси.

Едно от най-големите предизвикателства в следващите десетилетия ще бъде осигуряване на възможност за приемане и посрещане на последствията от застаряване на работната сила и насърчаване на заетостта на възрастните хора.

Ако относително по-многочислената работна сила на по-висока възраст би имала **продуктивни работни места**, то това ще доведе до жизнен цикъл с положително салдо (намаляване на броя на зависимите). Такава ситуация благоприятства развитието, т.к. се разширяват възможностите за съхраняване и мултиплициране на инвестициите, и в същото време би могло, да се осигурява намаляване на някои разходи за образование. Намаляването на броя на зависимите ще позволи да се намали или освободи финансов ресурс за оптимизиране както на личните, така и на държавните инвестиции за подобряване на качеството на човешките ресурси.

Осигуряването на продуктивни работни места, особено за работната сила в по-високите възрастови групи (т.к. тя ще бъде по-многочислената в следващите десетилетия) може да се определи като „демографски прозорец” или „демографски дивидент”. Подобен демографски дивидент могат да имат мерките за активиране и включване на пазара на труда на големи социални групи, които са изпаднали в състояние на икономическа зависимост, поради безработица, ниско образование и квалификация, степен на увреждане, която позволява полагане на труд, ангажираност със семейни задължения и отговорности по гледането на други зависими членове и др.

Използването на възможностите, които този демографски „прозорец” или демографски „дивидент” предоставя за икономически растеж и финансово стабилизиране на социалните системи, са свързани с:

- **Предприемане на мерки в подкрепа на икономика, която създава производителни работни места за все по-застаряващото население в активна трудоспособна възраст;**

⁴⁰ В страни с устойчиво високо равнище на безработица, поради финансовата и икономическа криза, опасенията за недостатък/недостиг/свиване на размера на работната сила, могат да се възприемат като парадоксални. Въпросът за дефицита на работна сила в условията на намаляващо и застаряващо население е дългосрочен структурен проблем, но се оказва че той е често пренебрегван и изключван от политическия дневен ред. Недостиг на квалифицирана работна сила и в момента се наблюдава в такива държави като: Германия, Швеция, Чехия, Литва, Латвия, Полша, Румъния, САЩ, Китай и др. В страни с ниски равнища на доходи, недостигът на медицински специалисти, специалисти по дългосрочни грижи, инженерни кадри и др., и в момента е изключително висок.(МОТ)

- **Осигуряване на пълна и производителна заетост за потенциалната работна сила.**

Проблем за използването този демографски „дивидент“ се състои в дефицит на възможности за продуктивна заетост, вкл.: висока безработица; ниско равнище на квалификация на работната сила; висока заетост с нископроизводителен или непроизводителен труд; висок дял на неформалната заетост; ниски работни заплати, съобразно реалните потребности за нормално възпроизводство на работната сила.

Промененият и променящият се профил на работната сила на пазара на труда в резултат на демографските дисбаланси и застаряването на населението изисква спешен и неотложен преглед, и когато се налага - промяна и адаптиране на всички мерки и програми към новата ситуация, вкл.:

1. **Използване на резерви за стабилизиране на пазара на труда и на работната сила чрез включване на невключени социални групи – младежи; възрастни в добро здраве; жени в определени възрастови групи; хора с увреждания, позволяващи полагане в определена степен на определен вид труд; роми; обезкуражени и др.;**
2. **Повишаване на производителността на труда.⁴¹ Такава мярка е в пряка зависимост от състоянието на икономиката и бизнеса; броя и качествата (образование, квалификация, умения, здравословно състояние и др.) на активното население в трудоспособна възраст; степента на равномерно териториално разпределение на населението и равномерно икономическо развитие на отделните региони на страната; наличие на психологически, икономически и финансови условия за повсеместно развитие на предприемачеството и иновациите; обща икономическа и фискална стабилност и др.**
3. **Драстично ограничаване на дела на неформалната заетост за всички социални групи на пазара на труда и дела на неформалната икономика в живота на страната;**
4. **Инвестиране и привличане на чуждестранни инвестиции във високо доходни и иновативни високо технологични бизнеси и сектори на икономиката с висока възвращаемост на инвестициите. Развитие на нови, перспективни бизнес направления и икономически сектори, допринасящи за екологичното равновесие и развитие на технологиите, развитие на т.нар. „сребърна икономика“, поощряване на разкриването на „бели“ и „зелени работни места“ и др.**
5. **Разширяване на дела на учещите през целия живот и превръщането на ученето през целия живот в елемент на националната народопсихология и култура;**

⁴¹ Повишаването на производителността на труда не е лека задача. Например при Япония, която е една от най-развитите икономики и същевременно най-бързо стареещата страна в света, според разчети на ООН, при всички други равни условия, Япония трябва да осигури повишаване на производителността на труда с 2.6% на година, за да съхрани ежегоден ръст на доходите на човек от населението с 2% в течение на следващите 50 години и да компенсира негативните последствия от намаляването на трудоспособното население. Т.е. за преодоляване на засилващите се последствия от застаряването на населението при Япония ще се наложи обезпечаване на увеличаване на темповете на ръст на производителността на труда с повече от 80%. Трябва да се отчита и това, че застаряването на населението не се отразява пряко върху производителността. Тя е висока или ниска в зависимост от степента на повишаване на знанията, иновациите, въвеждането на иновативни методи за работа и нови технологии. Въпреки, че иновациите и творческият подход се считат за характеристика повече на младите хора, те напълно могат да бъдат съотнесими и към по-възрастните.

6. **Адаптиране на учебните програми във всички степени на образователната система към изискванията на добрата бизнес-практика и постигането на конкретни практически социални, икономически и финансови ползи и резултати;**
7. **Разработване на дългосрочна политика за спиране на младежката емиграция и за разумно привличане на имигранти;**
8. **Недопускане на дискриминация на работното място;**
9. **Поддържане на джендър баланс по отношение на заетостта и заплащането, равно заплащане за равен труд, равни възможности за кариерно развитие и израстване в професията и на работното място, равно третиране на жените и мъжете на пазара на труда.**
10. **По-активно въвеждане на гъвкави форми на труд, заетост и заплащане на труда за всички възрастови групи, но при пълна заетост⁴²;**
11. **Създаване на обществена чувствителност и умения за управление на възрастта на работната сила, както в държавната администрация, така и в частния сектор.** Насърчаване на въвеждането в предприятията на стратегии за управление на възрастта, които ще засилят тяхната конкурентноспособност, като използват опита и конкретните качества на възрастните работници.
12. **Предприемане на дейности за приспособяване на работната среда към потребностите на възрастните.** Повишаване на нивата на заетост на възрастните работници чрез подобряване на условията на труд, приспособяване на работните места, инвестиране в ученето през целия живот и премахване на пречките пред заетостта, включително тези, които са свързани с дискриминация, въвеждане на устойчиви мерки и програми за поддържане на активен живот на възрастните хора на пазара на труда и др.;
13. **Подобряване на здравната профилактика и на достъпа до здравни услуги по месторабота и местоживееене;**
14. **Усъвършенстване на трудовото законодателство и на нормативната база за гарантиране на активен живот на възрастните хора на пазара на труда в контекста на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията– 2012;**
15. **Развиване на механизма „Корпоративна социална отговорност”.**

3.3.3. Отражение на застаряването на населението върху пенсионната система.

Демографските тенденции, свързани със застаряването на населението водят до **значително увеличение на публичните разходи за пенсии**. Реформите в пенсионната система обаче, могат да доведат до положителни резултати по отношение на устойчивостта на публичните финанси – чрез въвеждане на по-строги изисквания за получаване на пенсия от държавното обществено осигуряване, чрез разумно повишаване на пенсионната възраст или стажа, чрез ограничаване на достъпа до схеми за ранно пенсиониране и др.

Планирани в рамките на дълъг период, тези реформи се очаква да доведат до по-голямо участие на трудовия пазар на по-възрастните работници, като това може да бъде

⁴² Гъвкавата система на заплащане на труда изисква включване в структурата на работната заплата на повече променливи компоненти, например – премиални и др. Препоръчва се съотношението между максимална и минимална работна заплата да продължава да намалява и да е по-ниско от 1.5., на първо място за работни места, ценността на които нараства за сметка на повишаване на производителността и свалификацията на работниците. (МОТ)

и в резултат на по-стабилната връзка между пенсиите и вноските за пенсии, което представлява допълнителен стимул за по-дълго оставане на пазара на труда.

Реформите водят и до **все по-малък дял на пенсиите от държавното обществено осигуряване като част от общите пенсии**. Това е възможно да бъде осъществено чрез много механизми, включително промени в индексацията на пенсиите, които в някои държави водят до по-бавно нарастване на пенсии от заплати.

Успоредно с реформите на публичните пенсионни системи, са необходими мерки за подобряване на функционирането или усъвършенстване на **допълнителните пенсионни схеми**.

3.3.3.1. Състояние на пенсионната система през 2012 г.⁴³

Поради трайната тенденция на застаряване на населението, неминуемо е в бъдеще да се очаква значително увеличение на разходите за пенсии. Следва да се има предвид, че предприеманите реформи и мерки за финансово стабилизиране на пенсионната система са важни за подобряване на стандарта и на качеството на живота не само за настоящите, но и за бъдещите пенсионери.

През последните четири години разходите за пенсии (без пощенска такса и ДДС) надхвърлят 9,0 на сто от БВП, но от 2010 г. това съотношение намалява. През 2012 г. разходите за пенсии към БВП са 9,3 на сто.

Планираните приходи (без трансфери) за ДОО за 2012г. са 3 877 952,5 хил. лв., а планираните разходи (без трансфери) – 8 455 191,5 хил. лв. Съгласно Закона за бюджета на ДОО, бюджетът на държавното обществено осигуряване в края на годината трябва да завърши с нулев остатък, който се формира от приходите, разходите, сумите на трансферите и погашенията по заема от Световната банка.

През 2012 г. планираните **разходи на консолидирания бюджет на ДОО (без предоставените трансфери) са 8 455 191,5 хил. лв., а по отчет възлизат на 8 362 149,2 хил. лв.** (98,9 на сто от плана), като основно са:

- **разходи за пенсии – 7 255 126,1 хил. лв.** (включително еднократно изплащане на допълнителни суми към пенсиите за минали години и **37 791,3 хил. лв.** пощенска такса и ДДС), или **86,8 на сто** от общите разходи;
- **разходи за социални помощи и обезщетения – 1 040 299,6 хил. лв.,** или **12,4 на сто** от общите разходи;
- **разходи за програми, дейности и служби по социалното осигуряване, подпомагане и заетостта – 66 464,3 хил.лв.,** или **0,8 на сто** от общите разходи.

Изпълнението на плана по разходите е **98,9 на сто, което е икономия** спрямо плана с **93 042,3 хил. лв.** и се дължи на по-ниски разходи спрямо планираните по всички социалноосигурителни програми.

Изпълнението на бюджета на ДОО за 2012 г. (без трансферите) показва, че са постъпили 3 853 580,7 хил. лв. приходи, или изпълнението на плана е 99,4 на сто, а са изразходвани 8 362 149,2 хил. лв. или 98,9 на сто от плана.

Държавата (българските данъкоплатци) е участвала с трансфер от 4 519 978,7 хил. лв., или 98,5 на сто от плана.

Погашенията по заема от Световната банка са 3 224,0 хил. лв.

⁴³ Информация за изпълнение на бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2012 г., http://www.nssi.bg/images/bg/about/statisticsandanalysis/analysis/Doklad_zh_otcheta_DOO_2012-F.pdf

В края на годината е реализиран остатък по валутните сметки на НОИ в размер на **526,3 хил. лв.**

От 1 януари 2012 г. са въведени редица мерки за финансово стабилизиране на пенсионната система, вкл.:

- Необходимият осигурителен стаж за придобиване право на пенсия по чл. 68, ал.2 от КСО се увеличи с 4 месеца (37 години и 4 месеца - за мъжете и 34 години и 4 месеца - за жените);
- Необходимата възраст за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж за придобиване право на пенсия по чл. 68, ал.1 от КСО се увеличи с 4 месеца (63 години и 4 месеца - за мъжете и 60 години и 4 месеца - за жените);
- Необходимата възраст за пенсиониране придобиване право за пенсия по чл. 68, ал.3 се увеличи с 4 месеца - от 65 години на 65 години и 4 месеца;
- Необходимият осигурителен стаж за придобиване право на пенсия по чл. 69 от КСО се увеличи с две години от 25 на 27 години;
- Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст се увеличи от 136,08 лв. на 145,00 лв.;
- През 2012 г. пенсиите за трудова дейност не се осъвремениха по реда чл. 100 от КСО;
- Максималният размер на получаваните една или повече пенсии се запази в размер на 700,00 лв. месечно;
- Тежестта на една година стаж се увеличи от 3 на 4 процента, ако лицето продължи да работи след като отговаря на условията за пенсиониране по чл. 68, ал. 1 и ал. 2 на КСО без да му е отпусната пенсия.

По данни на Националния Осигурителен институт средногодишният **брой на пенсионерите** през 2012 г. е **2 217 642**, като в този брой са включени и лицата, които получават пенсии по международни договори в областта на социалното осигуряване. В сравнение с предходната 2011 г., когато са били 2 227 065 души, техният брой е намалял с 9 423.

Броят на изплащаните пенсии за 2012 г. е 2 696 906.

Разходите за пенсии като процент от БВП през 2012 г. са 9,3%.

През 2012 г. **са се пенсионирали** 89 879 лица. От тях с лични пенсии са 76 210 пенсионери или със 17 798 (18,9%) по-малко от 2011 г. Вследствие на завишаване на критериите за пенсиониране намалява броят на бенефициентите, а се увеличава броят на осигурените лица. Повече хора в пред и около пенсионна възраст остават на пазара на труда и в състава на работната сила, което ще има положителен ефект като противодействаща мярка на негативните демографски тенденции.

Средногодишният **брой на осигурените лица** през 2012 г. е **2 770 030**, които са с 4 308 повече от 2011 г.

Таблица: Статистически показатели за Държавното обществено осигуряване, 2011/2012 г.

Статистически показатели за Държавното обществено осигуряване			
	Показатели	2011 г.	2012 г.
1.	Осигурени лица за ДОО (среден брой за периода)	2 765 722	2 770 030*
2.	Средномесечен осигурителен доход за страната	594,15 лв.	618,06 лв.
3.	Приходи от осигурителни вноски	3 807 237,3 хил. лв.	3 832 294,4 хил. лв.
4.	Брой пенсионери (средно за периода, вкл. по международни спогодби)	2 227 065	2 217 642
5.	Брой пенсии (средно за периода, вкл. по международни спогодби)	2 705 028	2 696 906
6.	Средна пенсия на пенсионер	266,63 лв.	271,21 лв.
7.	Разходи за пенсии	7 091 518,1 хил. лв.	7 217 334,8 хил. лв.

8.	Разходи за пенсии като % от БВП	9,4%	9,3%
9.	Брой пенсионери на 100 осигурени лица	79,53	80,06
10.	Средна пенсия на пенсионер към средна пенсия за страната	38,88	35,41

*Източник: НОИ - Данните за 2012 г. са предварителни.

Броят на пенсионерите в България към 31 декември 2012 г. е 2 208 446, а броят на изплащаните пенсии – 2 687 012. Пенсионерите, които получават лична пенсия, са 2 083 587, а тези с наследствена – 124 859.

Пенсионерите, които получават повече от една пенсия, са 478 566, като от тях 452 869 получават социална пенсия за инвалидност в размер 25 на сто от пълния ѝ размер.

Пенсионерите, получаващи само една пенсия в минималния гарантиран размер за съответния вид, са 526 777.

Пенсионерите, получаващи една или повече пенсии, ограничени на максималния размер от 700,00 лв., са 53 157.

Броят на вдовишките добавки в края на 2012 г. е 718 346, а средният размер на вдовишката добавка е 54,97 лв.

Към 31 декември 2012 г. са изплатени 98 794 добавки за чужда помощ и 8 348 добавки за ветерани. Размерите на тези видове добавки са обвързани с размера на социалната пенсия за старост.

Средният месечен размер на пенсията на един пенсионер за 2012 г. е 271,21 лв. Средният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст за 2012 г. е 294,36 лв., Пенсионерите с пенсии за инвалидност поради общо заболяване са получили средно по 201,60 лв. Пенсионерите с пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест са получили средно по 232,57 лв. Пенсионерите с пенсии, несвързани с трудова дейност, които са за сметка на републиканския бюджет /РБ/, са получили средно по 138,76 лв.

От 1 януари 2012 г. добавките по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица (ЗПГРРЛ) са преизчислени със средния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст за 2011 г. – 289,19 лв. Броят на добавките към 31 декември 2012 г. е 10 474, а средният размер на добавката е 68,29 лв.

На основание чл. 9 от Закона за бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2012 г. минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст от 1 юни 2012 г. е увеличена от 136,08 на 145,00 лв.

Минималните размери на пенсиите за трудова дейност, които зависят от размера на минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст, са както следва:

ПЕНСИИ ЗА ТРУДОВА ДЕЙНОСТ	Минимален размер от 01.06.2012 г.
1. Осигурителен стаж и възраст - чл. 68 от КСО - по чл. 68, ал.1 и 2 /минимална пенсия за ОСВ/ - по чл. 68, ал. 3 / 85% от мин.пенсия за ОСВ/	145.00 123.25
2. Инвалидност поради общо заболяване - чл. 74 от КСО при намалена работоспособност - над 90% / 115% от мин.пенсия за ОСВ/ - от 71 до 90% / 105% от мин.пенсия за ОСВ/ - от 50 до 70.99% / 85% от мин.пенсия за ОСВ/	166.75 152.25 123.25
3. Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест - чл. 79 от КСО при намалена работоспособност - над 90% / 125% от мин.пенсия за ОСВ/ - от 71 до 90% / 115% от мин.пенсия за ОСВ/ - от 50 до 70.99% / 100% от мин.пенсия за ОСВ/	181.25 166.75 145.00
4. Наследствени пенсии - чл. 81 от КСО / 75% от мин.пенсия за ОСВ/	108.75

Размерите на несвързаните с трудова дейност пенсии и добавките, които зависят от размера на социалната пенсия за старост, към 31 декември 2012 г. са както следва:

ПЕНСИИ И ДОБАВКИ от РБ	Размер от 01.07.2009 г.
1. Социална пенсия за старост	100.86
2. Социална пенсия за инвалидност при намалена работоспособност	
- над 90% / 120% от социалната за старост/	121.03
- от 71 до 90% / 110% от социалната за старост/	110.95
3. Военна инвалидност - чл. 85 от КСО	
а/ редници и сержанти при намалена работоспособност	
- над 90% / 150% от социалната за старост/	151.29
- от 71 до 90% / 140% от социалната за старост/	141.20
- от 50 до 70.99% / 115% от социалната за старост/	115.99
б/ офицери при намалена работоспособност	
- над 90% / 160% от социалната за старост/	161.38
- от 71 до 90% / 150% от социалната за старост/	151.29
- от 50 до 70.99% / 120% от социалната за старост/	121.03
4. Гражданска инвалидност - чл. 87 от КСО	
при намалена работоспособност	
- над 90% / 150% от социалната за старост/	151.29
- от 71 до 90% / 140% от социалната за старост/	141.20
- от 50 до 70.99% / 115% от социалната за старост/	115.99
5. Персонални пенсии - чл. 92 от КСО	
/ 90% от социалната за старост/	90.77
6. Добавка за чужда помощ - чл. 103 от КСО	
/ 75% от социалната за старост/	75.65
7. Добавка на ветераните от войните - по Указ 1611	
/ 50% от социалната за старост/	50.43
8. Добавка на ветераните от войните - по чл. 5 от ЗВВ	
/ 100% от социалната за старост/	100.86

3.3.3.2. Възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденди” в Пенсионната система.

Поради трайната тенденция на спад в раждаемостта; тенденцията на нарастване на очакваната продължителност на живота при раждане; тенденцията на нарастване на продължителността на живота след навършване на 65 годишна възраст на населението; тенденцията на запазване на по-бързия темп на нарастване на населението във високите възрастови групи в сравнение с населението в младежките възрастови групи, **т.е дори само по обективни демографски причини, се очаква в дългосрочен план дефицитът в Пенсионната система да продължава да се възпроизвежда и в следващите години.**

Таблица: Прогноза за броя на населението в периода 2015-2060 г. (НСИ)

Държава/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
I вариант (при хипотеза за конвергентност): Този вариант се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки										
България	7 159 819	6 950 436	6 734 989	6 519 217	6 311 454	6 115 526	5 929 267	5 748 061	5 567 060	5 384 040
Население 65+ г.	1462179	1525227	1574068	1600354	1637952	1701621	1761449	1791784	1828490	1772152
Население 80-100г.	334972	344309	373212	453202	499116	527442	543912	581122	644527	699300
II вариант (относително ускоряване): При този вариант се предполага, че демографското развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 171 499	6 994 911	6 823 688	6 657 777	6 501 522	6 355 423	6 215 927	6 078 733	5 938 897	5 792 819
Население 65+ г.	1470234	1556869	1636775	1702512	1781416	1885843	1982798	2046463	2115455	2086266
Население 80-100г.	338761	359192	404641	509862	584915	642766	685532	749172	843331	930292
III вариант (относително забавяне): При този вариант развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 154 213	6 928 843	6 691 178	6 450 454	6 216 500	5 994 985	5 784 382	5 579 650	5 376 290	5 173 546
Население 65+ г.	1458351	1510607	1542835	1550101	1567149	1610432	1651112	1663516	1682213	1607635
Население 80-100г.	333194	337231	358305	426476	458963	474016	478718	503518	551583	590176

Източник на основните данни: НСИ

Източник на произчислени по възрастови периоди данни: МТСП

В Проучване⁴⁴ на Евробарометър и Европейската Комисия във връзка с провеждането на Европейската година на активния живот на възрастните хора – 2012, се посочва, че населението в Европа застарява бързо в резултат на ниската раждаемост и увеличаващата се продължителност на живота. Очакванията са броят на хората на възраст 65 години и повече спрямо населението в работна възраст до 2060 г. да се удвои.

Макар че обичайната пенсионна възраст е 65 години, средната възраст за спиране на работа през 2009г. беше около 61.5 години, варирайки от малко под 59 до малко над 65 години.

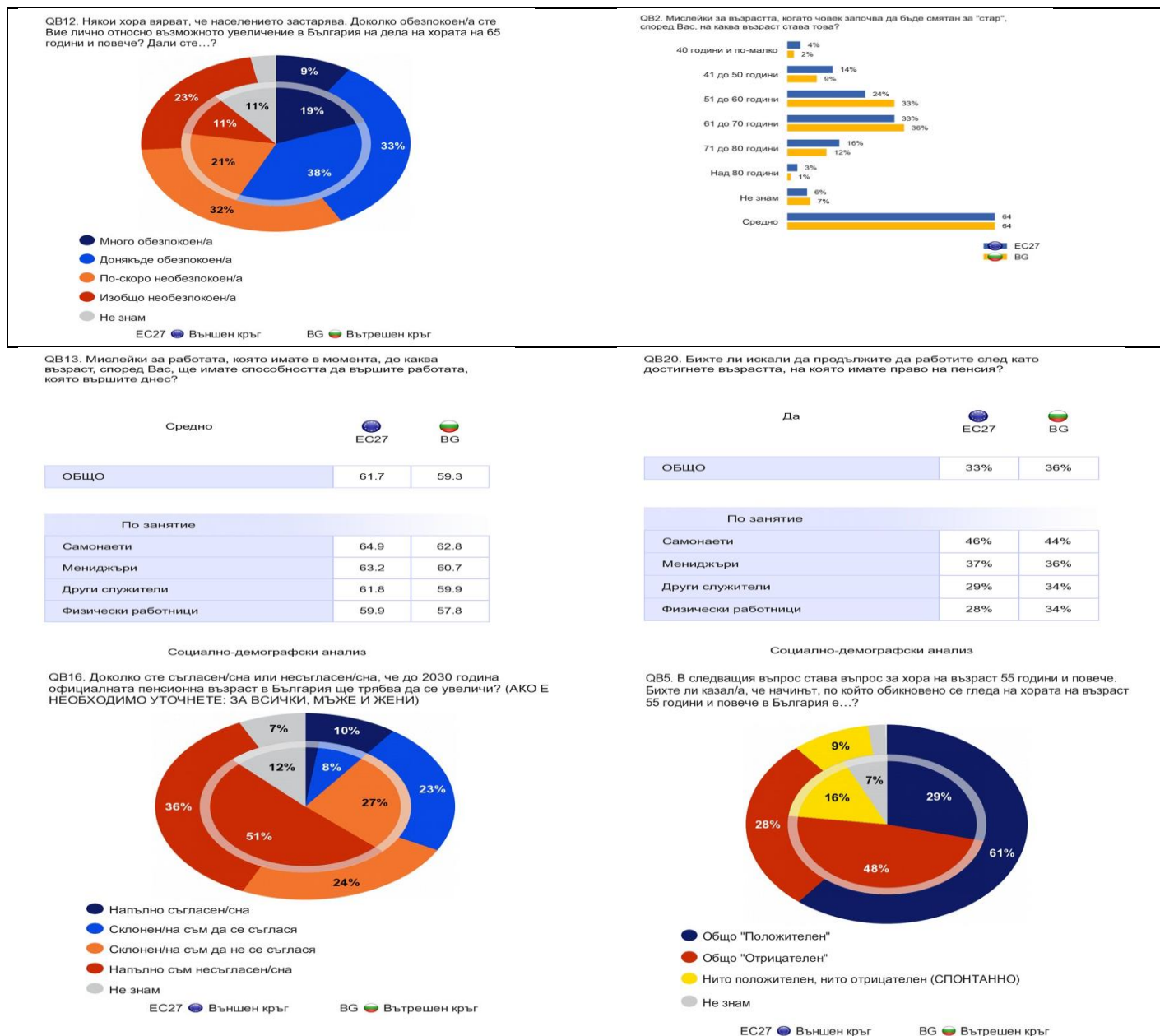
На зададените въпроси, свързани с увеличаването на дела на хората над 65 години; дефиницията за старост; възрастта на пенсиониране; продължаване на работата в по-високите възрастови групи; работа в пенсионна възраст; увеличаването на пенсионната възраст и др. **разликите в нагласите и очакванията на хората средно за ЕС-27 и на хората в България в някои случаи са съществени.**

Таблица: Нагласи и очаквания, свързани със застаряването

№	Въпрос	ЕС-27	България
1	Доколко сте обезпокоен/а от възможното увеличаване на дела на хората над 65 годишна възраст?		
	Много обезпокоен/а	9 %	19 %
	Донякъде обезпокоен/а	33 %	38 %
2	На каква възраст човек започва да се смята за стар?		
	61-70 г.	33 %	36 %
	71-80 г.	16 %	12 %
	Над 80 г.	3 %	1 %
3	До каква възраст ще имате способност да вършите работата, която вършите днес?		
	Общо/Средно	61.7 г.	59.3 г.
	Самонаети	64.9 г.	62.8 г.
	Мениджъри	63.2 г.	60.7 г.
	Други служители	61.8 г.	59.9 г.
	Физически работници	59.9 г.	57.8 г.
4	Бихте ли искали да продължите да работите след достигане на възрастта за пенсиониране, на която имате право на пенсия? (отг. „Да”)		
	Общо/Средно	33 %	36 %
	Самонаети	46 %	44 %
	Мениджъри	37 %	36 %
	Други служители	29 %	34 %
	Физически работници	28 %	34 %
5	Доколко сте съгласен/съгласна, че до 2030 г. официалната пенсионна възраст ще трябва да се увеличи?		
	Склонен/на съм да не се съглася	24 %	27 %
	Напълно съм несъгласен/несъгласна	36 %	51 %
Източник на данните: Евробарометър и ЕК; Таблица: МТСП			

⁴⁴ Дати на теренната работа: 24/09-08/11/2011; ЕС27 - Брой интервюта: 26.723; БГ - Брой интервюта: 1.021; Методология: Персонално интервю

Фигура: Нагласи и очаквания, свързани със застаряването

Източник на данните: Евробарометър и ЕК

Евростат уточнява, че изненадващ и за самото бюро е фактът, че няма пряка зависимост между това колко дълго ще си в добро здраве след навършване на 65 години и това колко дълго ще живееш. Другият любопитен факт е, че въпреки че навсякъде жените живеят по-продължително, в 10 държави от ЕС мъжете ще останат по-дълго време здрави, отколкото дамите в съответните страни.

Таблица: Очаквана продължителност на живота след навършване на 65 г.

Колко ще живеем след навършване на 65 години				
Държава	Жени		Мъже	
	В добро здраве след 65 г.	Очаквана продължителност на живота след 65 г.	В добро здраве след 65 г.	Очаквана продължителност на живота след 65 г.
ЕС-27	8,8	21,0	8,7	17,4
Белгия	9,7	21,1	10,3	17,5
България	9,9	17,0	8,8	13,6
Чехия	8,8	19,0	8,5	15,5
Дания	12,8	19,7	11,8	17,0
Германия	7,1	20,9	6,9	17,8
Естония	5,5	19,4	5,3	14,2
Ирландия	11,2	21,1	11,1	18,1
Гърция	8,1	20,4	8,8	18,5
Испания	8,9	22,7	9,6	18,6
Франция	9,8	21,4	9,0	18,9
Италия	9,9	22,1	10,1	18,3
Кипър	8,2	20,9	10,0	18,1
Латвия	5,6	18,2	4,9	13,3
Литва	6,7	18,4	6,3	13,5
Люксембург	12,4	21,6	10,5	17,3
Унгария	5,9	18,2	5,4	14,1
Малта	11,9	21,1	12,0	18,4
Холандия	9,5	21,0	9,4	17,7
Австрия	7,9	21,4	8,5	17,9
Полша	7,5	19,5	6,7	15,1
Португалия	5,7	20,6	7,1	17,1
Румъния	5,0	17,2	5,9	14,0
Словения	7,2	21,0	6,6	16,8
Словакия	2,8	18,0	3,3	14,0
Финландия	8,9	21,5	8,8	17,5
Швеция	15,5	21,2	14,1	18,3
Великобритания	11,8	20,8	10,8	18,1
Исландия	14,8	21,5	13,4	18,3
Норвегия	15,7	21,2	14,5	18,0
Швейцария	12,2	22,5	11,5	19,0
Хърватия	6,4	18,2	6,4	14,6

Източник на данните: Евростат

Увеличаването на очакваната продължителност на живота при раждане, както и увеличаването на продължителността на активния трудов живот и трудова заетост в добро здраве, създават демографски „прозорец“ или демографски „дивидент“, свързан с подобряване на възможностите за нарастване на държавни и частни спестявания и натрупване на капитал за „старини“.

Пречки пред използването на този демографски „прозорец“ са: намаляване на общата численост на работната сила; ниски заплати; ниски осигурителни ставки; висок относителен дял на неформалната заетост и на неформалната

икономика; деформирано разпределение и преразпределение на публичните и частните финанси чрез системата на социалните плащания и др.

Управлението на дефицита в Пенсионната система, поради намаляването и застаряването на населението, е възможно да бъде постигано чрез широк обществен консенсус относно приемането на дългосрочни и устойчиви мерки, които да гарантират справедливост за всички социални групи и солидарност между поколенията.

В резултат на множество разработки, анализи, прогнози и обсъждания, са идентифицирани следните възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци“ или демографски „дивиденди“ в Пенсионната система:

1. Въвеждане на оценка на въздействието на състоянието, мерките и програмите на Пазара на труда върху Пенсионната система в дългосрочен план;
2. Въвеждане на оценка на въздействието на политиката по доходите върху Пенсионната система и идентифициране на възможности за ограничаване на риска за изпадане в бедност на възрастните хора в дългосрочен план;
3. Въвеждане на оценка на въздействието на мерките и програмите в системата на Здравеопазването върху Пенсионната система;
4. Строго обвързване на всички видове разходи на Пенсионната система с осигурителния принос на осигуряваните въз основа на обстоятелствен анализ и широк обществен консенсус;
5. Оптимизиране на приходите в Пенсионната система чрез преглед и анализ на всички действащи механизми за това. Ограничаване на нерегламентирания трудов пазар и нерегламентираната трудова заетост, с оглед защита правата на заетите и осигуряване на по-високи приходи за пенсионната система;
6. Постепенно и планово освобождаване на Пенсионната система от неспецифични разходи, съобразно осигурителния принос на осигуряваните и при широк обществен консенсус;
7. Въвеждане на нови форми за покриване на осигурителни рискове при постигане на широк обществен консенсус;
8. Укрепване на Втори и Трети допълнителен пенсионен стълб. Прилагане на строг финансов контрол върху спестяванията на хората за „старини“;
9. Укрепване на Фонд „Сребърен“ за стабилизиране на Пенсионната система и за посрещане на демографските предизвикателства в дългосрочен план;
10. Постигане на приемлив и устойчив баланс между продължителността на трудовия живот и времето, прекарано в пенсия чрез мотивиране на имащите право да пенсии да продължат активния си трудов живот, ако работоспособността и здравословното им състояние позволяват това, като специално внимание се отдели на хората, които са се пенсионирали по-рано;
11. Създаване на предпоставки за мобилност между пенсионните системи на страните членки на Европейския съюз;
12. Подобряване информираността на гражданите за характеристиките и значението на пенсионната система с цел повишаване на доверието на всички групи от населението към пенсионната система;
13. Осигуряване на гъвкавост при пенсиониране в съчетание с легална трудова заетост;
14. Увеличаване на поощренията за заетост за възрастните хора.

3.3.4. Отражение на застаряването на населението върху системата за Дългосрочни грижи

За все по-застаряващото население ще бъдат необходими и все по-високи публични разходи за **дългосрочни грижи**, тъй като възрастните и най-възрастните ще съставляват най-бързо растящата социална група в обществото в бъдеще.

Понастоящем грижите за възрастни хора с нарушено и тежко здравословно състояние се предоставят в много голяма степен неофициално от роднини, което се отразява на качеството на заетостта. Промените в структурите на семействата, все по-активното участие на жените на пазара на труда и все по-голямата географска мобилност, следва да доведат до намаляване на неофициалните грижи и до тяхната професионализация. За държавите, в които официалните системи за полагане на грижи са по-слабо развити, очакваното увеличение на публичните разходи за дългосрочни грижи може да подцени бъдещия натиск върху публичните финанси, в резултат на вероятната необходимост от повече официално предоставяне на грижи.

Дългосрочните грижи се дефинират най-често като широк набор от медицински и социални услуги за хора, нуждаещи се от помощ при осъществяването на основни ежедневни дейности, поради хронични физически или психически увреждания. Те са своеобразно съчетание от медицинско и социално обслужване, и обикновено се предоставят от близки и/или роднини на хора с физически или психически недъзи или на възрастни хора.

Към настоящия момент в българското законодателство няма еднозначна дефиниция на дългосрочните грижи, което обаче не означава, че такива не се предоставят. В Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, например, е залегнало, че дългосрочни са всички социални услуги, които се предоставят за срок над три месеца.

Европейските държави имат различни системи на дългосрочни грижи, в резултат от нееднаквото дефиниране на обхвата, разпределението на отговорностите между семейството и обществото, и различните начини на организиране на медицинските и социалните услуги. Общото между тях е, че всички национални системи днес са изправени пред нови предизвикателства, като застаряващо население и все по-големи изисквания на пациентите. За справяне с тези предизвикателства, ЕС предлага съвместни усилия за модернизация. Подкрепяйки държавите-членки в техните усилия за реформа, ЕС формулира три дългосрочни цели за националните здравни и социални системи, които трябва да се преследват едновременно: гарантиране на добър достъп до медицински грижи и социални услуги, подобряване на качеството на грижите и гарантиране на устойчивостта на финансирането. За да се постигнат тези цели, от съществено значение е всички заинтересовани лица да работят заедно за изграждане на силни партньорства и мрежи. Обменът на добри практики и опит в национален и международен мащаб следва да подпомага разпространяването на реформите и иновациите в сектора на услугите за възрастни.⁴⁵

3.3.4.1. Състояние на системата за дългосрочни грижи

Социалната политика на България през последните години е сериозно повлияна от развиващите се процеси и тенденции в страните-членки на Европейския съюз. В рамките на този модел е отделено сериозно внимание не само на въпроси

⁴⁵ Сборник „Иновативни подходи за насърчаване на здравословен, активен и достоен живот на възрастните хора, издание на МТСП, София, 2013 г. (стр.103-110).

като удължаване на трудовия живот, но и на въпроси като солидарност между поколенията, осигуряване на качествена дългосрочна грижа за възрастните хора и осигуряване на достоен стандарт на живот на тези, които вече не участват на пазара на труда.⁴⁶

Изграждането на добре функционираща мрежа от социални услуги, предоставяни в общността, и осигуряването на качествена дългосрочна грижа е водещ приоритет на социалната политика на българското правителство. В Националната програма за реформи (2011–2015г.) на Р България е заложена **Национална цел 5: „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души до 2020 г.”.** Една от подцелите, дефинирани към нея, е **намаляване на броя на лицата на 65 и повече навършени години, живеещи в бедност, с 52 хил. души.** Сред предвидените мерки за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души, е включена и подкрепа на възрастните хора чрез осигуряване на достоен живот след пенсиониране и услуги за дългосрочна грижа.

В областта на дългосрочната грижа на правителствено ниво се изпълнява политика, подчинена на следните приоритетни цели:

- **Деинституционализация на дългосрочната грижа и разширяване на достъпа до услуги за възрастните хора,** самотните хора и хората с увреждания чрез изграждане на адекватна мрежа от социални услуги, предлагани в общността и в домашна среда, които да отговарят на индивидуалните и специфични потребности на целевите групи;
- **Повишаване на качеството на услугите за дългосрочна грижа** и повишаване на квалификацията и мотивацията на персонала, ангажиран в тази сфера на услугите;
- **Подкрепа на семейства с повишена отговорност към грижите за зависими членове на семейството** и осигуряване на равни условия за жените и мъжете;
- **Създаване на работещ механизъм за финансиране на дългосрочната грижа** и постигане на устойчиво нарастване на финансовите средства за услуги в общността и в домашна среда;
- **Подобряване на координацията между здравните и социалните услуги;**
- **Укрепване на ролята на общините, организациите и други доставчици на услуги** при оказването на подкрепа и грижи за възрастните хора.

Предоставянето на достъпни и качествени социални услуги и грижи е сред най-успешните инструменти за подкрепа на възрастните хора и за насърчаване на техния активен начин на живот. С тях се цели подобряването на условията на живот на възрастните хора, при зачитане на тяхното право на достоен живот в семейна или близка до семейната среда. **Социалните услуги в България са децентрализирани,** като управлението им е възложено на кметовете на съответните общини. Те се ползват съобразно желанието и личния избор на лицата, които се нуждаят от тях.

Системата за дългосрочни грижи и социални услуги в България се разшири значително през последните години в резултат на предприетите действия, насочени към деинституционализация и предоставяне на повече базирани в общността и в домашна среда услуги. **Независимо от постигнатия напредък обаче, все още преобладава институционалният модел на грижа, особено за възрастните хора.** Тя се предоставя главно в домове за стари хора, домове за възрастни хора с увреждания, специализирани болници за продължително лечение и рехабилитация и

⁴⁶ Сборник „Иновативни подходи за насърчаване на здравословен, издание на МТСП, София, 2013 г. (стр.110-114).

хосписи. Към 31.12.2012г. броят на специализираните институции за пълнолетни лица е 162 с капацитет 11 254.

Преходът от традиционната за България институционална грижа към услуги, предлагани в общността и домашна среда, се реализира главно чрез разширяване на кръга от услуги като центрове за настаняване от семеен тип, **дневни центрове, центрове за социална рехабилитация и интеграция, защитени, преходни и наблюдавани жилища, развитие на модела за предлагане на услуги в домашна среда (личен асистент, социален асистент, домашен помощник, домашен социален патронаж)**. Тенденциите са за постоянно нарастване на броя на предлаганите услуги от този тип. Към 31.12.2012 г. броят на социалните услуги, предоставяни в общността за пълнолетни лица е 380 с капацитет 8 157 места.

С цел подобряване на координацията и интеграцията на социалните услуги и осигуряване на равен достъп до качествени социални услуги на хората от уязвимите групи, през 2010г. е въведен качествено нов подход в развитието и предоставянето на социалните услуги чрез **планиране на областно и общинско ниво** на базата на анализ на потребностите от социални услуги. По този начин се гарантира разкриването на социални услуги, които да отговорят на конкретните потребности на хората от целевите групи, не само на територията на общината, но и в областта.

Социалните услуги в България могат да бъдат финансирани чрез републиканския бюджет като държавно делегирани дейности, от общинските бюджети като местни дейности, както и в рамките на различни проекти по национални и международни програми и от частни доставчици. През последните години механизмите за финансиране на социалните услуги претърпяха значителни промени, имащи за цел постигане на финансова устойчивост. Социалните услуги, делегирани от държавата дейност, се финансират от държавния бюджет, а общините финансират социалните услуги, които са общинска отговорност. През 2008г. е въведена **система от единни стандарти за финансирането на всички видове социални услуги** – в институциите и в общността, които са делегирани държавни дейности.

В Таблицата по-долу са представени данни, съдържащи показатели за капацитет и стандарт на дългосрочните грижи, определени с Решения №№ 937 от 08.12.2009 г., 715 от 01.10.2010 г. и 668 от 07.09.2011 г. на Министерския съвет за разделение на дейностите, финансирани чрез общинските бюджети, на местни и делегирани от държавата дейности и за определяне на стандарти за финансиране на делегираните от държавата дейности съответно през 2010 г., 2011 г. и 2012 година.

Таблица: Капацитет и стандарт на дългосрочните грижи в България, 2012 г.

	Капацитет			Разходи			Разходи на капацитет (Стандарт)		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Институционални дългосрочни грижи									
Домове за стари хора	5 567	5 611	5 735	29 889,2	30 125,5	30 791,2	5 369	5 369	5 369
Домове за възрастни хора с увреждания (общо)	6 190	5 982	5 762	39 040,4	37 991,5	36 612,9	-	-	-
Домове за възрастни хора с умствена изостаналост	2 359	2 329	2 271	14 012,5	14 439,8	14 080,2	5 940	6 200	6 200
Домове за възрастни хора с психични	1 249	1 169	1 134	8 205,9	7 481,6	7 257,6	6 570	6 400	6 400

	Капацитет			Разходи			Разходи на капацитет (Стандарт)		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
разтройства									
Домове за възрастни хора с физически увреждания	1 593	1 495	1 375	10 035,9	9 284,0	8 538,8	6 300	6 210	6 210
Домове за възрастни хора със сетивни нарушения	148	148	148	806,6	806,6	806,6	5 450	5 450	5 450
Домове за възрастни хора с деменция	841	841	834	5 979,5	5 979,5	5 929,7	7 110	7 110	7 110
Центрове за социална рехабилитация и интеграция	2 178	2 310	2 705	5 070,4	5 377,7	6 297,2	2 328	2 328	2 328
Дългосрочни грижи на общинско ниво									
Дневни центрове за възрастни хора (общо)	2 593	2 981	3 061	8 737,0	10 190,1	10 375,3	-	-	-
Дневни центрове за стари хора	1 261	1 411	1 471	1 735,1	1 941,5	2 024,1	1 376	1 376	1 376
Дневни центрове за възрастни хора с увреждания	1 219	1 467	1 502	6 392,4	7 693,0	7 876,5	5 244	5 244	5 244
Дневни центрове за възрастни хора с увреждания – седмична грижа	113	103	88	609,5	555,6	474,7	5 394	5 394	5 394
Домашни дългосрочни грижи									
Приюти	65	65	80	331,5	390,0	480,00	5 100	6 000	6 000

Източник на данните: Решения №№ 937 от 08.12.2009 г., 715 от 01.10.2010 г. и 668 от 07.09.2011 г. на Министерския съвет за разделение на дейностите, финансирани чрез общинските бюджети, на местни и делегирани от държавата дейности и за определяне на стандарти за финансиране на делегираните от държавата дейности

3.3.4.2. Възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденди” в системата за Дългосрочни грижи.

Поради трайните негативни демографски тенденции: спад в раждаемостта; нарастване на очакваната продължителност на живота при раждане; нарастване на продължителността на живота след навършване на 65 годишна възраст на населението; запазване на по-бързия темп на нарастване на населението във високите възрастови групи в сравнение с населението в младежките възрастови групи и др. **очакванията са по-бързо нарастване на потребностите от дългосрочни грижи от възможностите на публичните финанси да ги покрива и да ги финансира.** Поради свиването и намаляването на работната сила в следващите десетилетия, се очаква да нараства търсенето на дългосрочни грижи извън семейните, роднинските и неформалните структури и трансфери. Това означава дългосрочните грижи да „излязат” от неформалната сфера на социалните и семейни отношения за взаимопомощ и грижа и да се професионализират с всички последствия, произтичащи от това, както за потребителите на тези услуги, така и за предоставящите ги. **Очаквания са цените на дългосрочните грижи и услуги за възрастни хора рязко да нарастват, което може**

да се окаже непосилно за много потенциални бенефициенти и семейства, да ги ограничи в достъпа им до услуги или да ги обрече на риск от дълготрайно обедняване.

Таблица: Прогноза за броя на населението в периода 2015-2060 г. (НСИ)

Държава/ Години	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
I вариант (при хипотеза за конвергентност): Този вариант се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки										
България	7 159 819	6 950 436	6 734 989	6 519 217	6 311 454	6 115 526	5 929 267	5 748 061	5 567 060	5 384 040
Население 65+ г.	1462179	1525227	1574068	1600354	1637952	1701621	1761449	1791784	1828490	1772152
Население 80-100г.	334972	344309	373212	453202	499116	527442	543912	581122	644527	699300
II вариант (относително ускоряване): При този вариант се предполага , че демографското развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 171 499	6 994 911	6 823 688	6 657 777	6 501 522	6 355 423	6 215 927	6 078 733	5 938 897	5 792 819
Население 65+ г.	1470234	1556869	1636775	1702512	1781416	1885843	1982798	2046463	2115455	2086266
Население 80-100г.	338761	359192	404641	509862	584915	642766	685532	749172	843331	930292
III вариант (относително забавяне): При този вариант развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в страната										
България	7 154 213	6 928 843	6 691 178	6 450 454	6 216 500	5 994 985	5 784 382	5 579 650	5 376 290	5 173 546
Население 65+ г.	1458351	1510607	1542835	1550101	1567149	1610432	1651112	1663516	1682213	1607635
Население 80-100г.	333194	337231	358305	426476	458963	474016	478718	503518	551583	590176

Източник на основните данни: НСИ

Източник на преизчислени по възрастови периоди данни: МТСП

Необходимо е да бъдат предприемани иновативни подходи и да бъдат взимани иновативни управленски решения за намаляване на натиска на нарастващите потребности от дългосрочни грижи върху публичните финанси, например чрез:

1. Създаване на подходяща рамка и условия за мобилизиране на потенциала на възрастните хора;
2. Осигуряване на подходящо обучение за персонала за полагане на грижи;
3. Децентрализиране и диверсифициране на полагането на дългосрочни грижи.
4. Развитие на т.нар. „сребърна икономика“;
5. Разработване и усъвършенстване на стандарти за полагане на дългосрочни грижи;
6. Обсъждане и приемане на най-добър модел за финансиране на дългосрочните грижи, вкл. чрез постепенно въвеждане на доброволно и задължително застраховане за риска „достойни старини“;
7. Развитие на социалните услуги и на дългосрочните грижи в семейна или в среда близка до семейната;
8. Развитие на публично-частното партньорство при предоставяне на социални услуги за възрастни хора;
9. Развитие на доброволчеството при предоставяне на услуги за възрастни хора;
10. Използване на потенциала на българските читалища за повишаване на информираността и за улесняване на достъпа на възрастните хора до институциите и до обществените услуги;
11. Насърчаване на инициативи за укрепване на солидарността между поколенията като един от основните фактори за засилване на социалното сближаване и развитието на култура на участието, в която се включват жени и мъже от всички възрасти;

12. Инвестиране в развитието на подходяща инфраструктура за предоставяне на услуги за възрастни, вкл. на т.нар. „отворени комплексни центрове за възрастни хора”, прилагане на клъстерен подход и др.под.

3.3.5. Отражение на застаряването на населението върху системата на Образованието.

По отношение на разходите, свързани с **публичното образование**, въпреки очаквания все по-малък брой на деца през следващите десетилетия, за постигането на целите на Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.), както и за постигането на съществено подобрене на качеството на образованието за всички възрасти, **в бъдеще се очаква да бъдат необходими повече разходи за образование.**

3.3.5.1. Състояние на образованието

В системата на Образованието са предприети или се предприемат множество инициативи, промени и реформи с оглед на привеждането на системата в съответствие със съвременните тенденции на образователния процес; потребностите на бизнеса и бизнес-практиката; потребностите на пазара на труда. В бъдеще, оценката на степента на адаптиране на системата към трайните демографски промени, ще се нуждае от специфичен мониторинг.

3.3.5.2. Възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденди” в системата на Образованието.

Инвестициите в човешкия капитал и в работната сила, съставена от младежи и възрастни, ще бъдат жизненоважни за бъдещия растеж на производителността при намаляващо и застаряващо население и намаляваща работна сила.

От гледна точка на демографските предизвикателства и на смекчаване на на икономическите и фискални последици от застаряването на населението, ключови ще бъдат:

- 1. Разработване на цялостна концепция, стратегия и на оперативни планове за учене през целия живот за всички възрасти;**
- 2. Разработване и прилагане на строги механизми за ограничаване на отпадането на децата от всички степени на образователната система;**
- 3. Оптимизиране на учебните програми и на учебния материал с оглед на намаляване на времето на пребиваване в образователната система на децата и младежите, без това да се отразява на техните знания и подготовка;**
- 4. Разработване на учебни програми за придобиване и усвояване на нови знания и умения на поколенията на възраст 50+ години, съобразени с потребностите на бизнеса и на пазара на труда.**

3.3.6. Отражение на застаряването на населението върху системата на Здравеопазването.

Застаряването на населението оказва много сериозни обществени и икономически последици върху здравната система. По-високите разходи са предизвикани не от самото застаряване на населението, а от нездравословното остаряване. За да се намали негативното влияние на стареенето на населението върху здравната система, възрастните хора трябва да останат по-дълго време здрави и пълноценни за техните семейства и общности.⁴⁷

Все повече на преден план се поставя потенциалът на възрастните хора и се подчертават възможностите, които предлага едно застаряващо общество и по точно едно здравословно застаряващо общество. На застаряването на населението не се гледа само като обременяване на обществото като цяло, а и на социалните и здравните системи в частност. Този негативен поглед започва постепенно да се променя. Здравословното остаряване на възрастните хора е основна предпоставка, за да се видят положителните аспекти, които носи демографската промяна, както за възрастните хора, така и за цялото общество. От значение е и пълноценното използване на опита на възрастните хора.

През ноември 2011г. Европейската комисия (ЕК) прие Третата многогодишна програма Health for Growth (2014-2020), която има за цел да отговори на икономическите и демографските предизвикателства на здравните системи в отделните страни и да създаде условия за продължителна активност в добро здраве на гражданите. Освен това, през 2011г. бе стартиран пилотен проект European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing. Неговата главна цел е до 2020г. средната продължителност на живота в добро здраве в ЕС да се удължи с две години.

ЕК работи също така активно, за развитието и прилагането на други политики и мерки, насочени към достойно остаряване в добро здраве и подпомага страните - членки при подобряване на ефективността на техните здравни системи.

Основополагащият документ Стратегия Европа 2020 насърчава по-дълъг активен и достоен независим живот в добро здраве с цел допринасяне за по-висока обществена производителност на труда и по-голяма икономическа конкурентноспособност. Това следва да бъде постигнато с иновативни подходи и мерки в секторите на здравните и социалните услуги, както и постигането на условия за безопасност и работа, които да са съобразени с възможностите на възрастните хора.

3.3.6.1. Състояние на системата на Здравеопазване

Съвременните европейски здравни и социални системи на предоставяне на услуги вкл. и тези у нас, се нуждаят от по-добро адаптиране към потребностите на възрастните хора. Преобладаващият подход на здравно обслужване понастоящем е да се лекува болестта и то изолирано от другите заболявания на пациента. Необходимо е това да се промени като се приложи по-широко холистичният метод на работа, т.е. да се запазват и подобряват функциите на организма като цяло, а не само на отделни негови органи. Културата на обслужване също следва да се насочи към подобряване

⁴⁷ Сборник „Иновативни подходи за насърчаване на здравословен, активен и достоен живот на възрастните хора, издание на МТСП, София, 2013 г. (стр.103-110).

цялостния здравен статус с оглед осигуряване на активен и независим живот на възрастните, и то чрез предоставяне на услуги на местно ниво.

Засилване ролята на превенцията на заболяванията и особено на тези, които са свързани с дегенеративни възрастови промени е друг елемент от наложителните промени в здравните системи на страните-членки на ЕС. В този контекст следва да се разработи и специална политика по отношение здравните грижи за възрастните хора с фокус върху насърчаване на ранната диагностика и превантивните мерки, а гериатричните грижи следва да бъдат интегрирани в доболничната помощ.

3.3.6.2. Възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци” и демографски „дивиденди” в системата на Здравеопазването.

Бързото нарастване на възрастното население поставя поредица от въпроси, свързани с необходимостта на нарастване на публичните разходи за здравеопазване, поради очакванията за по-интензивно и по-продължително използване на медицинските услуги.

Демографското развитие изисква системата на здравеопазването, здравните и другите съпътстващи услуги да бъдат така развити, че тяхната организация и капацитет да съответстват на нуждите на възрастните хора. Всички нуждаещи се от грижи лица трябва да получат услуги, необходими за запазване на тяхното здраве, самостоятелност и достойнство. Всички групи от населението, независимо от възраст, пол, финансов статус и местоживеене следва да имат равен достъп до висококачествени здравни услуги (включително, превенция, лечение, рехабилитация и палиативни грижи).

За да се намали негативното влияние на демографските промени върху здравната система и да се усети положителното им влияние върху други сфери, като икономическата и социокултурната сфера, е необходимо да се инвестира в качествени здравни услуги и здравни технологии за ранна диагностика и лечение на заболяванията, както и в превенцията, възпитаване на здравословен начин на живот и профилактика на болестите сред населението. Воденето на здравословен начин на живот и ранната диагностика на заболяванията позволява на хората да останат в добро здраве и да бъдат продуктивни за по-дълго време. Обновяването на технологиите и въвеждането на новоразработени и по-ефикасни методи за ранна диагностика и лечение, в краткосрочен план са основен фактор за нарастването на разходите в системата на здравеопазването, но в дългосрочен план използваният целесъобразно технически и технологичен ресурс може да доведе до икономии на разходи.

3.3.7. Нормативна база за възрастните хора

Краткият преглед на практиките по отношение на възрастните хора в България и в други държави⁴⁸ показва, че основен и най-често използван подход е - нормативното регламентиране на правата и задълженията на възрастните хора като специфична социална група в множество закони в съчетание със специфични мерки и програми за насърчаване на тяхната активност във всички сфери на обществения живот.

⁴⁸ За подготовката на прегледа на законодателството за възрастните хора в някои от държавите-членки на ЕС, принос имат социалните аташета на Министерството на труда и социалната политика.

В **Австрия** има отделен **Закон за възрастните хора (2013 г.)**, който прави опит да обхване и да обедини текстове и клаузи от други закони, регламентиращи обществените отношения, свързани с положението и статуса на възрастните хора.

В **Германия** проблемите на възрастните хора са решени в множество нормативни актове, вкл.: Социален кодекс, Закон за новите насоки в осигуряването на грижи (най-новият закон от 2013 г.), Закон за домовете за настаняване на възрастни хора и хора, нуждаещи се от грижи, Закон за регламентиране на договорите за жилищното пространство с грижи и услуги, свързани с обслужването, Закон за времето, посветено на грижи за член от семейството, Закон за професиите при грижите за възрастните хора и др.

В **Испания** има Закон за насърчаване на личната самостоятелност и грижа за хора в състояние на зависимост.

Във **Великобритания** не би могло да се каже, че има единна законодателна рамка. Специален акцент се поставя върху недопускането на дискриминация по възрастов признак. Много дискутирани са проблемите, свързани с поставянето на лимити за разходите, които едно лице трябва да направи за осигуряване на дългосрочни грижи.

В **Гърция** и **Кипър** няма специален закон за възрастните хора, но в различни закони има текстове, отнасящи се и до тази група от населението. В Кипър обаче имат Национален план за действие за подкрепа на възрастни хора, в който има разпоредби отнасящи се за различни министерства, като координатор е кипърското министерство на труда.

В **България** практиката е регламентирането на отношенията, касаещи възрастните хора, да бъде в множество закони, т.е. възприет е един хоризонтален принцип на законодателно уреждане на материята.

Равнопоставеността пред закона и защитата от дискриминация на всички лица представлява всеобщо право, признато от Всеобщата декларация за правата на човека, Конвенцията на Обединените нации (ООН) за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените, Международната Конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, пактовете на ООН за граждански и политически и за Икономически, Социални и културни права от Конвенцията за закрила на човешките права и основните свободи.

В Република България има съвременно, съобразено с европейската рамка, добре разработено и действащо законодателство в областта на равните възможности и недискриминацията, вкл. по признака възраст.

Конституцията на Република България забранява дискриминацията по всички признаци и гарантира равнопоставеността на гражданите (чл.6)

Законът за защита от дискриминация напълно транспонира европейските директиви за равенство - 43/2000/ЕС, 78/2000/ЕС, 75/117/ЕИО, 97/80/ЕО, 76/207/ЕИО, като регулира защитата на всички физически лица на територията на Република България, срещу всички форми на дискриминация, едновременно с това съдейства за нейното предотвратяване и утвърждава мерки за равни възможности

В Р България принципът за равни възможности и защита срещу дискриминация, в т.ч. и на възрастните хора са регламентиран и в: Кодекс на труда, Гражданско процесуален кодекс, Наказателен кодекс, Наказателно-процесуален кодекс, Кодекс за социално осигуряване, Закон за насърчаване на заетостта, Закон за социално подпомагане, Закон за държавния служител, Закон за народното образование, Закон за висшето образование, Закон за здравословни и безопасни условия на труд и др.

Специална закрила е осигурена чрез: Закон за Омбудсмана, Закон за интеграция на хората с увреждания, Закон за борба с трафика на хора, Закон за защита срещу домашното насилие, Закон за защита на личните данни, Закон за статистиката и др.

Целта на създаването на такова законодателство е да бъдат осигурени условия за недискриминиращо отношение към всички, включително и конкретно, и към възрастните хора, равно третиране и равен достъп до права, блага, стоки и услуги - достъп до: образование, здравеопазване, пазар на труда, доходи, социална защита и социални грижи, социално осигуряване, застраховане за различни видове риск, транспорт и придвижване, жилищни условия и битови услуги и др.

Съществува нормативна регламентация и по отношение на организирането и предоставянето на услуги и дългосрочни грижи за възрастни хора с разписани ангажименти за Министерството на труда и социалната политика, Министерството на здравеопазването, общините, неправителствените организации.

Няма нормативна пречка за свободно сдружаване на възрастните хора с цел по-добро представителство и защита на техните интереси – както на национално, така и на местно равнище.

Въпреки това, предвид на последиците от застаряването на населението, е възможно дискусиите и изясняване на потребността от специфично законодателство и нормативна база за възрастните хора, да стоят отворени.

3.3.8. Отражение на застаряването на населението върху финансовата стабилност и икономическия растеж.

Европейската комисия отчита, че застаряването на населението се превръща във все по-значим проблем на програмирането в социалната област. Очаква се публичните разходи, свързани със застаряването на населението, да се увеличат средно с около 4,75 процентни пункта в Европейския съюз до 2060 г. и с повече от 5 процентни пункта в Еврозоната - по-специално чрез разходи за пенсии, здравеопазване и дългосрочни грижи.⁴⁹

Очакванията за увеличаване на публичните разходи към 2060 г. в България, поради застаряването на населението, е с около 4 процентни пункта от националния Брутен Вътрешен Продукт.

Симулациите на експерти на Световната Банка⁵⁰ показват, че дори и при по-оптимистични предположения, демографската трансформация на България ще оказва трайно натиск върху бюджета и ще възпрепятства икономическия растеж. Със свиването на работната сила с близо 40% до 2050 г., реалният ръст на БВП се очаква да се забави до 0.7% на година до края на прогнозния период съгласно основния сценарий. Публичните разходи като дял от БВП се очаква да нараснат в дългосрочен план в резултат на разходите за обществено здравеопазване, дългосрочни грижи и държавни трансфери към пенсионната система, в резултат на което съотношението дълг към БВП на България се очаква да нарасне от 18 на 51% до края на прогнозния период. Продължителните първични дефицити ще са най-важната движеща сила на

⁴⁹ Съобщение на Европейската комисия до Европейския Парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, озаглавено „Справяне с последиците от застаряването на населението в ЕС, април 2009 г.,

⁵⁰ Проект на Доклад на Световната Банка „Смекчаване на икономическото въздействие на застаряването на населението: възможни варианти за България”, 2013 г.

натрупването на държавен дълг в рамките на прогнозния период, добавяйки около 0.9 процентни пункта годишно към коефициента дълг/БВП.

Анализите на различните сценарии на експертите на Световната Банка показват, че правителството може да играе значителна роля за смекчаване на тези ефекти.

Промените във възрастовата структура оказват влияние върху икономическите резултати и икономическия растеж, и по друга причина - икономическото поведение на хората се променя в зависимост от тяхната възраст. Жизненият цикъл може да бъде разделен на три етапа: период до трудова дейност, трудова дейност и период след трудова дейност. През първия и последния от етапите хората потребяват повече, отколкото произвеждат, а на втория етап те произвеждат повече, отколкото потребяват. Продължителността на тези етапи за всеки човек са различни и зависят от множество фактори, нямащи отношение към биологията: икономическата структура на обществото, условията на живот, държавни програми в интерес на децата и възрастните хора; възможности за получаване на образование, различия в равнищата на раждаемост между неимущи и имущи слоеве от населението; потребности и надежди на семейството; здравето и други фактори. На първия и последния етап от своя жизнен цикъл хората преживяват „дефицит на жизнения цикъл”, тъй като тяхното потребление е по-високо, отколкото техните доходи. Потреблението през тези два етапа се характеризира главно от междупоколенчески частни трансфери или държавни изплащания, които играят важна роля в преразпределението на ресурсите от хората в трудоспособна възраст към децата и възрастните хора. Съвкупният дефицит зависи от броя на лицата във всеки етап. Във връзка със застаряването на населението се предполага, че на третия етап хората са повече, което и довежда до по-високо равнище на дефицита.⁵¹

В заключение, в демографски план застаряването на населението се очертава като дълготраен и необратим социален процес за европейските страни и за България, и затова отговорът на това предизвикателство следва да се насочи не просто към механична промяна на основни демографски показатели, а към прилагане на мейнстриймнинг подход и развитие на интегрирана политика, насочена към мобилизиране и пълноценно използване на възможностите на наличните човешки ресурси и целенасочено инвестиране в повишаване на качеството на човешкия капитал.

Обществото следва да бъде подготвено да приеме застаряването на населението като неизбежна даденост през следващите десетилетия, в които институциите ще трябва да концентрират усилията си и да се изправят достойно пред целия набор от промени, които съпътстват този процес.

Затова, в духа на съвременните европейски тенденции и разбиране, институциите в България възприемат позитивен подход към това явление и по този начин намират не само най-верният път към справяне с възникващите проблеми, но и превръщат предизвикателствата в нови възможности за общественото развитие.

⁵¹ Международно бюро по труда, МОТ, Заетост и социална защита в новия демографски контекст – Доклад на Комитета по Заетост и Социална защита в Новия Демографски Контекст - Employment and social protection in the new demographic context (general discussion) - Report of the Committee on Employment and Social Protection in the New Demographic Context;

ЧАСТ IV. ОТЧЕТ ЗА 2012 г. ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ ПО ПРИОРИТЕТИТЕ И НАПРАВЛЕНИЯТА НА АКТУАЛИЗИРАНАТА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, 2012-2030 г.

ПРИОРИТЕТ I - ЗАБАВЯНЕ НА НЕГАТИВНИТЕ ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ И НАМАЛЯВАНЕТО НА БРОЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО

НАПРАВЛЕНИЕ 1 - НАСЪРЧАВАНЕ НА РАЖДАЕМОСТТА ЧРЕЗ СЪЗДАВАНЕ НА СРЕДА, БЛАГОПРИЯТНА ЗА ОТГЛЕЖДАНЕТО И ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦА

1.1. Финансови стимули за раждане и отглеждане на деца

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция за социално подпомагане (АСП)**

1.1.1. Изпълнение на програма „Подпомагане на семейства с деца” (национален обхват)

Изпълнението на програмата е регламентирано в Закона за семейни помощи за деца (ЗСПД) и в Правилника за прилагане на Закона за семейни помощи за деца. Семейните помощи за деца, отпускани по ЗСПД имат за цел да подпомогнат отглеждането на деца в семейна среда и да насърчат посещаването на училище, както и осигуряването на необходимата здравна грижа за детето чрез извършване на задължителни имунизации и профилактични прегледи от личния лекар на детето. По тази програма се отпускат следните видове помощи: еднократна парична помощ при бременност; еднократна парична помощ при раждане на дете; еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на една година; еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на една година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение; месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст; месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на една година; целеви помощи за ученици; целева помощ за безплатно пътуване с железопътния и автобусния транспорт в страната за многодетни майки; месечна добавка за деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст. Помощите се отпускат след проверка на доходите, с изключение на еднократната помощ при раждане на дете; месечните помощи за деца с трайни увреждания; месечната добавка за деца с трайни увреждания; еднократната парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на една година; еднократната парична помощ за отглеждане на дете до

навършване на една година от майка студентка и целевата помощ за безплатно пътуване с железопътния и автобусен транспорт в страната на многодетни майки. През месец юли 2012 г. с направените изменения в Закона за семейни помощи отпадна подходния критерий за семействата с деца с трайни увреждания, с деца с един жив родител и деца, настанени в семействата на роднини и близки и приемни семейства по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето при преценка правото за отпускане на целевите помощи за първокласници, както и при отпускането на месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст и месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на една година, но считано от 01.01.2013 г. Законът регламентира правна възможност месечните помощи за деца, месечните помощи за отглеждане на дете до 1 г. и целевите помощи за ученици да се предоставят и под формата на социални инвестиции. С цел повишаване отговорността на родителите при отглеждане на децата, при най-масовия вид семейна помощ – месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, са въведени санкции. При допуснати 5 неизвинени отсъствия от ученик в училище за месеца и неизвършени задължителни имунизации и профилактични прегледи от личния лекар на детето, семейството се лишава от помощта.

Към 31.12.2012 г. по програмата са изразходвани общо 490 131 006 лева.

За отчетния период януари - декември 2012 г. по реда на ЗСПД са отпуснати семейни помощи при бременност, раждане и отглеждане на деца, както следва:

- **Еднократна парична помощ при бременност:** За периода от 01.01.2012 г. до 31.12.2012 г. с еднократна помощ при бременност са подпомогнати общо 18 210 жени. Изплатената сума е 2 815 009 лв. За същия период на 2011 г. са подпомогнати общо 17 669 бременни жени. Изплатената сума е 2 942 371 лв. Отчита се увеличение с 3,1%. Отпускането на еднократната помощ при бременност е обвързано с дохода на семейството.
- **Еднократна парична помощ при раждане на дете:** През 2012 г. са отпуснати помощи за 68 614 родени деца. Изплатената сума е 25 802 623 лв. През 2011 г. са отпуснати еднократни помощи за 69 736 родени деца. Изплатената сума е 26 502 304 лв. Отчита се намаление с 1,6% (1 122 деца). Отпускането на помощта не е обвързано с дохода на семейството. Като основна причина за намаляване на броя на подпомогнатите майки може да се посочи намаляването на раждаемостта.
- **Месечни помощи за отглеждане на дете до една година.** За отчетния период януари - декември 2012 г. с месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на 1 година средномесечно са подпомогнати 21 773 майки. Изплатената сума е 26 683 967 лв. За същия период на 2011 г. средномесечно са подпомогнати 21 557 майки. Изплатената сума е 26 244 292 лв. Отчита се незначително увеличение на подпомогнатите майки с деца до 1 година с 1,0% (216 майки). Отпускането на месечната помощ за отглеждане на дете до една година е обвързано с дохода на семейството.
- **Еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на 1 година.** За 2012 г. дирекциите „Социално подпомагане” са изплатили за 1 935 деца-близнаци сумата 2 127 174 лв. За 2011 г. са изплатени средства в размер на 2 423 403 лв. за 2 028 деца близнаци. В сравнение с 2011 г. е изплатена помощ на 93 деца-близнаци по-малко, което представлява 4,8%.
- **Еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на 1 година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение.** За 2012 г. са изплатени на 3 090 майки студентки еднократни парични помощи за отглеждане на дете до навършване на 1 година в размер на 8 739 362 лв. За 2011 г. са подпомогнати общо 2 344 майки. Изплатената сума е 6 401 078 лв. Отчита се увеличение на броя на подпомогнати по ЗСПД майки студентки с 31,8% (746 майки студентки) спрямо 2011 г.,

както и значително увеличение на случаите (с 54,5%) спрямо планираните целеви стойности за 2012 г.

- **Месечна добавка за деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст и до завършване на средно образование, но не по-късно от 20-годишна възраст.** За периода 01.01.2012 г. – 31.12.2012 г. средномесечно са изплатени месечни добавки за деца с трайни увреждания на 22 549 деца. Изплатената сума е в размер на 63 481 573 лв. За същия период на 2011 г. такава добавка е изплатена средномесечно на 21 205 деца, за сумата от 59 607 186 лв. Отчита се увеличение с 6,3% (1 344 деца), както и увеличение на случаите (с 2,5%) спрямо планираните целеви стойности за 2012 г. Това се дължи на измененията в ППЗСПД, свързани с изплащането на месечни добавки за деца с трайни увреждания по реда на чл.8 д от ЗСПД за минал период (ПМС № 7 от 17.01.2011 г.), както и на увеличението на минималната работна заплата. До края на 2011 г. размерът на месечната добавка за деца с трайни увреждания беше обвързан с размера на минималната работна заплата (МРЗ) за страната. За отглеждане на дете с трайни увреждания добавката беше определена в размер 70 на сто от МРЗ. С измененията и допълненията на ЗСПД, направени чрез приемането на Закона за държавния бюджет на Република България за 2012 г. (обн., ДВ, бр. 99 от 2011 г., в сила от 01.01.2012 г.), беше променен начинът за определяне размера на добавката по реда на чл. 8д, ал. 2 от ЗСПД, който вече се определя ежегодно със Закона за държавния бюджет на Република България, като не може да бъде по-малък от предходната година. Съгласно § 10, ал. 10 от Закона за държавния бюджет на Република България за 2012 г., месечната добавка по чл. 8д от ЗСПД е в размер на 189 лв.

- **Целева помощ за безплатно пътуване с железопътния и автобусния транспорт в страната за многодетни майки.** През 2012 г. средномесечно са подпомогнати 14 921 лица, като изплатената сума е 927 434 лв. За 2011 година са подпомогнати 14 719 лица. Изплатената сума е 966 502 лв. Наблюдава се несъществено увеличение на случаите с 1,3% (202 случая повече).

- **Месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст.** За 2012 г. с месечни помощи за деца средномесечно са подпомогнати 545 325 семейства за 808 680 деца, изплатената сума е 352 729 121 лв. За 2011 г. средномесечно са подпомогнати 554 883 семейства за 820 892 деца. Изплатената сума е 357 884 887 лв. Наблюдава се намаление на средномесечния брой на семейства, които получават месечни помощи за деца до завършване на средно образование по чл. 7 от ЗСПД (където има доходен критерий), с 1,7% (9 558 семейства по-малко в сравнение с 2011 г.). С 12 212 (1,5%) средномесечно са по-малко децата, за които е изплатена помощта.

- **Целеви помощи за ученици.** За отчетния период на 2012 г. са отпуснати помощи за 45 549 деца-първокласници за покриване на част от разходите в началото на учебната година. Изплатената сума е 6 824 743 лв. Приемът на молби-декларации започва след записване на децата в първи клас за съответната учебна година. За 2011 г. са отпуснати целени помощи за ученици за 45 434 деца-първокласници. Изплатената сума е 6 796 413 лв. Отчита се увеличение в броя на децата, за които е отпусната помощта през 2012 г. спрямо отчетния период на 2011 г. със 115 деца-първокласници, както и увеличение на случаите (с 1,2%) спрямо планираните целеви стойности за 2012 г. Една от причините за увеличението е отпадане на доходния критерий за децата с един жив родител и за децата с трайни увреждания, регламентирани с измененията и допълненията в ЗСПД (обн. в ДВ, бр. 54 от 17.07.2012 г.).

**Таблица: Показатели за изпълнение на Програма
„Подпомагане на семейства с деца“, 2012 г.**

Програма „Подпомагане на семейства с деца“ Показатели за изпълнение	Мерна единица	Целева стойност	Отчет	Изплатена сума (лв.)
1. Еднократна парична помощ при раждане на дете	Брой деца	80000	68 614	25802623
2. Еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на една година	Брой деца	5000	1935	2127174
3. Еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на една година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение	Брой майки студентки	2000	3090	8739362
4. Месечни помощи за отглеждане на дете до една година	Средномесечен брой случаи	26000	21773	26683967
5. Месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст	Средномесечен брой деца	878000	808680	352729121
6. Еднократна парична помощ при бременност	Брой случаи	21000	18210	2815009
7. Месечна добавка за деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст и до завършване на средно образование, но не по-късно от 20-годишна възраст	Средномесечен брой случаи	22000	22549	63481573
8. Целева помощ за безплатно пътуване с железопътния и автобусния транспорт в страната на многодетни майки	Брой лица	22000	14921	927434
9. Целеви помощи за ученици	Брой деца	45000	45549	6824743
Общо				490131006

Източник: НСИ, Таблица: МТСП

През 2012 г. от Държавния бюджет са изразходвани 490 131 006 лева за подпомогнати лица по Програма «Подпомагане на семейства с деца».

1.1.2. Обезщетения за бременност, раждане и отглеждане на малко дете НОИ

През 2012 г. бяха запазени нормативите на обезщетенията при временна неработоспособност и при майчинство през целия период на нивата от 2011 г. (продължителност на отпуска при бременност и раждане – 410 календарни дни и 240 лв. месечно парично обезщетение за отглеждане на малко дете);

Удължени бяха осигурителните периоди, от които се изчислява обезщетението за бременност и раждане - от 18 на 24 месеца.

През 2012 г. са изплатени парични обезщетения за бременност и раждане в размер на 270 345,7 хил. лв., което е икономия спрямо плана от 35 750,3 хил. лв. (11,7 на сто), изплатени са 12 557,6 хиляди работни дни (с 9,0 на сто по-малко от планираните) при среднодневно обезщетение от 21,53 лв., което е с 2,9 на сто по-ниско от планираното. За обезщетения за отглеждане на малко дете са изплатени 109 096,6 хил. лв., което е икономия спрямо плана от 14 167,7 хил. лв. (11,5 на сто), изплатени са 10 410,9 хиляди работни дни (с 4,2 на сто повече от планираните) при среднодневно обезщетение от 10,48 лв., което е с 15,0 на сто по-ниско от планираното.

Средномесечният брой на лицата, на които са изплащани парични обезщетения за бременност и раждане през 2012 г. е 50 770, с 6,4% по-малко спрямо 2011 г. Средномесечният брой на лицата, на които са изплащани обезщетения за отглеждане на малко дете през 2012 г. е 44 058, със 7,9% по-малко спрямо 2011 г. Постепенно се увеличава броят на бащите, които ползват обезщетения за отглеждане на децата си вместо майките, но все още са незначително малко. **Основната причина за**

намалението в броя на лицата с обезщетения за майчинство, а от тук и на разходите за този вид обезщетения е намалението на раждаемостта след 2009 г.

Таблица: Брой на лицата, ползвали обезщетения за майчинство /средномесечно/

Година	Брой лица с обезщетения за бременност и раждане	В т.ч. Мъже	Брой лица с обезщетения за отглеждане на дете	В т.ч. Мъже	Брой родени деца	Коефициент на плодовитост
2009	60 391	82	46 271	389	80 956	1.57
2010	59 237	108	49 903	476	75 513	1.49
2011	54 232	103	47 839	505	70 864	1.51
2012	50 770	121	44 058	538	69 121	1.50

Източник: Регистър „ПОПДОО”, НОИ; НСИ.

1.2. Съвместяване на родителството с трудово-професионалната реализация

Министерство на труда и социалната политика (МТСП) Агенция по заетостта (АЗ)

1.2.1. Схемата „Отново на работа” (национален обхват) продължава и допълва държавната политика за насърчаване на съчетаването на професионалния и семейния живот. Чрез нея се осигурява заетост на безработни лица, преимуществено в предпензионна възраст, както и на лица с образование и квалификация в сферата на здравеопазването, образованието и социалните дейности, като същевременно се дава възможност на родители на деца от 0 до 3-годишна възраст, наети по служебно или трудово правоотношение или самонаети да продължат своето професионално развитие. С решение на Комитета по наблюдение на ОП „РЧР” продължителността на заетостта на детегледачите е удължена до 30.09.2013г., увеличено е и заплащането им на 300 лв., а на тези, които отглеждат близнаци, - на 370 лв.

През 2012г. по **Схемата „Отново на работа”** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в заетост са включени 824 лица, за които са изразходвани от ЕСФ – 4 169 765 лв.

По схема „Отново на работа” за насърчаване на съчетаването на професионалния и семейния живот, при планирани за по-дълъг период от време 12 986 550 лв. от ЕСФ по ОП „РЧР” за 2100 лица, през 2012 г. са изразходвани 4 169 765 лв. за 824 лица.

Институт за изследване на населението и човека към БАН (ИИНЧ-БАН)

1.2.2. Проект» Психологическа интервенция и превенция на конфликта при съчетаването на семейния и професионален живот» (национален обхват)

Целта на проекта е разработването на психологически подходи за превенция на семейни конфликти. Резултат е оптимизиране на отношенията в семейството.

1.3. Образование, здравеопазване и социално развитие на децата

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция за социално подпомагане (АСП)

1.3.1. Предоставяне на помощи под формата на социални инвестиции в децата по ЗСПД (национален обхват)

Социалните инвестиции са непарична форма на предоставяне на месечните помощи за деца и целевата помощ за ученици, отпускани по Закона за семейни помощи за деца. През 2012 г. предоставените помощи под непарична форма на социални инвестиции в децата по Закона за семейните помощи за деца обхващат общо 953 случая, включително:

- По чл. 7 от ЗСПД - 949 бр. случаи;
- По чл. 8 от ЗСПД - 3 бр. случаи;
- По чл. 10а - 1 случай.

При планирани 45 000 деца през 2012 г. са изплатени целеви помощи за 45 549 деца-първокласници за покриване на част от разходите в началото на учебната година.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Държавна Агенция за закрила на детето (ДАЗД)

1.3.2. Мониторинг в образователни, здравни и социални институции за деца (национален обхват)

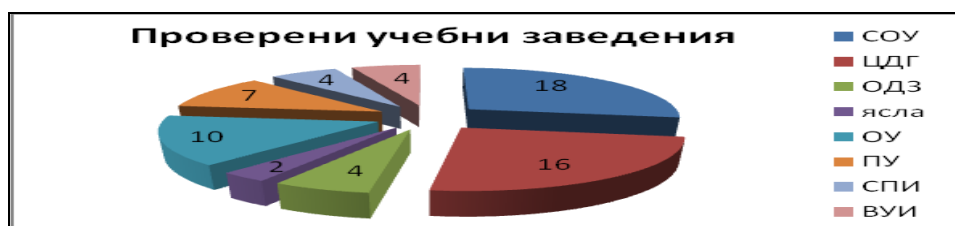
Проверки в здравни заведения

През 2012 г. от ДАЗД са извършени по сигнал две проверки в медицински заведения. От тях е видно, че съществуват предпоставки за нарушение правото на закрила, изразяващи се в липсата на писмен регламент в документите за вътрешния ред и длъжностните характеристики на служителите за уведомяване на органите по закрила на детето. Необходимо е и подобряване на взаимодействието между лечебните заведения и отделите за закрила на детето, по отношение на навременното уведомяване за случаи на деца в риск.

Проверки в образователни институции

През 2012 г. продължава да нараства броят на подадените сигнали за нарушаване правата на деца в образователните институции, което доведе до повишаване на броя на извършените проверки в училища и детски заведения. Водещ проблем в тези образователни институции, установен при тези проверки, е използването на методи на възпитание и поведение от страна на учители, които нарушават интересите и уронват личното достойнство на децата.

Извършените са общо 65 проверки - 22 са в детски заведения и 43 - в училища. През 2012 г. са извършени по 4 проверки в Социално-педагогически интернат /СПИ/ и Възпитателни училища-интернати /ВУИ/.

Източник: ДАЗД

Педагогическият персонал на проверените по сигнал образователни заведения не познава задълженията и отговорностите, регламентирани в Закона за закрила на детето и Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. Не се разпознават добре рисковите фактори, влиянието, което могат да окажат на детето и възможните последствия. Не се познават разпоредбите на чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето за оказване на съдействие на компетентните органи при необходимост, както и за подаване на сигнал до ДСП, при съмнение за дете в риск. Педагогическите съветници не извършват достатъчно индивидуална работа с децата, с цел преодоляване на конфликти, не се документира в достатъчна степен извършената работа.

Всичко това рефлектира върху работата, организацията, подхода към децата и учениците. За съжаление, са установени пропуски в проверените образователни институции, които са свързани и с прякото изпълнение на служебни задължения и ангажименти по Закона за народната просвета и правилника за неговото прилагане, като: липса на документация; не се обсъждат резултатите от образователно – възпитателния процес и проблемите в поведението и развитието на конкретни деца; индивидуалните програми на децата от помощните училища са еднотипни; липсва осигурено медицинско обслужване.

Проверки в СПИ и ВУИ

От проверките в СПИ и ВУИ е констатирано, че създадените вътрешни правила и процедури, както и предприеманите действия от екипите на тези институции, не осигуряват сигурна и безопасна среда и не гарантиране правата и интересите на настанените там деца. Настанените деца, извършители на противообществени прояви живеят при неподходящи условия, трайно изолирани от семействата си.

Продължава да стои въпросът за необходимостта от предприемане на спешни мерки за промяна на модела на корекционно-възпитателната работа с децата, настанени в социално-педагогическите интернати и създаване на подходяща подкрепяща среда - услуги за превенция за деца с девиантно поведение, услуги за работа с детето и семейството по време на престоя му, както и услуги, които да подкрепят и подпомагат детето и семейството след излизането му от СПИ. Отделите за закрила на детето не припознават тези деца като деца в риск, които имат нужда от закрила и подкрепа както поради продължаващите пропуски на нормативната уредба, така и поради спецификата на работата с тази група деца и семейства, която изисква определена квалификация и подготовка.

За настанените в СПИ деца не се полагат лични средства, поради което между тях често възникват конфликтни и рискови ситуации. Въпросът за осигуряване на лични средства за настанените деца в специални училища и интернати, които са трайно откъснати от семейната среда, трябва на намери своето решение възможно най-бързо на национално ниво.

От извършените 362 проверки през 2012 г., от председателя на ДАЗД са дадени 227 бр. задължителни предписания с 1487 конкретни мерки за изпълнение. Дадени са предписания за отстраняване на установените пропуски, с които се нарушават или се създават условия за нарушаване на правата на детето. За изпълнението на задължителните предписания е даден конкретен срок, предоставени методически указания и механизъм за взаимодействие между отговорните институции.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Държавна Агенция за закрила на детето (ДАЗД)

1.3.3. Поддържане на Национална информационна система на ДАЗД, във връзка с проследяване на процесите протичащи по секторни политики в областта на закрилата на децата по отношение намаляване на негативните демографски процеси (национален обхват).

Целта на мярката е подобряване изпълнението на секторните политики по отношение на децата и семействата в страната.

Основно правомощие на председателя на ДАЗД е създаването, поддържането и актуализирането на Националната информационна система (НИС). Функциониращата от години НИС на ДАЗД не е автоматизирана, не позволява електронно въвеждане с контрол на надеждност и валидност на данните, с едно единствено изключение - получаваната информация от отделите за закрила на детето. Двата основни потока информация – вътрешен и външен, се преглеждат и анализират, допълват и коригират всяка година, като се следи за сравнимост на индикаторите и показателите през годините, както и за съпоставимостта им с тези на европейско и международно ниво (Евростат, Транс-Моне, УНИЦЕФ, изследователски център на УНИЦЕФ „Иноченти“).

МТСП изпълнявания Проект „Изграждане на интегрирана информационна система в МТСП“, по който ДАЗД е партньор. Експерти от ДАЗД разработиха техническо задание за проектиране и разработване на „Национална информационна система (НИС) на ДАЗД“. Автоматизацията на процесите по интегриране и обработка на данните ще доведе до повишаване на ефективността при провеждане на политиките на агенцията в областта на закрила на детето, чрез постигане на по-добра информационна обезпеченост на управлението и оперативната дейност. Общо през изминалата 2012 г. са въведени, обработени и анализирани данни, получени от 4300 информационни карти.

На база на получената, въведена и обработена информация за 2011 г. и 2012 г. са изготвени описателни и сравнителни анализи, по-голяма част от които са публикувани на електронната страница на ДАЗД:

- анализ за ефективността на ОЗД през 2011 г. и през първото полугодие на 2012 г.; През 2011 г. за 1 602 деца социалните работници успешно са приключили работата и е предотвратено настаняване в специализирана институция; 1142 деца успешно са реинтегрирани в биологичните си семейства, а 1179 деца – в семейства на осиновители; в приемно семейство са настанени 712 деца – два пъти повече от предходната година;
- анализ на състоянието на децата, отглеждани в ДМСГД – за 2011 г. и за първото полугодие на 2012 г.;
- анализ на състоянието на децата, настанени в специализираните институции за деца с увреждания - за 2011 г. и за първото полугодие на 2012 г.;
- сравнителен анализ за състоянието на децата, настанени в специализираните институции за деца – годишен за 2011 г. и за първото полугодие на 2012 г.;
- анализ на центровете за временно настаняване, центровете за работа с деца на улицата и приютите за безнадзорни деца;
- подготвен е годишен анализ за дейността на ДАЗД по Закона за достъп до обществена информация;
- изготвен е анализ на състоянието на деца с увреждания, посещаващи дневни центрове през 2011 г.;
- анализ на случаите на насилие над деца – 2011 г.

Министерство на образованието, младежта и науката (МОМН)

1.3.4. Задължителна предучилищна подготовка за децата на 5 годишна възраст (национален обхват).

Превръщане на грижата за възпитанието и развитието на децата, образованието и здравето на подрастващите, в държавна политика и инвестиция на държавата и обществото, чрез създаване и разширяване широк спектър от социални услуги, като делегирани от държавата дейности без уронване на значението на отговорното родителство.

В индикаторите за продукт е предвидено въвеждане на задължителна предучилищна подготовка за децата на 5 год., а в индикаторите за резултат - въведена задължителна предучилищна подготовка.

Съгласно чл.20, ал.1 от Закона за народната просвета (Изм.- ДВ, бр. 36 от 1998 г., бр. 90 от 2002 г., в сила от учебната 2003/2004 година, доп., бр. 86 от 2003 г., изм., бр. 78 от 2010 г., в сила от 5.10.2010 г.) предучилищна подготовка на децата, две години преди постъпването им в първи клас, е задължителна, но не по-рано от годината, в която детето навършва 5-годишна възраст. В § 9 от Преходни и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на Закона за народната просвета (ДВ, бр. 78 от 2010 г., в сила от 5.10.2010 г.) е определен срок до началото на учебната 2012/2013 г. за общините, които да създадат необходимите условия за осъществяване на задължителната предучилищна подготовка по чл. 20, ал.1.

1.3.5. Осигуряване на достъпна, широко разпространена и съвместима със съвременните характер и форми на заетост мрежа от детски ясли и детски градини

Предучилищно образование – детски градини

По данни на НСИ, през учебната 2012/2013 година в детските градини са записани 235.0 хил. деца, като е регистрирано увеличение от 3.1% в сравнение с предходната учебна година.

През учебната 2012/2013 година самостоятелните детски градини с директор са 2070, или с 42 по-малко в сравнение с учебната 2011/2012 година, като детските градини в селата намаляват с 51. Броят на децата, настанени в детските градини за учебната 2012/2013 година, е 235.0 хил., което е с 22.6 хил., или с 10.6% повече от броя им през 2008/2009 г. и с 3.1% повече в сравнение с предходната учебна година. Обхватът на децата в детските градини, изчислен чрез груповия нетен коефициент на записване⁵², нараства от 81.5% за 2011/2012 г. на 82.1% за 2012/2013 година.

⁵² Груповият нетен коефициент на записване на децата в детските градини се изчислява в проценти като отношение на броя на децата в детските градини във възрастовата група 3 - 6 години към броя на населението в същата възрастова група.

Фигура: Брой на децата, настанени в детски градини за учебната 2012/2013 г.

Средният брой деца в една детска градина за страната е 114, като за градовете този показател е значително по-голям - 158, а за селата - 56. Средният брой деца, формиращи една група, е същият както през предходната учебна година - 24 (в градовете - 26, а в селата - 21).

Педагогическият персонал, зает в детските градини, е 20.0 хил., от които 18.7 хил. са детски учители. В сравнение с предходната учебна година общият брой на педагогическия персонал се увеличава с 286 души, или с 1.4%.

Броят на лицензираните частни детски градини нараства значително - през учебната 2012/2013 година в страната функционират 65, или с 15 повече от предходната година, но те са алтернатива за една малка част от родителите. Частните детски градини са посещавани от 2 357 деца, което като относителен дял е едва 1.0% от общия брой на децата в детските градини.

1.4. Утвърждаване на семейството като базов компонент на обществото и насърчаване на родителите за отглеждане на децата в семейна среда

Институт за изследване на населението и човека към БАН (ИИНЧ-БАН)

1.4.1. Международен сравнителен анализ на домашното насилие в ромската общност –март 2011-март 2013 г. (национално и международно ниво)

Целта на мярката е да бъде изготвен научен доклад и да бъдат подготвени курсове за обучение на социални работници. Очакваният резултат е свързан с превенция на домашното насилие и оптимизиране на отношенията в семейството. Финансирането на проекта е в размер на 30 000 евро.

Институт за изследване на населението и човека към БАН (ИИНЧ-БАН)

1.4.2. Научна конференция «Семейство и солидарност между поколенията» - октомври 2012 г. (национален обхват).

На 17 и 18 октомври 2012 г. в сградата на Министерството на труда и социалната политика е проведена научна конференция на тема «Семейство и солидарност между поколенията» като част от дейностите, ориентирани към изпълнение на целите на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията 2012.

Основен партньор по организирането и провеждането на конференцията е Институтът за изследване на населението и човека при Българска академия на науките.

В програмата на конференцията са представени 41 доклада в пет панела, вкл.: История на семейството по българските земи (демографски измерения); Семейство и социални неравенства; Солидарност между поколенията; Психологични измерения на отношенията «родители-деца»; Психологични проблеми на семейната среда и нейното функциониране.

По време на конференцията особено внимание е обърнато на такива проблеми като: стратегии за съвместяване на платен и неплатен труд, особености на Втория демографски преход в България и Източна Европа, преходът в България – преход и в междупоколенческите отношения, участие на младежите и на възрастните на пазара на труда – тенденции и възможности за преодоляване на различията, поколенията в домакинствата и на пазара на труда – съвместяване на личния с професионалния живот и др.

Докладите са публикувани в Сборник «Семейство и солидарност между поколенията», ИИНЧ при БАН, Академично издателство «Проф. Марин Дринов», София 2013 г., който ще се разпространява за информация в администрацията на Министерството на труда и социалната политика и сред всички заинтересовани институции.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Държавна Агенция за закрила на детето (ДАЗД)**

1.4.3. Изпълнение на заложените за 2012 г. дейности по проект „Детство за всички” (национален обхват).

Целта на мярката е подкрепа за отглеждането на деца в семейна и близка до семейната среда и подобряване на достъпа до услуги за деца.

ДАЗД продължи и през 2012 г. изпълнението на проект „Детство за всички”. Това е първият проект в изпълнение на Визията за деинституционализация, насочен към децата с увреждания над тригодишна възраст в 24 домове за деца с умствени увреждания (ДДУИ) и 31 домове за медико-социални грижи за деца (ДМСГД), които са най-уязвимата група деца от специализирани институции. В допълнение на извършваните проектни дейности, през годината са въведени иновативни методи на работа - интензивно общуване, хранене и ерготерапия, които доведоха до качествени промени в живота на децата: подобро общуване, по-често изразяване на различни емоции, подобрена двигателна активност. Осигурени са по-добро качество на грижа и условия за живот на децата от целевата група по проекта – осиновени са 144 деца, 32 са настанени в приемни семейства, реинтегрирани са 34 деца.

През 2012 година, в рамките на проекта беше финализирано изследването на желанията и възможностите на семействата да поддържат контакт с децата си, които се отглеждат в ДДУИ и децата с увреждания над 3-години от ДМСГД. Целта на изследването бе да се направи анализ на нагласите и взаимоотношенията в семейството по отношение на настаненото в институция дете. Изследването обхвана родители и роднини на 1 252 (75% от 1670, към 01.03.2012 г.) деца и младежи от целевата група в ДДУИ и ДМСГД в цялата страна.

Независимо първоначалните очаквания, че ще бъде много трудно да бъдат намерени родителите и роднините на децата, тъй като 71,7% от родителите са прекъснали контакта с тях, безспорен успех на изследването бе, че бяха открити актуалните адреси на родителите и роднините и бяха интервюирани семействата на 1 252 деца. Нещо повече, почти 1 600 родители и роднини са участвали в проведените

интервюта (майки, бащи, баби, дядовци, братя, сестри и т.н.). В отговор на въпроса „Бихте ли поддържали контакт с детето си, ако живее близо до Вас?“ - 743 (над 47%) от родителите/ роднините на децата/ младежите заявяват желание за поддържане на контакт и биха желали детето/ младежа да бъде преместено в ЦНСТ/ ЗЖ в близост до населеното място, в което живее семейството. Малко над една трета - 600 (38%) не желаят да поддържат контакт, а 225 (14 %) се колебаят и не могат да дадат категоричен отговор. Общият брой на отговорилите е 1568. На въпроса „От каква подкрепа се нуждаете, за да поддържате контакт със своето дете“ са отговорили 1175 родители и роднини на деца и младежи. Заявилите, че имат нужда от финансова/ материална подкрепа са 127 (10,8%), а посочилите, че имат нужда от обучение и професионална помощ са 213 (18,1%). Най-голям е броят на заявилите нужда от комплексна подкрепа и услуги – 835 (71%).

Съвместно с Фондация „Лумос-България“ е проведено обучение за специалистите – рехабилитатори и ерготерапевти от ДДУИ и ДМСГД. Обучението беше проведено от британски специалисти: Лиз Грей и Сюзан Кинг и беше насочено към: повишаване и обогатяване на знанията на специалистите (физиотерапевти, ерготерапевти, рехабилитатори) за терапевтични интервенции на деца с множествени увреждания; идентифициране на нуждите от бъдещи обучения за терапевтични интервенции за деца с множествени увреждания; подобряване на уменията за хващане, позициониране и терапевтичните интервенции, с цел улесняване на функционалната активност на децата с множествени увреждания.

През месец януари 2012 г. бяха проведени седем информационни семинара (в шестте региона за планиране и София) с цел повишаване на осведомеността и привличане на заинтересованите страни в изпълнението на проекта. Бяха обсъждани: концептуалната рамка на проекта; държавната политика по деинституционализация; ефекта от деинституционализацията; благоприятната роля на семейната среда върху развитието на детето с увреждания; ключовата роля на социалните услуги в процеса на деинституционализация; същността на планираните социални услуги.

През отчетния период са проведени 38 тематични срещи в специализираните институции в целевите общини за мотивиране и подкрепа за създаването на планираните пакети от услуги за деца с увреждания и техните семейства - потребности и практики.

От януари 2012 г., след сключен договор с Гражданско дружество „БАЛИЗ и ФИЦЕ“ за проект „Детство за всички“, започна регулярна супервизия на персонала на ДДУИ. Съгласно договора, до края на 2012 г. са проведени 168 групови супервизии (във всеки от ДДУИ по една сесия месечно) и по заявка - 69 индивидуални супервизии с различни специалисти от ДДУИ.

Като част от дейностите по проекта и след сключен договор за обществена поръчка, стартира работата по Националната комуникационна кампания за повишаване на информираността на обществото и промяна на обществените нагласи към децата с увреждания от специализираните институции. Беше направено социологическо проучване за определяне на ключовите послания и прецизиране на целевите групи на кампанията. Изготвена е идентичност на кампанията – лого и планираните информационни материали. Изработени са видео и аудио клипове. Предстои изработването на планираните филми.

Важното за процеса като цяло е, че трите компонента, които трябва да доведат до извеждане на децата над 3 г. и младежите с увреждания от специализираните институции са факт и всички 81 общини от картата на резидентните услуги, имат сключени договори за изграждане на новата социална инфраструктура и са стартирали

изпълнението им. В ход е и схемата за предоставяне на финансова помощ за издръжка на планираните услуги, по която започва реално изпълнение на проектите през 2013 г.

През 2012 г. продължи инициативата „Отворени врати“, с цел допълнително мотивиране на връзката между децата и родителите, включване на персонала на СИ и улесняване на връзката дете-родител. Към момента 208 деца и младежи поддържат контакт с родители и роднини.

В резултат на проведеното изследване на желанията и възможностите на родителите и близките на децата от целевите институции, родителите на 90 деца, които не са имали контакти с тях, са потърсили своите деца; родителите на 30 деца са се обадили по телефона до дома, в който живее детето и са поискали информация за него, а родители/роднини на 60 деца са посетили лично дома и са се срещнали с детето.

Въведени са иновативни методи на работа в институциите за подготовка на децата за преместване (хранене, интензивно общуване, ерготерапия), в резултат на което се отбелязват промени при децата в посока на: подобро общуване; по-често изразяване на различни емоции; подобрена двигателна активност.

Осигурени са по-добро качество на грижа и условия за живот на децата от целевата група по проекта, като от тях са осиновени - 117; настанени в приемни семейства - 26; реинтегрирани - 33; настанени в защитени жилища -14; настанени в предходни жилища - 6; настанени в ЦНСТ – 28. Намален е и броят на постъпващите в тези институции деца със 143.

Основните предизвикателства пред изпълнението на проект „Детство за всички“ и процеса на деинституционализация като цяло са:

- Осигуряване на непрекъсваемост на процеса на закриване на институциите за деца с увреждания при прехода между двата програмни периода;
- Много добра координация на всички нива между участниците в процеса на планиране, подготовка и преместване на децата в новите услуги;
- Качествена промяна в модела на грижа в новите услуги – включване на съпътстващи услуги според индивидуалните потребности и потенциала на всяко дете и младеж;
- Преминане към държавно делегирана дейност и устойчивост на услугите.

Мерките, които са включени в Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България – 2012 – 2030 г. се изпълняват в рамките на бюджета на Държавната агенция за закрила на детето.

Изпълнението на дейностите по проект „Детство за всички“ се осъществяват, чрез европейски средства. В рамките на Плана за действие към Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Р България“, средствата за проект „Детство за всички“ са осигурени от няколко европейски оперативни програми – около 80 млн. лева за инфраструктура по ОП «Регионално развитие» и «Развитие на селските райони» и 23 млн. лева за издръжка на услугите по ОП „Развитие на човешките ресурси“. Освен това 5 млн. лева ще се инвестират в хората – за обучения, супервизии, подготовка за преместване на персонала.

Общо за реализацията на целите на мярката за отглеждането на деца в семейна и близка до семейната среда и подобряване на достъпа до услуги за деца са заложили 108 000 000 лева от европейски програми.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Държавна Агенция за закрила на детето (ДАЗД)

1.4.4. Закрила на децата от насилие, включително и насилие в Интернет (национален обхват)

Целта на мярката е превенция на насилието над деца, а очакваният резултат е подобряване на достъпа до услуги на деца.

ДАЗД ръководи разработването на приетия през изминалата година Национален план за превенция на насилието. За защита на децата от всякакви форми на злоупотреба, насилие и експлоатация са разработени мерките, заложи в „Националния план за превенция на насилието” 2012-2014 г. Планът е разработен в рамките на работна група „Превенция на насилието и злоупотребата с деца”, създадена към Националния съвет за закрила на детето. В работната група с широко междуинституционално присъствие, участваха експерти от ДАЗД, АСП, МВР, МОМН, МП, МТСП, МЗ, НКБППМН, НКБТХ, НСИ, НОИ и неправителствени организации. Предвидените оперативни цели в Националния план за превенция на насилието са свързани с: повишаване на ефективността на мерките за закрила на децата от насилие; разширяване на достъпа и на видовете услуги за работа с деца в случаи на насилие и рехабилитация на децата и семействата; повишаване на професионалния капацитет на специалистите, работещи с деца.

В процеса на изпълнение на Националния план за превенция на насилието, ДАЗД изпълни и участва в изпълнението на следните дейности: ДАЗД оказва подкрепа в Поддържане на функционирането на Българска линия за онлайн безопасност 124 123. При провежданите регулярни срещи бяха обсъдени възможностите за регулярно подаване на информация към ДАЗД от БЛОБ за броя на консултациите и тяхното разпределение, което включва и насочването на идентифицираните проблемни случаи към БЛОБ. На електронната страница на ДАЗД е поставен банер за връзка с БЛОБ, който дава информация за възможностите за консултации, свързани с интернет безопасността.

На 4 юни – Международния ден за защита на децата, жертви на агресия беше организиран Стрийт арт спектакъл под надслов „Насилието над деца не е тема табу”. Експерти от ДАЗД раздадоха информационни материали за дейността на БЛОБ и Горещата линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание и поведение в Интернет.

ДАЗД инициира работна среща за представяне на работата на институциите и организациите, ангажирани с интернет безопасността. На срещата присъстваха представители на ДАЗД, АСП, МВР (ГД БОП), НТЛД 116 111, социални работници от отделите „Закрила на детето” в гр. София. Беше представена работата на сектор „Компютърни престъпления”, Националния център за безопасен интернет, Горещата линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание и поведение в Интернет, БЛОБ, бяха обсъдени възможностите за сигнализиране и взаимодействие при различни сигнали.

ДАЗД съвместно със Софийския университет (СУ) „Св. Климент Охридски” и Полския институт организираха конференция на тема „Закрила на правата на уязвимите деца – проблеми и предизвикателства”. В рамките на конференцията представител на Националния център за безопасен интернет представи работата на центъра, Горещата линия за борба с незаконно и вредно за деца съдържание и поведение в Интернет, БЛОБ и възможностите за сигнализиране, предизвикателствата в работата по интернет безопасността.

В рамките на експертна работна група „Превенция на насилието” към НСЗД на ДАЗД, бе обсъден Координационен механизъм за превенция на училищния тормоз, разработен от МОМН / 2012-2013 г. Целта на този документ е да очертае рамките на единен механизъм за противодействие на тормоза, който да подпомогне училищата за справяне с това явление. Документът е задължителен основен инструмент при разработването на училищни политики и програми, свързани с насилието и при работата в случаи на тормоз и насилие.

Експерти от ДАЗД участват в създадената със заповед на Министъра на правосъдието работна група с представители на МВР, МЗ, МОМН, МТСП, АСП, ДАЗД и НПО, за разработване на Национален механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие. В изпълнение на действащото законодателство по предоставяне на социални услуги, в периода преди и след сформирание на работната група, са проведени заседания, на които са обсъдени различните аспекти на взаимодействието между ангажираните институции и организации.

Направен е превод от български на английски език на Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца, жертви на трафик, завръщащи се от чужбина. Документът е достъпен на специализираната електронна страница на ДАЗД - <http://www.stopech.sacp.government.bg>

Експерти от ДАЗД представиха Координационния механизъм за обгрижване и рефериране на случаи на непридружени деца и деца жертви на трафик на хора, завръщащи се от чужбина (КМ) пред служители от дипломатическите и консулските представителства на Р България в чужбина. Обучението бе организирано от Дипломатическия институт на МВнР. Бяха поставени въпроси за финансирането връщането на децата в България, както и за подобряване на сътрудничеството с други органи за закрила на децата в ЕС и останалите страни, с оглед подобряване на взаимодействието с тях. По този начин бе дадена възможност за създаване на преки контакти на експертите от ДАЗД, които координират случаите на национално ниво и консулите. В мисиите на Република България зад граница те защитават интересите на българските деца зад граница. По тези случаи от изключително значение са бързите комуникационни канали за препредаване на информацията по случаите с деца по всеки конкретен казус.

Експерти от ДАЗД участваха в разработването на Методическо ръководство за условията и реда за предоставяне на социалната услуга Кризисен център, което е утвърдено от изпълнителния директор на АСП и председателя на ДАЗД. Ръководството с методически насоки е изготвено от междуведомствена работна група, включително с участието на неправителствени организации и вече е въведено в практиката. В процес на анализ са резултатите от въвеждане на диференциран подход при настаняването на децата в Кризисен център - доколко се е случило реалното диференциране на кризисните центрове и какво е необходимо, за да се подобрят и оптимизират услугите, за да отговарят в по-голяма степен на потребностите според различните специфични случаи.

ДАЗД идентифицира проблем, който изисква да бъдат анализирани причините за повишаване на случаите на насилие над деца, настанени в семействата на близки и роднини и приемни семейства. Тази дейност беше включена в Плана за превенция на насилието на базата на данните от информационната система на ДАЗД, тъй като през последните 3 години се очертава като трайна тенденция увеличаването на броя на случаите на насилие над деца, настанени в семейства на близки и роднини като мярка за закрила.

През 2009 г. има един случай на насилие на дете, настанено в приемно семейство и 39 случая на деца, отглеждани от близки и роднини; през 2010 г. две деца настанени в

приемно семейство и 84 – при близки или роднини; през 2011 г. - вече 8 са децата, жертва на насилие в приемно семейство и 106 на деца, отглеждани от близки или роднини. От тези 106 случая 58% се отнасят до сексуално насилие над детето.

Проведена е работна среща между представителите на отговорните за дейността институции и НПО и са обсъдени вариантите за осъществяване на обективно и независимо изследване по темата. Беше обсъдена хипотезата, че причината е в начина на оценка на разширените семейства, спешността на тази оценка при необходимост от настаняване на детето и липсата на систематично наблюдение и подкрепа на тези семейства. Необходимо е да бъде осигурено финансиране за такова изследване и през 2013 г. ДАЗД ще потърси външни донори за финансиране на изследването. При сравнение на случаите на насилие спрямо детското население в областта, най-голям е относителният дял на деца, жертва на насилие в област Габрово. На 1000 деца от областта за 5,3 от тях е отворен случай поради установено насилие. На следващо място се нарежда област Перник, където 5,1 деца на 1000 са преживели насилие през 2011 г. Следва област Плевен с 4,6 деца на 1000 преживели насилие. За сравнение в София на 1000 деца 2,1 са пострадали от насилие. В абсолютен план най-малък брой регистрирани случаи на деца, жертва на насилие са в област Кърджали, Русе и Ямбол – съответно 17, 18 и 20 деца за цялата 2011 г. или съответно 0,7, 0,5 и 0,9 деца на 1000 от детското население в областта.

Необходимо е допълнително проучване и изясняване на причините за това – дали става дума за качество на социална работа, диапазон на разкрити и предлагани социални услуги, особено за развитие на родителския капацитет и подкрепа на семейството, или за специфични нюанси на народопсихологията, характерни за живеещите в определени региони или от определени етногрупи.

Чрез електронната страница на ДАЗД е предоставена информация и са популяризирани инициативи и добри практики относно превенция на насилието. На нея, в категория „Новини“ регулярно се публикува и информация за актуални събития, свързани с превенция на насилието.

ДАЗД координира и ръководи работата по Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца-жертви на трафик, завръщащи се от чужбина.

През 2012 г. експерти от ДАЗД работиха по 66 случая, съгласно Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на непридружени български деца и деца-жертви на трафик, завръщащи се от чужбина: 48 момичета и 18 момчета са станали жертва на явлението трафик на хора с цел трудова или сексуална експлоатация или са били жертви на миграционите процеси, породени от икономическата криза.

Случаите с български деца са от следните държави-членки на ЕС: Гърция - 14, Германия - 12, Испания - 8, Швеция - 5, Финландия - 5, Австрия - 4, България - 3, Чехия - 3, Полша - 2, Италия - 2, Англия - 2, Холандия - 2, Франция - 1, Дания - 1, Унгария - 1, Словения - 1. През 2012 г. ДАЗД беше сезирана за 3 случая на вътрешен трафик в нашата страна.

Забелязва се увеличение на случаите в Гърция, Германия, Испания и скандинавските страни – Швеция и Финландия, както и намаляване на случаите от Австрия, в сравнение от миналата година. Децата са предимно от етническите малцинства. Те са уязвима група, заради ниската възраст, която не предполага вземане на самостоятелни решения; поради бедността на техните семейства; поради лошите битови условия, в които живеят в България и в чужбина. Това прави лесно въвличането им в неподходящи за тяхното развитие дейности, както следва: извършване на джебчийски кражби – 12 деца; просия – 10; сексуална експлоатация – 9; деца –

мигранти, български граждани, както и на ЕС -20; предотвратено въвличане на деца в трафик на хора – 12; трафик на бебета – 3.

С цел по добра защита на децата, както и като превантивна мярка за предотвратяване на повторно им въвличане в трафик на хора с цел трудова или сексуална експлоатация, в рамките на своите правомощия през 2012 г. председателят на ДАЗД е предложил на министъра на вътрешните работи 42 становища за налагане на административна мярка по чл.76а от Закона за българските лични документи. В следствие на това за 42 деца е наложена такава мярка за срок от 2 години. Увеличението на случаите се дължи и на повишеното доверие към институцията ДАЗД заради бързото разрешаване на всеки конкретен казус, свързан с деца, жертви на експлоатация или трафик, както и чрез създадените международни контакти на експерти от ДАЗД на международни форуми по темата. Наблюдава се и подобряване на сътрудничеството на част от екипите на месно ниво по Механизма. Все още голяма част от отделите за закрила на детето в АСП, както и РПУ на МВР срещат затруднения при съвместната си работа по тези случаи, както и при проследяването на децата и семействата след пристигането им в България. Този факт се дължи от една страна на липсата от съвместни обучения на местните екипи, както и заради трудностите, които срещат при работа с тези деца и семейства. Необходимо е да се предприемат мерки за финансиране и организиране на такива съвместни обучения между социалните работници и полицейските служители, което ще доведе до по-добра координация на месното ниво по случаите с деца с поведенчески прояви; децата жертви на насилие, експлоатация или трафик.

ДАЗД продължи да мониторира и контролира закрилата на непридружените деца-граждани на трети страни, търсещи закрила по Закона за убежището и бежанците, както на основание на чл.17 от Закона за закрила на детето, регламентиращ правомощията на председателя на ДАЗД, така и на основание на подписания Меморандум между Представителството на Върховния комисариат на ООН за бежанците в България (ВКБООН), Държавната агенция за закрила на детето и Държавната агенция за бежанците (ДАБ).

Броят на непридружените деца-граждани на трети страни, потърсили закрила по Закона за убежището и бежанците не е голям в сравнение с останалите страни-членки на ЕС, но има значително увеличаване на фона на предходната година. През 2011 г. броят на тези деца е бил 12, а през 2012 г. нараства почти трикратно – на 34 непридружени деца е оказано съдействие от страна експертите на ДАЗД.

Основните проблеми, пред които се изправят непридружените деца, за които ДАЗД бе сезирана от Държавната агенция за бежанците, са свързани с необходимостта от промяна на режима на настойничеството/попечителството на децата, в това число и въпросите за правното им представителство, както и настаняването им след получаването на закрила, т.е след приключване на производството за предоставяне на статут по Закона за убежището и бежанците. Проведени са работни срещи, на които са очертани проблемите, възможните решения и необходимите услуги за тази специфична група деца. Обсъждат се текстове и конкретни промени в трите основни нормативни актове, които ще бъдат предложени за обсъждане през следващите месеци на настоящата година. Постигнато е разбиране за необходимостта от локализирано настаняване на всички непридружени деца в гр. София; за работа в екип от служители на социалните служби, Държавната агенция за бежанците и общината; взето е решение от различните общности да бъдат определени лица, ползващи се с доверие и авторитет сред тях, които да бъдат определяни като настойници и попечители.

ДАЗД като орган за координиране на политики и дейности за детето, както и в съответствие с изискванията на чл.6а от ЗЗДет и решението на Националния съвет за

закрила на детето, разработи и вече втора година подкрепя и мониторира изпълнението на „Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция”. Така в една от най-важните области по закрила на детето е въведен и вече е утвърден междуведомствен подход и работа в мултидисциплинарен екип на местно ниво. Резултатите от проведения през изминалата година мониторинг показват, че при проучването на сигнала и последващата работа по случая, е налице много добро взаимодействие между участниците в екипите - 99% от всички анкетирани посочват, че на местно ниво има създаден екип за работа по Координационния механизъм и работят по приети и действащи правила и процедури за взаимодействие.

Макар данните да сочат, че на местно ниво има създадени мултидисциплинарни екипи за работа по Координационния механизъм, все още има отговори, които показват, че не се разбира еднозначно от всички неговата същност, както и че не винаги всички задължително представени участници в екипа се включват ангажирано и отговорно в работата по случаите. Все още на места често се срещат затруднения при работата с родителите, осигуряването на медицински преглед при специалисти, материалното и техническо обезпечаване на екипите, необходимост от обучение и супервизия и др. Докато в предишните две години водещи бяха затрудненията, свързани с организационни проблеми, през изминалата 2012 г., все по-често като водещ проблем се посочва липсата на социални услуги и специалисти, които да работят с децата, жертви на насилие (посочен в отговорите на около половината РДСП).

Според получените резултати, въвеждането на Механизъм за координация в случаите на насилие или риск от насилие над дете значително подобрява комуникацията и ефективността в работата. През разглеждания период в изпълнение на Координационния механизъм са проведени общо седем кризисни интервенции за психологическа подкрепа по повод извършени блудствени действия с деца; по повод на внезапната смърт на дете, настанено в ЦНСТ; във връзка с извършен бомбен атентат в гр.Бургас; по повод битов инцидент със смърт на дете и др. Във връзка с възникващата нужда от провеждане на кризисна психологична интервенция при кризисни ситуации, е необходимо периодично да се актуализира списъка с външни специалисти за Екипа за кризисна интервенция.

ДАЗД извършва превенцията на насилието и чрез тематичните проверки в Домовете за деца, лишени от родителска грижа от 7 до 18 годишна възраст - «Ефективни форми на работа за недопускане и преодоляване на насилие над деца, настанени в ДДЛРГ».

Проверени са 51 специализирани институции - домове за деца лишени от родителска грижа на територията на страната. Направените изводи и констатации се основават на обобщените резултати от проведените разговори с 366 членове на екипите на специализираните институции, анкетирането на 1212 деца и 304 служители, проверената документация и проучени 805 досиета на деца и 353 досиета на служители.

Настанените към момента на проверката деца са 2 140, което е под капацитета на институциите /2 415 места/. Водеща причина за настаняването на 73% от децата (1566) е неблагоприятното социално положение на семейството, а за 15% (311) деца основната причина за предприемането на крайната мярка за закрила – настаняване в институция, е насилието в семейството. Регистрираните сигнали за деца, преживели насилие по време на престоя им в институцията са 46 на брой, от които: за физическо насилие - 35 деца, за сексуално - 10 и едно е преживяло психическо насилие. В проверените институции не е въведено като практика всички сигнали за насилие върху деца и между децата и предприетите действия, да се прилагат в досиетата и да се уведомяват

органовете за закрила на детето. Не за всички деца, жертви на насилие, е осигурена индивидуална психологическа подкрепа и консултиране.

От данните е видно, че има настанени деца с психиатрични проблеми, а работещите специалисти в тези домове нямат необходимата компетентност за работа с тях. В България все още няма специализирани социални услуги за деца с психиатрични проблеми.

Изводите и направените препоръки в аналитичния доклад са свързани както с подобряването на дейността и организацията на работата в институциите, така и с подобряването на връзката и взаимодействието между домовете и дирекциите «Социално подпомагане». За да бъдат решени тези проблеми е нужна промяна в нормативната уредба. С резултатите са запознати всички заинтересовани и отговорни институции - МТСП, МОМН, МЗ и АСП.

ДАЗД поддържа специализирана интернет-страница срещу сексуалната експлоатация на деца с търговска цел, която предоставя възможност за подаване на сигнали, свързани с нарушаване правата на децата, деца в риск, които са въввлечени в престъпна, незаконна дейност и др. – www.stopech.sacp.government.bg. През изминалата година, чрез тази страница са подадени общо 190 сигнала. Сигналите за случаите на насилие над деца заемат водещо място. Постъпили са общо 64 сигнала за насилие над деца. Отново семейството е средата, в която най-често децата са подложени на насилие – 53% от случаите. На следващо място са молбите за съдействие по въпроси, свързани с упражняването на родителски права - 32 случая. Освен за случаи на насилие и въпроси относно родителски права, се сигнализира и за наличие на проблеми в семейството, отнасящи се най-вече до влошени взаимоотношения между деца и възрастни, липса на разбиране между поколенията и на комуникация между децата и възрастните.

На тази специализирана страница се подават и сигнали, отнасящи се до онлайн безопасността на децата и вредното съдържание в интернет - наличие на порнографско съдържание, съмнения за педофилски мрежи в интернет и др.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП) Държавна Агенция за закрила на детето (ДАЗД)

1.4.5. Мониторинг и контрол върху спазване правата на децата, настанени в специализирани институции за деца и резидентен тип услуги (национален обхват).

Целта на мярката е извършване на мониторинг и контрол по спазването на правата на децата. Очакваният резултат е подобряване на качеството на предоставяните услуги за деца.

През 2012 г. са проверени 232 на брой социални услуги за деца – 88 специализирани институции и 144 социални услуги в общността, от които по сигнал 50 бр, планови 166 бр. и повторни проверки – 16 бр.

В периода 03 септември до 12 декември 2012г. ГДКПД извърши планова проверка в 115 Центъра за обществена подкрепа за спазване на критериите и стандартите за предоставяне на социални услуги за деца и гарантиране на качеството и ефективността на услугите.

От планираните 122 проверки на социалната услуга за деца „Център за обществена подкрепа“, предоставяни от лицензирани доставчици и/или общини на територията на страната, са проверени 115 услуги. Не е извършена проверка в две услуги на територията на София – град, предоставяни от доставчиците Сдружение „Децата и пространство“ гр. София и ЕТ „Ганчо Попов“ – гр. София, предвид постъпили преписки до комисията по лицензиране към ДАЗД по чл. 43д от Закона за закрила на детето за настъпили промени в обстоятелствата и преустановяване предоставянето на

социалната услуга. Не са извършени и пет проверки на доставчици, отменени с докладни записки предвид получена информация, че доставчиците не предоставят услугата. До комисията по лицензиране на ДАЗД са дадени 16 предложения за отнемане на лиценза на доставчици на социални услуги за деца, поради непредоставяне на услугата или неспазване на стандартите и критериите на НКССУД.

За резултатите на всеки от проверените обекти са съставени докладни записки и дадени предложения - задължителни предписания и/или препоръки за подобряване на работата на съответния Център с конкретен срок за неговото изпълнение, както и подробни методически указания за изпълнението им.

Резултатите от извършената планова проверка са обобщени в аналитичен доклад на Главна дирекция „Контрол по правата на детето”.

Броят на функциониращите Центрове за обществена подкрепа на територията на страната е 98.

Социалната услуга Център за обществена подкрепа не е развита единствено в два областни града – Благоевград и Кърджали. Софийска област няма областен град, съгласно административно-териториалното деление в страната. От прегледа на събраната информация е видно, че в областите Бургас, Варна, Велико Търново, Габрово, Пазарджик, Смолян има разкрити по 5 Центъра за обществена подкрепа, като най-много е техният брой в областите Пловдив – 12 и София-град - 10, като услугите, освен в областните градове, са разположени и в по-малки общински центрове, което дава възможност на потенциалните потребители от високо рискови групи в малките населени места да имат достъп до услугата и да се възползват от нея. В област Благоевград, Монтана, Силистра, Стара Загора и Търговище има едва по един (1) ЦОП, ситуиран в областния град /с изключение на гр. Благоевград/ и обслужващи населението на цялата област, което създава сериозни затруднения на деца и семейства от високорискови групи от малки населени места да стигнат до услугата, това предполага от своя страна невъзможност да се обхванат всички потребители, които имат необходимост от подкрепа, това в особено голяма степен важи за област Благоевград. Това се отнася и за областния град Русе, където има ситуирани 2 ЦОП, които обслужват населението на цялата област, което е 235 252 жители.

От горепосоченото може да се направи извод, че достъпът до услугата ЦОП от потребители от малки населени места, отдалечени от областния град, е ограничен, поради което е желателно във всяка една община да бъде разкрит по един ЦОП или да е налице възможността един ЦОП да обслужва потребители от съседни общини, например както е ЦОП в гр. Пирдоп, обслужващ общините Пирдоп, Антон, Златица, Челопеч, Чавдар, Копривщица и Мирково, или друг случай - ЦОП в гр. Павликени, който работи с потребители от общините Павликени и Сухиндол.

Преобладаваща част от ЦОП-те 86% са делегирана от държавата дейности. Голяма част от Центровете за обществена подкрепа в различните общини са създадени в следствие на реализирани проекти /с проектно финансиране/, след което при приключването им, с цел устойчивост, услугата става държавно делегирана.

Налично е предпочитание на общините да предоставят управлението на услугите на неправителствени организации в 28% от случаите. Преобладаваща част от проверените центрове се предоставят от НПО с опит в сферата на социалните услуги за деца, предвид възможността да се мултиплицират различни видове услуги, чрез опита, който те имат.

Прави впечатление, че неправителствените организации, предпочитат да разкриват социални услуги в по-големите населени места, поради по-големия брой потенциални потребители, с малки изключения.

Някои от Центровете, които се предоставят от неправителствените организации, срещат затруднения с финансиране на дейностите по услугата, поради което в хода на проверката са установени доставчици, които не предоставят услугата основно по причина липса на средства – неспечелени конкурси по проекти и донорски програми. В други случаи работят под определения капацитет, например Сдружение „Малки стъпки” – Плевен. Общият капацитет за 2012 г. е 4621 потребители. Видно от статистическите таблици, попълнени от доставчиците, общия брой преминали през услугата ЦОП потребители през 2012 г. е 10065.

НАПРАВЛЕНИЕ 2. ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕПРОДУКТИВНОТО ЗДРАВЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО

2.1. Подобряване на грижите за репродуктивното здраве на жените и мъжете. Поддържане на добро здравно състояние на бременните жени и майките

Министерство на здравеопазването (МЗ)

2.1.1. Създаване нормативни условия за подобряване достъпа до медицински услуги на здравно неосигурени бременни по време на бременността - промяна в Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени НЗОК (национален обхват)

Целта на мярката е предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и промяна в Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени. Очакваните резултати са: подобряване на достъпа до медицински услуги; предоставяне право на безплатна медицинска помощ на всички бременни жени през целия период на бременността, раждането и послеродовия период; намаляване на детската смъртност; намаляване на майчината смъртност; превенция на патологиите по време на бременността.

През 2012 г. с изменение в Наредба № 26 за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени (ДВ бр. 100 от 15.12.2012 г., в сила от 01.01.2013 г.) е определен реда за извършване и обхватът на един профилактичен преглед по време на бременността на здравнонеосигурените жени. С това се дава регламент за осъществяване и заплащане на профилактични прегледи и на здравнонеосигурени бременни жени, което допълва въведения ред за оказване на акушерска помощ на здравнонеосигурените бременни жени при раждане.

С направеното изменение в наредбата на практика е изпълнено изискването на чл. 82, ал. 1, т. 2. от Закона за здравето.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

2.1.2. Профилактични прегледи по програма „Майчино здравеопазване“, извършени от изпълнители на първична извънболнична медицинска помощ (ПИМП) – национален обхват

Целта на мярката е изпълнение на програма „Майчино здравеопазване“ от изпълнители на ПИМП съгласно Приложение №13 към НРД за МД за 2012 г. Очакваните резултати са: Подобряване на достъпа до медицински услуги; Намаляване на детската смъртност; Намаляване на майчината смъртност; Превенция на патологиите по време на бременността.

По програма „Майчино здравеопазване“ – 9 812 профилактични прегледи, при планирани разходи в размер на 60 810 лева по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 49 060 лева.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

2.1.3. Първични профилактични прегледи по програма „Майчино здравеопазване”, извършени от изпълнители на специализирана извънболнична медицинска помощ (СИМП) – национално ниво.

Целта на мярката е изпълнение на програма „Майчино здравеопазване“ от изпълнители на СИМП съгласно Приложение №15 към НРД за МД за 2012 г. Очакваните резултати са: Подобряване на достъпа до медицински услуги; Намаляване на детската смъртност; Намаляване на майчината смъртност; Превенция на патологиите по време на бременността.

По програма „Майчино здравеопазване“ – 47 198 първични профилактични прегледи, при планирани средства в размер на 845 342 лева по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 802 366 лева.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

2.1.4. Профилактични прегледи по програма „Майчино здравеопазване” извършени от изпълнители на специализирана извънболнична медицинска помощ (СИМП) – национално ниво.

Целта на мярката е изпълнение на програма „Майчино здравеопазване“ от изпълнители на СИМП съгласно Приложение №15 към НРД за МД за 2012 г. Очакваните резултати са: Подобряване на достъпа до медицински услуги; Намаляване на детската смъртност; Намаляване на майчината смъртност; Превенция на патологиите по време на бременността.

По програма „Майчино здравеопазване“ – 340 320 профилактични прегледи, при планирани средства в размер на 3 124 197 лева по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 3 062 880 лева.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

2.1.5. Акушерска помощ (раждания) за здравно неосигурени жени – национално ниво.

Целта на мярката е покриване на медицински разходи по Клинични пътеки съгласно Приложение № 16 от НРД 2012. Очакваните резултати са: Подобряване на достъпа до медицински услуги; Намаляване на детската смъртност; Намаляване на майчината смъртност.

За акушерска помощ (раждания) за здравно неосигурени жени, при планирани средства в размер на 3 545 500 лева по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 4 231 200 лева за 8 466 раждания.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

2.1.6. Раждане, независимо от срока на бременността, предлежанието на плода и начина на родоразрешение (национално ниво).

Целта на мярката е покриване на медицински разходи по Клинични пътеки съгласно Приложение № 16 от НРД 2012. Очакваните резултати са: Подобряване на достъпа до медицински услуги; Намаляване на детската смъртност; Намаляване на майчината смъртност.

За раждания, при планирани средства в размер на 28 680 500 лева по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 27 106 280 лева за 54 250 раждания.

2.2. Насърчаване и развитие на семейното планиране

Министерство на здравеопазването (МЗ)

2.2.1. Дейност на Център «Фонд за асистирана репродукция» – второстепенен разпоредител със средства към МЗ. (национален обхват).

Целта на мярката е поддържане и развитие на асистираната репродукция. Очакваните резултати са: подобряване на достъпа до медицински услуги и повишаване на раждаемостта.

През 2012 г. Фондът за асистирана репродукция е реализирал следните дейности:

1. Подадени/Приети молби- заявления от пациентки, подлежащи на ин витро процедури – 4 016 бр.
2. Брой одобрени молби – 3 830 бр.
3. Брой финансирани ин витро процедури – 3 731 бр.
4. Средства, изразходвани за финансиране на процедури през 2012 г. – 17 193 896.005 лв. Сумата, отпускана за финансиране на една процедура е до 5000 лв., в зависимост от използваните лекарствени средства и процедури.
5. Брой клинични бременности през 2012 г. – 1101 бр.
6. Брой на ражданията през 2012 г. – 642 бр.
7. Брой на родените деца през 2012 г. – 736 бр.
8. Брой на двуплодни и триплодни бременности през 2012 г. – 274 бр.

В края на 2012 г. с изменение в Наредба № 40 за определяне на основния пакет от здравни дейности, гарантиран от бюджета на НЗОК, е променен механизма на финансиране на дейностите по асистирана репродукция, а именно преминаване на финансирането към Националната здравноосигурителна каса. С промените от началото на 2013 г. Център „Фонд за асистирана репродукция” продължава да функционира както досега с изключение на функциите му на финансиращ орган.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП) Агенция по заетостта (АЗ)

2.2.2. Насърчаване на работодателите да наемат регистрирани безработни лица - самотни родители и/или майки с деца до три годишна възраст (чл. 53 от ЗНЗ) – национален обхват.

Целта на мярката е насърчаване на заетостта на самотни родители и/или майки с деца до три годишна възраст по чл. 53 от ЗНЗ. Очакваният резултат е подобряване на достъпа до заетост на родители с деца до 3 год. възраст.

При планирани 413 лица, през 2012г. по чл. 53 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 381 лица.

За насърчаване на заетостта на самотни родители и майки с деца до 3 г., при планирани 725 093 лева от Държавния бюджет за 413 лица, през 2012 г. са изразходвани 521 140 лв. за 381 лица.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

2.2.3. Насърчаване на работодателите да разкриват работни места за наемане на майки с деца от 3 до 5-годишна възраст (чл. 53а от ЗНЗ) – национален обхват

През 2012г. по чл. 53а от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 329 лица в т.ч. обучение 1 лице, за които са изразходвани от държавния бюджет 466612 лв. Целта на мярката е подобряване на до заетост на родители с деца от 3 до 5 год. възраст.

За насърчаване на работодателите да разкриват работни места за наемане на майки с деца от 3 до 5-годишна възраст, при планирани 653 894 лева за 343 лица от Държавния бюджет, през 2012 г. са изразходвани 466 612 лв. за 329 лица.

2.3. Значително намаляване на броя на абортите и извънбрачните раждания на деца, неприпознати от бащата

2.4. Превенция и лечение на инфекции на репродуктивните органи и ограничаване на риска от разпространение на ХИВ/СПИН в страната

Министерство на отбраната на Р България (МОРБ)

2.4.1. Извършване на профилактичен скрининг за рак на гърдата и остеопороза на жените - военнотруженици и цивилни служители от Министерството на отбраната, Българска армия и структурите на подчинение на министъра на отбраната (национален обхват).

Целта на мярката е профилактика и скрининг на социално значими болести на жените-служители в армията. Очакваните резултати са свързани с: Профилактика и превенция на репродуктивното здраве; Профилактика и превенция на социално-значими заболявания; Превенция на ранната смъртност сред жените; Намаляване на заболяемостта, инвалидизацията и смъртността сред жените.

Министерство на здравеопазването (МЗ)

2.4.2. Изпълнение на националната програма за превенция и контрол на ХИВ и СПИН - 2008-2015 г.

Основните цели на Националната програма за превенция и контрол на ХИВ и сексуално предавани инфекции (СПИ) (2008-2015) са превенцията на репродуктивното здраве на населението; разширяване на обхвата на превенцията с оглед недопускане на епидемия от ХИВ и подобряване на качеството на живот на хората, живеещи с ХИВ. Всяка година от държавния бюджет се отделят средства за безплатна диагностика и лечение на всички лица, болни от СПИН и туберкулоза, независимо от техния здравно- и социално-осигурителен статус и гарантира сигурността на всяка единица дарена кръв. В изпълнение на дейностите по програмата и в резултат на предоставяните услуги се регистрира:

- Задържане на ниското ниво на болестност от ХИВ в страната - под 1% през 2012 г.;

- Задържане на ниското на болестност от ХИВ сред младите хора на възраст 15-24 г. - под 1% през 2012 г.

За постигане на целите на националната програма по ХИВ и СПИ допринася изпълнението на BUL-202-G01-H-00 Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”, финансирана от Глобалния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария.

През 2012 година беше надграден управленския, административния и изпълнителския капацитет за превенция на ХИВ в здравния, социалния и неправителствения сектор на национално и общинско ниво чрез:

- Функциониране на 28 пилотни функционални звена за превенция и контрол на СПИН, туберкулоза и сексуално предавани инфекции към РЗИ;

- Изграждане и функциониране на девет местни обществени комитети по СПИН - Варна, Пловдив, Стара Загора, Видин, Плевен, Бургас, Пазарджик и Благоевград. В комитетите участват ключовите заинтересовани страни на местно ниво - община, неправителствени организации, регионални лечебни и здравни заведения, местни структури на държавната администрация и други;

- Обучени 1 535 лица, ангажирани в дейности по превенция на ХИВ/СПИН, вкл. специалисти от здравния, социалния и образователния сектор, държавна и общинска администрация, както и млади хора-доброволци, координатори на проекти и сътрудници на терен;

- Сключени над 50 договора за изпълнение на дейности по превенция и контрол на ХИВ/СПИН сред най-рисковите групи в 21 общини на територията на Република България.

Дейностите по промоция на здраве и превенция на ХИВ и сексуално предавани инфекции сред младите хора в риск и сред най-уязвимите групи (инжекционно употребяващи наркотици, проституиращи жени и мъже, лица от ромски общности в риск, лица, лишени от свобода, мъже, които правят секс с мъже) се изпълняват като:

- Функционират 9 нископрагови центъра за инжекционно употребяващи наркотици в Благоевград, Бургас, Варна, Пловдив, София, Перник, Плевен, Кюстендил и Русе;

- Функционират 6 здравно-социални центъра, базирани в ромската общност в Бургас, Варна, Видин, Пазарджик, Сливен, Стара Загора и Пловдив;

- Функционират 7 дневни центъра за предоставяне на услуги на проституиращи в Бургас, Варна, Пловдив, Русе, Сандански, Ловеч, и Стара Загора;

- Функционира мрежа от 18 младежки клуба за обучение на връстници от връстници, поддържани от неправителствени организации за работа сред деца и млади хора в риск;

- Поддържа се функционирането на 17 мобилни медицински кабинета (ММК) към неправителствени организации за достигане до представителите на уязвимите групи и предоставяне на услуги за превенция на ХИВ и намаляване на рисковите практики. През юни 2012 г. бяха предоставени 7 ММК на РЗИ в областите – Благоевград, Видин, Добрич, Пловдив, Русе, Стара Загора, Хасково за съвместно използване с неправителствени организации работещи по Програмата;

- Със средства от Глобалния фонд се подкрепя функционирането на 3 нископрагови метадонови програми за инжекционно употребяващи наркотици в Пловдив, Пазарджик и София, като общият брой на лицата, които са на лечение в трите метадонови програми към 31.12.2012 г. е 286;

- Подкрепени от Министерство на здравеопазването и сключени над 60 договора с неправителствени организации, под-получатели на средства (НПО) и подписани възлагателни заповеди към 28 Регионални здравни инспекции (РЗИ), Националния център по заразни и паразитни болести (НЦЗПБ), както и лечебни заведения за наблюдение, контрол и лечение на хората, живеещи с ХИВ/СПИН (ХЖХС).

- Достигнати с нископрагови здравни и социални услуги са 43 411 лица от уязвимите групи - инжекционно употребяващи наркотици, проституиращи, лишени от свобода, лица от ромска общност, мъже които правят секс с мъже, деца в институции от общо 21 общини-областни центрове в страната.

Регулярно се осигуряват съвременна диагностика, антиретровирусна (АРВ) терапия, мониторинг на терапията, лечение за опортюнистични инфекции за хората живеещи с ХИВ/СПИН чрез:

- Децентрализиране на антиретровирусната терапия и разкриване на 5 сектора за лечение на пациенти с ХИВ в София, Варна, Пловдив, Плевен и Стара Загора;

- към 31.12.2012 г. са регистрирани за проследяване в секторите за лечение на пациенти с ХИВ - 818 лица с ХИВ, от които 539 лица, живеещи с ХИВ/СПИН получават антиретровирусна терапия, осигурена със средства от бюджета на Министерство на здравеопазването;

- Функциониране на 4 кабинета за психо-социална подкрепа за хората живеещи с ХИВ/СПИН, техните близки и партньори - два в София и по един във Варна и Пловдив.

Укрепена беше националната система за епидемиологичен надзор, мониторинг и оценка на ХИВ/СПИН и СПИ, изпълнение на ефективна политика за изследване за ХИВ и сексуално предавани инфекции и промоция на доброволното консултиране и изследване за ХИВ като:

- Продължава функционирането на национално звено към НЦЗПБ и 12 регионални звена за второ поколение епидемиологичен надзор на ХИВ към РЗИ в градовете: Благоевград, Бургас, Варна, Пазарджик, Плевен, Пловдив, Русе, Стара Загора, София, Видин, Хасково и Ямбол. През 2012 г. проучвания за интегриран биологичен и поведенчески надзор на ХИВ сред групите в най-висок риск се провеждат в пет области, а оперативно проучване с цел картографиране и определяне размера на групите в най-голям риск от ХИВ инфекция се провежда в седем области;

- Поддържа се изградената мрежа от 19 кабинета за безплатно и анонимно консултиране и изследване за СПИН (КАБКИС). Консултантите от КАБКИС работят по определен график и във всички затвори в страната, където предоставят услуги за консултиране и изследване за ХИВ, разпространение на презервативи и образователни материали за безопасен секс;

- Повишаване броя на лицата от групите в най-висок риск, които получават услуги за доброволно консултиране и изследване за ХИВ и научават своя резултат - общо 110 470 лица са получили консултиране и изследване за ХИВ и са узнали своя резултат от които - 51 987 чрез услугите предоставяни от 19 КАБКИС (към 13 РЗИ, НЦЗПБ и 3 НПО/ММК), 19 705 чрез неправителствените организации и 38 778 от други медицински специалисти, обучени за целта.

В периода 01.01.-31.12.2012 г. по Националната програма за превенция и контрол на ХИВ и сексуално предавани инфекции (2008-2015 г.) и Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН” са постигнати следните **резултати по ключови индикатори:**

1. Намаляване на заболяемостта от ХИВ сред общото население - под 1 %;

2. Намаляване на заболяемостта от ХИВ сред млади хора на възраст 15-24 г. - под 1 %;

3. Подобряване на достъпа до услуги - поддържа се изградената мрежа от 19 кабинета за безплатно и анонимно консултиране и изследване за СПИН (КАБКИС), мрежа от 10 НПО, които предоставят услуги за превенция на ХИВ сред инжекционно употребяващи наркотици; мрежа от 10 НПО, които предоставят услуги за превенция на ХИВ в ромска общност; мрежа от 9 НПО, които предоставят услуги за превенция на ХИВ сред проституиращи жени и мъже; мрежа от 5 НПО, които предоставят услуги за

превенция на ХИВ сред мъже, които правят секс с мъже и мрежа от 18 младежки клуба за обучение на връстници от връстници, поддържани от НПО за работа сред деца и млади хора в риск;

4. Брой обучени специалисти за превенция и контрол на ХИВ и СПИН – през 2012 г. са обучени общо 1 535 лица, ангажирани в дейности по превенция на ХИВ/СПИН, вкл. специалисти от здравния, социалния, и образователния сектор, държавна и общинска администрация, както и млади хора-доброволци, координатори на проекти и сътрудници на терен;

5. Брой доставчици на услуги за превенция на ХИВ, които са финансово подкрепени (РЗИ, НПО, общини, болници и други) - през 2012 г., МЗ в качеството си на Главен получател сключи над 60 договора с НПО под-получатели на средства и подписани възлагателни заповеди към 28 РЗИ, НЦЗПБ, лечебни заведения за лечение, контрол и наблюдение на ХЖХС и 18 сключени споразумения за сътрудничество с 18 общини на територията на България.

6. Брой функциониращи Кабинети за анонимно и безплатно консултиране и изследване за СПИН - през 2012 г. в България работят 19 Кабинета за анонимно и безплатно консултиране и изследване за ХИВ/СПИН (КАБКИС) на територията на 15 общини (София, Пловдив, Бургас, Варна, Плевен, Благоевград, В. Търново, Стара Загора, Русе, Пазарджик, Перник, Добрич, Видин, Враца и Хасково). Освен съществуващите КАБКИС, финансово се подкрепя и функционирането на 17 мобилни кабинета към НПО и РЗИ.

Първият КАБКИС е открит през 2003 г. като резултат от единната и целенасочена политика по предоставяне на услуги за анонимно, доброволно и безплатно консултиране и изследване за ХИВ/СПИН. В КАБКИС, освен изследвания за ХИВ със съвременни диагностични тестове, се предлагат и изследвания за хепатит В, С и сифилис.

7. Брой функциониращи сектори за лечение на СПИН - в страната през 2012 г. функционират 5 сектора за проследяване и лечение на ХЖХИВ в градовете: София, Пловдив, Варна, Плевен и Стара Загора.

8. Брой центрове в общността за предоставяне на нископрагови здравни и социални услуги - през 2012 г. по Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН” продължават да функционират:

- 9 нископрагови центъра за инжекционно употребяващи наркотици в Благоевград, Бургас, Варна, Пловдив, София, Перник, Плевен, Кюстендил и Русе;
- 6 здравно-социални центъра, базирани в ромска общност в Бургас, Варна, Видин, Пазарджик, Сливен, Стара Загора и Пловдив;
- 7 дневни центъра за предоставяне на услуги на проституиращи в Бургас, Варна, Пловдив, Русе, Сандански, Ловеч, и Стара Загора;
- 18 младежки клуба за обучение на връстници от връстници, поддържани от неправителствени организации за работа сред деца и млади хора в риск.

9. Брой лица от уязвимите групи достигнати с нископрагови здравни и социални услуги - общо през 2012 г. 43 411 лица от уязвимите групи - инжекционно употребяващи наркотици, проституиращи, лишени от свобода, лица от ромска общност, мъже които правят секс с мъже, деца в институции са достигнати с нископрагови здравни и социални услуги в 21 общини-областни центрове в страната.

10. Брой лица, получили консултиране и изследване за ХИВ и узнали резултата си - общо 110 470 лица са получили консултиране и изследване за ХИВ и са узнали своя резултат, от които - 51 987 чрез услугите предоставяни от 19 КАБКИС (към 13 РЗИ, НЦЗПБ и 3 НПО/ММК), 19 705 чрез неправителствените организации и 38 778 от други медицински специалисти, обучени за целта.

11. Брой ХИВ-позитивни лица, регистрирани за проследяване и обхванати с медицинско обслужване в секторите за лечение на пациенти с ХИВ/СПИН - общо 818 лица с ХИВ са регистрирани за проследяване в секторите за лечение на пациенти с ХИВ към 31.12.2012 г.

12. Брой пациенти с ХИВ/СПИН, които получават АРВ терапия - към 31.12.2012 г. общо 539 лица, живеещи с ХИВ/СПИН получават антиретровирусна терапия, осигурена със средства от бюджета на Министерство на здравеопазването.

Националната програма за превенция и контрол на ХИВ и СПИН – 2008-2015 г. е финансирана от държавния бюджет и кофинансирана от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария основно за дейности по превенция на разпространението на ХИВ сред рисковите групи.

Български Червен Кръст (БЧК)

2.4.3. Разработване на обучителни модули и реализиране на кампании сред различни възрастови групи по проблеми, свързани с репродуктивното здраве и превенция на сексуално-рисковото поведение (национален обхват).

Целта на мярката е разработване на обучителни модули и реализиране на информационни кампании сред различни възрастови групи по проблеми, свързани с репродуктивното здраве и превенция на сексуално-рисковото поведение; подготовка на доброволци-обучители; прилагане на метод «връстници обучават връстници»; провеждане на викторини и състезания.

Постигнатите резултати са свързани с: превенция на репродуктивните заболявания и сексуално-рисково поведение; подобряване на достъпа до здравна информация; създаване на устойчиви връзки с училища; подобряване на сътрудничеството с други НПО и др.

Значима роля в здравно-просветните дейности заема промотирането на безопасно сексуално поведение и подобряването на репродуктивното здраве на младите хора в България, като това продължава да бъде една от най-привлекателните дейности за доброволците на БМЧК, със значителен принос за набирането, мотивирането и задържането им в организацията. За сериозния интерес на доброволците свидетелстват и цифрите за проведените от тях обучителни сесии по метода „връстници обучават връстници” и броят на обучените ученици – над 300 сесии по темата, чрез които са достигнати повече от 6 800 ученици в цялата страна. Доброволците на организацията са изключително инициативни и изобретателни в планирането и реализирането на АНТИ-СПИН кампании, които са сред най-многобройните през годината, свързани с дати като 14-ти февруари (Ден на Св. Валентин), Международния ден за съпричастност със засегнатите от HIV/СПИН (всяка трета неделя на м. май) и 1 декември (Световен ден за борба с HIV/СПИН).

Проведени са над 300 информационни сесии по темата за репродуктивното здраве и превенция на сексуално-рисковото поведение с включване на повече от 6800 ученици в цялата страна. Разходите са от бюджета на БЧК.

Български Червен Кръст (БЧК)

2.4.4. Разширяване на обхвата на програмите и провеждане на обучения на доброволци в сферата на репродуктивното здраве, превенцията на сексуално-рисковото поведение и полово предаваните инфекции.

Значимо постижение през настоящата година бе въвеждането на обучителен модул по сексуално и репродуктивно здраве в обучителната програма на БМЧК. Модулът обединява най-добрите практики на БМЧК в сферата на здравната просвета и поставя акцент не само върху здравните, но и върху социалните аспекти на рисковото поведение. С въвеждането на този обучителен модул БМЧК си поставя амбициозната цел да предаде на своите доброволци, а посредством тях и на техните връстници в училищата, познания по широк кръг проблеми като ХИВ/СПИН, полово-предавани инфекции и рисково сексуално поведение, зависимости, здравословното хранене и здравословен начин на живот през призмата на социалните и здравните последици от тях за репродуктивното здраве на човека. Пилотирането на настоящия обучителен модул се състоя на „Академия за доброволци 2012“, която представлява най-значимото обучително събитие за организацията през изминалата година и е форум, на който присъстват най-изявените доброволци на БМЧК от всички 28 области на страната. По време на лятната Академия за национални обучители по сексуално и репродуктивно здраве бяха обучени доброволци от 16 областни организации на БЧК, които вече активно провеждат сесии в училища в страната. Следваща крачка в процеса на утвърждаване на модула ще бъде разработването на наръчник за обучители по сексуално и репродуктивно здраве по метода връстници обучават връстници.

Български Червен Кръст (БЧК)

2.4.5. Провеждане на информационни кампании за борба със стигмата върху хора, живеещи с HIV/СПИН (национален обхват).

Целта на мярката е провеждане на обучения и организиране на информационни кампании, подготовка на доброволци-обучители по темата; прилагане на метод «връстници обучават връстници».

Резултатът е подобряване на достъпа до здравна информация; създаване на устойчиви връзки с училища; подобряване на сътрудничеството с други НПО.

Постигнатите резултати са свързани с: превенция на репродуктивните заболявания и сексуално-рисково поведение; подобряване на достъпа до здравна информация; създаване на устойчиви връзки с училища; подобряване на сътрудничеството с други НПО и др.

През последните няколко години дейностите са посветени не само на информирането на младите хора и обществеността за начините за предпазване от инфектиране с HIV и отхвърляне на основните заблуди по отношение на предаването на вируса, но и на промотирането на анонимното и безплатно консултиране и изследване за HIV, и във все по-голяма степен на борбата със стигмата и дискриминацията към хората, живеещи с HIV/СПИН. Затова и мотото на последната кампания на организацията бе „Прегръдката не убива, дискриминацията - да“. С тази кампания БМЧК се опита по оригинален и атрактивен начин да привлече вниманието на младите хора и да елиминира дискриминацията и нетолерантното отношение към инфектираните с ХИВ. Доброволците ни обединиха усилията си и в интернет пространството като на 1 декември много от тях смениха своите статуси в социалните мрежи в подкрепа на посланието на кампанията.

Традиционните ни кампании се осъществяват със съдействието и подкрепата на множество партньори, като Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“ към Министерството на здравеопазването, Регионалните здравни инспекции, общините по места, учители и директори на училища, множество неправителствени организации.

Български Червен Кръст (БЧК)

2.4.6. Популяризиране и промотиране на местата за тестване за HIV/СПИН и стимулиране на редовни профилактични прегледи (национален обхват).

Всички тези кампании, с големия брой достигнати млади хора (**над 80 000 за изминалата година**), ентусиазират и мотивират доброволците, като ги провокират да бъдат още по-смели и иновативни в търсенето на атрактивни и интерактивни начини за информиране на младите хора и изграждането на знания, умения и нагласи за отговорно сексуално поведение.

Предвид на увеличаващия се брой на младите хора, страдащи от репродуктивни проблеми, и на големия интерес както от доброволците, така и от младежите, това е тема, в която БМЧК следва да инвестира ресурси и усилия в бъдеще.

Размерът на изразходваните средства през 2012 г. е, както следва за:

- Анти-СПИН кампания – **2175 лв.**
- Национален обучителен лагер „Академия за доброволци“ – **26 273,43 лв.**

Описание на предоставените услуги или създадени реални продукти в полза на населението през 2012 г.

Намаляването на здравната уязвимост на децата и младите хора е един от ключовите акценти в мисията и стратегията за развитие на БМЧК. През годините БМЧК се утвърди като водеща младежка организация, активно работеща за популяризирането на здравословния начин на живот и редуциране на рисковите за здравето фактори. **През изминалата 2012 г., чрез превантивните си кампании, БМЧК е достигнал до почти 100 000 души**, което представлява значителен скок в сравнение с предходната година. Сериозен принос за този растеж имат и иницирираните от нашите доброволци паралелни онлайн кампании, както и по-ефективното използване на социалните мрежи за разпространение на ключовите послания.

И през изминалата година БМЧК продължи да осъществява здравно-образователни програми в училищата и да провежда традиционните си акции като част от кампаниите за превенция, целящи да информират и провокират интереса на младите хора към рисковете за здравето им. Здравно-просветните дейности на БМЧК през отчетния период се фокусираха върху информационни кампании, лекции, тематични срещи, конкурси, викторини, дискусии, организирани по повод световно-здравни дни и международни дати, обучения на доброволци и регулярни лекции в училища за деца и младежи.

Постигнати резултати за населението и преките бенефициенти

През изминалата 2012 г., **чрез превантивните си кампании, БМЧК е достигнал до почти 100 000 души**, което представлява значителен скок в сравнение с предходната година. За сериозния интерес на доброволците свидетелстват и цифрите за проведените от тях обучителни сесии по метода „връстници обучават връстници“ и броят на обучените ученици – над 300 сесии по темата, чрез които са достигнати повече от 6 800 ученици в цялата страна.

Всички тези кампании, с големия брой достигнати млади хора (**над 80 000 за изминалата година**), ентусиазират и мотивират доброволците, като ги провокират да бъдат още по-смели и иновативни в търсенето на атрактивни и интерактивни начини за информиране на младите хора и изграждането на знания, умения и нагласи за отговорно сексуално поведение.

Географски обхват на въздействие – всички области на страната.

НАПРАВЛЕНИЕ 3. ПОДОБРЯВАНЕ НА ОБЩАТА ДЕМОГРАФСКА ИНФОРМИРАНост И СЕКСУАЛНО-РЕПРОДУКТИВНА КУЛТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО.

3.1. Повишаване на демографската информираност и сексуално-репродуктивна култура на населението

Вж. проекти и мерки на Българска Червен Кръст (БЧК) в другите части на Отчета.

НАПРАВЛЕНИЕ 4. ПОДОБРЯВАНЕ НА ОБЩОТО ЗДРАВΟΣЛОВНО СЪСТОЯНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И НАМАЛЯВАНЕ НА ОБЩАТА, ПРЕЖДЕВРЕМЕННАТА, ДЕТСКАТА И МАЙЧИНАТА СМЪРТНОСТ.

4.1. Подобряване на стандарта и качеството на живот

Министерство на отбраната на Р България (МОРБ)

4.1.1. Изпълнение на мероприятия по осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд в структурите на Министерство на отбраната (национален обхват).

Целта на мярката е провеждане на мероприятия по осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд, трудови злоупотреби, и професионални заболявания; подпомагане на лица от ведомството в тежко здравословно и материално положение.

Резултатите са свързани със създаване на благоприятни и безопасни условия на труд и подобряване на общото здравословно състояние.

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.1.2. Изпълнение на програма „Профилактика на незаразните болести” (национален обхват).

Целта на мярката е провеждане на кампании, масови мероприятия, обучения – курсове, семинари, лекции, видеоинформации; издаване и разпространение на здравно-информационни материали и др.

Резултатите са свързани с повишаване на здравната информираност на населението.

Основни дейности, реализирани по програмата са:

4.1.2.1. Дейности свързани с утвърждаване на здравословен модел на хранене.

През 2012 г. от РЗИ са реализирани разнообразни дейности за популяризиране на здравословното хранене сред различни възрастови групи от населението, чрез организиране на кампании по места за отбелязване на Европейският ден за борба със затлъстяването - 19 май, Световната седмица на кърменето - 01.08 до 07.08 август, и Националната седмица за борба със затлъстяването през м. ноември. През 2012 г. от РЗИ са проведени 42 семинари и курсове с 1 528 участници на тема „здравословно хранене”. Организиран и проведен са 34 масови прояви с 10 528 участници.

Извършени са две тематични проверки от РЗИ: във връзка с контрол по изпълнение изискванията на Наредба № 37/2009 г. за здравословно хранене на учениците, както и на Наредба № 6/2011 г. за здравословно хранене на децата на възраст от 3 до 7 години в детски заведения. При констатиране неизпълнения на нормативните изисквания са издадени предписания.

През 2012 г. е изготвен проект на Наредба за здравословно хранене на децата на възраст от 0 до 3 години в детските заведения и детските кухни. Наредба № 2 от 07.03.2013 г. за здравословно хранене на децата на възраст от 0 до 3 години в детските заведения и детските кухни е обнародвана в ДВ, бр. 28 от 19.03.2013 г. и влиза в сила от 01.09.2013 г.

Изискванията на тази наредба се прилагат за организираното хранене в детски ясли, домове за медико-социални грижи за деца и дневни центрове и центрове за настаняване от семеен тип, в които се предоставят социални услуги в общността на деца на възраст от 0 до 3 години по смисъла на чл. 36, ал. 2, т. 5 и т. 7, буква „а” от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане (ДВ, бр. 133 от 1998 г.).

За оценка на ефективността на профилактиката с йодирана сол, в изпълнение на ПМС № 148/2010 г. за изменение и допълнение на Наредба за изискванията към състава и характеристиките на солта за хранителни цели (обн., ДВ, бр. 11/2001 г.) е осъществено проучване на въздействието на йодираната сол върху йоддефицитните заболявания и нарушения чрез изследвания сред рискови групи от населението (деца и бременни жени). Проучването е извършено в 10 области с ендемично разпространение на йоден дефицит (Благоевград, Габрово, Кърджали, Кюстендил, Пазарджик, Перник, Сливен, Смолян, София град и Софийска област) и в 2 области без йоден дефицит – Плевен и Русе, като контролна група. Вzeti са проби урина за изследване екскрецията на йод с урината, както и проби сол (за съдържание на калиев йодат) от домакинствата на включените в проучването 800 лица (400 деца на възраст 6-10 години, 250 бременни жени във II-ри и III-ти триместър на бременността и 150 жени в детеродна възраст). Предстои анализ на взетите проби и изготвяне на доклад за резултатите от проучването. Проучването е финансирано от бюджета на МЗ – 81 780 лв.

4.1.2.2. Дейности насочени към предотвратяване употребата на тютюн и тютюневи изделия.

През 2012 г. от РЗИ са реализирани следните обучителни дейности свързани с темата за тютюнопушенето, като рисков фактор за редица заболявания: проведени са 51 семинари и курсове с общо 1235 участници. Организирани и проведени са общо 109 масови прояви с 23 192 участници.

През отчетния период са проведени три национални кампании за отказ от тютюнопушене: отбелязване на Световния ден без тютюн на 31 май и на Международния ден без тютюнопушене на 15 ноември 2012 г. от всички регионални здравни инспекции (РЗИ) в страната, както и от МЗ в столицата. За популяризиране дейността на Консултативните кабинети за отказ от тютюнопушене (ККОТ) е проведена кампания с име: „Първите седем години на Консултативните кабинети за отказ от тютюнопушене” с участието на всички 28 РЗИ в страната.

Реализирани са четири конкурса за ограничаване на тютюнопушенето в страната: 1. Международен конкурс за детска рисунка: „Не на цигарите”; 2. Национален ученически конкурс „Проектът на нашия клас - за живот без тютюн 4” (за учебната 2011/2012 г.); през м. септември 2012 г. стартира Национален ученически конкурс „Проектът на нашия клас - за живот без тютюн 5” (за учебната 2012/2013 г.); 3. Национален конкурс „Най-здрав бивш пушач”; 4. Национален конкурс „Най-изобретателен здравен инспектор на Министерството на здравеопазването”.

През отчетния период функционират Национална линия за отказ от тютюнопушене 0700 10 323 и интернет страница на Националната програма за ограничаване на тютюнопушенето 2007-2010 г. www.aznepusha.bg;

С изменение на Закона за здравето през 2012 г. е въведена пълна забрана за тютюнопушене в закритите обществени места и на някои открити обществени места, с цел осигуряване на среда без тютюнев дим и предпазване здравето на непушачите.

4.1.2.3. Национална програма за профилактика на оралните заболявания при деца от 0 – 18 г. (2009-2014 г.), приета с Протокол №15 от заседание на МС на 16.04.2009 г.

С активното участие на Българския зъболекарски съюз през 2011 г. и 2012 г. са организирани редица дейности за повишаване нивото на информираност сред населението, като основни целеви групи са децата, учениците, родителите, учителите и бременните жени.

Организирани и проведени са кръгли маси в 23 областни центрове и населени места с участието на представители от общините, РЗИ, Регионалните инспекторати по образование, Районните колегии на БЗС, директори на училища и детски градини, представители на неправителствени организации.

Проведени са здравни беседи по профилактика на оралните заболявания в училища и детски градини в 28-те области на България по предварително утвърден тематичен план. Ежегодно се провежда Годишен форум, насочен към профилактика и лечение на оралните заболявания и популяризиране на програмата.

Разработени, издадени и разпространени са информационни и обучителни материали за профилактика на кариеса чрез здравословно хранене, профилактика на кариеса чрез силанизирани на първите постоянни дъвкателни зъби, правилна устна хигиена и съвети насочени към родителите и децата от различни възрастови групи. През 2012 г. са издадени два вида дипляни, в тираж по 20 000 от всеки вид, два вида постери (плакати) в тираж 18 000 и един видеофилм.

От 2011 г. стартира процедура по силанизиране (запечатване) на дълбоки фисури и ямки на първите постоянни дъвкателни зъби, в над 200 кабинета в цялата страна. Обхванати са 16 982 деца от 5 до 9 годишна възраст, броя на силанизираните зъби е 57 565. През 2012 г. са силанизирани зъбите на 14 620 деца на възраст от 6 до 8 години, общият брой на силанизираните зъби е 49 757, а изпълнители са 346 лекари по дентална медицина. Обхванати са деца и в отдалечени от областните центрове населени места.

Средствата необходими за реализиране на дейностите по Национална програма за профилактика на оралните заболявания при деца от 0 – 18 г. се осигуряват от бюджета на МЗ. Изразходваните за 2012 г. средства са - 1 359 032 лв., а за 2013 г. са предвидени – 1 800 000 лв.

4.1.2.4. По Национална програма за действие по околна среда и здраве (2008-2013): за повишаване квалификацията на кадрите, работещи по проблема околна среда и здраве, през м. ноември е проведен семинар с участието на експерти от МЗ и представители от 28-те РЗИ, от Националния център по общественото здраве и анализи (НЦОЗА) и Националния център по радиобиология и радиационна защита (НЦРРЗ).

Изготвено е проектно предложение „Създаване на информационна система за обектите, източници на нейонизиращи лъчения“, за финансиране по Норвежкия финансов механизъм; през м. април 2012 г. МЗ участва като съорганизатор на „Национална спортна панорама 2012“. Събитието предостави възможност за

популяризиране на темите за здравословен начин на живот, промоция на здраве и профилактика на заболявания, свързани с рискови фактори и влиянието на околната среда върху здравето. Част от дейностите са свързани с информиране и консултиране на участниците в събитието по теми, които имат отношение към опазване на детското здраве, превенция на детския травматизъм при спортуване и игра и осигуряване на безопасност за децата, като участници в пътното движение.

Изготвен е План за действие на Министерство на здравеопазването за намаляване на жертвите и пострадалите по пътищата и за предпазване на служителите на МЗ от пътнотранспортни произшествия в изпълнение на Решение № 946 от 22.12.2011 г. на Министерския съвет.

4.1.2.5. Основни дейности, реализирани по Здравната стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етническите малцинства.

През 2012 г. от РЗИ са проведени редица здравно информационни дейности и разяснителни кампании за значението на профилактичните прегледи и ваксиниране на населението със задължителните имунизации по Националния имунизационен календар и по теми, свързани с вредата от най-разпространените рискови фактори и предимствата на здравословния начин на живот. Проведени са 235 обучения на над 7 000 лица; 2 389 беседи и лекции, като са обхванати над 6 000 лица; 190 прожекции на филми и видеоклипове; раздадени са 22 000 здравно-информационни материали.

През 2012 г. в девет области на страната са проведени общо 11 502 прегледа и изследвания с предоставените по проект по Програма PHARE 2004 мобилни кабинети. При над 2 608 лица са диагностицирани заболявания или са установени отклонения в лабораторните изследвания. Те са насочени към допълнителни диагностични уточнения и лечение в съответните лечебни заведения.

Извършени са общо 1 273 имунизации на деца с непълнен имунизационен статус в областите Враца, Добрич, Монтана, Сливен и Софийска област и 2 390 профилактични прегледи на деца от областите Бургас, Сливен, Софийска област и Шумен, диагностицирани са 656 заболявания. С четирите мобилни гинекологични кабинета са извършени 2 666 прегледа в областите Бургас, Сливен, Софийска област и Шумен и са диагностицирани 365 заболявания. С двата подвижни мамографа (за ранно откриване рака на млечната жлеза) са извършени общо 1 085 изследвания в областите Монтана и Ямбол, като са диагностицирани 330 заболявания. С двата подвижни флуорографа (за ранно откриване и своевременно лечение на туберкулозата) са извършени 1 086 изследвания в областите Монтана и Сливен, диагностицирани са 234 заболявания. С трите подвижни ехографа са извършени 1 584 изследвания в областите Добрич, Пазарджик и Софийска област, диагностицирани са 494 заболявания. С трите подвижни клинични лаборатории са извършени 1 641 изследвания в областите Добрич, Пазарджик и Софийска област и са диагностицирани 529 заболявания.

В изпълнение на целите, заложи в Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020) в направление „Здравеопазване“, Националната мрежа на здравните медиатори и Националният съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, с подкрепата на МЗ, организира мобилни медицински пунктове за извършване на медицински прегледи и обхващане с имунизации на деца с непълнен имунизационен статус. Кампанията се проведе в периода 15.11.2012 г. – 10.12.2012 г. в областите Бургас, Варна, Враца, Добрич, Монтана, Пазарджик, Перник, Пловдив, Разград, Русе, Сливен, Софийска област, София - град, Шумен и Ямбол с наличните мобилни кабинети за обща практика, педиатричните кабинети и кабинет за акушерогинекологични прегледи. Извършените от 15-те РЗИ прегледи и изследвания са общо 1 988, а имунизациите са 157.

Изразходваните за 2012 г. финансови средства са 270 000 лв.

4.1.2.6. Дейности в рамките на изпълнение на програмата „Здрави деца в здрави семейства” – детска компонента на програма СИНДИ:

От 7-те демонстрационни зони (Велико Търново, Русе, Стара Загора, Габрово, Ловеч, Добрич и Кърджали) са осъществени редица интервенционни дейности. Проведени са 29 семинари и курсове с 514 участници, 190 лекции и дискусии с 4 721 участници, организирани и проведени са общо 24 масови прояви с 4 571 участници. Основните теми, по които са проведени обучителните дейности са свързани с ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот - тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска двигателна активност, наркомании и употреба на алкохол.

От НЦОЗА са разработени и издадени два методични материала/ръководства за медицинските специалисти от здравните кабинети в училищата: „Здрави деца в здрави семейства, програма СИНДИ, София, 2012. Кърджали, Стара Загора” и Сборник Рецепти за ученически столове и бюфети.

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.1.3. Изпълнение на програма „Надзор на заразните болести”.

Основна цел на програмата е осигуряване и разпределение ваксини за изпълнение на Имунизационния календар на България, както и предпазване здравето на нацията от заразни болести, чието разпространение може да предизвика епидемии, в хода на боледуването могат да възникнат временни или трайни усложнения, заболяването да предизвика смърт и да има значителни здравно-икономически и социални последици за обществото. Постигането на целта се осъществява чрез надзор на заразните болести, включително и ваксинапрофилактика.

Търсеният резултат е: постигане и поддържане на обхват с основните имунизации над 90%.

МЗ осигурява необходимите видове и количества ваксини за всички подлежащи на задължителни имунизации и реимунизации по Имунизационния календар на Република България, независимо от здравноосигурителният им статус и предоставянето им чрез Регионалните здравни инспекции на общопрактикуващи лекари и лечебни заведения с родилни отделения. От изключително важно значение е постигане и поддържане на национално ниво на над 90 % обхват с основни имунизации на подлежащите деца.

През 2012 г. МЗ своевременно осигури всички необходими видове и количества ваксини за провеждане на задължителни имунизации и реимунизации и техническите средства, за което са изразходвани средства в размер на **37 076 665 лв.** Доставените на централно ниво ваксини регулярно се предоставяха на РЗИ по предварително изготвени разпределения, съобразени с плана и нуждите на лечебните заведения, извършващи задължителни имунизации.

Постигнатият през годината имунизационен обхват на национално ниво с основните имунизации при деца, отразен в проценти и съпоставен с предходните две години е представен в табличен вид:

Таблица: Постигнат имунизационен обхват на национално ниво на основните имунизации при децата, 2012 г.

Година	БЦЖ - новородени	Хепатит Б - трети прием	Дифтерия, тетанус, коклюш, полиомиелит, хемофилус инфлуенце тип Б - трети прием	Пневмококова ваксина - трети прием	Морбили, паротит, рубеола - първи прием
2010	97,8	95,0	95,6	68,6	96,5
2011	97,7	96	95,2	93,6	94,5
2012	97,0	95,4	95,3	93,5	93,7

Източник: НЦОЗА

Във връзка с приетия Закон за бюджета на Националната здравноосигурителна каса за 2013 г. и настъпилите промени в Закона за здравето и Закона за здравното осигуряване от 01.04.2013 г. ваксините за задължителни имунизации и реимунизации по Имунизационния календар ще се осигуряват от НЗОК.

За осигуряване на всички необходими видове и количества ваксини за провеждане на задължителни имунизации и реимунизации и техническите средства, са изразходвани средства в размер на 37 076 665 лв. от бюджета на НЗОК.

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.1.4. Изпълнение на Национална програма за превенция и контрол на туберкулоза (2012-2015).

Основната цел на Националната програма за превенция и контрол на туберкулозата в Република България за периода 2012-2015 г. е да се намали трансмисията на туберкулозната инфекция и ограничи развитието на лекарствена резистентност. Групите в риск, към които са насочени дейностите в програмата, са: лица лишени от свобода; ромска общност; лица с наркотична зависимост; лица с алкохолна зависимост; бежанци и лица, търсещи убежище; мигранти; деца на улицата и млади хора в риск; хора, живеещи с ХИВ/СПИН. Със средства по националната програма за превенция и контрол на туберкулозата в България се осигуряват ежегодно средства за закупуване на диагностикуми и консумативи за микроскопска и културелна диагностика на туберкулозата, тестване за лекарствена чувствителност и генетични изследвания за туберкулоза, за нуждите на Националната референтна лаборатория по туберкулоза към НЦЗПБ и на микробиологичните лаборатории в специализираните лечебни заведения.

В изпълнение на дейностите по програмата през 2012 г. и в резултат на предоставяните услуги се регистрира:

- Намаляване на заболяемостта от туберкулоза от 40.1 на 100 000 през 2005 г. на 26.6 на 100 000 през 2012 г. по данни на Националния център за обществено здраве и анализи;

- Запазване на висок процент на успех от лечението на новооткритите случаи с белодробна туберкулоза с положително микроскопско и/или културелно изследване е 86 % 802/932) за пациентите, регистрирани през 2011 г.;

- Задържане на висок брой на обхванатите контактни на болните с туберкулоза - 8 719 лица през 2012 г.

За постигане на целите на националната програма по туберкулоза допринася изпълнението на две програми по туберкулоза с външно финансиране от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария. Министерство на здравеопазването е Главен получател на безвъзмездна помощ № BUL-607-G02-T по Програма „Подобряване на контрола на туберкулозата в България” и безвъзмездна помощ № BUL-809-G03-T по Програма „Укрепване на националната програма по туберкулоза в България”.

Укрепени бяха инфраструктурата, управлението и координацията на институциите, ангажирани с контрола на туберкулозата в страната чрез:

- Сключване на договори с 28 областни DOTS мениджъри за координиране контрола на туберкулозата на областно ниво;

- Сключване на договори с 29 областни лечебни заведения за контрол на туберкулозата, с предоставяне на един автомобил за всяко едно от тях за осъществяване на пряко наблюдение на лечението в продължителната фаза на болните с туберкулоза и насочване на контактните им;

- През 2012 г. приключиха ремонтите на: сектора за лечение на туберкулоза в МБАЛ - Добрич АД, туберкулозния сектор на ПФО и преустройство на микробиологична лаборатория в МБАЛ „Д-р Никола Василиев” АД - гр. Кюстендил, отделението за лечение на психично болни мъже и жени с активна форма на туберкулоза в ДПБ Карвуна, помещения в СБАЛББ – Габрово ЕООД за създаване на сектор за болни с множествена лекарствена резистентност, отделение по белодробни болести и фтизиатрия във СБАЛЛС – Ловеч, детско отделение МДР в СБАЛББ „Св. София” – София, Национална референтна лаборатория по туберкулоза гр. София. Приключиха дейностите по проектиране, доставка и монтаж на вентилационна система за лабораторията в СБАЛББ „Св. София” – гр. София и в лабораторията в УМБАЛ „Д-р Георги Странски” ЕАД – гр. Плевен.

- Определени са 94 медицински сестри за пряко наблюдение на лечението в продължителната фаза на болните с туберкулоза и насочване на контактните им, от областните лечебни заведения за контрол на туберкулозата;

Беше реализиран адекватен епидемиологичен надзор, своевременна диагностика и ефективно лечение на туберкулозата чрез:

- Поддържане на Национален регистър на пациентите с туберкулоза, чрез който се събират индивидуални данни за пациентите с туберкулоза, в съответствие с препоръките на Световната здравна организация (СЗО) и изискванията на Европейския център за превенция и контрол на заболяванията (ECDC). Изпращане на данните за регистрираните през 2011 г. пациенти с туберкулоза и изхода от лечението на регистрираните преди 1 година, на ECDC и Регионалния офис на СЗО за Европа.

- Предоставяне на безплатни средства за диагностика, лекарства за лечение на всички болни с туберкулоза и лекарства за профилактика на лицата с латентна туберкулозна инфекция; осигуряване на противотуберкулозни лекарствени продукти от първи ред за всички пациенти с туберкулоза;

- Повишаване броя на обхванатите контактни на болните с туберкулоза - 8 692 лица през 2012 г.

- През 2012 г. бяха проведени 4 национални кампании под мотото „Седмица на Отворени врати” във всички 28 административни области в страната, като са обхванати 11 994 лица, от които 7 578 са консултирани и прегледани от лекар. Диагностицирани са 176 лица с активна туберкулоза и 335 лица са насочени за химиопрофилактика

- Успешно функциониране на сектора за лечение на пациенти с мултирезистентна туберкулоза към „СБАЛББ – Габрово” ЕООД. През 2012 г. стартира трета кохорта от 60 пациенти с MDR-TB (мултилекарствена резистентност) като към 31.12.2012 г. са включени 41 пациенти, а останали предстои да бъдат включени на лечение до края на годината

Бяха предприети мерки за ограничаване на трансмисията на туберкулозата в местата за лишаване от свобода, сред лицата от ромска общност и уязвимите групи от населението чрез:

- Засилване на активното издирване на случаи с туберкулоза сред една от най-рисковите групи в местата за лишаване от свобода благодарение на доброто сътрудничество между Министерство на здравеопазването и Министерство на правосъдието и съответно между регионалните лечебни заведения по туберкулоза;

- Успешно функциониране на 15 самостоятелни стаи за вземане на бронхиален секрет за изследване – по една в 13-те затвора и в 2-те болници за лечение на лица лишени от свобода в София и Ловеч, изградени със средства от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария;

- През 2012 г. общо 6 463 лица, лишени от свобода са били скринирани за туберкулоза чрез анкета, проба на тест на Манту или рентгенологично изследване. От тях 971 са получили микроскопско изследване;

- Сключване над 50 договори с неправителствени организации, които работят с рисковите групи за ограничаване на разпространението на туберкулоза във всичките 28 административни области;

- Обхващане на 23 661 лица от уязвимите групи (*лица, инжекционно употребяващи наркотици; лица с алкохолна зависимост; ромска общност; деца на улицата; млади хора в риск; мигранти; бежанци и лица, търсещи убежище*) чрез скрининг на риска от туберкулозна инфекция в резултат на съвместните дейности на лечебните заведения за диагностика и лечение на туберкулоза и неправителствените организации, които работят в 28-те области на страната. От тях 9 947 лица са получили медицинско изследване чрез микроскопско изследване, рентгенологичен преглед и туберкулинов кожен тест.

В периода 01.01.-31.12.2012 г. в изпълнение на дейностите по Националната програма за превенция и контрол на туберкулоза в България и Програмите за туберкулоза, финансирани от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария са постигнати следните **резултати по ключови индикатори:**

1. Намаляване на заболяемостта от туберкулоза – налице е намаляване на заболяемостта от туберкулоза от 40.1 на 100 000 през 2005 г. на 26,6 на 100 000 през 2012 г. по данни на Националния център по общественото здраве и анализи.

2. Задържане на относителния дял на успешно лекуваните новооткрити случаи с белодробна туберкулоза с микроскопско и/или културелно изследване е 86 % - запазване на висок процент на успех от лечението на новооткритите случаи с белодробна туберкулоза с положително микроскопско и/или културелно изследване – 86% (802/932) за пациенти, регистрирани през 2011 г.

за пациентите, регистрирани през 2010 г.

3. Брой обхванати контактни лица с химиопрофилактика - задържане на висок броя на обхванатите контактни на болните с туберкулоза на 8 719 лица през 2012 г.

4. Брой лица от групите във висок риск обхванати със скрининг за риска от туберкулоза - обхващане на 23 661 лица от уязвимите групи (*лица, инжекционно употребяващи наркотици; лица с алкохолна зависимост; ромска общност; деца на*

улицата; млади хора в риск; мигранти; бежанци и лица, търсещи убежище) чрез скрининг на риска от туберкулозна инфекция в резултат на съвместните дейности на лечебните заведения за диагностика и лечение на туберкулоза и неправителствените организации, които работят в 28-те области на страната.

5. Брой и процент лица от групите във висок риск обхванати със скрининг за риска от туберкулоза, които получават медицински преглед чрез микроскопско изследване, рентгенологичен преглед и туберкулинов кожен тест - през 2012 г. общо 9 947 лица от групите във висок риск са получили медицинско изследване за туберкулоза чрез микроскопско изследване, рентгенологичен преглед и туберкулинов кожен тест.

Националната програма за превенция и контрол на туберкулоза 2012 – 2015 г. се финансира от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария за дейности, за които държавният бюджет е недостатъчен

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.1.5. Изпълнение на програма „Намаляване търсенето на наркотици”

Основна цел на програмата е предотвратяване възникването на заболявания, свързани с употребата на наркотични вещества.

За постигането и е необходимо да се ограничи въвличането на нови хора в злоупотребата с наркотици, намаляване на злоупотребата с наркотични вещества, подобряване на достъпа до програми за лечение и психосоциална рехабилитация, намаляване на здравните и социални щети от употребата на наркотични вещества, изграждане и развитие на национална публична информационна система по проблемите, свързани със злоупотребата с наркотични вещества.

1. Провеждане на националната политиката в областта на наркотиците на национална и местно ниво:

За провеждане на националната политиката в областта на наркотиците, на местно ниво са изградени 27 Общински съвети по наркотични вещества (ОбСНВ) в общините, които са центрове на области и 27 Превантивни информационни центрове (ПИЦ) към тях. ПИЦ са функционален елемент на съветите по наркотичните вещества за осъществяване на превантивни дейности и програми, за събиране и разпространение на информация на местно ниво, за осъществяване на общинските програми и стратегии.

За 2012 г. общо в 27-те ПИЦ, в областта на превенцията са разработени 27 превантивни проекта. Проведени са 23 кампании, издадени са 28 000 броя информационни материали (флаери, брошури, плакати, бюлетини, сборници и др.), наръчници (за млади хора, родители, учители и специалисти).

2. Изпълнение на стратегическите дейности от Плана за действие на Националната стратегия за борба с наркотиците (2009-20013 г.):

а) дейности по превенция: през месец октомври 2012 година се проведе Шеста национална среща по проблемите на употребата и злоупотребата с наркотични вещества, организирана от секретариата на Националния съвет по наркотични вещества (НСНВ) и Националния център по наркомании (НЦН), с участието на представители от ОбСНВ и ПИЦ; за разработване и изпълнение на програми за превенция на употребата на наркотици на местно ниво, са осигурени финансови средства в размер на 48 600 лв. за 27-те ОбСНВ и ПИЦ към тях.

б) развитие на система за лечение и психосоциална рехабилитация на употребяващите наркотични вещества:

- функционира мрежа от 31 програми за лечение с агонисти и агонисти-антагонисти на лица, зависими към опиоиди. Програмите са разкрити в 14 общини, с 5 171 броя лечебни места;

- експерти от НЦН изготвиха „Алгоритъм при насочване към лечение или към служби за подкрепа на деца и юноши, злоупотребяващи или зависими към психоактивни вещества”;

- психосоциалната рехабилитация и ресоциализация на лица зависими към наркотични вещества се осъществява в 9 програми, като общият брой преминали през 2012 г. в рехабилитационните програми е 492 човека, а общият брой на завършили програмите е 278 човека.

За улесняване на достъпа на пациентите и техните семейства до професионална помощ и актуална информация, към НЦН функционират Консултативен център и Безплатна линия за консултации и насочване по въпросите на зависимостта към наркотични вещества и алкохол.

През 2012 г. са консултирани 924 лица, от тях: 204 лица са получили консултация и са насочени от Консултативния център към НЦН и 720 лица, които са потърсили консултация от Безплатната телефонна линия (235 от лицата са под 18 години). Дейността на Консултативния център и Безплатната телефонна линия към НЦН се финансират със средства по Плана за действие на Националната стратегия за борба с наркотиците през 2012 г.

През 2012 г. със средства по Плана за действие на Националната стратегия за борба с наркотиците е финансирана и дейността на Националната информационна линия за наркотиците и алкохол – 0888 991 866 към Асоциация за рехабилитация на зависими „Солидарност”, която осъществява консултации по телефон, онлайн консултации и чат сесии. Екипът на линията към „Солидарност” поддържа и ежесечно актуализира информацията на сайта www.drugsinfo-bg.org относно различни видове психоактивни вещества, рубриката „Къде да потърсим помощ” и други.

3. В областта на лечение на зависимостите през 2012г. са приети следните нормативни документи:

- Наредба за изменение на Наредба № 24/2004 г. за утвърждаване на медицински стандарт „Психиатрия”;

- Наредба № 2/2012 г. за условията и реда за осъществяване на програми за лечение с агонисти и агонисти-антагонисти на лица зависими към опиоиди;

- Изготвен е проект на Наредба за условията и реда за осъществяване на програми за превенция на употребата на наркотични вещества.

4. Създаден е Експертен съвет по лечение на зависимости, като консултативно звено към министъра на здравеопазването със следните функции – обсъждане и даване на становища по:

- основните насоки и приоритети в областта на лечение на зависимости;

- проекти на стандарти за добра практика в лечението на зависимости и по предложения за промени в действащите стандарти за добра практика в лечението на зависимости;

- проекти на нормативни актове в областта на лечението на зависимости;

- нови методи и програми за лечение.

- предложения за включване на нови лекарствени продукти, съдържащи наркотични вещества (опиеви агонисти и агонист-антагонисти), в списъка на използваните за лечение на зависимости в програми за лечение с агонисти и агонист-антагонисти;

- включване в лечебни програми на лица, които не отговарят на критериите, посочени в стандартите за добра практика в лечението на зависимости;

- клинични, професионални, етични въпроси и въпроси, свързани с прилагането на стандартите за добра практика в лечението на зависимости.

В изпълнение на програмата „Намаляване търсенето на наркотици”, от средствата за изпълнение на Националната стратегия за борба с наркотиците (2009-2013г.) са изразходени 293 416 лв.

Министерство на вътрешните работи (МВР)

4.1.6. Разработване на механизъм за прилагане на Националната стратегия за превенция на престъпността 2012 – 2020 г. приета от МС на 25.05.2012 г. и годишен план за нейното изпълнение (национален обхват).

Целта на мярката е да бъде създаден координиращ орган; да бъдат подписани споразумения с партньори; да бъдат разработени програми и проведени операции.

Търсеният резултат е укрепване на институционалната система за координиране на политиките по превенция на престъпността; намаляване относителния дял на детската престъпност в страната; ограничаване разпространението на наркотици, домашно насилие, трафик на хора.

Министерство на вътрешните работи (МВР)

4.1.7. Ограничаване на пътно-транспортния травматизъм (национален обхват)

Мярката е насочена към провеждане на превантивни кампании; засилване на контролната дейност с автоматизирани технически средства

Очакваните резултати са свързани с повишаване информираността на гражданите, привличане на вниманието им към проблема и спазване на Закона за движение по пътищата; постигане на трайна тенденция за намаляване на загиналите и ранените по пътищата; намаляване на общата и преждевременна смъртност; намаляване на трайната инвалидизация.

Мярката е финансирана чрез Национален фонд „Безопасност на движението”.

Министерство на вътрешните работи (МВР)

4.1.8. Превантивна дейност за защита на населението от пожари, бедствия и други извънредни ситуации чрез развитие и утвърждаване на доброволните формирования (национален обхват).

Целта на мярката е да бъде създадена нормативна уредба, информационна среда и да бъдат популяризирани на мерките.

Резултатите са свързани с повишаване подготовката и информираността на населението за поведение и прилагане на необходимите защитни мерки при пожари, бедствия и извънредни ситуации; намаляване на общата и преждевременна смъртност и трайната инвалидизация.

Мярката е финансирана чрез Държавния бюджет.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.9. Профилактични прегледи на лица от 0 до 18 г. възраст, извършени от изпълнител на ПИМП (национален обхват).

Целта на мярката е изпълнение на програмата „Детско здравеопазване“ от изпълнители на ПИМП съгласно Приложение №13 към НРД за МД за 2012 г.

Резултатите са: предоставяне на здравни услуги; подобряване на достъпа до

здравни услуги за децата; здравна профилактика; здравна превенция; намаляване на заболяемостта.

За профилактични прегледи на лица от 0 до 18 г. възраст, при планирани 16 450 668 лв. през 2012 г. са изразходвани 16 305 624 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.10 Имунизации на деца от 0 до 18 години (в т.ч. Манту), извършени от изпълнител на ПИМП (национален обхват).

Целта е изпълнение на програма „Детско здравеопазване“ от изпълнители на ПИМП съгласно Приложение №13 към НРД за МД за 2012 г.

Резултатите са: предоставяне на здравни услуги; подобряване на достъпа до здравни услуги за децата; здравна профилактика; здравна превенция; намаляване на заболяемостта.

За Имунизации на деца от 0 до 18 години (в т.ч. Манту) при планирани 4 530 389 лв. По бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани: 4 462 580 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.11. Прегледи по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ с едно или повече заболявания, извършени от изпълнители на ПИМП (национален обхват).

По мярката общопрактикуващият лекар от лечебно заведение за ПИМП провежда диспансеризация на ЗЗОЛ по Наредба №40 от 2004 г., Наредба №39 от 2004г. за заболяванията, подлежащи на диспансеризация от ОПЛ съгласно приложение №9 „Пакет дейности и изследвания на ЗЗОЛ по МКБ, диспансеризирани от ОПЛ“ към НРД за МД за 2012 г.).

Резултатите са свързани с: предоставяне на здравни услуги и подобряване на здравния статус; подобряване на достъпа до здравни услуги на хронично болни; стабилизиране на здравето и удължаване на живота на хронично болни.

За прегледи по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ с едно или повече заболявания, при планирани 29 127 254 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 27 315 144 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.12. Профилактични прегледи на ЗЗОЛ над 18 г., извършени от изпълнител на ПИМП (национален обхват).

Всяко ЗЗОЛ един път годишно подлежи на профилактичен преглед, който се извършва от ОПЛ съгласно Приложение №13 към НРД за МД за 2012 г. В рамките на мярката се формират рискови групи и се извършват профилактични прегледи на ЗЗОЛ над 18 г. от рискови групи: 1. Сърдечно-съдови заболявания; 2. Захарен диабет; 3. Злокачествени новообразувания.

Резултатите са: предоставяне на здравни услуги; подобряване на достъпа до здравни услуги и на здравния статус на населението; профилактика и превенция на социално значими заболявания; удължаване на живота в добро здраве; намаляване на общата и преждевременната смъртност.

За профилактични прегледи на ЗЗОЛ над 18 г., при заложили 17 623 337 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 18 761 944 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.13. Имунизации на лица над 18 години, извършени от изпълнител на ПИМП (национален обхват).

В съответствие с приложение № 1 към чл. 1 на Постановление № 366 на МС от 27.12.2011 г. за приемане на обемите, цените и методиките за остойностяване и за заплащане на медицинската помощ по чл. 55, ал. 2, т. 2 от Закона за здравното осигуряване, НЗОК заплаща задължителните имунизации и реимунизации, съгласно Имунизационния календар на Република България от Наредба № 15 от 2005 г. за имунизациите (изм. и доп. бр. 57 от 24.07.2009 г., в сила от 1.01.2010 г.) на министерство на здравеопазването, в съответствие с които е изготвено и Приложение № 3 към НРД 2012 за медицинските дейности „Първични медицински документи“.

Резултатите са свързани с: предоставяне на здравни услуги и подобряване на здравния статус; профилактика и превенция на социално значими заболявания; удължаване на живота в добро здраве; намаляване на общата и преждевременната смъртност.

За имунизации на лица над 18 години, при планирани 1 080 000 лв. по бюджета на НЗОК, изразходваните през 2012 г. средства са в размер на 1 012 328 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.14. Първични прегледи на ЗЗОЛ, извършени от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Специализирана извънболнична медицинска помощ се оказва на ЗЗОЛ, на които е издадено „Медицинско направление за консултация или провеждане на съвместно лечение“ (бл. МЗ-НЗОК №3) от лекар, работещ в лечебно заведение за извънболнична медицинска помощ.

Резултатът е в предоставяне на здравни услуги; подобряване на достъпа до здравни услуги и здравния статус; профилактика и превенция на социално значими заболявания; удължаване на живота в добро здраве; намаляване на общата и преждевременната смъртност.

За първични прегледи на ЗЗОЛ, при планирани 98 401 661 лв., през 2012 г. са изразходвани 103 301 996 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.15. Първични прегледи на ЗЗОЛ от 0 до 18 г. при специалист с придобита специалност по „Педиатрия“ и/или с придобитата профилна специалност по детски болести, насочен от общопрактикуващ лекар по повод остри състояния (национален обхват).

Специализирана извънболнична медицинска помощ се оказва на ЗЗОЛ, на които е издадено „Медицинско направление за консултация или провеждане на съвместно лечение“ (бл. МЗ-НЗОК №3) от лекар, работещ в лечебно заведение за извънболнична медицинска помощ.

Резултатите са свързани с предоставяне на здравни услуги; подобряване на

достъпа до здравни услуги на деца и подобряване на здравния статус на децата; профилактика и превенция на социално значими заболявания.

За първични прегледи на ЗЗОЛ от 0 до 18 г. при специалист с придобита специалност по „Педиатрия”, при планирани 11 458 799 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 12 289 453 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.16. Първични прегледи при специалисти („Хирургия”, „Ортопедия и травматология”), изпълняващи хирургични процедури (национален обхват).

Специализирана извънболнична медицинска помощ се оказва на ЗЗОЛ, на които е издадено „Медицинско направление за консултация или провеждане на съвместно лечение“ (бл. МЗ-НЗОК №3) от лекар, работещ в лечебно заведение за извънболнична медицинска помощ.

Резултатите са свързани с предоставяне на здравни услуги; подобряване на достъпа до здравни услуги на населението; подобряване на здравния статус; профилактика и превенция на трайна инвалидизация.

За първични прегледи при специалисти („Хирургия”, „Ортопедия и травматология”), изпълняващи хирургични процедури”, при планирани 3 190 645 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 3 301 434 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.17. Първични специализирани прегледи по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ, извършени от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Лекари от лечебните заведения за СИМП провеждат диспансеризация на ЗЗОЛ по Наредба №40 от 2004 г. и Наредба № 39 от 2004 г. за заболяванията, подлежащи на диспансеризация от специалист съгласно приложение №14 „Пакет дейности и изследвания на ЗЗОЛ по МКБ, диспансеризирани от лекар специалист“ към НРД за МД за 2012 г.

Резултатите са свързани с предоставяне на здравни услуги; подобряване на достъпа до здравни услуги на населението и здравния статус; лечение на хронични заболявания; профилактика и превенция на трайна инвалидизация.

За първични специализирани прегледи по диспансерно наблюдение, изпълняващи хирургични процедури”, при планирани 1 307 436 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 1 149 064 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.18. Вторични прегледи на ЗЗОЛ, извършени от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Срокът за извършване на вторични прегледи от лекар специалист е до 30 календарни дни от датата на извършване на първичния преглед.
Индикатори за резултат -

Резултатите са свързани с Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа и здравния статус; Профилактика и превенция на социално значими

заболявания; Удължаване на живота в добро здраве; Намаляване на общата и преждевременната смъртност.

За вторични преглед, при планирани 21 053 447 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 21 976 803 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.19. Вторични прегледи на ЗЗОЛ от 0 до 18 г. при специалист с придобита специалност по „Педиатрия” и/или с придобита профилна специалност по детски болести, насочен от общопрактикуващ лекар по повод остри състояния (национален обхват).

Срокът за извършване на вторични прегледи от лекар специалист е до 30 календарни дни от датата на извършване на първичния преглед.

Резултатите са свързани с Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до здравни услуги на деца; Профилактика и превенция на социално значими заболявания.

За вторични прегледи от 0 до 18 г. при специалист с придобита специалност по „Педиатрия”, при планирани 4 521 482 лв. по бюджета на НЗОК, през 2012 г. са изразходвани 4 892 886 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.20. Вторични прегледи при специалисти („Хирургия”, „Ортопедия и травматология”), изпълняващи, хирургични процедури (национален обхват).

Продукт - Срокът за извършване на вторични прегледи от лекар специалист е до 30 календарни дни от датата на извършване на първичния преглед.

Резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до здравни услуги на населението; Профилактика и превенция на трайна инвалидизация.

Планирани за 2012 г. по бюджета на НЗОК 1 545 810 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.21. Специализиран преглед по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ, извършен от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Продукти - Лекари от лечебните заведения за СИМП провеждат диспансеризация на ЗЗОЛ по Наредба №40 от 2004 г. и Наредба № 39 от 2004 г. за заболяванията, подлежащи на диспансеризация от специалист съгласно приложение №14 „Пакет дейности и изследвания на ЗЗОЛ по МКБ, диспансеризирани от лекар специалист“ към НРД за МД за 2012 г.

Резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до здравни услуги на хронично болни; Стабилизиране на здравето и удължаване на живота на хронично болни.

Ресурси - ресурси – 8 706 303 лв. при планирани 8 469 306 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.22. Профилактични прегледи на ЗЗОЛ до 18 г. от лекар-специалист с придобита специалност по „Педиатрия” (национален обхват).

Продукти - Изпълнение на програма „Детско здравеопазване“ от изпълнители на СИМП съгласно Приложение №15 към НРД за МД за 2012 г.

Резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до здравни услуги на деца; Профилактика и превенция на социално значими заболявания.

Ресурси – 334 773 лв. при планирани 307 188 лв. по бюджета на НЗОК.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.23. Профилактични прегледи на ЗЗОЛ над 18 г. от рискови групи, извършени от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Продукти - Дейности на лекари специалисти при профилактика на рискови групи на ЗЗОЛ над 18 години съгласно Приложение №15 към НРД за МД за 2012 г.

Резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до здравни услуги на населението; Профилактика и превенция на рискови заболявания.

Ресурси – 6 489 лв. при планирани 7 029 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.24. Дейност по медицинска експертиза, извършена от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Продукти - Лечебните заведения, сключили договор за оказване на медицинска помощ с НЗОК, осъществяват дейностите и водят документация, свързани с медицинската експертиза на работоспособността, при условията и по реда на ЗЗ, Наредбата за медицинската експертиза, Наредба №40 от 2004 г., Правилника за устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза и на регионалните картотеки на медицинските експертизи и НРД.

Резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до здравни услуги на населението; Констатиране на степента на работоспособност; Установяване на възможности за удължаване на трудовия живот и мобилност на пазара на труда.

Ресурси – 4 127 820 лв. при планирани 3 889 835 лв. По бюджета на НЗОК.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.25. Високоспециализирани медицински дейности, извършени от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Продукт - Лечебно заведение за СИМП може да кандидатства и за извършване на високоспециализирани медицински дейности по специалности, посочени в Наредба №40 от 2004г., само в случай, че кандидатства и за специализираните медицински дейности, включени в основния пакет по съответната специалност, с изключение на високоспециализираните дейности по пакет „Анестезиология и интензивно лечение“.

Резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Подобряване на достъпа до високоспециализирани здравни услуги на населението.

Ресурси – 11 441 379 лв. при планирани 9 247 542 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.26. Дейност по специализиран пакет физикална и рехабилитационна медицина, извършена от изпълнител на СИМП (национален обхват).

Индикатори за продукти - В извънболничната помощ НЗОК заплаща общомедицински и специализирани медицински дейности съгласно основен пакет „Физикална и рехабилитационна медицина” – лечение с физикални фактори и кинезитерапевтични техники. Специализираната извънболнична медицинска помощ, съгласно основен пакет „Физикална и рехабилитационна медицина”, се заплаща за реализиран физиотерапевтичен курс на лечение. За физиотерапевтичен курс на лечение на определено заболяване се приема комплексно лечение, включващо преглед на лекаря специалист по „Физикална и рехабилитационна медицина“ с оценка на обективното състояние на пациента с назначен общ брой процедури до 20 в курс от група 1 и/или 2, или 3 по преценка на лекаря специалист, промените на лечението за даденото лице, както заключителен преглед с оценка на резултатите от проведеното лечение.

Индикатори за резултат - Подобряване на достъпа и здравния статус; Предоставяне на здравни услуги; Стабилизиране на здравето и удължаване на живота в добро здраве; Подобряване на качеството на живот.

Ресурси – 9 729 853 лв. при планирани 9 179 000 лв.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.27. (нова) Сума за неблагоприятни условия, изплатена на изпълнители на първична извънболнична медицинска помощ (ПИМП) (национален обхват).

Продукти - Изпълнителите на ПИМП имат право на заплащане за работа на практики в населени места с неблагоприятни условия, когато населеното място, в което е регистриран адресът на лечебното заведение, отговаря на критериите, обуславящи го като неблагоприятно.

Резултат - Подобряване на достъпа до медицинска помощ и здравния статус

Ресурси – 4 069 681 лв. по бюджета на НЗОК.

Национална здравноосигурителна каса (НЗОК)

4.1.28. (нова) Сума за неблагоприятни условия, изплатена на изпълнители на първична извънболнична дентална помощ (ПИДП) (национален обхват).

Продукти - Изпълнителите на ПИДП имат право на допълнително заплащане, когато населеното място, в което е разкрита амбулаторията им е определено като неблагоприятно при наличие едновременно на следните условия :

1. Обслужваните здравноосигурени лица са с настоящ адрес в населеното място, включено в списъка с неблагоприятни населени места;
2. Дейността, за която допълнително се заплаща, се извършва в амбулатория, разкрита в населеното място, включено в списъка с неблагоприятни населени места.

Индикатори за резултат - Подобряване на достъпа до дентална помощ и здравния статус

Ресурси – 360 238 лв. по бюджета на НЗОК.

Национално здравноосигурителна каса, НЗОК

Обща характеристика на предоставяните услуги за населението

1. Извънболнична медицинска помощ (национален обхват).

Защитата на интересите на задължително здравноосигурените лица и опазването на правата им като пациенти са водещи в дейността на Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) от самото ѝ създаване.

Основна цел на НЗОК е да осигурява и гарантира свободен и равнопоставен достъп на задължително здравно осигурените лица до медицинска помощ чрез определен по вид, обхват и обем пакет от здравни дейности, както и свободен избор на изпълнител, сключил договор с районна здравноосигурителна каса.

Наредбата за достъпа на здравноосигурените лица до лечебните заведения за извънболнична и болнична помощ урежда условията и реда за осъществяване правото на свободен избор и лечение от лекар в лечебни заведения за първична извънболнична помощ от лицата, както и достъпа до специализираната извънболнична и болнична помощ на лицата, които са задължително осигурени по Закона за здравното осигуряване.

Националният рамков договор създава условия за гарантиране и упражняване на правата на ЗЗОЛ в съответствие с действащото законодателство в Република България. Съгласно чл. 45 от Закона за здравното осигуряване (обн. ДВ, бр. 70 от 19.06.1998 г.)

Правата и задълженията по оказване на медицинска и дентална помощ се осъществява в рамките на чл. 55 от ЗЗО и са предмет на Националния рамков договор (НРД), която е гарант за упражняване правата на ЗЗОЛ в съответствие с действащото законодателство.

От особена важност е, че всички ЗЗОЛ имат равни права и достъп при получаване и на извънболнична, и на болнична помощ, независимо от тяхната раса, етническа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние. Предвидено е право на достъп до някои клинични пътеки дори на здравнонеосигурени лица, както например клиничните пътеки, свързани с раждане. Тези права са регламентирани в Наредбата за достъпа на здравноосигурените лица до лечебните заведения за извънболнична и болнична помощ.

Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) заплаща за оказване на определени видове медицинска помощ от общопрактикуващи лекари и специалисти от извънболничната медицинска помощ, която се определя като основен пакет, гарантиран от бюджета на НЗОК и се регламентира с наредба на министъра на здравеопазването.

Здравноосигурените лица в Република България имат право да получават медицинска помощ в обхвата на основния пакет от здравни дейности, гарантиран от бюджета на Националната здравноосигурителна каса (НЗОК), съгласно Наредба №40 от 24.11.2004 г. на Министерство на здравеопазването.

Профилактичните прегледи на здравноосигурените лица се извършват в съответствие с Наредба №39 от 16.11.2004 г. на МЗ за профилактичните прегледи и диспансеризацията и Наредба №40 от 24.11.2004 г. на МЗ за определяне на основния пакет от здравни дейности, гарантиран от бюджета на НЗОК.

В съответствие с горесцитираните наредби, един път годишно на здравноосигурените лица се провежда профилактичен преглед от общопрактикуващия лекар. Профилактичният преглед е насочен към ранно откриване на заболявания. Той се извършва от общопрактикуващ лекар (ОПЛ) с необходимия обем дейности и изследвания и при формиране в определена рискова група (определя се рискът да се развият сърдечно-съдови заболявания, злокачествени заболявания или захарен диабет), на здравноосигурените лица се провеждат необходимите изследвания и/или консултации със специалист по профила на заболяването за уточняване на диагнозата и определяне на лечението. В съответствие с цитираното приложение, всеки ОПЛ е длъжен да поставя на общодостъпно място в лечебното заведение за първична извънболнична медицинска помощ информация относно вида и честотата на профилактичните прегледи и изследвания, на които подлежат лицата над 18 години.

Лекарите специалисти по педиатрия и акушерство и гинекология провеждат дейности за профилактика на ЗЗОЛ от рискови групи по съответните програми –

„Детско здравеопазване“ и „Майчино здравеопазване“ насочени към ранно откриване на заболявания.

Личният лекар при необходимост от специализирана извънболнична помощ при заболявания и проблеми, изискващи специализирани диагностични дейности, при оценка на здравословното състояние на записаните в регистъра му здравноосигурени лица издава медицинско направление за консултация или за провеждане на съвместно лечение със лекар специалист, направление за медико-диагностични изследвания и направление за високоспециализирани дейности.

Задължително здравноосигурените лица, избрали ОПЛ, не заплащат за оказаната медицинска помощ извън потребителската такса по чл. 37, ал. 1 ЗЗО. Таксата не се заплаща от категориите лица по чл. 37, ал. 3 ЗЗО, както и от лица с определени заболявания.

Дейности в първичната извънболнична медицинска помощ, които НЗОК заплаща:
Дейност по програма „Детско здравеопазване“ съгласно Приложение №15 от НРД за медицинските дейности за 2012 г.

Профилактични прегледи за лица от 0 до 1 година
Профилактични прегледи за лица от 1 до 2 години
Профилактични прегледи за лица от 2 до 7 години
Профилактични прегледи за лица от 7 до 18 години
Имунизации на деца от 0 до 18 години (в т.ч. Манту)

Дейност по програма „Майчино здравеопазване“ съгласно Приложение №15 от НРД за медицинските дейности за 2012 г.

Преглед по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ с едно или повече заболявания
Профилактични прегледи на ЗЗОЛ над 18 г.
Имунизации на лица над 18 години

Инцидентни посещения на ЗЗОЛ от други здравни райони

Здравноосигуреното лице може да избере лечебно заведение за специализирана извънболнична помощ, сключило договор с НЗОК, на територията на цялата страна, като представи „Медицинско направление за консултация или за провеждане на съвместно лечение“ (бл. МЗ-НЗОК №3). Правото на избор не може да бъде ограничавано по географски и/или административни основания (чл. 4 от Закона за здравното осигуряване).

Задължително здравноосигурените лица имат права и задължения съгласно действащото законодателство в Република България.

Националната здравноосигурителна каса заплаща допълнително на изпълнители на първична извънболнична медицинска помощ за работа в населени места - център на практики с неблагоприятни условия на работа.

Списъкът на населени места - център на практики с неблагоприятни условия на работа се определя при отчитане на следните критерии:

- отдалеченост на практиката от други лечебни заведения;
- трудна достъпност (пресечена местност, лоши пътища);
- разпръснатост на практиката (амбулатория, обслужваща две или повече населени места);
- обслужван контингент;
- екологично замърсен район.

Общопрактикуващият лекар от лечебно заведение за ПИМП провежда диспансеризация на ЗЗОЛ по Наредба №40 от 2004 г., Наредба №39 от 2004 г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията (Наредба №39 от 2004 г.) за заболяванията, подлежащи на диспансеризация от ОПЛ съгласно приложение №9 „Пакет дейности и изследвания

на ЗЗОЛ по МКБ, диспансеризирани от ОПЛ“. Задължително здравноосигуреното лице се диспансеризира само с неговото изрично съгласие.

Дейности в специализираната извънболнична медицинска помощ, които НЗОК заплаща:

- първични прегледи на ЗЗОЛ, вторични прегледи на ЗЗОЛ, съобразно състоянието на пациента.
- първични прегледи на ЗЗОЛ от 0 до 18 г. при специалист с придобита специалност по „Педиатрия“ и/или с придобита профилна специалност по детски болести, насочен от общопрактикуващ лекар по повод остри състояния
- първични прегледи при специалисти („Хирургия“, „Ортопедия и травматология“), изпълняващи хирургични процедури
- първични профилактични прегледи по програма „Майчино здравеопазване“
- профилактични прегледи по програма „Майчино здравеопазване“
- първични специализирани прегледи по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ
- вторични прегледи на ЗЗОЛ от 0 до 18 г. при специалист с придобита специалност по „Педиатрия“ и/или с придобита профилна специалност по детски болести, насочен от общопрактикуващ лекар по повод остри състояния
- вторични прегледи при специалисти („Хирургия“, „Ортопедия и травматология“), изпълняващи хирургични процедури
- специализиран преглед по диспансерно наблюдение на ЗЗОЛ
- профилактични прегледи на ЗЗОЛ до 18 г. от лекар-специалист с придобита специалност „Педиатрия“
- профилактични прегледи на ЗЗОЛ над 18 г от рискови групи:
 1. Сърдечно-съдови заболявания.
 2. Захарен диабет.
 3. Злокачествени новообразувания.

Дейност по медицинска експертиза, която НЗОК заплаща

Високоспециализирани медицински дейности по видове и цени, определени по реда на чл.55д от ЗЗО – съгласно наредба №40 на МЗ

Медико-диагностични изследвания, които НЗОК заплаща:

- специализирани изследвания - съгласно наредба №40 на МЗ
- високоспециализирани медико-диагностични изследвания

2. Дентална помощ (национален обхват).

Националната здравноосигурителна каса заплаща допълнително на изпълнители на първична извънболнична дентална помощ (ПИДП) за отчетени дейности при работа в населени места - практики с неблагоприятни условия на работа.

Населените места - практики с неблагоприятни условия на работа на изпълнители на дентална помощ се определят при отчитане на следните критерии:

1. отдалеченост на практиката:

а) на не по-малко от 20 (двадесет) километра от друго лечебно заведение за ПИДП, съгласно Пътна карта на РБългария и Наредба №14/01.04.2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони - за населени места с надморска височина под 1 000 м.;

б) независимо от разстоянието от друго лечебно заведение за ПИДП съгласно Наредба №14/01.04.2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони - за населени места с надморска височина 1 000 м. и над 1 000 м.);

2. трудна достъпност (пресечена местност, лоши пътища, високопланински условия) съгласно Пътна карта на РБългария и Наредба №14/01.04.2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони;

3. екологично замърсен район.

При работа в населени места с неблагоприятни условия, НЗОК заплаща и за дейности извършени в подвижни структури на лечебни заведения, когато те се извършват непрекъснато в едно и също населено място не по-малко от 3 месеца. При работа в подвижни структури лечебното заведение представя график и маршрут на подвижните структури.

Задължително здравноосигурените лица могат свободно да осъществяват или променят избора си на лекар по дентална медицина за всяка от договорените дейности през срока на действие на Националния рамков договор. Лекарите по дентална медицина, поставят на видно място в амбулаторията списък с информация относно пакетите, обемите и стойностите на договорените дейности, за които НЗОК заплаща.

Всяко задължително здравноосигурено лице (ЗЗОЛ), потърсило дентална помощ, има право да получи следния обем дейности, диференцирано по възрастови групи:

1. при ЗЗОЛ до 18-годишна възраст:

а) обстоен преглед веднъж за съответната календарна година и допълнителен преглед за бременни;

б) до четири лечебни дейности за съответната календарна година, като в тях се включват до две лечения на пулпит или периодонтит на постоянен зъб;

2. при ЗЗОЛ над 18-годишна възраст:

а) обстоен преглед веднъж за съответната календарна година и допълнителен преглед за бременни;

б) до две лечебни дейности за съответната календарна година.

Всяко ЗЗОЛ под 18-годишна възраст с психични заболявания, потърсило дентална помощ, има право да получи дейностите без ограничение на обема.

3. Болнична помощ (национален обхват).

Националната здравноосигурителна каса /НЗОК/ заплаща за болнично лечение на задължително здравноосигурените лица /ЗЗОЛ/ в Република България по клинични пътеки /КП/, клинични процедури /КПр./ и процедури /Пр./ и високоспециализирани медицински дейности /ВСМД/ съгласно Наредба №40 от 24.11.2004г. за определяне на основния пакет от здравни дейности, гарантирани от бюджета на НЗОК, като за 2012 година са включени дейности по диспансерно наблюдение при злокачествени заболявания - обем и честота и 7 клинични процедури.

В обхвата на клиничните пътеки влизат всички възрастови групи /новородени, лица до 18 –годишна възраст, както и лица над 18-годишна възраст/. КП – хирургични и терапевтични и КПр. обхващат основния диапазон от заболявания, съобразени са с утвърдените медицински стандарти и гарантират качествено медицинско обслужване на населението.

За всеки ден болнично лечение здравноосигурените лица заплащат само потребителска такса в размер на 2% от минималната работна заплата, но не повече от 10 дни в годината. НЗОК следи за този гарантиран достъп чрез проверяване на изпълнението от страна на лечебните заведения на това изискване, както и е осигурила широк достъп до информацията относно категориите лица, имащи право на ползване на медицински услуги без заплащане на потребителска такса, публикувайки на своята интернет - страница информация за категориите лица, освободени от заплащане на потребителска такса. НЗОК задължава своите договорни партньори да информират ЗЗОЛ, които са освободени от потребителска такса, за тяхното право да се възползват от това.

На своята интернет страница НЗОК публикува всички КП, КПр, Процедури и

ВСМД от пакета медицински дейности, които заплаща. Информацията е достъпна за всички ЗЗОЛ.

ЗЗОЛ имат право да избират ЛЗ за болнична медицинска помощ на територията на цялата страна, независимо от здравния район, в който живеят и независимо от здравноосигурителната каса, с която има сключен договор техният семеен лекар.

ЗЗО нормативно е задължил ЛЗ, изпълнители на медицинска помощ да обявяват на общодостъпно място в сградите си здравните дейности, гарантирани от бюджета на НЗОК, както и стойността, която НЗОК заплаща за тях. НЗОК също обявява тази информация на своята интернет страница.

НЗОК е разработила на своята интернет-страница рубрика „отговори на on-line задавани въпроси“, както от граждани в страната така и от лечебни заведения-договорни партньори на НЗОК/РЗОК. Ежедневното публикуване на отговорите, давани от експертите на институцията, също допринася за своевременната информираност на гражданите за правото на ползване на медицински грижи и услуги в обхвата на задължителното здравно осигуряване.

4.2. Ускоряване на повишаването на средната продължителност на живота и на продължителността на живота в добро здраве

Министерство на отбраната на Р България (МОРБ)

4.2.1. Провеждане на годишни профилактични прегледи на военнослужещи и цивилни служители от МО, БА и от структури, подчинени на министъра на отбраната (национален обхват).

Реализирани са проекти за подобряване условията на труд. За провеждане на дейности по безопасност и здраве са разходвани **353 605** лв. Извършени са годишни профилактични прегледи на военнослужещи и цивилни служители от Министерството на отбраната, Българската армия и структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната.

Резултатът е свързан с повишаване на средната продължителност на живота и на продължителността на живота в добро здраве.

4.3. Намаляване на общата смъртност

Косвен ефект имат всички мерки на НЗОК и МЗ.

4.4. Намаляване на майчината и детската смъртност

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.4.1. Определяне в медицинските стандарти на задължения на научните медицински дружества за разработване и утвърждаване на алгоритми на поведение при водещи причини за майчина и детска смъртност (национален обхват).

През 2012 г. от екипи към МЗ с участието на националните консултанти и водещи медицински специалисти от различни нива на здравната система са изготвени проекти за актуализация на медицинските стандарти по акушерство и гинекология, по неонатология и по педиатрия. В проектите са заложили изисквания научните дружества да разработят и да се прилагат алгоритми на поведение при водещи за съответната

медицинска специалност нозологии, с което се цели подобряване на качеството на медицинското обслужване на майките, новородените и децата. Предстои през 2013 г. приемане на актуализираните медицински стандарти.

Продукт: изработени изменения на медицински стандарти по "Акушерство и гинекология", "Неонатология", "Педиатрия".

Резултатите са свързани с намаляване на майчината и детската смъртност.

Разходите са от Държавния бюджет.

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.4.2. Усъвършенстване на пакета за профилактични прегледи в Наредба № 39 от 16.11.2004 г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията (национален обхват).

Продукт: Изработени изменения на Наредба № 39 от 16.11.2004 г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията

Резултат: Намаляване на майчината и детската смъртност

4.5. Намаляване на преждевременната смъртност, особено на тази сред мъжете

4.6. Намаляване на общата заболяемост и превенция на социално значими болести, вкл. болести на сърцето и кръвоносната система, онкологични заболявания, заболявания водещи до трайна инвалидизация и др.

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.6.1. Изготвена Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести 2013-2020 (национален обхват)

През 2012 г. е изготвен проект на **Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести (ХНБ) 2013 – 2020 г.**, основната цел на която е редуциране нивото на общите за ХНБ, най-често срещани рискови фактори: поведенчески, биологични и психосоциални, чрез намаляване разпространението на тютюнопушенето, злоупотребата с алкохол, подобряване на храненето и увеличаване на физическата активност.

В Работната програма към Националната програма са разписани конкретни дейности насочени към:

- **намаляване на факторите на риска, водещи до ХНБ** - повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата; изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицинските и немедицински специалисти; включване на обществените структури и общности; изменение, допълнение и спазване на законодателството.

- **реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ** - сърдечно-съдови заболявания, онкологични заболявания, диабет и хронични белодробни болести.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»

4.6.2. Здравни информационни кампании (национален обхват)

Продукти: Проведени и финализирани са шестте обществени информационни и превенционни здравни кампании по проекта:

- Национална здравна кампания, насочена към намаляване консумацията на готварска сол;
- Национална здравна кампания, насочена към намаляване употребата на психотропни вещества сред младите хора;
- Национална кампания срещу тютюнопушенето;
- Национална кампания за ограничаване на производствения травматизъм;
- Национална кампания за ограничаване на битовия травматизъм;
- Национална кампания за ограничаване на транспортния травматизъм.

Посланията от реализираните кампании са достигнали общо до 32 384 491 души, от които: с телевизионна кампания - 14 198 531, с национални радиа - 349 366, чрез вестници – 13 194 000, чрез интернет кампания - 4 630 654 и чрез масови мероприятия – 11 940 души.

Размер на верифицираните средства до 31.12.2012 г. – 2 548 749,96 лв. при планирани 3 988 841 лв. от ЕСФ.

4.6.3. Национална кампания за ранна диагностика на онкологични заболявания - Стартирала подготовка за внедряване на софтуер за изграждане на информационно-технологична система (национален скринингов регистър) и система за известяване в Министерство на здравеопазването и НЗОК.

За целите на организацията на скрининга са обособени едно Национално звено за организация и контрол на скрининга в България и 28 Регионални координатори на скрининга (по един за всяка Регионална здравна инспекция⁵³).

Информационно-технологичната система (скрининговия регистър) е в процес на разработване. Подготвени са макети на покани, пликос и стикери, които ще бъдат изпратени на селетрираните целеви групи. Известяването предстои след окончателното разработване и стартиране функционирането на скрининговия регистър и след набиране на лечебни заведения-изпълнители на скринингови прегледи.

Все още не са реализирани 6-те обществени информационни и превенционни кампании, чиято цел е повишаване нивото на информираност за идентифициране на рисковите фактори за поява на рак на млечната жлеза и маточната шийка при жените и колоректален карцином при двата пола и повишаване на личната отговорност към собственото здраве.

Български Червен кръст (БЧК)

4.6.4. Провеждане на обучения на различни групи от населението по оказване на първа долекарска помощ (кандидат-водители на МПС, служители на фирми и ведомства, пътни полицаи) (национален обхват).

Опазване на живота и здравето на българското население винаги е била приоритетна дейност на БЧК. В унисон със Стратегия 2020 организацията ни

⁵³ Регионалните здравни инспекции са второстепенни разпоредители с бюджетни кредити към Министерство на здравеопазването. Те упражняват държавният здравен контрол по места. Функциите им са подробно описани в Закона за здравето.

непрекъснато се стреми да повишава здравната култура на населението за утвърждаване на здравословния начин на живот и подготовка по първа долекарска помощ за справяне с различните видове травматизъм. По отношение на пътнотранспортния травматизъм през изминалата година продължи тенденцията за намаляване на пострадалите от ПТП. Практиката показва, че в превенцията на пътния травматизъм значима роля **играе навременно и правилно оказаната първа долекарска помощ, която може да спаси човешки живот.** У нас обучените хора са 19% и този процент се дължи предимно на кандидат – водачите на МПС/, а европейския стандарт е 30%.

Българският Червен кръст от години утвърждава своето място в обществото като основен партньор на държавата в областта на ПДП. Тази дейност се извършва в цялата страна, съгласно Закона за БЧК и други държавни нормативни актове.

Дейностите на Български Червен кръст, осъществявани съвместно и в полза на възрастните хора, са в синхрон с разработената през 2009 г. Платформа на БЧК за работа с възрастни хора. Чрез приоритетите и конкретните дейности, дефинирани в Платформата, Българският Червен кръст допринася за ускоряване процеса на социално включване на възрастни хора, повишава тяхната здравна култура и създава възможности за използване на техните ресурси за пълноценно участие в икономическия, социалния и културния живот на общността.

Размер на изразходваните средства през 2012 г. (В случай, че мярката/програмата/проектът/дейността продължава и след 2012 г., това може да се посочи в текста) През 2012 г. БЧК е изразходвал над 1 000 000 лева за отпечатването на ръководства и учебни помагала свързани с първата долекарска помощ, осигуряване на подходящи технически средства за обучение, учебни зали, лектори и т.н. .

Описание на предоставените услуги или създадени реални продукти в полза на населението през 2012 г.:

- Обучение по първа долекарска помощ

Обучението по ПДП за служители от Пътна полиция в страната има дългогодишни традиции. През 2012 г. са проведени 2 курса с участието на 60 младши и старши инспектори.

Общият брой на обучените кандидат водачи на МПС, служители на работното място и дегтегледачи, учители и родители възлиза на 66 219 души.

- Превенция на пътнотранспортния травматизъм сред децата

През 2012 г. БЧК отново участва в организацията и провеждането на **Републиканския шампионат по приложно колоездене**, организиран от СБА, под надслов **“Младежта за безопасност на движението”**. Подготовката по първа помощ на състезателите се осъществява на място от секретариатите на ОблС на БЧК. През 2012 г. бяха обучени над 100 деца, участвали в двата кръга на шампионата.

БЧК участва и в традиционната **Национална ученическа викторина по безопасност на движението**, организирана от **Министерството на образованието, младежта и науката (МОН) и Националния дворец на децата**. В нея взеха участие над 150 деца, като на най- добре представилите се във викторината отбори показаха и добра подготовка по първа помощ, за което бяха отличени от БЧК с дипломи и предметни награди.

- По традиция, БЧК взе участие в дейността на **Националния дарителски фонд за подпомагане на деца, пострадали при пътнотранспортни произшествия** на БЧК, който освен че има за задача превенция на пътния травматизъм сред децата, осигурява и финансова помощ на деца, пострадали от ПТП. По отношение на превенцията продължи провеждането на т.н. **“открити уроци” по пътна безопасност** за

запознаване на най- малките ученици от 1 до 3 клас, с правилата за безопасно движение, в помощ на които дирекция «СЗП» изготви специална мултимедийна презентация и я предостави на всички областни организации. С цел ограничаване предпоставките за тежки пътнотранспортни произшествия с рискови групи участници в движението през октомври БЧК се присъедини към кампанията «**Да опазим пешеходците**» и традиционната акция «**Светлина**», организирани от СБА и КАТ. В тази връзка областните организации на БЧК проведоха **над 239 открити урока с участието на повече от 5,900 деца от цялата страна.**

- Благодарение на активната и отговорна дейност на членовете на **Националния дарителски фонд** и на съпричастността на различни институции и дарители, през 2012 г. бяха подпомогнати **74 деца с различна степен на увреждания** в следствие на пътни инциденти. Разпределената сума е в **размер на 38 691 лева.**

За тринадесети пореден път през септември 2012 г. БЧК отбеляза Световния ден на първата помощ.

Той премина под мотото «**Първа помощ за уязвими хора**». В тази връзка дирекция «СЗП» към секретариата на НС на БЧК със съдействието на Агенцията за хората с увреждания към МТСП, проведе еднодневно обучение по първа долекарска помощ за придружители и асистенти на хора с увреждания и за родители на деца със специфични потребности. В София и редица региони на страната червенокръстките организации организираха различни събития, които имаха за цел да повишат обществената осведоменост за значението на първата помощ при спасяването на човешки живот. Отбелязването на този ден популяризира и приноса на доброволците по първа помощ които спасяват човешки живот без да правят разлика между хората по пол, етническа принадлежност, раса, възраст, образование и др.

През 2012 г. БЧК издаде най-новото **„Европейско ръководство по първа помощ“** в 10000 тираж за инструктори по първа помощ и преиздаде учебната книжка **“Първа помощ при ПТП“** в 100,000 тираж за кандидат-водачите на МПС.

БЧК в партньорство с КАТ, СБА и др. институции през 2012 г. участва в кампанията по пътна безопасност «**Да опазим пешеходците**» и традиционната акция «**Светлина**».

Постигнати резултати за населението и преките бенефициенти - В резултат на предприетите превантивни мерки, предприети от всички заинтересовани организации, броят на загиналите от ПТП намаля с 57 души в сравнение с 2011г т.е. през 2012 г са загинали 599 души. Ако това развитие се запази и в бъдеще, страната ни ще изпълни поетите ангажименти за намаляване на броя на загиналите от пътнотранспортни произшествия с 50% до 2020 година.

Български Червен кръст (БЧК)

4.6.5. Провеждане на обучения на доброволци от третата възраст по оказване на първа долекарска помощ и реакции при бедствия и аварии.

На базата на дългогодишния опит на Български Червен кръст в работата „за“ и „със“ възрастни хора организацията реализира проект **“Повишаване информираността на обществото по проблемите на възрастните хора и защита на техните права”**, който за първи път в България въведе участническия подход за работа с възрастни хора и направи представителите на третата възраст активни участници в живота на своите общности, както и в обсъждането и разрешаването на конкретни проблеми, които пряко ги засягат. С цел повишаване на капацитета на доброволците, БЧК периодически организира обучения за хората от третата възраст, в рамките на проект **„Повишаване информираността на обществото по проблемите на възрастните хора и лобиране за техните права“**. През 2012 г. 306 представители на хората от третата възраст от 12

области на страната - Монтана, Пловдив, Благоевград, Ловеч, Смолян, Добрич, Шумен, Русе, Враца, Търговище, Габрово и Ямбол бяха обучени на основни техники за оказване на първа долекарска помощ. Също така бяха проведени и обучения за реакция при бедствия, аварии и кризи, в резултат на което 294 възрастни хора придобиха знания и умения за справяне с критични ситуации.

Размер на изразходваните средства през 2012 г.: 7 200 лв.

Постигнати резултати за населението и преките бенефициенти: Повишена е информираността и готовността на 600 представители на хората от третата възраст от 12 области на страната за оказване на първа долекарска помощ и реакция при бедствия, аварии и кризи.

Географски обхват на въздействие: 12 области на страната - Монтана, Пловдив, Благоевград, Ловеч, Смолян, Добрич, Шумен, Русе, Враца, Търговище, Габрово и Ямбол

4.7. Инвестиране във високи технологии в сферата на здравеопазването за гарантиране на по-висока ефективност и ефикасност на здравните грижи

Министерство на здравеопазването (МЗ)

4.7.1. Инвестиции във високи технологии (национален обхват)

Министерство на здравеопазването изпълнява Средносрочна рамкова инвестиционна програма (СРИП), схема за безвъзмездна финансова помощ: „Подкрепа за реконструкция, обновяване и оборудване на държавни лечебни и здравни заведения в градските агломерации”. Средствата се осигуряват по Оперативна програма „Регионално развитие” (2007-2013) и обхващат 3 компонента:

- осигуряване на апаратура за диагностика на онкологични заболявания и строително-монтажни работи (СМР) на 10 лечебни заведения (ЛЗ) с регионално значение;

- реструктуриране на съществуващи сгради и СМР на 8 ДМСГД;

- СМР за изграждане на нови комплекси и доставка на апаратура за лъчелечение в ЛЗ с национално значение.

С утвърдената от Министерски съвет Концепция за реструктуриране на болничната помощ са определени лечебните заведения на територията на страната, както и допустимата апаратура за закупуване по програмата. СРИП е с общ бюджет малко над 142 млн. лв. и включва 13 лечебни заведения: 8 МБАЛ в Русе, Монтана, В. Търново, Сливен, Благоевград, Бургас, Смолян и Кърджали; 2 УМБАЛ в Пловдив и Плевен; 3 национални центъра - СБАЛО, УМБАЛ „Александровска” и УМБАЛ Св. Марина ЕАД, както и 8 Дома за медико-социални грижи за деца (ДМСГД): София, Монтана, Русе, Габрово, Пловдив, Пазарджик, Перник, Търговище.

През 2012 г. по СРИП успешно бяха проведени тръжни процедури за избор на изпълнители за доставка на високоспециализирана апаратура, извършване на строително-ремонтни и строително-монтажни дейности, както и всички съпътстващи дейности.

С направено през 2012 г. изменение в Концепцията за реструктуриране на болничната помощ (приета на 24.10.2012 г. с Протокол № 40 от заседание на Министерския съвет) бе допълнен списъкът на държавните лечебни заведения за болнична помощ с национално значение и потенциал за покриване на критериите за съвременна диагностика и лечение на онкологичните заболявания, с което се дава

възможност на нови лечебни заведения да реализират проекти по СРИП, както и закупуване на допълнителна по вид високотехнологична апаратура.

Общата цел на схемата е да се модернизира и обнови инфраструктурата на лечебните заведения с над 51% държавна собственост в Република България, като предпоставка за насърчаване на качествено и достъпно здравеопазване, подобряване на благосъстоянието на населението и устойчивото развитие на градските ареали, както и да се осигури по-високо качество на живот на деца от 0 до 3 г., настанени в Домове за медико-социални грижи за деца (ДМСГД) към Министерство на здравеопазването, чрез подпомагане процеса на деинституционализация на ДМСГД.

4.8. Подобряване на контрола по отношение на трудовото законодателството, условията на труд и в областта на заетостта

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»

4.8.1. Подобряване контрола на труда (национален обхват)

Продукт и резултат: Въведена успешна организация на контрола на труда, изразяваща се в увеличен брой на проверките, разширен обхват на обектите на контрол.

Резултат: Подобряване на условията на труд.

Ресурси: от ЕСФ - 8 127 82 лева при планирани 2 500 000 лв.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»

4.8.2. Повишаване ефективността на контролната дейност на изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ (национален обхват)

Продукт: Внедрена система за управление на качеството на контролната дейност (СУККД) съобразно изискванията на международния стандарт ISO 9001:2008.

Ресурси: 96 348 лева при планирани в по-дългосрочен план 6 500 000 лв.

4.9. Подобряване на чистота на природната (земя, вода, въздух) и околна среда

Министерство на околната среда и водите (МОСВ)

4.9.1. Изграждане на регионални съоръжения за екологосъобразно третиране и обезвреждане на отпадъците:

През 2012 г. са изпълнени следните мерки:

- обявени са общо 9 процедури за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Приоритетна ос 2: „Подобряване и развитие на инфраструктурата за третиране на отпадъци“ на Оперативна програма „Околна среда 2007-2013 г.“ (ОПОС). Сключени са договори на стойност 678,1 млн. лв. (94,54 % от бюджета на Ос 2). Изплатени са средства по проекти на бенефициенти на стойност 104,161 млн. лв.
- В процес на изпълнение са:
 - 18 проекта, с безвъзмездна финансова помощ от ОПОС, за изграждане на регионални системи за управление на отпадъците, с бенефициенти общините: Столична, Ботевград, Видин, Бургас, Габрово, Луковит, Перник, Малко Търново, Левски (Никопол), Плевен, Разлог, Самоков (Костенец), Стара Загора, Ямбол,

Аксаково (Варна), Борово (Бяла, обл. Русе), Добрич и Панагюрище. Регионалните системи ще обслужват 3 874 465 жители от 94 общини и ще бъдат с капацитет общо 1 365 515,11 т отпадъци на година. Проектите за регионални системи включват изграждането на първи етап на депа за неопасни отпадъци, както и: 13 инсталации за сепариране в региони: София, Бургас, Перник, Малко Търново, Борово (Бяла), Велико Търново, Добрич, Костенец (Самоков), Левски (Никопол), Плевен, Стара Загора и Хасково; 19 инсталации за компостиране в региони: София (2 бр.), Бургас, Видин, Перник, Борово (Бяла), Варна (Аксаково), Велико Търново, Габрово, Добрич (2 бр.), Костенец (Самоков), Левски (Никопол), Луковит, Панагюрище, Плевен, Разлог, Стара Загора, Хасково; 9 претоварни станции в региони: Бургас (2 бр.), Добрич (2 бр.), Левски (Никопол), Луковит, Стара Загора (3 бр.) и инсталации за третиране на строителни отпадъци (6 бр.) за региони Бургас, Видин, Варна (Аксаково), Добрич.

➤ Финансов меморандум по ИСПА за изграждане на Регионален център за управление на отпадъците в гр. Кърджали, седем претоварни станции и закриване на осем общински депа.

➤ Проекти с финансиране от Предприятието за управление на дейностите по опазване на околната среда (ПУДООС), и държавния бюджет (ДБ), които обслужват 309 населени места (32 общини) с общо население – 512 хил. ж. Проектите включват: 1 проект за изграждане на регионален център за обезвреждане на неопасни отпадъци за общини Асеновград, Първомай, Садово, Куклен и Лъки – първа клетка; 2 проекта за разширение, реконструкция и модернизация и на регионални депа в общините Смолян и Шумен; 3 проекта за изграждане на сепариращи инсталации в общините Враца, Силистра и Харманли; външно ел. захранване и външна водопроводна връзка към претоварна станция – Ивайловград.

➤ През 2012 г. по Приоритетна ос 2 на ОПОС е обявена процедура “Изпълнение на дейности по закриване и рекултивирание на общински депа за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания” с общ размер на помощта, възлизащ на 90 млн. лв. Конкретен бенефициент е ПУДООС, като целта на процедурата е предоставянето на средства на ПУДООС за изпълнение на възложените му с ПМС № 209/2009 г. функции по реализирането на екологични проекти за закриване на общински депа за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания. Успешното изпълнение на задачата води до намаляване на въздействието върху околната среда, причинено от генерираните отпадъци и до минимизиране на здравния риск на населението.

Министерство на околната среда и водите (МОСВ)

4.9.2. Изграждане на необходимата инфраструктура за подобряване на ВиК мрежи

През 2012 г. са изпълнявани следни мерки:

- За подобряване и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води в агломерации над 10 000 е. ж. се изпълняват 62 договора на стойност 2,212 млрд. лв. Проектният капацитет на 45-те ПСОВ в процес на изграждане/реконструиране със средства от ОПОС е над 2,1 млн. жители. Населението, което ще бъде присъединено към канализационна мрежа (над 1337 км) в процес на изграждане/рехабилитиране е над 435 хил. жители.

За подготовка и изпълнение на проекти за подобряване и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води в агломерации над 10 000 е.ж. се изпълняват 26 проекта на стойност 918 млн. лв.

Изпълняват се, също така и 19 договора за подобряване и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води на стойност над 513 млн. лв.

В процес на изпълнение са 2 големи проекта по ОПОС - „Интегриран проект за водния цикъл на гр. Враца” и „Интегриран проект за водния цикъл на гр. Габрово”, на обща стойност близо 241 млн. лева.

В процес на изпълнение са 22 проекта за техническа помощ за подготовка на инвестиционни проекти (29,6 млн. лв.).

- Към края на 2012 г. са изплатени 453,955 млн. лв. в сектор “Води”.
- Към 31 декември 2012 г., са договорени по Ос 1 „Подобряване и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води в населени места с над 2000 екв.ж. и в населени места с под 2000 екв.ж. попадащи в градски агломерационни ареали” на ОПОС – 3,907 млрд. лв. (155,56 % от бюджета на Ос 1). Стойността надхвърля бюджета по оста (над 2,5 млрд. лв.), като при договарянето са взети предвид значителните икономии, които се реализират в резултат на проведените обществени поръчки, налаганите финансови корекции и непредвидените забавяния по сключени договори, които не генерират разходи.

- Обявени са следните 3 процедури за подбор на проекти по Ос 1: Подобряване и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води в населени места с над 2000 екв.ж. и в населени места с под 2000 екв.ж. попадащи в градски агломерационни ареали:

- BG161PO005/12/1.20/02/29 „Разработване на планове за управление на риска от наводнения”. Сключени са четири договора с 4-те басейнови дирекции на стойност 20 млн. лв.

- BG161PO005/11/1.3/02/28 Стратегическо планиране и укрепване на капацитета на структурите, ангажирани в процеса на реформиране на ВиК сектора, за осигуряване устойчиво управление на ВиК инфраструктурата. На 21 юни 2012 г. е сключен договор с бенефициент Министерство на регионалното развитие и благоустройството. Предоставената безвъзмездна финансова помощ е в размер на 16, 762 млн. лв.

- BG161PO005/12/1.40/01/34 „Мерки за повишаване на капацитета за предотвратяване и борба с наводненията и за мониторинг и защита на водите, използвани за корабоплавателна дейност”. Конкретни бенефициенти са Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението” към Министерство на вътрешните работи (ГДПБЗН-МВР) и Изпълнителна агенция „Проучване и поддържане на река Дунав” (ИАППД) към Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията. Безвъзмездната финансова помощ по процедурата възлиза на 105,4 млн. лв.

Реализацията на мерките допринася за опазване на водите от замърсяване и постигане на добро качество на повърхностните и подземните води както и намаляване, и свеждане до минимум риска за здравето на населението.

Таблица: Брой действащи селищни пречиствателни станции за отпадъчни води

	2000*	2005*	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*	2012
Селищни пречиствателни станции за отпадъчни води (бр.) за страната	51	56	59	62	68	73	79	89	89

*По данни на НСИ

Таблица: Брой действащи селищни пречиствателни станции за отпадъчни води по области, 2012 г.

Област	2012	
	Брой ПСОВ	Населени места
Област Благоевград	2	Благоевград, Разлог,
Област Бургас	13	Бургас, к.к Дюни, к.к Елените, Лозенец, кв. Меден рудник (Бургас), Китен, Несебър-Равда-к.к Слънчев бряг, Обзор, Поморие, Приморско, кв. Сарафово (Бургас), Средец, Царево,
Област Варна	10	Белослав, Варна, Вълчи дол, Девня, Долни чифлик, Дългопол, к.к Златни пясъци, Провадия, к.к Русалка, Суворово,
Област Велико Търново	4	Велико Търново, Г. Оряховица- Лясковец, Долна Оряховица, Стражица,
Област Видин	0	-
Област Враца	1	Враца,
Област Габрово	2	Габрово, Севлиево,
Област Добрич	8	к.к Албена, Балчик, Генерал Тошево, Добрич, Каварна, Кранево, Тервел, Шабла
Област Кърджали	0	-
Област Кюстендил	3	Дупница, Кочериново, Кюстендил,
Област Ловеч	2	Ловеч, Троян,
Област Монтана	2	Вършец, Монтана,
Област Пазарджик	1	Пазарджик,
Област Перник	2	Перник, Радомир,
Област Плевен	2	Буковлък, Плевен,
Област Пловдив	3	Пловдив, Сопот, Хисаря,
Област Разград	4	Исперих, Кубрат, Лозница, Разград,
Област Русе	2	Бяла, Русе,
Област Силистра	1	Дулово,
Област Сливен	2	Нова Загора, Сливен,
Област Смолян	5	Златоград, Мадан, к.к Пампорово, Рудозем, Смолян,
Софийска област	8	к.к Боровец, Ботевград, Врачеш, Елин Пелин, Ихтиман, Правец, Самоков,
Област София	3	кв. Кремиковци-Сеславци (София), Нови Искър, София,
Област Стара Загора	4	Казанлък, Павел Баня, Раднево, Стара Загора,
Област Търговище	1	Попово,
Област Хасково	2	Димитровград, Хасково,
Област Шумен	2	Велики Преслав, Шумен
Област Ямбол	0	-

Източник: МОСВ/

Министерство на околната среда и водите (МОСВ)

4.9.3. Извършване на текуща оценка на качеството на атмосферния въздух

Националната система за наблюдение и контрол осигурява оценка на качеството на атмосферния въздух. През 2012 г. оценката на качеството на атмосферния въздух се извършва се извършва чрез 41 бр. автоматични станции и 9 пункта с ръчно пробовземане и последващ анализ. Осигурена е постоянна техническа и комуникационна поддръжка на системата, което дава възможност за непрекъснат мониторинг и информация за качеството на атмосферния въздух в реално време.

Осигурена е представителна информация за качеството на атмосферния въздух и е предоставен достъп на обществеността до информация за превишаване на праговите стойности за качество на атмосферния въздух по отношение на основните замърсители.

Извършването на текуща оценка на качеството на атмосферния въздух допринася за намаляване на здравния риск от замърсяване на атмосферния въздух чрез свеждане концентрациите на замърсителите на въздуха в населените места до безопасни за здравето на хората нива.

4.10. Подобряване на качеството и чистотата на храните (нови мерки)

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.1. Подобряване на качеството и чистотата на храните (национален обхват)

4.10.1.1. Провеждане на ефективен контрол на храните по отношение спазване на изискванията на законодателството и с цел опазване здравето на потребителите при консумация на храни. Контролът се осъществява от компетентните органи в направление “Контрол на храните” при БАБХ.

Продукти:

1. изграждане на система за контрол, която е основана на определени принципи – степен на риска, гъвкавост, пропорционалност и др.;
2. засилване доверието на консуматорите към предлаганите на пазара храни и органите, осъществяващи техния контрол;
3. контрол на обектите за производство и търговия с храни и материали в контакт с храните с цел проверка спазване на изискванията на регламентите от «хигиенния пакет» за осигуряване на безопасност на храните по цялата хранителна верига.

Резултат:

Извършени са следните проверки официален контрол на база оценката на риска в обекти за производство, търговия на едро и дребно с храни и заведения за за обществено хранене, тематични проверки и проверки по сигнали и жалби:

- Общ брой извършени проверки в цялата страна - **286951 бр.**
- Издадени предписания - **19451 бр.**
- Съставени АУАН – **5811 бр.**
- Възбранени и бракувани продукти – **178689 кг** - хранителни продукти **19867 бр** яйца, **2111 л** оцет, **29336** опаковки хранителни добавки, **1795 л.** сурово мляко и **8412л** безалкохолни напитки, **146 бр.** опаковки боя за яйца
- Общ брой затворени обекти/обекти с временно преустановена дейност- **378 бр.**

Ресурси - административни разходи

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.1.2. Въвеждане на единни критерии за осъществяване на официален контрол върху храните (национален обхват)

Продукти:

Официалният контрол върху храните се провежда на базата на въведена Инструкция за прилагане на Единен многогодишен национален план за официален контрол върху храни и материали, предназначени за контакт с храни. Разработени и въведени са редица инструкции и процедури за осъществяване на официален контрол.

Резултат:

Въведени процедури и инструкции:

- Процедура за инспекция на обекти за производство на добавки в храни/обект за производство на храни съдържащи добавки в храни;
- Процедура за контрол върху храни от неживотински произход за съдържание на остатъци от пестициди;
- Процедура за вземане на проби от храни от неживотински произход за извършване на анализи за съдържание на микотоксини;
- Процедура за реакция при кризисна ситуация (заболяване от хранителен произход.
- Процедура за извършване на инспекция на обекти за производство и търговия на материали и предмети в контакт с храни;
- Инструкция относно извършване на инспекции в предприятията за добив на месо от птици.

Ресурси - административни разходи

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.1.3. Провеждане на срещи с браншовите организации (национален обхват)

Продукти:

Изключително важна част от дейността на дирекцията е осъществяването на срещи с различните браншови организации.

Резултат:

През изминалия период такива срещи са проведени с Асоциация на месопреработвателите в България, Асоциация на преработвателите на пресни плодове и зеленчуци, Асоциация на производителите на растителни масла и маслопродукти в България, Асоциация на хотелиерите и ресторантьорите, Асоциации на хлебопроизводителите и мелничарите, Асоциация на млекопреработвателите в България, Асоциация на търговците в тържища и пазари на производители, Национален браншови пчеларски съюз, Съюз на производителите на безалкохолни напитки, Асоциация на преработвателите на диворастващи гъби и горски плодове, Асоциация на хотелиерите и ресторантьорите в България и др. Проведени са срещи с представители на веригите за търговия с храни – супер и хипермаркети. На проведените срещи с представителите на асоциациите са обсъждани въпроси и констатации на несъответствия при извършване на официалния контрол.

В резултат на тясно сътрудничество между БАБХ и браншовите организации са изготвени Утвърдени стандарти "Стара планина" и "България" и Браншови стандарт "Лютеница". Изготвени са и Правила за използване на сертификатната марка "Стара планина" за регистрация на марката в Патентно ведомство.

Ресурси - административни разходи.

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.1.4. Ефективна координация с други контролни органи (национален обхват).

Продукти:

През годината са извършени съвместни проверки с други контролни органи.

Резултат:

С Областните дирекции на МВР, Регионалните структури на Изпълнителната агенция по лозата и виното и Агенция “Митници”, за осъществяване на контрол по сухопътната граница на страната, относно недопускане на нерегламентиран внос и търговия с храни; производството и търговия в страната на растителни масла; обекти за търговия на дребно с черноморски миди.

Извършени са съвместни проверки с инспектори от териториалните дирекции на НАП в определен брой предприятия произвеждащи хляб и хлебни изделия. При извършените проверки не са установени несъответствия съгласно действащото законодателство.

Ресурси - административни разходи

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.1.5. Участие на експерти от дирекция «Контрол на храните» в работни групи за разработване на нормативни актове в областта на качеството и безопасността на храните (национален обхват)

Продукти:

Експерти от БАБХ взеха активно участие в множество работни групи за изготвяне и промяна на нормативни актове.

Резултати:

Проект за изменение и допълнение на Закона за храните; Проект за изменение и допълнение на Закона за ветеринарномедицинската дейност; Проект за изменение и допълнение на Закона за рибарството и аквакултурите; Проект за изменение и допълнение на Закона за стоковите борси и тържища; Проект за изменение и допълнение на Наредба № 6 за здравословно хранене на деца от три до седем годишна възраст; Проект за изменение и допълнение на Наредба №1 от 2008год. за изискванията за търговия с яйца за консумация; Проект за изменение и обединяване на Наредба № 22/2001г. за биологичното производство на растения, растителни продукти и храни от растителен произход и неговото означаване върху тях и Наредба №35/2001г. за биологичното отглеждане на животни и биологично производство на животински продукти и храни от животински произход и неговото означаване върху тях; Проект за изменение и допълнение Наредба №4 от 19.02.2008г. за специфичните изисквания при производството, съхранението и транспортирането на сурово краве мляко и изискванията за търговия и пускане на пазара на мляко и млечни продукти; Проект за изменение и допълнение на Наредба №9 за специфичните изисквания към безопасността и качеството на храните, предлагани в детските заведения и училищата; Проект за изменение и допълнение на Наредба №32 от 23.03.2006 г. за окачествяване, съхраняване и предлагане на пазара на месо и черен дроб от домашни птици; Проект за изменение и допълнение на Наредба №26 от 14.10.2010г. за специфичните изисквания за директни доставки на малки количества суровини и храни от животински произход; Проект на наредба за здравословно хранене на децата на възраст от 3 до 7 години в детските заведения и на учениците и за изискванията към безопасността и качеството на храните, предлагани в детските заведения и училища, която ще обединява Наредба №6 от 10 август 2011 година за здравословно хранене на децата на възраст от 3 до 7 години в детски заведения, Наредба №9 на МЗХ, за специфичните изисквания към безопасността и качеството на храните предлагани в детските заведения и училища и

Наредба №37 от 21 юли 2009 година на МЗ за здравословно хранене на учениците; Проект на Наредба за RASFF; Проект на наредба за специфичните изисквания към кланичните пунктове; Наредба №6 от 5 май 2011г. за специфичните изисквания при осъществяване на официалния контрол върху употребата на защитени географски означения и храни с традиционно специфичен характер; Наредба №9 от 17 ноември 2011год. за реда за съобщаване, проучване и регистриране на взрив от хранително заболяване и реда за вземане на проби при провеждане на епидемиологичното проучване; Изготвени са предложения за промяна на Наредба №5/2006 За хигиената на храните, Наредба за категоризация на средствата за подслон, местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечения, Наредба за изискванията към напитките от плодове, издадена с ПМС №219 от 24.09.2012г, Наредба №31 за определяне на максимално допустимите количества замърсители в храните, Наредба №47 от 28.12.2004г. за изискванията към хранителните добавки, Наредба за диетични храни за специално медицинско предназначение. Във връзка с изготвяне на становища на Р България по различни нормативни актове на ЕС, експерти от дирекцията участваха в заседания на работни групи към Европейската комисия.

Ресурси - административни разходи.

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.1.6. Поддържане на регистър на обектите за добив, производство, съхранение и търговия с храни и материали в контакт с храните. Разработване и въвеждане на образци на документи

Продукти: Дирекция «Контрол на храните» изготвя и поддържа: Национален регистър на обектите за обществено хранене и търговия на дребно с храни; Национален регистър на обектите за производство и търговия на едро с храни; Образци документи и сертификати за търговия с храни с трети страни.

Резултат: Регистърът е публично достъпен и може да се намери на следния линк: http://www.babh.government.bg/bg/national_registers_food.html

Образците на документи са публикувани на следния линк: <http://www.babh.government.bg/bg/examples-food-control.html>

Ресурси - административни разходи.

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.2. Подобряване на качеството и чистотата на храните – информация от Дирекция „Контрол на фуражи“ (национален обхват)

4.10.2.1. Изпълнение на програма „Безопасност по хранителната верига“

4.10.2.1.1. Прилагане на високи стандарти при контрола в областта на безопасността и качеството на храните, хранителните добавки и напитките, ветеринарната медицина и хуманното отношение към животните, растителната защита и торове, фитосанитарния контрол, фуражите, граничния контрол и др. чрез Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ) и Център за оценка на риска (ЦОР) към Министерство на земеделието и храните

Продукти:

Регистрация и одобрение на оператори от фуражния сектор.

Постигане висока степен на защита на здравето на хората, здравето на животните и околната среда посредством упражняване на ефективен контрол на всички етапи от

производство, преработка, съхранение, внос, транспортиране, разпространение, включително хранене на животни.

Предпазване на потребителите от измами, заблуди и незаконни практики с фуражи;

Резултати:

- брой регистрирани обекти по чл. 9 от Регламент (ЕО) 183/2005 – 2921;
- брой одобрени обекти по чл. 10 от Регламент (ЕО) 183/2005 – 162;
- брой регистрирани оператори на ниво първично производство съгласно чл. 5, параграф 1 от Регламент (ЕО) 183/2005 – 6963;
- брой проверки/инспекции – 3546;
- брой извършени анализи за безопасност на фуражи по:
- контролна система „Фуражи и хранене на животните” – 1548
- контролна система „Трансмисивни спонгиформни енцефалопатии и странични животински продукти“ – 631;
- брой извършени анализи за сравнение с декларираните от оператора от фуражния сектор хранителен състав и фуражни добавки – 838.

Ресурси - административни разходи.

4.10.2.1.2. Изготвяне на единен многогодишен национален план за контрол в изпълнение на чл. 41 от Регламент (ЕО) № 882/2004 и изготвянето на годишен доклад за изпълнение на единния многогодишен национален план за контрол.

Продукти:

Изготвяне на ЕМНПК 2012 – 2014 г. – 1 брой.

Изготвен Доклад за дейността на Дирекция „Контрол на фуражи” към ЦУ на БАБХ – 1 брой.

Изготвени рамкови планове за контрол на фуражите 2012 г. по контролна система „Фуражи и хранене на животните” и контролна система „Трансмисивни спонгиформни енцефалопатии и странични животински продукти” – 3 броя.

Указания за работа по изпълнение на рамковите планове за контрол на фуражите 2012 г. – 3 броя

Изготвени процедури за работа за унифициране на контрола по фуражите – 3 броя

Ресурси - административни разходи.

4.10.2.1.3. Разработване и/или съгласуване на нормативни актове в областта на безопасността, качеството и контрола на храните и фуражите

Продукти:

Експерти от дирекция „Контрол на фуражи” към ЦУ на БАБХ участваха в работна група по Закон за изменение и допълнение на Закона за фуражите (Обн., ДВ, бр. 55/2006, посл. доп. бр. 7/2013 г.)

Ресурси - административни разходи.

4.10.2.1.4. Ефективно функциониране на системата за контрол на фуражи

Индикатори за продукти:

Продукт: Извършване на проверка на ефективността на извършвания официален контрол на фуражи от ОДБХ, съгласно чл. 8, параграф 3 от Регламент (ЕО) № 882/2004 - 28 броя

Ресурси - административни разходи

4.10.2.1.5. Изготвяне на позиции и указания във връзка с участието и с ангажиментите на Република България поети към Европейския съюз и други страни – международни правителствени и неправителствени организации (Европейската служба по безопасност

на храните, Световната здравна организация, Организацията по прехрана в земеделието, Кодекс Алиментариус), в областта на безопасността и контрола на храните и фуражите.

4.10.2.1.6. Изготвяне на позиции/указания за участие в работните органи към Съвета на Европейския съюз и Европейската комисия по въпросите на безопасността на храните и фуражите и растителното здраве.

Продукти:

Изготвени позиции/указания за участие в работни групи към Европейския съюз за прилагане изменение на европейското законодателство - 4 броя

4.10.2.1.7. Участие в заседанията на Постоянния комитет по хранителната верига, здравеопазване на животните и хуманно отношение към тях (SCFCAH) и в работни групи към Съвета на Европейския съюз и Европейската комисия, имащи отношение към безопасността на храните, фуражите и растителното здраве. Участие в разработването на европейско законодателство относно безопасността на храните, фуражите и генетично модифицираните храни и фуражи.

Продукти:

Участие на представител на БАБХ в заседанията на Постоянния комитет по хранителната верига и здравеопазване на животните, секция “Хранене на животните” – 3 пъти.

Участие в Работна група към ЕК, ГД “Здравеопазване и потребители” относно “Методи за вземане на проби” – 1 път.

4.10.2.1.8. Поддържане правилното функциониране на Системата за бързо съобщаване в случай на опасност за човешкото здраве, произтичаща от храни и фуражи.

Продукти:

Дирекция „Контрол на фуражи” към ЦУ на БАБХ е компетентна контактна точка по фуражи по Системата за бързо съобщаване за храни и фуражи (RASFF) - 3-ма служители са определени като компетентна контактна точка по RASFF

Получени нотификации и предприети действия - за 2012 г. има получени 20 броя нотификации, като по 3 броя са предприети действия

Ресурси - административни разходи

4.10.2.1.9. Извършване на одити на дейността на Българската агенция по безопасност на храните, извършваща официален контрол по безопасност на храни, фуражи, здравеопазване на животните и хуманно отношение към тях

4.10.2.1.10. Актуализиране на информацията относно нормативната база в областта на храните и фуражите, която да е в помощ на потребителя на интернет страницата на Министерство на земеделието и храните в рубриката „Здравеопазване на животните и безопасност на храните”

Индикатори за продукти:

Актуализиране на нормативната база в областта на фуражите на интернет страницата на БАБХ в рубрика „Законодателство“

Ресурси - административни разходи.

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.3. Подобряване на качеството и чистотата на храните – информация от Дирекция „Управление на качеството“ (национален обхват)

4.10.3.1. Изготвяне на годишна програма за контрол на качествените характеристики на храните спрямо национални стандарти, стандарти разработени от браншовите организации и одобрени от компетентния орган

Продукти:

През 2012 г. се изготви Годишна програма за извършване на проверки на предприятия произвеждащи по национални стандарти, стандарти разработени от браншовите организации и одобрени от компетентния орган.

Резултат:

Извършени проверки както следва:

- по УС „Стара планина“ – 7 броя.
- по УС „България“ – 9 броя
- по БС „Лютеница“ – 5 броя.
- по БДС за млечни продукти - 2 броя

Ресурси - административни разходи

4.10.3.2. Изготвяне на годишна програма за вземане на проби за анализ от търговска мрежа на продукти произвеждани по национални стандарти, стандарти разработени от браншовите организации и одобрени от компетентния орган за оценка на качествените характеристики

Продукти:

През 2012 г. са съгласно годишната програма са взети проби за анализ на качествените характеристики на продукти произведени по национални стандарти, стандарти разработени от браншовите организации и одобрени от компетентния орган, както следва: УС „Стара планина“ пробите се вземаха веднъж на 3 месеца; УС „България“ пробите се вземаха веднъж на 6 месеца; БС „Лютеница“ – пробите се вземаха веднъж на 6 месеца; БДС за млечни продукти (БДС 12:2010, БДС 14:2010 и БДС 15:2010) пробите се вземаха веднъж на три месеца.

Резултат:

Брой проби по УС „Стара планина“ – 141.

Брой проби по УС „България“ – 81.

Брой проби по БС „Лютеница“ – 27.

Брой проби по БДС (БДС 12:2010, БДС 14:2010 и БДС 15:2010) – 58.

Ресурси - административни разходи.

4.10.3.3. Поддържане на комуникация с браншовите организации, като основно звено при връзката между производителите, потребителите и контролните органи, с цел предлагане на пазара на безопасни и качествени храни.

Продукти:

Изключително важна част от дейността на дирекцията е осъществяването на срещи с различните браншови организации.

Резултат:

През изминалия период такива срещи са проведени с Асоциация на месопреработвателите в България, Асоциация на преработвателите на пресни плодове и зеленчуци, Асоциация на хотелиерите и ресторантьорите, Асоциации на хлебопроизводителите и мелничарите, Национален браншови пчеларски съюз, напитки,

В резултат на тясно сътрудничество между БАБХ и браншовите организации са изготвени Утвърдени стандарти "Стара планина" и "България" и Браншови стандарт "Лютеница". Изготвени са и Правила за използване на сертификат ната марка "Стара планина" и „България“ за регистрация на марката в Патентно ведомство.

Ресурси - административни разходи

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

4.10.4. (нова мярка) Изпълнение на задачи, с отражение върху здравето и демографския баланс на населението (национален обхват), вкл.:

1. Прилагане на високи стандарти при контрола в областта на безопасността и качеството на храните, хранителните добавки и напитките, ветеринарната медицина и хуманното отношение към животните, растителната защита и торовете, фитосанитарния контрол, фуражите, граничния контрол и др. чрез Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ) и Център за оценка на риска (ЦОР) към Министерство на земеделието и храните;
2. Изготвяне на единен многогодишен национален план за контрол в изпълнение на чл. 41 от Регламент (ЕО) № 882/2004 и изготвянето на годишен доклад за изпълнение на единния многогодишен национален план за контрол;
Разработване и/или съгласуване на нормативни актове в областта на безопасността, качеството и контрола на храните и фуражите;
3. Изготвяне на позиции и указания във връзка с участието и с ангажиментите на Република България поети към Европейския съюз и други страни – международни правителствени и неправителствени организации (Европейската служба по безопасност на храните, Световната здравна организация, Организацията по прехрана в земеделието, Кодекс Алиментариус), в областта на безопасността и контрола на храните и фуражите;
4. Изготвяне на позиции/указания за участие в работните органи към Съвета на Европейския съюз и Европейската комисия по въпросите на безопасността на храните и фуражите и растителното здраве;
5. Участие в заседанията на Постоянния комитет по хранителната верига, здравеопазване на животните и хуманно отношение към тях (SCFCAH) и в работни групи към Съвета на Европейския съюз и Европейската комисия, имащи отношение към безопасността на храните, фуражите и растителното здраве. Участие в разработването на европейско законодателство относно безопасността на храните, фуражите и генетично модифицираните храни и фуражи;
Поддържане правилното функциониране на Системата за бързо предупреждение за храни и фуражи;
6. Извършване на одити на дейността на Българската агенция по безопасност на храните извършваща официален контрол по безопасност на храни, фуражи, здравеопазване на животните и хуманно отношение към тях;
7. Актуализиране на информацията относно нормативната база в областта на храните и фуражите, която да е в помощ на потребителя на интернет страницата на Министерство на земеделието и храните в рубриката „Здравеопазване на животните и безопасност на храните“.

Продукти:

Изключително важна част от дейността на дирекцията е изготвянето и прилагането на законодателството в областта на здравеопазването на животните, безопасността на храните и фуражите

Резултати:

От експертите на дирекцията са извършени одити, изготвени указания, изготвен е единен многогодишен национален план за контрол в изпълнение на чл. 41 от Регламент (ЕО) № 882/2004 и изготвянето на годишен доклад за изпълнение на единния многогодишен национален план за контрол.

Разработени и съгласувани са нормативни актове в областта на безопасността, качеството и контрола на храните и фуражите.

Ресурси - административни разходи.

НАПРАВЛЕНИЕ 5. РАЗРАБОТВАНЕ НА АДЕКВАТНА МИГРАЦИОННА (ВЪНШНА И ВЪТРЕШНА) И ИМИГРАЦИОННА ПОЛИТИКА

5.1. Усъвършенстване на отчитането на вътрешната и външната миграция

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ-БАН)

5.1.1. Научно-приложен проект «Социално влияние на емиграцията и селско-градска миграция в Централна и Източна Европа» (национален и международен обхват).

Цел: Усъвършенстване на отчитането на вътрешната и външната миграция

Описание на продукта: Направено е изследване на икономическите параметри и социалните ефекти от външната и вътрешната миграция в България, разгледани във взаимната им връзка и обусловеност с тенденциите и социално-икономическите аспекти на вътрешната за България миграция.

Резултати:

Характеризирани са тенденциите през последните две десетилетия и най-новите проявление в емиграцията от страната и свързаните с това социално-икономически аспекти. Тези процеси са анализирани във взаимната им връзка и обусловеност с тенденциите и социално-икономическите аспекти на вътрешната за България миграция (по райони, области и населени места). Идентифицирани са икономическите и социалните ефекти от външната и вътрешната миграция за България.

Въздействие: (национално ниво):

Направени са предложения за пакет от подходящи политики по отношение на емиграцията от България в рамките на ЕС.

Изразходвани средства: Проектът е финансиран от Европейската комисия. Институтът не е изразходвал средства за неговата реализация.

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ-БАН)

5.1.2. Научно-приложен проект «Българската диаспора в Западна Европа: трансгранична мобилност, национална идентичност и развитие - втори етап», срок за изпълнение 2013 г. (национален и международен обхват).

Описание: Провеждат се емпирични проучвания в България - за потенциална емиграция и завръщащи се емигранти, и в Испания и Германия – за нагласите на българската диаспора.

Продукти:

Провеждане на емпирични проучвания в България, Испания и Германия и сравнение на нагласите и намеренията на потенциалните и завърналите се емигранти в България с трайно установилите се български граждани в Испания и Германия, вкл. по демографски и социално-икономически профили.

Резултати:

Сравнени са нагласите и намеренията на потенциалните и завърналите се емигранти в България с трайно установилите се български граждани в Испания и Германия. Идентифициране на демографския и социално-икономическия профили на потенциалните и завърналите се емигранти и на българските граждани в Испания и

Германия. Резултатите ще бъдат предоставени на Държавна агенция на българите в чужбина, на Министерството на труда и социалната политика, както и на Българска народна банка.

Въздействие: (национално ниво):

Резултатите се предоставят на Държавна агенция на българите в чужбина, на Министерството на труда и социалната политика, както и на Българска народна банка.

Изразходвани средства:

Проектът е финансиран от Национален Фонд „Научни изследвания“. Изпълнението на проекта продължава и през 2013 г.

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ-БАН)

5.1.3. Научно-приложен проект «Трансгранична мобилност на българското население – социално-икономически аспекти» (национален обхват).

Описание: Изследват се социално-икономически аспекти на миграционните процеси на българското население.

Продукт:

Изследване на социално-икономически аспекти на миграционните процеси на българското население.

Резултати:

Оценка за миграционен потенциал; определяне профила на завръщащи се емигранти; оценка на парични трансфери и тяхното използване в страната; идентифициране на ефекти и възможни политики на национално равнище.

Въздействие: (национално ниво):

Идентифициране на ефекти и възможни политики на национално равнище.

Изразходвани средства:

Проектът е финансиран от бюджетна субсидия на БАН. Изпълнението на проекта продължава и през 2013 г.

5.2. Развитие на имиграционна политика за привличане на българи, живеещи в чужбина

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.2.1. Удостоверяване на български произход (национален обхват)

През 2012 г. са приети общо 16 488 заявления. Броят на издадените удостоверения е общо 28 393. Най-голям е броят на подалите заявления от Република Македония /9 849/, следвани от Молдова /2 664/, Република Сърбия /1039/. За същия период броят на издадените удостоверения на лица от посочените държави е както следва: Република Македония 17 343, Република Молдова 4952, Република Сърбия 1807.

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

5.2.2. Национална програма „Роден език и култура зад граница” и ПМС 334/08.12.2011 г. за българските неделни училища в чужбина (обхват на българските неделни училища в чужбина).

Продукт: Национална програма „Роден език и култура зад граница” и ПМС 334/08.12.2011 г. за българските неделни училища в чужбина.

Резултат: Подпомагане на обучението по БЕЛ, история и география на България в съботно-неделните училища в чужбина, създадени от организации на българи, регистрирани в съответната държава, посолствата и дипломатическите мисии на Р България в чужбина и български църкви и манастири; Осигуряване на възможности за извънкласни занимания за съхраняване на българската идентичност и култура.

Разходи: Пбанирани от Държавния бюджет 4 000 000 лв.

5.3. Въвеждане на специални мерки и дейности, насочени към етническите българи, живеещи извън територията на страната

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.3.1. Конкурс „България в моите мечти(международен обхват) с участие на 763 български деца (при планирани 700) от – Австрия, Германия, Швейцария, Дания, Нидерландия, Великобритания, Испания, Чехия, Словакия, Украйна, Молдова, Румъния, Сърбия, Гърция, Казахстан, Канада, САЩ.

Разходи: Бюджет на ДАБЧ.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.3.2. Конкурс за литература „Ст.Гечев”(международен обхват) с участие на 271 деца (при планирани 220) от Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Испания, Италия, Казахстан, Канада, Молдова, Нова Зеландия, Нидерландия, Португалия, Русия, Саудитска Арабия, САЩ, Сърбия, Франция, Чехия, Швейцария

Ресурси: Бюджет на ДАБЧ.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.3.3. Конкурс за народно творчество „Прехвъркна птичка”с участие на 154 деца от 10 държави при първоначално планирани – 6. (международен обхват).

Ресурси: Бюджет на ДАБЧ.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.3.4. Провеждане на спартакиада за участници от българските общности в Югоизточна Европа, трето издание (международен обхват).

Проведена е във Варна от 8 до 12 май, съвместно с Министерството на физическото възпитание и спорта и Областната управа на Варна в рамките на националната кампания „Аз обичам спорта”. В спортното събитие участват 272 младежи (при планирани 250) от Украйна, Молдова, Румъния, Сърбия, Македония и Косово. Организиран са турнири по футбол и волейбол.

Разходи: Бюджет на ДАБЧ.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.3.5. Издателска дейност, организиране на форуми, фестивали (национален обхват).

Участие в 9 форуми, фестивали, извън България, реализиране на 3 издания, 2 изложби

- Конференция” Политики за българите в чужбина” – Брюксел

- „Втори фестивал на съвременно българско кино” – Одеса
- „Дни на българската култура” – Валенсия 2013
- Събор посветен на 100 години от откриването на гроба на хан Кубрат, с.Малая Перещепина, Украйна
- Конференция „100 години от Балканската война” – Кишинев, Молдова
- 10 юбилейна среща на банатските българи, с.Иваново, Сърбия
- Фестивал „Български дни в Чикаго” – есен 2012
- Фестивал „Аз съм българче”, Вроцлав, Полша
- Мултимедиен фестивал „Арлекин”, Варна-Димитровград(Сърбия)
- Сборник „Българско слово в багри от САЩ и света”. Изданието представя Съюза на българските писатели в САЩ и по света.
- Книга „Българска народна мъдрост по света. Басни”
- Книга „Майска нощ с феята кандилка” Весела Фламбурари, Кипър
- Изложба „Български будители”
- Изложба „Светите равноапостоли и българо-византийско общение”

Ресурси: Бюджет на ДАБЧ.

5.4. Развитие на административен капацитет и провеждане на обществени дебати относно оценка на въздействието и ролята на миграциите за социално-икономическото развитие на страната

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.4.1. Форум „Кариера в България. Защо не?” – за реализиране на млади и висококвалифицирани специалисти в България (национален обхват).

Стотици млади хора, обучаващи се и завършващи в чужбина, се срещат в София с представители на български и чужди фирми в България, правят се презентации, организират се дискусии за реализацията на младите хора в Родината. ДАБЧ е съорганизатор, пряко участва и с щанд във форума. Броят на участниците е повече от 1 200 от 44 държави като 20% от тях са от Великобритания, следвани от Германия, Холандия и САЩ. Броят на фирмите - изложители е 51. По данни на главните организатори, 77% от анкетираните кандидати са отговорили, че са намерили работодател, когото харесват и за когото биха работили, но едва 32% от тях са намерили подходяща свободна работна позиция.

Организатори в партньорство с ДАЗД са сдружения „Тук-там” и „Back2BG”

Ресурси: Бюджет на ДАБЧ.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.4.2. Летен стаж в ДАБЧ (национален и международен обхват)

23 млади хора от България, Великобритания, Франция, Австрия участват в програма на ДАБЧ, съставена от три модула, информират се за взаимодействието на българската администрация със сдруженията за българите по света, за информационната политика на агенцията и пряко участват в инициативи на агенцията.

Ресурси: Бюджет на ДАБЧ.

5.5. Периодичен преглед на съществуващото законодателство, създаване и поддържане на единна нормативна база, регулираща миграционните проблеми

Министерство на вътрешните работи (МВР)

5.5.1. Ежегодна актуализация на националното законодателство в съответствие с правото на ЕС (национален обхват).

Продукт: Актуализиране на законодателството; Публикуване на информация на електронния сайт на Националния съвет по миграционна политика (НСМП); Обучения на служители/администрация; Проведени семинари.

Резултат: Повишаване информираността относно правата, задълженията и условията за пребиваване на чужденци в България;

Разходи: Държавен бюджет и финансиране по европейски програми и проекти.

5.6. Подобряване на информационното осигуряване и създаване на административен регистър за мигранти и имигранти

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.6.1. Поддържане на регистъра на ДАБЧ, периодично актуализиране на информацията в него (национален обхват).

В регистъра на ДАБЧ намираме информация за развитието на българските общности в чужбина и създадените от общностите сдружения, над 850 на брой (асоциации, клубове, смесени дружества за приятелство, медии, български съботно-неделни училища в чужбина, български православни църковни общини).

Разходи: Бюджет на ДАБЧ.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.6.2. Актуализиране на единния Регистър за чужденци и подобряване на информационното осигуряване (национален обхват).

Продукти: Годишен доклад за дейността на НСМП; Дейности по информиране на обществото по миграционната политика; Поддържане на актуална база данни за продължително, дългосрочно и постоянно пребиваващите чужденци в България.

Резултати: Подобряване на информационното осигуряване за провеждане на миграционните политики.

Разходи: В рамките на бюджетите на ангажираните ведомства и по проекти.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.6.3. Поддържане на портал за информация и общуване „Родина” и електронен бюлетин „калейдоскоп” – нова мярка

В портала за информация и общуване „Родина” и електронния бюлетин „Калейдоскоп”, функциониращ в портала, намираме информация за събитията в българските общности по света, организирани от сдруженията.

При направена контролна извадка от над 250 информации, публикувани само в електронния бюлетин „Калейдоскоп” във времето от края на 2011 до края на 2012 година, отчитаме представени новини от следните български общности: Испания(56),

Украйна(26), САЩ(20), Германия(10), Канада(9), Великобритания(19), Австрия(15), Франция(19), Аржентина, Бразилия (11), Гърция(12) и т.н.

Резултат: Повишаване/оптимизиране обхвата на участниците.

Взаимодействие между сънародници от различни дестинации по света

Обхват на въздействие: Основно Европа, Държави в ЕС, Северна Америка, в отделни случаи Южна Америка, Северна и Южна Африка.

Всички инициативи/дейности са финансирани от бюджета на ДАБЧ

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

5.7. Създаване на условия за културна и социална интеграция на имигранти и членове на техните семейства в българското общество

5.7.1. Консултиране на млади българи, учещи по ПМС 103/1993 и ПМС 228/1997 и участие в кандидат-студентски борси зад граница.

Продукт: Консултиране на млади българи, учещи по ПМС 103/1993 и ПМС 228/1997 и участие в кандидат-студентски борси зад граница.

Резултат: Консултирани 460-480 студенти от над 10 държави.

Разходи: Бюджет на ДАБЧ.

5.8. Регламентиране на процедури за легализирането на образованието и придобитите професии на имигрантите

5.9. Провеждане на информационни кампании сред населението за запознаване с нравите, обичаите и културата, а също и с проблемите на имигрантските общности, пребиваващи на територията на страната

НАПРАВЛЕНИЕ 6. ЗНАЧИТЕЛНО НАМАЛЯВАНЕ НА БРОЯ НА ЕМИГРИРАЩИТЕ МЛАДИ ХОРА В РЕПРОДУКТИВНА ВЪЗРАСТ.

6.1. Осигуряване на заетост и намаляване на безработицата сред младите хора

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»

6.1.1. Създаване на заетост на младежите чрез осигуряване на възможност за стаж национален обхват).

Продукт: Заетост чрез младежки стажове. Предоставени посреднически услуги и възможност за стажуване при работодател за безработни младежи до 29 г.

Резултат: Намаляване на младежката безработица.

Разходи: Изразходвани 6 693 982 лева от ЕСФ при планирани за по-дълги времеви периоди – 35 000 000 лв.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»

6.1.2. Повишаване на заетостта на младежите чрез трайното им включване на пазара на труда в България (национален обхват).

Продукт: Повишаване на заетостта сред младежите; Обучения за придобиване на ключове компетенции; Чуждоезиково обучение; Обучение по ИКТ.

Резултати: Намаляване на младежката безработица.

Разходи: Изразходвани 590 789 лева от общо планираните по ЕСФ 15 000 000 лв.

6.1.3. «Развитие» (национален обхват).

Разкрити работни места при работодатели, проведени обучения за придобиване или повишаване на професионална квалификация на безработни лица от целевата група, включени в заетост лица.

Продукт: Повишаване на заетостта; Обучения за придобиване или повишаване на квалификация.

Резултати: Намаляване на младежката и общата безработица.

Ресурси: Изразходвани - 9 808 5826 лева от общо планирани за дългосрочен период 250 000 000 лв. по ЕСФ.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»

6.1.4. Квалификационни услуги и насърчаване на заетостта (национален обхват).

През 2012 г. е приключило изпълнението на Фаза 1 на схемата, и не са стартирали дейностите по Фаза 2.

Продукт: Повишаване на заетостта; Обучения за придобиване или повишаване на квалификация.

Резултати: Намаляване на младежката и общата безработица.

Разходи: Изразходвани - 63 441 лева при планирани 36 000 000 лв. по ЕСФ.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

6.1.5. Програма „Старт на кариерата” улеснява прехода от образование към заетост. Тя дава възможност на безработни младежи, завършили висше образование и без трудов стаж по придобитата специалност, да започнат работа в публични администрации.

През 2012г. по Програмата „Старт на кариерата” е осигурена заетост на 1850 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 3 860 189 лв. (при планирани 4078210 лв.) Прилага се на територията на цялата страна.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

6.1.6. Насърчаване на работодателите да наемат безработни младежи до 29 г. възраст (чл. 36, ал.1 от ЗНЗ) (национален обхват)

През 2012г. по чл. 36, ал.1 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 1862 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 1 831 686 лв. (при планирани 2 539 763).

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

6.1.7. Насърчаване на работодателите да наемат безработни младежи до 29 г. възраст с трайни увреждания, вкл. военноинвалиди, както и младежи от социални заведения, завършили образованието си (чл.36, ал.2 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл.36, ал.2 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 196 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 248 471 лв (при планирани 1 113 290 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

6.1.8. Насърчаване на работодателите да приемат за стажуване младежи до 29 години (чл. 41 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 41 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 422 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 860 070 лв. (при планирани 937 605 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

6.1.9. Схемата “Създаване на заетост на младежите чрез осигуряване на възможност за стаж” предоставя възможност за стажуване при работодател на безработни младежи до 29-годишна възраст, които са регистрирани в бюрата по труда, завършили са средно или висше образование и са без трудов стаж по специалността. Чрез реализация на схемата се очаква да се повиши конкурентноспособността на младите хора, да се улесни прехода от образование към заетост, да се натрупа ценен първи професионален опит.

През 2012г. по Схемата “Създаване на заетост на младежите чрез осигуряване на възможност за стаж” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в заетост са включени 6588 лица, за които са изразходвани от

ЕСФ – 6 693 983 лв. (при планирани 6 899 974 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

6.1.10. Схема по ОП „РЧР” "Повишаване заетостта на младежите чрез трайното им включване на пазара на труда в България"

През 2012г. по Схемата "Повишаване заетостта на младежите чрез трайното им включване на пазара на труда в България" на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси са изразходвани от ЕСФ – 590 791 лв. (при планирани 6 210 056 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

6.2. Подобряване на условията на труд, заплащането и качеството на заетостта

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Главна дирекция «Европейски фондове и международни програми и проекти»**

6.2.1. Безопасен труд (национален обхват).

Продукт: Привеждане на условията на труд в съответствие с изискванията на стандартите.

Резултати: Подобряване на условията на труд; Подобряване на качеството на заетост; Брой работодатели (предприятия), получили подкрепа за подобряване условията на труд и за привеждането им в съответствие с изискванията на стандартите - 350

Разходи: - 4 597 645 лева при планирани за по-дълги периоди 70 000 000 лв. от ЕСФ.

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ-БАН)

6.2.2. Научно-приложен проект «Кризата на европейските трудови пазари и политики за възстановяване» (национален обхват).

Описание: Изследване на ефектите на кризата върху развитието на трудовите пазари в Европа и в България в частност.

Резултати:

Направени са оценки за силното намаляване на търсенето на труд и високата безработица, както и за понижаване на доходите на домакинствата и динамиката на жизнения стандарт. Оценени са прилаганите активни политики на пазара на труда от гл.т. на предложен набор от критерии и са формулирани изводи за тяхната временна/палеативна роля за компенсиране на негативните ефекти.

Въздействие: (национално ниво):

Направени са препоръки на национално ниво за ускоряване на макроикономическите реформи за реструктуриране на заетостта към по-високо производителни дейности, както и за повишаване на ефективността от функционирането на пазара на труда, чрез повишаване на гъвкавостта и мобилността на работната сила.

Изразходвани средства: Проектът е финансиран от бюджетна субсидия на БАН.

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ-БАН)

6.2.3. Научно-приложен проект „Сегментация на заетостта и доходите на трудовия пазар в България” - срок за изпълнение 2013 г. (национален обхват).

Описание: Изследват се разслоението на заетостта и доходите, дълбочината на това разслоение и ефектите върху социално-икономическото развитие.

Резултати:

Конструирание на сегменти в заетостта и доходите. Анализ и оценка като дълбочина и социално-икономически ефекти.

Въздействие: (национално ниво):

Обвързване на сегментите на заетостта и доходите по специфични критерии за дефиниране на наличие или отсъствие на сегментиране на пазарите на труда.

Изразходвани средства: Проектът е финансиран от бюджетна субсидия на БАН. Изпълнението на проекта продължава и през 2013 г.

6.3. Осигуряване на равен достъп до качествено образование и възможности за учене през целия живот

В Плана за 2012 г. за изпълнение на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението (2012-2030 г.) и заложена следните мерки:

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

6.3.1. Обучение в средишните и защитените училища в страната. (ПМС 326/2011 г. и ПМС 84/2009 г. за приемане на Списък на средишните училища в страната; ПМС 848/2011 г. и ПМС 212/2008 г. за приемане на Списък на защитените училища в страната).

Продукти: Подобряване на достъпа до образование в средишните училища, като се осигуряват целодневна организация на учебния процес, обедно хранене и безплатен транспорт на учениците до 16-годишна възраст; В защитените училища се осигурява обучение на по-малък брой ученици, за да не пътуват в труднодостъпни, планински и гранични райони на повече от 20 км до най-близкото училище; Защитените училища не могат да бъдат закривани, както и да бъдат пренасочвани учениците при започнала учебна година.

Резултати: Създаване на условия за равен достъп до качествено образование и възможности за учене през целия живот

Разходи: Предвидени са средства в размер на 30 000 000 лв. – за дофинансиране.

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

6.3.2. Национална програма за младежта (2011 – 2015) - Подпрограма 1 „Развитие на мрежата от Младежки информационно-консултантски центрове” (национално ниво).

Продукти: Предвижда се да бъдат създадени 4 младежки информационно-консултантски центрове и да се предоставят услуги на младите хора в страната чрез 32 младежки информационно-консултантски центрове.

Резултати: Повишена информираност на младите хора за възможностите за професионална и личностна реализация – не по-малко от 37 500 млади хора, получили информационни услуги;

Повишени професионални умения и ориентация за интеграция в различните сфери на обществено-политическия и икономическия живот на страната:

- не по-малко от 2500 млади хора, получили специализирани консултантски услуги;
- не по-малко от 625 млади хора, участвали в поне 37 обучения;
- не по-малко от 125 заети млади хора;
- не по-малко от 25 самонаети млади хора;

Изградени устойчиви нагласи към отговорен начин на живот и цивилизовано взаимодействие с хора и институции в обществото – не по-малко от 12 500 млади хора, участвали в поне 62 кампании и инициативи; Подобряване на възможностите за професионална и социална реализация на младите хора в малките населени места и селските райони – не по-малко от 5% от младите хора, взели участие в различни инициативи, да живеят в малки населени места и села; Повишена квалификация на младежки работници за работа с млади хора и младежи в риск от социално изключване – не по-малко от 50 младежки работници, участвали в поне 3 различни обучения и семинари.

Разходи: Планирани са 423 555 лв. от Държавния бюджет.

6.4. Създаване на възможности за облекчения при кредитиране за закупуване на жилища, обзавеждане и подобряване на жилищните условия

6.5. Създаване на условия за преодоляване на бедността и социалната изолация сред младежите в неравностойно положение

6.6. Създаване на условия за пълноценно социално развитие на младите хора (вкл. създаване на семейство, отглеждане и възпитание на деца и активно участие в гражданското общество)

Министерство на образованието и науката (МОМН) Приоритети 6.4; 6.5; и 6.6.

Продукт: В изпълнение на задачата се реализира **Национална програма за младежта (2011 – 2015)**, която е инструмент за изпълнение на приоритетите на националната политика за младите хора, заложен в Национална стратегия за младежта (2010 – 2020).

Резултати: Чрез проектното финансиране Националната програма за младежта създава условия за социално приобщаване на младите хора в страната, активизиране на гражданското им участие и пълноценното им развитие в обществото посредством методите на неформалното образование.

Предоставят се и безплатни услуги на младите хора в страната в съответствие с техните потребности в изградените по Подпрограма 1 Младежки информационно-консултантски центрове.

Програмата финансира проекти за младежки дейности по следните подпрограми:

Подпрограма 1:

Развитие на мрежата от Младежки информационно-консултантски центрове (МИКЦ)

Очаквани резултати:

- Реализиране на териториално покритие на програмата – създаване на минимум 30 младежки информационно-консултантски центрове;
- Повишена информираност на младите хора за възможностите за професионална и личностна реализация – минимум 300 000 млади хора получили информационни услуги;
- Повишени професионални умения и ориентация за интеграция в различните сфери на общество-политическия и икономически живот на страната
 - минимум 20 000 млади хора получили специализирани консултантски услуги
 - минимум 5000 млади хора участвали в минимум 300 обучения;
 - минимум 1000 заети млади хора;
 - минимум 200 самонаети млади хора.
- Изградени устойчиви нагласи към отговорен начин на живот и цивилизовано взаимодействие с хора и институции в обществото – минимум 100 000 млади хора участвали в минимум 500 кампании и инициативи;
- Подобряване на възможностите за професионална и социална реализация на младите хора в малките населени места и селските райони – минимум 20% от младите хора, взели участие в различни инициативи, живеят в малки населени места и села;
- Повишена квалификация на младежки работници за работа с млади хора и младежи в риск от социално изключване – минимум 200 младежки работници участвали в минимум 10 различни обучения и семинари.

Подпрограма 2:**Национални младежки инициативи и кампании****Очаквани резултати:**

- Утвърждаване на неформални подходи и методи в младежката работа за насърчаване на гражданското участие – въвеждане на минимум 20 нови подходи и методи;
- Повишаване на активната гражданска позиция и включване на младите хора – минимум 100 000 млади хора участвали в минимум 200 инициативи в поне 20 направления;
- Активизиране на участието на младите хора при решаване на младежки проблеми – минимум 5 000 млади хора участвали в 15 различни дискусии, дебати и конференции по различни проблеми и задачи;
- Подобряване на възможностите за професионална и социална реализация на младите хора в малките населени места и селските райони – минимум 20% от младите хора, взели участие в различни инициативи, живеят в малки населени места и села.

Подпрограма 3:**Младежко доброволчество и участие в доброволчески инициативи****Очаквани резултати:**

- Увеличен брой младежи, участващи в младежко доброволчество – минимум 10 000 млади хора привлечени като доброволци за осъществяване на младежки дейности и инициативи;

- Увеличаване на броя на младите доброволци, осъществили дългосрочно доброволчество (над два месеца) – минимум 2 000 млади хора, положили дългосрочен доброволен труд в различни организации или институции;
- Възраждане на доброволческите ценности и практики за упражняването на доброволен труд – минимум 200 институции изявили желание и приели млади доброволци за срок по-голям от 2 месеца;
- Разработени професионални модели за работата с млади доброволци – разработени и приложени на практика обучителни програми за работа с млади доброволци, обучени минимум 13 000 млади хора.

За създаване на условия за пълноценно социално развитие на младите хора и активно участие в гражданското общество допринася и **Програма „Младежта в действие” на ЕК 2007 – 2013**, която осигурява възможности за младите хора за натрупване на знания и умения чрез неформално образование, като следва приоритетите, заложи от Европейската комисия.

Програмата е структурирана в следните основни поддейности, по които могат да се реализират проекти:

- Младежки обмени
- Младежки инициативи
- Проекти за демократично гражданство
- Европейска доброволческа служба
- Обмени и обучения в сътрудничество с държави, граничещи с ЕС
- Обучения на младежки работници и работа в мрежа
- Среци на младите хора и отговорните за младежката политика

За постигането на целите на Националната стратегия за младежта, ежегодно се приема Годишен план за действие, чрез който се програмира и осигурява ресурсно държавната младежка политика на национално, регионално и местно ниво.

Постигнати резултати за населението и преките бенефициенти

Предоставените услуги по Национална програма за младежта (2011-2015) са:

Подпрограма 1: Развитие на мрежата от Младежки информационно – консултантски центрове (МИКЦ) са:

- Информационни услуги (общият брой на младите хора, ползвали информационни услуги е 89216);
- Консултантски услуги (общият брой млади хора получили консултантски услуги по проектите е 20798);
- Обучения (броят на младите хора, преминали през различни тематични обучения, организирани от МИКЦ е 6130) ;
- Свободна зона (общият брой на младите хора, взели участие в различните кампании и инициативи, организирани от МИКЦ е 69495);

По отношение на насърчаването на икономическата активност и кариерното развитие на младите хора през 2012 г. по Подпрограма 1 на **Национална програма за младежта (2011 – 2015)** участие в тематични обучения са взели общо 942 млади хора на възраст до 29 години.

Подпрограма 2: Национални инициативи и кампании са осъществени обучения за придобиване на знания, умения и опит, за намаляване на младежката безработица –

финансирани са общо 33 проекта, по които броят на обхванатите млади хора е 3630. Стойността на финансирането е 359 926 лева.

Подпрограма 3: „Младежко доброволчество и участие в доброволчески инициативи” броя на обхванатите млади хора е 1879. Финансирани са 27 проекта на стойност 166 533.

Младите хора, получили услуги, предоставени от МИКЦ в голяма степен са повишили мотивацията си за социална и професионална реализация чрез включване в различни граждански инициативи и участие в граждански организации.

Обхват на въздействие: Националната програма и програма „Младежта в действие” на ЕК се реализират на национално ниво.

Размер на изразходваните средства през 2012 г. (В случай, че мярката/програмата/проектът/дейността продължава и след 2012 г., това може да се посочи в текста)

Изразходваните средства за 2012 г. по Национална програма за младежта (2011-2015) са както следва:

➤ **Подпрограма 1: Развитие на мрежата от Младежки информационно – консултантски центрове (МИКЦ) –**

В края на 2012 г. са финансирани нови три проекта за създаване на младежки информационни центрове в градовете Русе, Сливен и Хасково на обща стойност 67 482 лева.

През 2012 г. продължават да функционират 28 младежки информационно-консултантски центрове (финансирани през 2011 г. общо с 1 214 747.92).

➤ **Подпрограма 2: Национални инициативи и кампании –** изразходваните средства за 2012 г. са 89381

➤ **Подпрограма 3: „Младежко доброволчество и участие в доброволчески инициативи –** изразходваните средства за 2012 г. са в размер на 166 553 лева. Финансирани са общо 27 проекта в областта на младежкото доброволчество.

По програма „Младежта в действие 2007 – 2013 на ЕК за 2012 г. са финансирани 200 проекта с обща стойност 5227780 лева, като броят на обхванатите млади хора по програмата е 5486.

По програмата са финансирани 16 проекта за справяне с проблема на безработицата сред младите хора и както и 1 обучение по същата тема на обща стойност 254 284,3 евро. Част от финансираните проекти са реализирани, част от тях са в процес на реализация. В проектите и обучението са участвали 652 младежи.

ПРИОРИТЕТ II. ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА НЕГАТИВНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ОТ ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВЕНИТЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ

НАПРАВЛЕНИЕ 7. ВЪЗПРИЕМАНЕ НА КОМПЛЕКСЕН МЕЖДУСЕКТОРЕН ПОДХОД ЗА АКТИВЕН И ПРОДУКТИВЕН ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА В ДОБРО ЗДРАВЕ. АДАПТИРАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ СИСТЕМИ КЪМ ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРОМЕНИ И ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО – ПАЗАР НА ТРУДА, ПЕНСИОННА СИСТЕМА, СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ И ГРИЖИ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ, ОБРАЗОВАНИЕ, КУЛТУРА И ДР.

7.1. Разработване и изпълнение на Национална концепция за насърчаване на активен живот на възрастните хора

Разработването и приемането на Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора беше заложено като управленски ангажимент в Програмата на българското правителство (2009-2013 г.), в Националната програма за реформи на Р България (2011-2015 г.), и е съобразено с множество европейски и български стратегически и политически документи с дългосрочен хоризонт, както и с идеите и целите на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията - 2012, обявена с Решение № 940/2011/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 14 септември 2011 г.

Разработването на Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора произтича от необходимостта за изготвяне на рамка за идентифициране на сфери и възможности за предприемане на действия в отговор на застаряването на населението и прогресивното нарастване с всяка изминала година на процентния дял на възрастното население. За периода 2001г.–2011г. относителният дял на населението в Република България над 65 години е нараснал от 16.8% на 18.5%. Респективно намалява делът на младите хора. Наблюдава се непрекъснато нарастване на показателя за средна възраст на населението в Република България през последните години. През 1995 г. този показател е бил 38.9 г., през 2001 г. - 40.4 г., през 2009 г. - 41.8 години, а през 2010 г. достига 41.9 години.

Очертаващата се трайна тенденция на застаряване на населението и прогресивното нарастване с всяка изминала година на процентния дял на възрастното население е процес с изключително значение и влияние за бъдещото програмиране в социалната област, тъй като засяга сфери с висока степен на значимост. Нарастващият дял на възрастното население ще доведе до по-големи разходи в сферата на публичните финанси - до повишаване на разходите за пенсии, дългосрочните грижи, здравеопазването, образованието, за заетостта и мобилността на застаряващата работна сила на пазара на труда и др.

Предвид горепосоченото, повишаването на активността на възрастното население е от ключово значение за справяне с демографските предизвикателства и е необходимо условие за постигане на целите за социално и икономическо участие, растеж и конкурентноспособност.

Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора е развитие и продължение на едно от важните направления на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030г.) – «Преодоляване на последиците от остаряване на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал». Документът предлага конкретна перспектива за посрещане на последствията от демографското застаряване на населението в Република България чрез прилагане на интегриран подход.

Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора определя следните оперативни цели и задачи:

1. Осигуряване на условия за активен трудов живот на възрастните хора;
2. Осигуряване на възможности за активен живот на хората в пенсионна възраст;
3. Осигуряване на условия за достъп до здравни услуги и удължаване на живота на възрастните хора в добро здраве;
4. Осигуряване на условия за достъп до образование, за учене през целия живот, за повишаване на квалификацията и за преквалификация с оглед на подобряване на трудовата и социална мобилност на възрастните хора;
5. Развитие и модернизиране на дългосрочните грижи и осигуряване на равни възможности за достъп до социални услуги за възрастни;
6. Развитие на доброволчеството и солидарност между поколенията.

Проектът на Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора е разработен, координиран и съгласуван в рамките на Междуправителствената работна група по демографските въпроси, създадена със заповеди на министъра на труда и социалната политика РД01-174/21.02.2011г. и РД01-173/21.02.2012г. В състава на работната група са включени широк кръг представители на отговорни институции, включително представители на министерствата, агенциите, НСОРБ, Националния осигурителен институт, Националния статистически институт, Българската академия на науките, УНИЦЕФ, Фонд на ООН за население, БЧК, както и неправителствени организации. Осъществен е подход за използване на експертиза с широк обхват.

Значението на предлаганата Концепция се отнася до създаване на условия за постигане на икономически растеж, устойчиво развитие на социалните системи, подобряване на стандарта и качеството на живот на хората и изграждане на сплотено общество.

Проектът на Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора е разработен в съответствие с основните стратегически документи на Европейския съюз в областта на политиката за демографско развитие и проблемите на застаряването - Зелена книга за демографската промяна от 2006 г., Съобщение на Европейската комисия “Демографското бъдеще на Европа – от предизвикателство към възможност” от 2006 г., Съобщение на Европейската комисия от 2007 г. “Укрепване на връзките между поколенията”, Съобщението на Европейската комисия от 2009 г. до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален съвет и комитета на регионите “Справяне с последиците от застаряването на населението в ЕС”, Заключение на Съвета от 7 юни 2010 г. „Активен живот на възрастните хора“ (Испанско председателство), Заключение на Съвета от 6-7 декември 2011 г. относно въздействието, което застаряването на работната сила и на населението оказва върху политиките за заетост (Белгийско председателство), Заключение на Съвета от 17 юни 2011 г. относно Съвместяване на професионалния и семейния живот в условията на демографските промени (Унгарско председателство), Заключение на Съвета от 3

октомври 2011 г. относно Овладяване на демографските предизвикателства: Сътрудничество между институциите на държавите-членки по демографските въпроси и съвместяването на професионалния и семейния живот — за постигане на съвместимост между кариера и семейство (Полско председателство).

Отчетени са приоритетите и насоките за действие и от Международния план за действие на ООН по застаряването, приет в Мадрид през 2002 г. и Регионалната стратегия за Европа към него.

Проектът на Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора е съгласуван в рамките на Работна група 13 «Социална политика и заетост».

Проектът на Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012 г.-2030 г.) има за цел да синхронизира действията на всички заинтересовани институции, да стабилизира социалните системи, както и да оптимизира в дългосрочен план бюджетните разходи в отговор на демографските предизвикателства, дисбаланси и застаряване на населението.

7.1.1. Адаптиране на пазара на труда към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

**Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти»
(ЕФМПП)**

7.1.1.1. Изграждане на система за прогнозиране на потребностите от работна сила с определени характеристики (национален обхват).

Извършва се пилотно проучване сред работодателите, проведено проучване и фокус групи сред работодатели и представители на посреднически агенции за подбор на персонал.

7.1.1.2. Подобряване планирането и оценката на политиките в областта на труда и социалното включване (национален обхват)

Продукт: Експертни оценки на ефекта на активната политика на пазара на труда, финансирани със средства от държавния бюджет — 3 с финансиране в размер на 750 000 лева по ЕСФ.

Прекратен

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Агенция по заетостта (АЗ)

7.1.1.3. Националната програма “Помощ за пенсиониране” осигурява заетост на пълно или непълно работно време, за срок не по-малко от 3 месеца и не повече от 24 месеца, на безработни лица, на които не им достигат до 16 месеца осигурителен стаж и до 16 месеца възраст за придобиване право на пенсия или до 16 месеца осигурителен стаж при навършена възраст, с оглед придобиване право на пенсия по чл. 68, ал. 1-2 от Кодекса за социално осигуряване.

През 2012г. по Програмата “Помощ за пенсиониране” е осигурена заетост на 76 лица (при планирани 229), за които са изразходвани от държавния бюджет 152693 лв (при планирани 562 239 лв.) . Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.4. Насърчаване на работодателите да наемат безработни над 50 -годишна възраст (чл. 55а от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 55а от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 744 лица (планирани 699), за които са изразходвани от държавния бюджет – 1 054 142 лв.(планирани 1 243 447 лв.) Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.5. Насърчаване на работодателите да наемат на работа продължително безработни лица (чл.55в от ЗНЗ)

През 2012г. по чл.55в от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 96 лица (планирани 543), за които са изразходвани от държавния бюджет – 26 973 лв.(планирани 250 111 лв.) Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.6. Насърчаване на работодателите да разкриват работни места за чиракуване (чл. 55г от ЗНЗ)

През 2012г. по чл.55г от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 286 лица (планирани 369), за които са изразходвани от държавния бюджет – 385461 лв. (планирани 694 320 лв.)Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.7. Допълнително трудово възнаграждение на наставник за разкрити работни места за чиракуване (чл. 55г от ЗНЗ)

През 2012г. по чл.55г от Закона за насърчаване на заетостта за възнаграждение на 285 (планирани 368) наставници са изразходвани от държавния бюджет – 174326 лв.(планирани 486 703 лв.) Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.8. Насърчаване на работодателите да разкриват "зелени работни места" (чл. 55д от ЗНЗ)

През 2012г. по чл.55д от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 709 лица (планирани 733), за които са изразходвани от държавния бюджет – 928897 лв.(планирани 1 226 956 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

7.1.1.9. По схемата „Развитие” се извършва обучение за придобиване или повишаване на професионалната квалификация на безработни лица, с цел тяхното последващо включване в заетост. Обученията се реализират чрез предоставяне на ваучери за обучение на представителите на целевата група. В проекта се включват безработни лица, регистрирани в бюрата по труда, като приоритет имат: лицата, освободени от работа след 01.11.2008г. вследствие на реструктуриране на предприятието, закриване на предприятието, намаляване обема от работа или закриване на част от производството; безработните лица над 50-годишна възраст; безработните младежи до 29-годишна възраст; продължително безработните лица. С решение на Комитета по наблюдение на ОП „РЧР” са променени критериите за избор на операция по схема „Развитие”, като изпълнението на проекта е удължен до 31.12.2014 г. От началото на м.септември 2012г. е въведен нов размер на работната заплата за наетите на работа лица от работодател - община или структура на държавната администрация в размер на 380 лв.

През 2012г. по Схемата „Развитие” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в заетост са включени 34 658 лица (планирани 25 000), за които са изразходвани от ЕСФ – 98 085 827 лв.(планирани 52 296 924 лв.) Прилага се на територията на цялата страна.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

7.1.1.9. Целта на схемата „Подкрепа за заетост” е да се насърчат работодателите да осигурят заетост на регистрирани безработни лица, като приоритетно се включват хора от уязвимите групи на пазара на труда: с ниска професионална квалификация и недостиг на умения; с ниско образование; от етническите малцинства и трайно безработни лица. Бюджетът е в размер на 80 млн. лв. Срокът на изпълнение е 2012-2014г. С реализацията на схемата се предвижда 10 хил. безработни лица да получат посреднически услуги, от тях 9 хил. лица да бъдат включени в обучение и заетост. Очаква се 30% от наетите по програмата да запазят работното си място след приключване на проекта. За първи път по ОП „РЧР” се дава възможност на работодателите от реалния и публичния сектор да получат пълна субсидия за възнагражденията на всяко наето безработно лице за период от 6 до 12 месеца. Освен заплатите и осигуровките, се стимулират и наставниците, като за период от шест месеца те получават 50% от минималната работна заплата.

През 2012г. по Схемата „Подкрепа за заетост” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в заетост са включени 9378 лица, за които са изразходвани от ЕСФ – 3 438 092 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

7.1.1.10. Схемата по ОП «РЧР» „Насърчаване стартирането на проекти за развиване на самостоятелна стопанска дейност”, проект „Подкрепа на предприемчивите българи” подпомага безработни лица с ясна идея за започване на стопанска дейност чрез предоставяне на специализирани обучения и услуги. Схемата се

изпълнява в рамките на три взаимно свързани компонента и подкрепя безработни лица, на които им липсва начален финансов капитал за стартиране на собствен бизнес и подходяща професионална подготовка и умения за управлението му. Компонент I е за предоставяне на обучение за придобиване на предприемачески, управленски и бизнес умения. В рамките на Компонент II на предприятията, регистрирани от лицата, успешно завършили обучението и/или ползвали услуги по Компонент I, ще им бъдат предоставени малки грантове за осигуряване на първоначален стартов капитал за обучение на персонал, първоначално закупуване на материали, осигуряване на разходите за трудови възнаграждения на самонаетото лице и на наетия персонал за не повече от 3 месеца, както първоначален инвестиционен капитал, свързан с развитието на основната дейност на предприятието. По Компонент III - ще се предоставят услуги на лицата, стартирали проекти по Компонент II, от консултантски фирми и/или бизнес центрове, които имат достатъчен и доказуем опит при предоставяне на съответните услуги.

През 2012г. по Схемата „Насърчаване стартирането на проекти за развиване на самостоятелна стопанска дейност”, проект „Подкрепа на предприемчивите българи” Компонент I – обучения на безработни лица за стартиране на собствен бизнес и консултирането им при разработване на бизнес план на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 8508 лица(планирани 19 000) , за които са изразходвани от ЕСФ – 5 293 976 лв.(планирани 27 684 768 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.11. Насърчаване на предприемачеството сред безработни лица (чл. 47, ал. 1 от ЗНЗ, чл. 47, ал. 4 от ЗНЗ, чл. 49 от ЗНЗ, чл. 49, ал. 4 от ЗНЗ, чл. 49б от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 47, ал. 1, чл. 47, ал. 4, чл. 49, чл. 49, ал. 4 и чл. 49б от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 316 лица (планирани 509), за които са изразходвани от държавния бюджет 289918 лв. (планирани 523 035 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.12. Насърчаване на работодатели - микропредприятия да разкриват работни места, като се субсидират първите 5 разкрити работни места (чл. 50 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 50 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 198 лица (планирани 345), за които са изразходвани от държавния бюджет 64571 лв.(планирани 154 667 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.13. Насърчаване на работодателите да наемат безработни лица на непълно работно време (чл. 51 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 51 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 397 лица(планирани 564), за които са изразходвани от държавния

бюджет 86001 лв.(планирани 244 627) по ДБ Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.14. Схемата „По-близо до работа” има за цел да насърчи географската мобилност на работната сила посредством предоставяне на стимули за работодателите за наемане на лица от населени места и региони, различни от местата, в които извършват дейност, както и стимули за лицата да търсят подходяща работа, дори в случаите, в които тя е далеч от дома им. В рамките на схемата се дава възможност на лицата, които започват нова работа на трудов договор или вече наети лица, в населено място, различно от населеното място, в което са регистрирани по настоящ адрес, (отдалечено на не повече от 100 км), да получат средства за покриване на транспортните разходи за период до 12 месеца. За работодателите по операцията се осигуряват средства за въвеждащо обучение. Допустимите дейности по схемата включват организиране и провеждане от работодателя на въвеждащо обучение с продължителност не по-малка от 30 часа и предоставяне на средства за разходи в реален размер за транспорт от и до работното място. От началото на м.септември с решение на Комитета за наблюдение на ОП “РЧР”, обхватът на целевата група е разширен, като се дава възможност не само на новонаетите, но и на заетите лица да се възползват от преференциите за транспорт до и от работното място. Това от своя страна е свързано с предоставяне на възможност за провеждане от страна на работодателите на надграждащо обучение на тези лица, осъществявано на работното място. Средствата, които се предоставят на работодателя за надграждащо обучение са в размер на 150 лв. за всяко обучено лице, като се включват и дължимите за сметка на работодателя осигуровки по реда на КСО и КТ.

През 2012г. по Схемата „По-близо до работа” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 1136 лица (планирани 1000), за които са изразходвани от ЕСФ – 418 505 лв. (планирани 7 994 902 лв.). Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.15. Програма “Мелпомена” осигурява работа на безработни лица със специфични умения и опит в театралната и оперната дейност, предвид ограничените възможности за реализация на много професионалисти с дългогодишен опит в тази област.

През 2012г. по Програмата “Мелпомена” е осигурена заетост на 104 лица (планирани 100), за които са изразходвани от държавния бюджет 411 703 лв. (464 152 лв.) Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.16. В рамките на Националната програма "Нова възможност за заетост" на съкратените в резултат на икономическата криза лица приоритетно се предоставя специален пакет от услуги – информиране, консултиране, насочване към налични

свободни места, включване в подходящо обучение за възрастни и в субсидирана заетост до 6 месеца.

През 2012г. по Националната програма "Нова възможност за заетост" е осигурена заетост на 1582 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 2 412 624.лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.17. Регионални и браншови програми за обучение и заетост Достъп до заетост на безработни в неравностойно положение на пазара на труда През 2012г. са предоставили **168 регионални програми** за заетост, които са насочени към преодоляване на специфични местни проблеми.

През 2012г. по Регионални и браншови програми за обучение и заетост в заетост са включени 2096 лица, в т.ч. обучение 20, за които са изразходвани от държавния бюджет 4030350.лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.18. Чрез реализация на **схема „Адаптивност”** се разширява обхватът на антикризисните мерки. Целта е да се постигне, от една страна, ограничаване на масовите съкращения и напускането на работници и служители, които по икономически причини не могат да заработят пълна заплата, а от друга страна, работодателите да задържат персонала, който отново ще им бъде нужен при оживление на пазара. Работниците получават допълнителни средства под формата на ваучери за професионална квалификация за периода, в който са заети на непълно работно време, както и месечна стипендия за периода на обучение, но не по-дълго от шест месеца. За периода на обучение, на лицата се предоставят средства за транспорт от и до учебния център, в случай, че обучението се провежда в населено място, различно от това, в което се намира местоработата на лицата.

През 2012г. по Схемата „Адаптивност” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 1776 лица, за които са изразходвани от ЕСФ – 1 741 173 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.19. Схеми по ОП „РЧР” „Аз мога” - фаза 1 и фаза 2; Аз мога повече

Схемата „Аз мога” (BG051PO001-2.1.11 и BG051PO001-2.1.13) дава възможност на заети лица по трудов договор и самонаети лица, без значение от сферата им на дейност, да се включат в курсове за придобиване на професионална квалификация или ключови компетенции, с цел повишаване на конкурентноспособността им и разширяване на възможностите за кариерно развитие.

Целта на **схема „Аз мога повече”** е да се даде възможност на заети лица по трудов договор и самонаети лица, без значение от сферата им на дейност, да се включат в курсове за придобиване на професионална квалификация и/или обучения по чужд език или дигитална компетентност, за да се създадат възможности за кариерно развитие. Поради големия интерес на заетите лица, с решение на Комитета по

наблюдение на ОП „РЧР”, бюджетът на схемата е увеличен с 50 млн. лв., а срокът за провеждане на обученията е удължен до 31.08.2014г.

През 2012г. по Схемите по ОП „РЧР” „Аз мога” - фаза 1 и фаза 2; Аз мога повече на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 32 368 лица (12 772 лица в обучение по професионална квалификация и 19 596 лица в обучение по ключови компетенции), за които са изразходвани от ЕСФ – 34 266 924 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.20. Схема по ОП „РЧР” „Квалификационни услуги и обучения за заети лица” /фаза 2/

През 2012г. по Схемата „Квалификационни услуги и обучения за заети лица” (фаза 2) на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 1772 лица (722 лица в обучение по професионална квалификация и 1050 лица в обучение по ключови компетенции), за които са изразходвани от ЕСФ – 165 4254 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.21. Схема по ОП „РЧР” „Квалификационни услуги и обучения за заети лица” (фаза 3)

През 2012г. по Схемата „Квалификационни услуги и обучения за заети лица” (фаза 3) на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение за професионална квалификация са включени 23 лица, за които са изразходвани от ЕСФ – 420 265 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.22. Схема по ОП „РЧР” „Квалификационни услуги и насърчаване на заетостта” 1,1,09

През 2012г. по Схемата „Квалификационни услуги и насърчаване на заетостта” 1,1,09 на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 10 лица, за които са изразходвани от ЕСФ – 554114 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.23. Проект "Реализация" II (обучение)

Проект „Реализация II” се реализира съвместно с КТ „Подкрепа” и партньори. Основна цел на проекта е да подобри адаптивността и повиши пригодността за заетост на безработните лица от уязвимите групи на пазара на труда, чрез реализиране на комплекс от мерки, отговарящи на техните специфични потребности – мотивиране, консултиране, оценка на възможностите, мотивация и обучение в съответствие с потребностите на потенциални работодатели, включване в заетост на 30% от

безработните, успешно завършили трите етапа на обучение – мотивационно, за придобиване на ключова компетентност и по част от професия.

През 2012г. по **Проекта "Реализация" II** в обучение са включени 1831 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 2 174 878 лв. Прилага се на територията на региони София, Бургас, Варна, Враца, Пловдив, Русе, Благоевград.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.24. Схема по ОП „РЧР” "Вземи живота си в свои ръце"

През 2012г. по **Схемата "Вземи живота си в свои ръце"** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 2431 лица (1424 лица в обучение по професионална квалификация и 1007 лица в обучение по ключови компетенции), за които са изразходвани от ЕСФ – 1392716 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

7.1.1.25. Схема по ОП „РЧР” „Социални иновации в предприятията”

През 2012г. по **Схемата „Социални иновации в предприятията”** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” в обучение са включени 196 лица включени в обучение на работното място и 269 включени в обучение за наставници, за които са изразходвани от ЕСФ – 625324 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.26. Схема по ОП „РЧР” „Превенция за безопасност и здраве при работа”

През 2012г. по **Схемата „Превенция за безопасност и здраве при работа”** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” са изразходвани от ЕСФ – 1 422 918 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.27. Схема по ОП „РЧР” „Безопасен труд”

През 2012г. по **Схемата „Безопасен труд”** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” са изразходвани от ЕСФ – 4 597 646 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.28. Схема по ОП „РЧР” „Повишаване гъвкавостта и ефективността на пазара на труда, чрез активни действия на социалните партньори”

През 2012г. по **Схемата „Повишаване гъвкавостта и ефективността на пазара на труда, чрез активни действия на социалните партньори”** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” за обучение са изразходвани от ЕСФ – 8 958 880 лв. Прилага се на територията на цялата страна

7.1.1.29. Схема по ОП „РЧР” „Обучение и адаптация”

През 2012г. по **Схемата „Обучение и адаптация”** на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” са изразходвани от ЕСФ – 28 718 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.30. Схема по ОП „РЧР” „Повишаване качеството на предоставяните от АЗ услуги за гражданите и бизнеса с фокус върху уязвимите групи на пазара на труда”

През 2012г. по Схемата „Повишаване качеството на предоставяните от АЗ услуги за гражданите и бизнеса с фокус върху уязвимите групи на пазара на труда” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” са изразходвани от ЕСФ – 1 952 083 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.30. Проект „Повишаване възможностите за заетост на безработни лица чрез качествено професионално обучение” за обучение на възрастни в клоновете на ДП „БГЦПО” (обучение)

Основна цел на проекта е изпълнението на държавната политика за насърчаване на заетостта чрез провеждане на обучение на безработни лица за ключови компетентности, придобиване на професионална квалификация, обучение на преподаватели на възрастни и обучение на наставници. Дейностите по проекта са насочени към следните целеви групи: безработни младежи до 29 г., безработни над 50-годишна възраст, неактивни лица, желаещи да работят в т.ч. обезкуражени лица, безработни с ниско образование и без квалификация (включително от ромски произход) и хора с увреждания.

През 2012г. по Проекта „Повишаване възможностите за заетост на безработни лица чрез качествено професионално обучение” за обучение на възрастни в клоновете на ДП „БГЦПО” (обучение) в обучение са включени 1784 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 2 243 775 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.31. Насърчаване на работодателите за разкриване на работни места за стажуване (чл. 46 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 46 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 77 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет – 110963 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.1.32. Организиране от АЗ на обучение на възрастни по чл. 63 от ЗНЗ чрез насочване в БГЦПО и ЦРЧРРИ

През 2012г. организирани от АЗ обучения на възрастни по чл. 63 от ЗНЗ, чрез насочване в БГЦПО и ЦРЧРРИ в обучение са включени 95 лица, за които са изразходвани от Държавен бюджет – 164 139 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

7.1.2. Адаптиране на социално-осигурителната система към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Институт за икономически изследвания – БАН (ИИИ-БАН)

7.1.2.1. Научно-приложен проект «Инвестиционна политика на пенсионните фондове в България»

Описание: Изследвана е инвестиционната политика на пенсионните фондове в страната.

Резултати:

Класифицирани и дефинирани са водещите фактори при формиране на инвестиционните стратегии на пенсионните фондове в България, посредством проследяване и анализ на инвестиционната им политика във времето при оценка на ефективността на направените инвестиции по веригата структура на инвестициите – инвестиционни портфейли – доходност. Обосновани са причините за съществуващата структура на инвестиционните портфейли на пенсионните фондове в България – нормативно определените от законодателя ограничения за инвестиране, развитието и състоянието на капиталовия пазар в страната и решенията, взети на най-висше управленско равнище в рамките на ПОД. Разкрити са основните характеристики на българските пенсионни фондове, както и различията между отделните типове (професионални, универсални, допълнителни), обусловени от времевите хоризонти на техните инвестиции. Открити са и възможни промени в дългосрочен период, в полза на вложения в по-атрактивни инвестиционни инструменти, респ. по-диверсифицирани инвестиционни портфейли.

Въздействие: (национално ниво):

Формулирани са мерки и препоръки на национално ниво за оптимизиране на инвестициите на пенсионните компании, които ще дадат възможност на осигурените лица да реализират по-добра доходност за своите спестявания при пълно гарантиране на техните интереси. От съществено значение за стабилното развитие на пенсионните фондове в България ще бъде и появата на повече и по-качествени инструменти на капиталовия пазар, в които да могат да инвестират тези набиращи все по-голям ресурс финансови институции.

Изразходвани средства: Проектът е финансиран от бюджетна субсидия на БАН.

Национален осигурителен институт (НОИ)

7.1.1. Адаптиране на пазара на труда към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

7.1.2. Адаптиране на социално-осигурителната система към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Контактен център за телефонни комуникации с клиенти

В изпълнение на Стратегията на Националния осигурителен институт (2012-2014 г.), с цел повишаване на качеството на обслужване и удовлетвореност на ползвателите на услугите, през м. юни 2012 г. беше създаден Контактен център, чиято дейност официално стартира в началото на м. юли 2012 г. В основата на неговата

дейност е поставено разбирането за необходимостта от развитието на нов алтернативен и същевременно ефективен канал за предоставяне на информация на клиентите на НОИ. Във фокуса на предлаганите услуги е извършването на експресни консултации във връзка с действащото социално-осигурителното законодателство и популяризирането на административните и електронни услуги, предлагани от института.

Обажданията в центъра се поемат от 10 квалифицирани експерти, преминали през множество обучения в областта на социално-осигурителното законодателство и запознати в детайли със спецификите на всяка една от сферите на дейност на НОИ. Служителите в Контактния център са подготвени да предоставят консултации по теми, свързани с придобиването на право и отпускането на обезщетения и пенсии, да отговарят компетентно на въпроси, свързани с правата на клиентите по европейските регламенти и международните договори и да бъдат в помощ на физически и юридически лица при разрешаването на възникнали социално-осигурителни казуси. Освен на детайлното познаване на социалната тематика, в тяхното обучение сериозно внимание е обърнато и на изграждането на подходящите комуникационни способности, както и на развитието на умения за работа с клиенти.

За периода от 1 юли до 31 декември 2012 г. над 55 800 души са получили отговор на зададени въпроси. Необслужените обаждания са под 2%.

Електронни услуги, предлагани от НОИ

Предлаганите от НОИ електронни услуги са поставени на Интернет страницата на института в специална рубрика „Е-услуги“. Достъпът до тях е значително улеснен, а всички справки са групирани според спецификата на търсената информация и вида на потребителя. Доказателство за полезността на информацията в сайта е фактът, че за 10-те месеца на 2012 г. са регистрирани над 786 000 посещения.

Чрез Интернет-страницата на НОИ, след въвеждане на ЕГН и персонален идентификационен код (ПИК), може да се получи информация за:

- наличие или липса на информация в Регистъра на осигурените лица за натрупани осигурителни права;
- отпускане и изплащане на краткосрочни и дългосрочни (пенсии) обезщетения;
- актуално състояние на изплащаните пенсии и добавки;
- справка за издадени пенсионни разпореждания;

В края на 2012 г. НОИ предостави нова електронна услуга **“Изчисляване на прогнозен индивидуален коефициент и прогнозен размер на пенсията”**, която е достъпна за потребителите чрез интернет страницата на института. Тя е предназначена за лицата, на които им предстои да се пенсионират и по този начин те могат да се ориентират в избора си дали да го направят или да продължат да работят.

Постоянното актуализиране на Интернет страницата на български, а за някои рубрики и на английски език, спомага за запознаване на обществеността със социално-осигурителните правила и норми, дейността на институцията и основните параметри за състоянието на държавното общественно осигуряване.

Международен ден на възрастните хора

НОИ планира и организира различни инициативи за определени обществени групи. Една от тях е **Международният ден на възрастните хора**, който НОИ традиционно отбелязва на **1 октомври 2012 г.** Празникът беше посетен от

представители на третата възраст, за които бяха организирани безплатни консултации по въпроси, свързани с пенсионното осигуряване.

7.1.3. Адаптиране на системата от социални услуги към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Български червен кръст (БЧК)

И през 2012 г. продължи дейността на Центрове „Домашни грижи“ в Благоевград, Монтана, Варна, Ловеч, София и Пловдив, които предоставят интегрирани здравни грижи и социални услуги на бенефициенти в домашна среда. Грижа, внимание и подкрепа получиха 250 самотно живеещи, с хронични заболявания и трайни увреждания бенефициенти над 65-годишна възраст. Осъществени бяха 9 557 посещения от медицински сестри и 21 040 посещения от домашни помощници. 89 доброволци се включват активно в предоставянето на услугите в домашна среда. Център „Домашни грижи“ в София също разшири своята дейност с финансиране, осигурено по ОП „Развитие на човешките ресурси“.

През 2012 г. беше разширен броят на Центровете „Домашни грижи“, като в няколко общини на област Враца /Враца, Криводол, Оряхово и Бяла Слатина/ бяха създадени още четири центъра с подкрепата на Българо-швейцарската програма за сътрудничество и развитие. Екипите на тези центрове – медицински сестри и домашни помощници, от началото на 2013 г. ще предоставят редовно професионални услуги в домашна среда на над 300 бенефициенти. В рамките на същия проект, който се реализира от БЧК в партньорство с МЗ, МТСП и Швейцарски Червен кръст, беше изработено предложение за допълнение и изменение в нормативните актове с цел регулиране на интегрираните социално-здравни услуги в домашна среда. В този процес участваха представители на МЗ, МТСП, НЗОК, Български лекарски съюз, Българска асоциация на професионалистите по здравни грижи, Агенция за социално подпомагане и др.

С оглед гарантиране на качествено предоставяне на услугата „домашни грижи“ в бъдеще, бяха направени и първи стъпки към въвеждането на единна обучителна програма за лицата, предоставящи социални услуги в домашна среда. Експерти от АСП, Агенция по заетостта, НАПОО и БЧК разработиха предложение за въвеждане на нова професия „Домашен помощник“, Втора степен на професионална квалификация, което предстои да бъде внесено в „Националната агенция за професионално образование и обучение за по-нататъшно обсъждане и приемане“.

Описание на предоставените услуги или създадени реални продукти в полза на населението през 2012 г.

Услугата „Домашни грижи“ представлява интегрирана социално-здравна услуга за възрастни хора с хронични заболявания и трайни увреждания. В рамките на услугата се предоставят здравни грижи от медицински сестри и социални услуги от домашни помощници в дома на бенефициентите. Грижите се предоставят според индивидуален план, изработен вследствие на оценка на нуждите на всеки бенефициент.

Създадени са общо 10 Центъра „Домашни грижи“. Шест от тях - в областите Благоевград, Монтана, Варна, Ловеч, София и Пловдив функционираха през 2012 г., а

четирите новоразкрити центрове в област Враца / общините Враца, Криводол, Оряхово и Бяла Слатина/ започват да обслужват бенефициенти от началото на 2013 г. .

Постигнати резултати за населението и преките бенефициенти –

А) Създаден достъп за възрастни хора с хронични заболявания и трайни увреждания до професионални здравни грижи и социални услуги, предоставяни от центрове „Домашни грижи“; б) Подобен здравословен и психо-социален статус на възрастни и болни хора в 6 региона на страната; в) Утвърждава се услугата „Домашни грижи“ в общността; г) Предоставени са грижи и услуги и е повишено качеството на живот на повече от 200 възрастни хора с хронични заболявания и трайни увреждания.

Географски обхват на въздействие - Областите: Благоевград, Монтана, Варна, Ловеч, София и Пловдив и 4 общини на област Враца – Враца, Криводол, Оряхово и Бяла Слатина.

Размер на изразходваните средства през 2012 г.

Средствата за функционирането на Центровете „Домашни грижи“ в размер на 301 974 лв. бяха осигурени от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси, Италиански Червен кръст, Община Варна и собствени средства на БЧК. Дейността в новите четири центъра в област Враца ще бъде обезпечена със средства осигурени по проект финансиран от Швейцарска агенция за сътрудничество и развитие.

7.1.4. Адаптиране на системата от здравни услуги към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Не са представени конкретни мерки.

7.1.5. Адаптиране на системата на образованието към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

1. Насърчаване достъпа на възрастните хора до образование и обучение, информационни и комуникационни технологии, които ще им позволят да останат активни и пълноценно да участват в обществения живот (нова мярка).

Ресурси: 8 млн. лв.

Продукти: Разработване и приложение в практиката на цялостен модел за обучение на възрастни, който включва всички основни елементи – разработване на цялостна методология за провеждане на обучението (учебни планове, учебни програми, методически и учебни пакети), осъществяване на обучението, провеждане на тестове и сертифициране на постигнатите резултати;

Резултат: Изпълнение на проект „Нов шанс за успех“

Индикатори за въздействие – 7154 лица над 16 години, включени в обучения

2. Подобряване на приложимостта на образованието и обучението, спрямо нуждите на конкретни целеви групи, включително възрастните хора, и изискванията на пазара на труда

Продукти – Осигуряване на задочна и вечерна форма на обучение

Резултат – 33 общообразователни паралелки и 228 професионални паралелки

7.1.6. Развитие на доброволчеството, солидарността между поколенията, позитивния публичен образ и разбиране за социална ценност на по-възрастните хора

7.2. Разработване на Национална концепция за активен живот на възрастните хора (2012-2030 г.)

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Отдел „Демографско развитие, политики и стратегии”**

В отговор и с разбиране на очертаните проблеми, свързани със застаряването на населението, през месец юни 2012г. Министерският свет прие **Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.)**.

Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора е рамка за идентифициране на сфери и възможности за предприемане на действия в отговор на застаряването на населението и прогресивното нарастване с всяка изминала година на относителния дял на възрастното население спрямо цялото население в страната.

Повишаването на активността на възрастното население е ключ за справяне с демографските предизвикателства и е необходимо условие за постигане на икономически растеж, устойчиво развитие на социалните системи, подобряване на стандарта и качеството на живот на хората и изграждане на сплотено общество.

Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора е развитие и продължение на едно от важните направления на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030г.) – «Преодоляване на последиците от остаряване на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал». Документът предлага конкретна перспектива за посрещане на последствията от демографското застаряване на населението в Република България чрез прилагане на интегриран подход. Тя включва шест оперативни цели и задачи в областта на пазара на труда, пенсионната система, здравеопазването, образованието, дългосрочните грижи и предоставянето на услуги за възрастни хора, доброволчеството и солидарността между поколенията. Предвидено е реализирането на Концепцията да се извършва чрез разработване, приемане и финансиране на междусекторна и междуинституционална Национална програма за насърчаване на активен живот на възрастните хора.

7.3. Разработване и изпълнение на Национална междусекторна програма за активен живот на възрастните хора

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Отдел „Демографско развитие, полити и стратегии”**

Проект на такава Програма беше обсъждан и дискутиран от участниците в кръглите маси по Проект „Иновативен подход за насърчаване на здравословен, активен и достоен живот на възрастните хора” по програма ПРОГРЕС на

Европейския съюз се изпълнява съгласно подписано Грантово Споразумение между Европейската комисия и Министерството на труда и социалната политика с референтен № VS/2011/0491.

НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА АКТИВЕН ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА
Проект за обсъждане, дискусии и създаване на партньорства

I. Идентифициране на възможности за създаване на условия за активен трудов живот на възрастните хора

1. Създаване на обществена чувствителност и умения за управление на възрастта на работната сила. Насърчаване на въвеждането в предприятията на стратегии за управление на възрастта, които ще засилят тяхната конкурентноспособност, като използват опита и конкретните качества на възрастните работници.
2. Дейности за приспособяване на работната среда към потребностите на възрастните;
3. Развитие на нови, перспективни бизнес направления и икономически сектори, допринасящи за екологичното равновесие и развитие на технологиите, развитие на т.нар. „сребърна икономика”, поощряване на разкриването на „бели” и „зелени работни места” и др.
4. Повишаване на нивата на заетост на възрастните работници чрез подобряване на условията на труд, инвестиране в ученето през целия живот и премахване на пречките пред заетостта, включително тези, които са свързани с дискриминация. Това следва да се постигне, където е уместно, в сътрудничество със социалните партньори;
5. Подкрепа за растежа на т.нар. «сребърната икономика», която чрез обслужване на потребностите на увеличаващия се брой възрастни хора създава нови възможности за стопанска дейност и професионално развитие за хора от всички възрасти;
6. Инвестиране в подобрения и адаптиране на работната среда и работните места за нуждите на работниците над 50 години;
7. Въвеждане на устойчиви мерки и програми за поддържане на активен живот на възрастните хора на пазара на труда
8. Обучения през целия живот и адекватно отражение на застаряването в образователната система;
9. Поощряване на добри практики;
10. Предоставяне на възможности за реализация на трудовите умения на възрастните.
11. Идентифициране на ползите и възможностите на икономическото и социалното участие на възрастните хора в обществото, в частност като се осигурят добри възможности за заетост и активно участие в обществото;
12. Усъвършенстване на трудовото законодателство и на нормативната база за гарантиране на активен живот на възрастните хора на пазара на труда;
13. Поддържане на джендър баланс по отношение на заетостта, равно заплащане за равен труд, равни възможности за кариерно развитие и израстване в професията и на работното място, равно третиране на жените и мъжете на пазара на труда.
14. Разработване на политики за активен трудов живот на възрастните хора чрез специфични дейности и обвързване с конкретни цели в контекста на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията– 2012.

15. „Разработване на политики и програми за осигуряване на възможности за физическа активност на възрастните хора чрез практикуване на физически упражнения и спорт.”

II. Идентифициране на възможности за активен живот на хората в пенсионна възраст

1. Поддържане на адекватност на пенсионната система – осигуряване на адекватни доходи след пенсиониране, които позволяват достоен живот и отчитат приноса на лицата;
2. Поддържане на устойчивост на пенсионната система – осигуряване на адекватни източници за финансиране на пенсионната система в дългосрочен план, без да се „натоварват” допълнително икономиката и публичните финанси;
3. Постигане на приемлив и устойчив баланс между продължителността на трудовия живот и времето, прекарано в пенсия чрез мотивиране на имащите право да пенсия да продължат активния си трудов живот, ако работоспособността и здравословното им състояние позволяват това, като специално внимание се отдели на хората, които са се пенсионирали по-рано;
4. Създаване на предпоставки за мобилност между пенсионните системи на страните членки на Европейския съюз;
5. Подобряване на информираността на гражданите за характеристиките и значението на пенсионната система;
6. Ограничаване на нерегламентирания трудов пазар с оглед защита правата на заетите и осигуряване на по-високи приходи за пенсионната система;
7. Осигуряване на гъвкавост при пенсиониране в съчетание с легална трудова заетост;
8. Увеличаване на поощренията за заетост за възрастните хора.

III. Идентифициране на възможности за подобряване и поддържане на здравния статус на възрастните хора

1. Поддържане а равномерно развита здравна мрежа в областите и страната. Осигуряване на обслужване на населението, живеещо в малките населени места, в планинските, полу-планинските и отдалечените райони. Осигуряване на условия за равен достъп на възрастните хора до медицински и медико-социални услуги.
2. Оптимизиране на извънболничната и болничната мрежа съобразно потребностите на възрастните хора.
3. Подобряване на взаимодействието между държавния и частния здравен сектор и на рехабилитационната система, както и по-тясно сътрудничество между системата за здравни услуги и системата за социална закрила за възрастни.
4. Предприемане на мерки за подобряване на дългосрочните грижи за възрастните хора.
5. Подобряване достъпа на населението до качествени и безопасни лекарствени продукти на достъпни цени.
6. Финансиране и развитие на допълнителни здравни услуги, насочени към възрастните хора.
7. Оптимизиране на постоянно нарастващите разходи за здравни грижи с отчитане на потребностите на една по-възрастна работна сила.
8. Провеждане на адекватна инвестиционна политика за достигане на ниво на високотехнологично оборудване, сравнимо с това на страните от ЕС, и с равномерно разпределение в страната.

9. *Повишаване на информираността на населението от всички възрасти в сферата на здравеопазването, здравните услуги и здравословния начин на живот. Повишаване на здравната информираност сред възрастните хора.*
10. *Повишаване уменията на възрастните хора по отношение на грижите за себе си, превенция на болести и увреждания.*
11. *Продължаване на съществуващите национални профилактични програми за промоция на здравословния начин на живот, както и разработване на нови програми, със специален акцент към хората от третата възраст. Създаването на национални скринингови програми за социално значими заболявания на база медицински и финансово доказана ефективност следва да е с приоритет.*
12. *Тясно сътрудничество между системата за здравни услуги и системата за социална закрила за възрастни, за да се обезпечи активният и самостоятелен живот на възрастните хора и достойното им остаряване.*
13. *Повишаване на професионалната квалификация на предоставящите здравни услуги за възрастни хора и подобряване на специализацията на кадри в областта на психологическата помощ и подкрепа за възрастни хора, както и на специалисти от основните специалности за профилиране в областта на гериатрията и геронтологията.*
14. *Усъвършенстване на наличните и разработване на нови нормативни документи, относно повишаване на достъпа и качеството на здравните услуги.*

IV. Идентифициране на възможности за подобряване и поддържане на образователния статус на възрастните хора

1. *Стартиране на инициативи за стимулиране на частни инвестиции в образованието (публично-частни партньорства) в сферата на развитието на човешките ресурси и обученията;*
2. *Подобряване на достъпа до обучение чрез премахване на най-важните бариери (социални, икономически, финансови, мотивационни);*
3. *Въвеждане на финансови (фискални) стимули за подпомагане на работодателите за улесняване на изпълнението на програми за обучение на възрастни;*
4. *Засилване на инвестирането в човешкия капитал от страна на държавата, в частност в ученето за възрастни;*
5. *Пренасочване на ресурси към новите приоритетни сектори (неформално и самостоятелно учене, учене за възрастни и др.);*
6. *Изясняване на нормативната рамка, чрез която се имплементира концепцията за учене през целия живот в страната (включително ангажиментите на централно и регионално ниво);*
7. *Осигуряване на ефективно сътрудничество между политиките, които различните институции трябва да провеждат;*
8. *Подсилване на партньорствата на местно ниво за по-ефективно изпълнение на регионалните мерки и дейности;*
9. *Повишаване на ангажираността на социалните партньори;*
10. *Повишаване на предлаганите от училищата и университетите форми на обучение за възрастни;*
11. *Увеличаване на дела на лицата, които имат достъп до основните знания и умения, които би следвало да са гарантирани за всички граждани и са необходима предпоставка за последващо обучение през целия живот;*

12. *Насърчаване достъпа на възрастните хора до образование и обучение в сферата на информационните и комуникационни технологии, които ще им позволят да останат активни и пълноценно да участват в обществения живот* Засилване на мерките, целящи развиване на компютърни и технологични умения за възрастните като средство за подобряване на възможността за постигане на общество на знанието;
13. *Промотиране на ученето на работното място и ученето през целия живот;*
14. *Предприемане на мерки за улесняване дейността на учители, обучители, консултанти и адаптирането на техните потребности към търсените резултати от обучението;*
15. *Стартиране на мерки, адресирани до подобряване на участието в ученето през целия живот на възрастни работници или граждани, нуждаещи се от подобряване на техните компетенции или от подготовка за пенсиониране;*
16. *Развиване на информирането, насочването, консултирането като услуги предназначени за разкриване на потенциалните възможности и ползи от ученето за възрастни;*
17. *Насърчаване на позитивното приемане на ученето за възрастни, както сред потенциалните обучавани, така и сред социалните партньори;*
18. *Засилване на процеса на „сближаване” между системите на образование, квалификация и преквалификация и получаване на нови знания и умения, чрез адаптиране на изискванията за прием, преминаване на обучението и признаване на дипломите (чрез механизми за акредитация, методология и системи за оценяване и валидизиране);*
19. *Разработване на обща рамка за оценяване на качеството на доставяните на обучения, за резултатите от прилагането на концепцията, програмата и дейностите по учене за възрастни.*

V. Идентифициране на възможности за развитие и модернизиране на дългосрочните грижи и за подобряване на достъпа на възрастните хора до социални услуги

1. *Създаване на подходяща рамка и условия за мобилизиране на потенциала на възрастните хора и разработването на иновативни подходи;*
2. *Децентрализиране и диверсифициране на полагането на дългосрочни грижи. Развитие на т.нар. „сребърна икономика” от и за възрастни хора;*
3. *Разработване и усъвършенстване на стандарти за полагане на дългосрочни грижи;*
4. *Обсъждане и приемане на най-добър модел за финансиране на дългосрочните грижи, вкл. чрез постепенно въвеждане на доброволно и задължително застраховане за риска „достойни старини”;*
5. *Развитие на социалните услуги и на дългосрочната грижа в семейна или в среда близка до семейната;*
6. *Развитие на публично-частното партньорство при предоставяне на социални услуги за възрастни хора и др.*

VI. Идентифициране на възможности за развитие на доброволчеството

1. *Разпределение и диверсифициране на отговорностите, свързани с дългосрочната грижа за старите хора;*

2. *Активно включване на хора в пенсионна възраст в доброволчески мрежи за солидарност и полагане на грижи за най-старите;*
3. *Разработване на схеми за предаване на опита от по-възрастните към по-младите;*
4. *Развитие на обществена чувствителност и разбиране към проблемите на възрастните хора;*
5. *Формиране на отговорност и отчитане на въздействието на политическите и административни решения върху бъдещето на младите поколения.*
6. *Стимулиране на доброволните участия на хората в пенсионна възраст в социалния живот на общността и развитието на гражданското общество*
7. *Насърчаване на доброволческата дейност на младежите в полза и в подкрепа на възрастните хора.*
8. *Повишаване на информираността на обществото и ангажираността на медиите за подобряване на публичния образ на възрастните хора и за отчитане на ценността на техния опит, умения и способности;*
9. *Ангажиране на читалищата в подкрепа на активния и достоен живот на възрастните хора и др.*

7.4. Участие на България в Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията - 2012

Министерството на труда и социалната политика (МТСП)

Отдел „Демографско развитие, политики и стратегии”

7.4.1.-7.4.4.

Официалната церемония по Откриването на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012 се състоя на 2 март тази година, в присъствието на 140 участника.

Тематичните Европейски години са възможност за информиране и ангажиране на обществеността по чувствителни за Европейския съюз и страните-членки проблеми.

Целта на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията 2012 е да се повиши осведомеността за активен живот на възрастните хора, особено в сферите на заетостта, участие в обществени дейности и независим живот.

Населението на Европейския съюз е застаряващо. Очакванията са европейското население в трудоспособна възраст да започне да намалява, докато броят на хората над 60-годишна възраст ще се увеличава много бързо - с около два милиона души годишно. Тази демографска тенденция е резултат от достигането на пенсионна възраст сред т.нар. поколение „бейби бум“ на хората, родени непосредствено след Втората световна война. Сега средната възраст в Европейския съюз е около 40 години, но до 2060 г. тя ще се увеличи на 47 години. В 27-те държави-членки на ЕС пропорцията на населението на 55 и повече години се е повишила от 25% през 1990 г. до 30% през 2010 г. и се очаква да достигне около 40% до 2060 г. Все пак, трябва да отбележим, че европейците не просто живеят по-дълго – те са и по-здрави от всякога, което представлява допълнителен потенциал за обществото и икономиката.

Европейската година 2012 обхваща три измерения на активния живот на възрастните хора:

- **Активен и по-продължителен трудов живот на възрастните хора:**

Насърчаването на възрастните работещи да останат на работа изисква подобряване на условията на труд и адаптирането им към здравния статус и потребностите на възрастните работещи, усъвършенстване на уменията им чрез осигуряване на по-добър достъп до обучение през целия живот и преразглеждане на системите за данъци и ползи с цел обезпечаване наличието на ефективни стимули да се работи по-дълго.

- **Участие на възрастните хора в социални дейности, което се разбира като:**
Подобряване на възможностите и условията за възрастните хора да дадат своя принос към обществото под формата на доброволчески дейности или като семейни помощници, и включването им в живота на обществото.
- **Създаване на условия за независим живот чрез:**
Промотиране на здравословен начин на живот, профилактика на социално-значимите заболявания и създаване на по-благоприятна среда за живот на възрастните (обществени сгради, инфраструктура, транспорт, жилищни сгради), която им позволява да останат възможно най-дълго независими.

В Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012 бяха реализирани множество дейности и инициативи за популяризиране на идеите и целите на Годината – както на ниво Европейски съюз, така и на национално ниво.

Инициативите и дейностите, с които България се включи в Европейската година – 2012 могат да бъдат обединени в няколко основни направления.

I направление ***Информирание и популяризиране на целите на Годината***

Над 250 бяха участниците в работата на четирите тематични семинара, организирани от Министерството на труда и социалната политика: „Активен живот на възрастните хора и участието им на пазара на труда” на 2 март 2012 г.; „Медиите и публичният образ на възрастните хора” на 26-27 април 2012 г.; „Активен живот на възрастните хора и развитие на социално-осигурителните и защитни системи – пенсионна, здравна, дългосрочни грижи” - 14-15 май 2012 г.; „Активен социален живот на възрастните хора – солидарност между поколенията, развитие на доброволчеството, разнообразни форми на сдружаване и добри практики” - 7-8 юни 2012 г.

Проведени бяха шест регионални кръгли маси с 270 участници - представители на работодатели, държавни и общински администрации, научни институти и академична общност, синдикати, неправителствени организации, здравни заведения, читалища, медии: в гр. Благоевград за областите Благоевград, Перник, Кюстендил и София-град; в гр. Смолян за областите Пловдив, Смолян, Хасково, Пазарджик и Кърджали; в гр. Варна за областите Варна, Добрич, Шумен, Търговище, Разград и Силистра; в гр. Бургас за областите Бургас, Сливен, Ямбол и Стара Загора; в гр. Враца за областите Враца, Видин, Монтана и Софийска област; в гр. Велико Търново за областите Плевен, Габрово, Велико Търново, Русе и Ловеч. По време на кръглите маси бяха идентифицирани възможности за формиране на социални мрежи от заинтересовани страни за изпълнение на действия по насърчаване на активния живот на

възрастните хора. Дискутирани бяха теми и проблеми, свързани с трудова заетост и пенсионирането; удължаване на живота в добро здраве; ролята на публично-частното партньорство (ПЧП) за поддържане на активен живот на възрастните хора и възможности за прилагане на ПЧП за предоставяне на социални услуги за възрастни; развитие на доброволчеството и солидарността между поколенията. Създадени бяха възможности за идентифициране на потребностите на възрастните и условия за обмен на добри практики и информираност на обществото по проблемите на застаряването, повишаване на капацитета на администрацията за насърчаване на активния живот на възрастните хора и поощряване на солидарността между поколенията.

За популяризиране на идеите и целите на Европейската година изключителен принос имат избраните **Посланици за България** - г-н Петко Бочаров, доц. Еню Бояджиев, доц. Ингрид Шикова, Бистришките баби.

Създадена е и се поддържа специална **директория** за отразяване на националните дейности по Европейската Година 2012 на официалната интернет-страница на Министерството на труда и социалната политика.

Организиран беше **конкурс за най-добър журналистически материал** на тема „Активен живот на възрастните хора и солидарност между поколенията” в телевизии, електронни и печатни издания и на **конкурс за работодатели**, подкрепящи активния трудов живот на възрастните по-възрастните с въведени практики по управление на възрастта на работната сила.

Разпространени бяха **3000 брошури и информационни материали**, съпътстващи и популяризиращи целите на Годината.

В процес на подготовка е съставянето и издаването на **Сборник с подбрани материали, разработки, презентации и добри практики**, представени по време на публичните мероприятия по Годината.

II направление

Провеждане на проучвания и разработване на анализи и прогнози за въздействието на застаряването върху социалните системи и публичните финанси

През 2012 г. Министерството на труда и социалната политика съвместно с Националния статистически институт разработиха инструментариум и проведеха **Национално представително статистико-социологическо проучване** за идентифициране, картографиране и анализ на проблемите и потребностите на възрастните хора на национално и на регионално ниво. Сборникът с резултатите от проучването е достъпен на официалния сайт на Министерството на труда и социалната политика.

През месец октомври Министерството беше домакин на **Третия Национален форум на изследователите по стареенето на населението в България**. Темата на Форума беше: „Семейство и солидарност между поколенията” като част от дейностите, ориентирани към изпълнение на целите на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012”. Представени бяха **41 научни доклада** с акцент върху проблеми като: стратегии за съвместяване на платен и

неплатен труд, особености на Втория демографски преход в България и Източна Европа, преходът в България – преход и в междупоколенческите отношения, участие на младежите и на възрастните на пазара на труда – тенденции и възможности за преодоляване на различията, поколенията в домакинствата и на пазара на труда – съвместяване на личния с професионалния живот и др.

Разработен и издаден е **Наръчник и модел за публично-частно партньорство на общинско ниво за предоставяне на дългосрочни грижи и услуги за възрастни хора**. Около **350 броя** от Наръчника вече са разпространени сред общинската и областната администрация в цялата страна, а това ще продължи и през 2013 г.

III направление

Разработване на дългосрочна стратегическа рамка и предприемане на цялостна интегрирана политика за посрещане на демографските предизвикателства, свързани със застаряването на населението

На 1 февруари 2012 г. с Решение на Министерския съвет беше приета **Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012 – 2030 г.)**.

Основната стратегическа цел през периода 2012-2030 г. е **забавяне темповете на намаляване на броя на населението с тенденция за стабилизирането му в дългосрочен план и осигуряване на високо качество на човешкия капитал, включващ хората с тяхното здравословно състояние, образование, квалификация, способности и умения**.

Стратегията за демографско развитие поставя следните **пет приоритета**: Забавяне на негативните демографски процеси и намаляването на броя на населението; Преодоляване на негативните последици от остаряването на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал; Постигане на социална кохезия и създаване на равни възможности за пълноценен социален и продуктивен живот за всички социални групи; Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата; Адаптиране и синхронизиране на нормативната база с обществените потребности за балансирано демографско развитие на населението и развитието на качеството на човешкия капитал.

Конкретните задачи, мерки и дейности за реализиране на стратегическите приоритети се предприемат и изпълняват в 12 основни направления, едно от които се отнася до: **Преодоляване на негативните последици от остаряването на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал**, вкл.:

- Възприемане на комплексен междусекторен подход за активен и продуктивен живот на възрастните хора в добро здраве;
- Адаптиране на социалните системи към демографските промени и остаряването на населението – пазар на труда, пенсионна система, социално подпомагане и грижи, здравеопазване, образование, култура и др.;
- Развитие на солидарност между поколенията;
- Повишаване на общото образователно, духовно и културно равнище, квалификация, способности и умения на населението от всички възрастови групи.

На 20 юни 2012 г. българското правителство прие със свое Решение и **Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.)**.

Националната концепция за активен живот на възрастните хора е развитие и продължение на едно от важните направления на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България с хоризонт до 2030 г., а именно: Преодоляване на последиците от застаряване на населението.

Стратегическата цел на Концепцията е създаване на условия за активен и достоен живот на възрастните чрез осигуряване на равни възможности за пълноценното им участие в икономическия и социален живот на обществото. **Няколко са групите оперативни цели и задачи:** Удължаване на активния трудов живот на възрастните хора; Финансова стабилност на пенсионната система и ограничаване на бедността сред пенсионерите; Подобряване на достъпа до здравни услуги и удължаване на живота в добро здраве на възрастните хора; Учене през целия живот; Развитие и модернизиране на дългосрочните грижи и осигуряване на условия за достъп до социални услуги; Развитие на т.нар. „сребърна икономика” и на доброволчеството.

Хората над 50-годишна възраст са сред приоритетните целеви групи по схемите по **Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”** в сферата на пазара на труда.

В търсене на иновативни подходи за насърчаване на достоен, активен и здравословен живот на възрастните хора, беше реализиран **Пилотен проект „Зелена градина”** на Министерството на труда и социалната политика и на Центъра за развитие на човешките ресурси и регионални инициативи към Министерството. След обучение по Програма, която включва 120 учебни часа обучение по професията „Озеленител”, 48 участника получиха Удостоверение за професионално обучение от Министерството на образованието, младежта и науката, което им дава възможност да намират работа в областта на озеленяването.

IV направление

Включване на България в Европейски инициативи по Годината

Съществено беше участието на България в Европейските инициативи по Годината.

Във връзка с **Европейски ден на солидарността между поколенията**, на 3-ти май т.г. училище „Стою Шишков” в град Смолян отвори вратите си, за да посрещне група възрастни хора, с които учениците говориха на теми като: старееене, взаимопомощ, разбирателство, подкрепа, солидарност и др. Същевременно учениците и техните гости участваха в съвместни дейности по групи: пеене, шиене, рисуване, готварство.

Инициативата беше част от проекта **Generations@school („Поколенията в училище”)**, в рамките на **Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012 в България с подкрепата на Европейската комисия**. Съорганизатори на събитието бяха **Националният координатор на Европейската година 2012 за България в лицето на г-н Тотю Младенов, министър на труда и социалната политика и P.A.U. Education с партньорството на Министерство на образованието, младежта и науката**. Целта беше да се скъси дистанцията между различните поколения и те да успеят да намерят общ език, за да се разбират по-добре, да си помагат и да живеят в един по-хармоничен и изпълнен със съпричастност и уважение свят.

Международният ден на възрастните хора – 1 октомври беше отбелязан с голям **Фестивал под мотото "Спорт, здраве и активно дълголетие"**. Във

Фестивала, проведен в Борисовата градина в столицата се включиха над 900 участника и над 30 спортни клубове и спортни групи за здраве и активно дълголетие от цялата страна. В програмата имаше различни състезания, гимнастически представления, композиции, спортно шоу. Фестивалът беше организиран с партньорството на Информационното бюро на Европейския парламент в България, Министерството на труда и социалната политика, Министерството на физическото възпитание и спорта и Българската асоциация "Спорт за всички", Столична община. Медиен партньор на Фестивала беше вестник "Втора Младост".

Министерството на труда и социалната политика и Агенцията по заетостта се включиха активно в инициативата на Представителството на Европейската комисия в България и оказаха организационно съдействие при подбора на 570 безработни лица във възрастовата група над 50 години, регистрирани в бюрата по труда, за участието им в програми и курсове за придобиване на компютърни умения. Такива курсове бяха проведени в градовете Видин, Монтана, Враца, Перник, Благоевград, Кюстендил.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Отдел „Демографско развитие, политики и стратегии”**

7.4.5. Изпълнение на проект VS 0491 „Иновативен подход за насърчаване на здравословен, активен, и достоен живот на възрастните хора” по Грантово споразумение между МТСП и ЕК, по Програма Прогрес на ЕС

През месец юли 2011г. Европейската Комисия публикува Покана за разработване на проектни предложения от страна на държавите-членки по програма ПРОГРЕС на Европейския съюз⁵⁴ на тема: „Иновативни политики за подкрепа на здравословно, активно и достойно остаряване и повишаване на ефективността и ефикасността на разходите за социални, здравни и дългосрочни грижи и помощи”.

Целта на поканата за разработване на проектни предложения беше - да се насърчи устойчивостта и качеството на здравните услуги и дългосрочни грижи чрез развиване на политика за активен живот на възрастните хора в добро здраве, като се осигури финансова подкрепа за проекти, целящи разработване на по-добри политики за здравословно, активно и достойно остаряване в страните-участнички в ПРОГРЕС. Допустимо беше проектите да се фокусират върху различни етапи на развитие на политиката за активно стареене, вариращи от идентифицирането на потенциалните ползи от нея, проектиране на нови политики, тяхното изпълнение и оценка, и др. Специално внимание следваше да се отдели на уязвими социални групи и части/райони на Европейския съюз, идентифицирани по критерий продължителност на живота в добро здраве.

Екип от Министерството на труда и социалната политика разработи и кандидатства със свой проект по поканата на Европейската комисия. **Идеята** беше чрез

⁵⁴ **ПРОГРАМА ПРОГРЕС** е създадена въз основа на Решение № 1672/2006/ЕО на ЕП и на Съвета от 24 октомври 2006г. за допълване и доразвиване на дейностите, финансирани от Европейския социален фонд (ЕСФ) в областта на заетостта и социалната солидарност. **Мисията** на програмата е да допринесе за ефективно и ефикасно изпълнение на делегираните от договора задачи и правомощия в областта на заетостта и социалната солидарност в полза на европейските граждани чрез: фокусиране върху политическия дневен ред по актуалните въпроси на ЕС; насърчаване на координацията и сближаването на националните политики с целите на ЕС; постигане на съответствие с правото на ЕС; установяване и развитие на партньорски взаимоотношения с ключовите заинтересовани страни в контекста на структурните политики.

реализиране на проектното предложение да съдействаме за развиване на националната политика за посрещане на демографските предизвикателства, свързани с процеса на застаряване на населението, с разработване и прилагане на интегрирана политика по застаряването, с подготовка и създаване на условия за интегрирани действия на администрацията в рамките на Националната стратегия за демографско развитие на населението и на Национална Концепция за насърчаване на активен живот на възрастните хора. Тази идея на екипа получи подбаваща оценка от страна на Европейската комисия и българският проект беше един от общо шестте проекта сред държавите-членки на Европейския съюз, които бяха одобрени за финансиране.

Проект **„Иновативен подход за насърчаване на здравословен, активен и достоен живот на възрастните хора”** по програма ПРОГРЕС на Европейския съюз се изпълнява съгласно подписано Грантово Споразумение между Европейската комисия и Министерството на труда и социалната политика с референтен № VS/2011/0491.

Проектът е с продължителност от 24 месеца, считано от 01.12.2011 г. до 30.11.2013 г.

Проектът цели да подкрепи прилагането на хоризонталната национална политика за демографско развитие в отговор на предизвикателствата и последиците от застаряване на населението чрез идентифициране на потребностите на възрастните хора от прилагане на специфични мерки за насърчаване на техния активен, здравословен и достоен живот; подобряване на координацията в действията на всички заинтересовани страни в тази сфера; подобряване капацитета на администрацията за насърчаване на активния живот на възрастните хора, предоставяне на условия за обмен на добри практики и повишаване на информираността на обществото по проблемите на застаряването на населението.

Конкретните цели на проекта са свързани с:

- Идентифициране на специфичните социални тенденции и потребности в сферата на активния живот на възрастните хора;
- Въвеждане на цялостен интегриран подход за изпълнение на политиката в отговор на предизвикателствата от застаряването на населението;
- Повишаване на капацитета на националните държавни институции, въввлечени в процеса на изпълнение на политиката в тази сфера;
- Подкрепа за създаване на мрежи на всички заинтересовани страни в изпълнението на действия за насърчаване на активния живот на възрастните хора;
- Повишаване на информираността по въпроси отнасящи се до използване на потенциала на възрастните хора и техния принос за развитие на обществото;
- Насърчаване на активното включване на всички заинтересовани страни в прилагането на мерките за насърчаване на активния живот на възрастните хора чрез иновативни модели за сътрудничество и партньорство;

Целеви групи за дейностите по проекта са: представители на социални партньори – синдикати и работодатели, централна и местна власт, религиозни организации, читалища, здравни заведения, гражданско общество, медии, изследователи.

Дейностите по проекта са групирани в няколко области:

- Провеждане на Статистическо проучване, картографиране и анализ на проблемите и потребностите на възрастните хора в национален и регионален аспект, изпълнено от Националния Статистически Институт;

- Разработване на пилотен идеен модел за публично-частно партньорство за предоставяне на дългосрочна грижа и за комунално-битови услуги в общини с висок дял на възрастно население;
- Разработване на проект за Национална програма за насърчаване на активен и достоен живот в добро здраве на възрастните хора, базирана на Националната Концепция за насърчаване на активен живот на възрастните хора.
- Провеждане на шест обучителни семинара за 300 участника в шестте района за планиране по Националната Концепция за насърчаване на активен живот на възрастните хора за представители на специализираната администрация в структурите на Министерството на труда и социалната политика – специализирани дирекции, Агенция по заетостта, Агенция за социално подпомагане, Агенция за хората с увреждания, Главна инспекция по труда и др. в следните направления: пазар на труда, здравеопазване, образование, пенсионно-осигурителна система, дългосрочна грижа, доброволческа дейност, недискриминация по признак възраст, изграждане на позитивен публичен образ на възрастните хора;
- Идентифициране на ролите и на възможностите за съвместни действия на местно ниво на заинтересованите страни за изграждане на партньорства и работа в мрежа за прилагане на политиката за активен живот на възрастните хора в добро здраве чрез провеждане на шест регионални тематични кръгли маси с 300 представители на областна и общинска администрация, социални партньори, неправителствени организации, медии, БЧК, Българска православна църква, читалища, болници, регионални структури на НЗОК, НОИ, НСИ и др.
- Подготовка на публикации и разпространение на информацията, генерирана в рамките на проекта с цел гарантиране във висока степен на нейната публичност и достъпност – информационна брошура, аналитични доклади, сборници и други материали, така че информацията да достигне до максимално широка аудитория, вкл. политици и управленци, администратори, заинтересовани социални партньори, медии, неправителствени организации и широката общественост;
- Извършване на мониторинг и оценка, като при изпълнение на всички дейности по проекта са спазвани изисквания за непрекъснат и текущ мониторинг и отчитане на напредъка; разработване на работен план за изпълнение на дейностите по проекта; въвеждане на възможности за корекции и отстраняване на несъответствия, с оглед на постигането на заложените общи и специфични цели по проекта и управление на риска.

Стартирането на проекта съвпадна с множество други инициативи и дейностите от Националната Програма за участието на България в Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012, което доведе до взаимно допълване и засилване на социалните ефекти, до по-обхватно и широко популяризиране на идеята за насърчаване на активния, достоен и здравословен живот на възрастните хора.

През 2012г. бяха проведени **шест регионални кръгли маси** с участието на представители на работодатели, държавни и общински администрации, научни институти и академична общност, синдикати, неправителствени организации, здравни заведения, читалища, медии, изследователи: в **гр. Благоевград** за областите Благоевград, Перник, Кюстендил и София-град; в **гр. Смолян** за областите Пловдив, Смолян, Хасково, Пазарджик и Кърджали; в **гр. Варна** за областите Варна, Добрич, Шумен, Търговище, Разград и Силистра; в **гр. Бургас** за областите Бургас, Сливен, Ямбол и Стара Загора; в **гр. Враца** за областите Враца, Видин, Монтана и Софийска област; в **гр. Велико Търново** за областите Плевен, Габрово, Велико Търново, Русе и Ловеч. По време на кръглите маси бяха идентифицирани възможности за формиране на социални мрежи от заинтересовани страни за изпълнение на действия по насърчаване

на активния живот на възрастните хора. Дискутирани бяха теми и проблеми, свързани с трудова заетост и пенсионирането; удължаване на живота в добро здраве; ролята на публично-частното партньорство (ПЧП) за поддържане на активен живот на възрастните хора и възможности за прилагане на ПЧП за предоставяне на социални услуги за възрастни; развитие на доброволчеството и солидарността между поколенията. Създадени бяха възможности за идентифициране на потребностите на възрастните и условия за обмен на добри практики и информираност на обществото по проблемите на застаряването, повишаване на капацитета на администрацията за насърчаване на активния живот на възрастните хора и поощряване на солидарността между поколенията.

С много голям интерес беше посрещнато изданието на **първия в България Наръчник за публично-частно партньорство** в една толкова специфична и трудна за управление област, каквато е дългосрочната грижа и предоставянето на услуги за възрастни хора на общинско ниво. Международната практика показва, че ПЧП е един от успешните финансови инструменти за осигуряване на инвестиции в публична инфраструктура - транспорт, образование, здравеопазване, воден сектор, административно обслужване, предоставяне на социални услуги и др. В условията на трайно застаряване на населението и ограничаване на публичните финанси, поради икономическата и финансова криза, общините са изправени пред сериозното предизвикателство да разработват и прилагат модели за социални услуги посредством изграждане на публично-частни партньорства. Наръчникът е предназначен да подпомага общинските ръководства да провеждат самостоятелна и целенасочена социална политика в полза на хората, в духа на децентрализацията и при отчитане на финансово-икономическите условия и възможности в страната. Наръчникът дава насоки за създаване на добри модели на ПЧП при предоставяне на дългосрочни грижи и услуги за възрастни хора, което е нов акцент в европейската публична политика за посрещане на демографските предизвикателства и създаване на условия за достойно остаряване в добро здраве. Предложен е интегриран иновативен модел за публично-частно партньорство на общинско ниво за предоставяне на дългосрочни грижи и услуги. Представени са европейското законодателство и националната правна рамка на ПЧП, като е акцентирано върху новия Закон за ПЧП, който влезе в сила от 1 януари 2013г.

Всички участници в кръглите маси проявиха изключителна активност в дискусиите и обсъжданията, но особено дейни бяха представителите на българските читалища и библиотеки: Регионална библиотека Кюстендил; Регионална библиотека в Благоевград; Столична библиотека – София; Читалище „Никола Вапцаров” в Благоевград; Читалище „Просвета” в Гоце Делчев; Регионална библиотека „Николай Вранчев” в Смолян; Читалище „Пейо Яворов” в Хасково; Читалище „Отец Паисий” в с.Величково Пазарджик; Читалище „Селска пробуда” в с.Градина Пловдив; Читалище „Груди Филипов”-1940 в с.Божурово, Добрич; Читалище „Христо Ботев”-1921” в гр.Антоново; Читалище „Пробуда”-1905 в с.Венелин, Варна; Читалище „Й.Йовков”-1870 в Добрич; Читалище „Неофит Рилски”-1942 в Дулово; Читалище „Дружба”-1898 в с.Дуранкулак, Добрич; РЕКИЦ „Читалища” в Силистра; Читалище „Пробуда”-1905 в с.Криво поле, Хасково; Читалище „Кирил и Методий”-1924 в с.Елена, Хасково; Читалище „Самообразование 1927” във Видин; Читалище „Пробуждане” в с.Чирен, Враца; Читалище „Фар 1930” в с.Паволче, Враца; Читалище „Развитие 1869” във Враца.

7.5. Участие на Р България в Министерската конференция по застаряването на Икономическата комисия на ООН за Европа (19-20.09.2012 г., Виена) и поети политически ангажименти (нова мярка).

МТСП

Отдел „Демографско развитие, политики и стратегии”

Министерската конференция по застаряването е организирана от Икономическата комисия за Европа на ООН (ИКЕООН) и австрийското правителство. Икономическата комисия на ООН за Европа е една от петте регионални комисии на ООН и има 56 държави-членки от Европейския съюз, европейски държави извън Европейския съюз, Югоизточна Европа, Общността на независимите държави и Северна Америка. ИКЕООН сътрудничи за насърчаване на икономическата интеграция и сътрудничество между държавите-членки и за устойчивото развитие и икономически просперитет чрез политически диалог, договаряне на международни юридически инструменти, правила и норми, обмен на добри практики и техническо сътрудничество за държавите, които се намират в състояние на икономически преход.

Министерската конференция по застаряването бе проведена във връзка с **Втория преглед и оценка на Международния план за действие по застаряването, приет в Мадрид през 2002 г. и Регионалната стратегия за Европа за неговото изпълнение.** Основните теми в министерския сегмент на Конференцията се отнасяха до насърчаването на активния живот на възрастните хора и участието им в обществото и ще послужат в бъдеще за основа на изготвяне на приоритетите за следващите пет години с цел подобряване на качеството на живот на хората от всички възрасти.

Министерската конференция беше домакин на изложба от постери с добри практики сред държавите-членки на ИКЕООН. Република България участва с постер за представяне на проекта „Зелена градина”, изпълнен в рамките на дейностите на Република България Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012.

В рамките на Министерската конференция беше проведен и Форум на неправителствените организации (18.09.2012 г.)

Конференцията събра над 500 участника, включително около 40 министри, високопоставени служители, представители на неправителствени организации и учени.

В своето приветствие Федералният Президент на Република Австрия - г-н Хайнц Фишер, подчерта, че застаряването на населението е важно предизвикателство за здравните и социалните системи, и обществата като цяло, и призова за амбициозни политически инициативи, за да се гарантира изпълнението на Международния план за действие по застаряването от 2002 г.

Федералният министър на труда, социалните въпроси и защита на потребителите на Република Австрия – г-н Рудолф Хундсторфер, подчерта, че решаването на въпросите на стареенето на населението е в интерес на всички поколения.

В рамките на Първия Министерски панел беше представена политиката на Република България във връзка със застаряването на населението в страната и разработената и приета от Министерския Съвет на Република България дългосрочна стратегическа рамка за посрещане на демографските предизвикателства и застаряване на населението с хоризонт до 2030 г. – Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.) и Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.). В представянето на България беше поставен акцент върху насърчаването на трудовия живот и заетостта, недискриминацията и социално включване на възрастните

хора. Подчертано беше, че възрастните работници попадат сред целевите групи на схемите по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси, и че се изпълняват операции, в които се включват наети лица над 55-годишна възраст в обучение за обучители и последващото им използване като ментори на новопостъпили работници. Посочено беше, че се предоставят и възможности за въвеждане на гъвкаво работно време за възрастните служители, работа на половин работен ден, срещу което със средства по ОП”РЧР” наетите получават материални стимули под формата на допълнителни трудови възнаграждения. Акцентирано беше върху това, че през 2011 г. в национални и регионални програми и мерки за обучение и заетост са включени над 15 700 лица на възраст над 50 години като техният среден относителен дял е над 35%, както и че в периода 2007-2010 г. един от всеки десет включени в операции в сферата на пазара на труда е бил на възраст между 55 и 64-годишна възраст. Обърнато беше внимание на системата за дългосрочни грижи и социални услуги в България, предприетите мерки от Българското Правителство за стабилизирането на пенсионната система и публичните финанси, и за развитието на солидарността между поколенията.

Представянето на Република България на Форума предизвика много позитивни реакции и интерес към опита и практиката на страната ни в областта на демографското развитие на населението.

Международната конференция завърши с ангажимент да се отговори на индивидуалните и обществени предизвикателства от застаряването на населението.

Приета беше Декларация на министрите **„Осигуряване на общество за всички възрасти: насърчаване на качеството на живот и на активния живот на възрастните хора”**.

Декларацията очертава приоритетните насоки за действие на Икономическата комисия на ООН за Европа в рамките на третия цикъл (2012-2017 г.) на изпълнение на Международния план за действие (МПАА) в региона.

С отчитане на бъдещите предизвикателства от застаряването на населението, министри и представители на делегациите от отделните страни обявиха решимостта си за достигане на четири **приоритетни цели до 2017 г.**, а именно:

I. Насърчаване на по-дълъг трудов живот и поддържане на умения за работа.

II. Улесняване участието, недискриминацията и социалното включване на възрастните хора.

III. Насърчаване и гарантиране достойнството, здравето и независимостта в по-късна възраст.

IV. Запазване и укрепване на солидарността между поколенията.

За постигането на тези цели държавите-членки подчертаха значението на насърчаването на активния живот на възрастните хора в националния политически процес и във всички сфери на обществения живот.

Министрите и делегациите на страните изразиха готовност за поемане на ангажименти, свързани с въвеждане на адекватни и устойчиви мерки за финансова сигурност на хората в напреднала възраст, учене през целия живот, развитие на дългосрочните грижи, подкрепа за участие на възрастните във всички сфери на обществото и недопускане на дискриминация. Специално внимание беше отделено на необходимостта от повишаване на осведомеността на широката общественост за предимствата на политиката за насърчаване на активния живот на възрастните хора, както и на необходимостта от използване на научен подход и научни изследвания, между-секторно и между-институционално сътрудничество, стандартизиране и систематизиране на данни за стареенето на населението, взаимодействие с неправителствения сектор и др.

Основните послания на Министерската Декларация се отнасят до:

- Необходимост от повишаване на информираността за използване на възможностите от застаряването на населението;
- Преодоляване на възрастовата дискриминация и осигуряване на пълноценно участие в обществото, особено на хората с увреждания;
- Съобразяване с възрастта на системите за социална сигурност, социални и здравни услуги;
- Направена е оценка и се изказва признание на постиженията на държавите-членки в изпълнение на 10-те ангажмента по изпълнение на Регионалната стратегия за Европа към Международния план за действие по застаряването, които се изразяват в следното:
 - Повишаване на вниманието на правителствата, медиите и обществото към проблемите на застаряването;
 - Адаптиране на системите за социална закрила към процеса на застаряване;
 - Насърчаване на участието на гражданското общество при формулиране, изпълнение и мониторинг на политики за възрастните хора;
 - Увеличаване на прилагането на иновативни подходи в сферата на образованието, социалните услуги и насърчаване на партньорства между публичния, частния и неправителствен сектор;
 - Създаване на Работна група по застаряването към ИКЕООН като орган за междуправителствено сътрудничество.
- Направена е оценка и са формулирани предизвикателствата пред изпълнението на Международния план за действие по застаряването, които се отнасят до:
 - Осигуряване на солидарност между поколенията в системата на здравеопазването и услугите;
 - Развиване на повече политики за насърчаване на здравословен и активен живот на възрастните хора;
 - Уреждане на националното законодателство по отношение на заетост и пенсиониране и др.
- Набелязани са следните цели за постигане към 2017 г.:
 - По-дълъг трудов живот и поддържане на пригодността за заетост;
 - Насърчаване на участието, недискриминацията и социалното включване на възрастните хора;
 - Осигуряване на достоен живот, здраве и независимост за възрастните хора;
 - Насърчаване на солидарността между поколенията.

Подчертава се важноста на отразяването на политиката по застаряването във всички сектори, на повишаването на информираността сред обществото за ползите от насърчаване на активния живот на възрастните хора и насърчаването на иновативни подходи. Поставя се акцент върху необходимостта от поддържане на устойчива инфраструктура за провеждане на изследвания в сферата на застаряването и поддържане на сътрудничеството с гражданското общество и всички заинтересовани страни.

В Министерската Декларация се отдава положителна оценка за работата на Европейския център за социална политика и изследвания към ООН и на Международния институт по въпросите на застаряването, Малта. Оказва се признателност и към работата на националните фокусните точки по въпросите на застаряването, Работната група по застаряването към ИКЕООН и др.

Проектът на Министерска Декларация бе съгласуван с държавите-членки, включително и в България в рамките на Междуведомствената работна група по демографските въпроси към МТСП.

ДЕКЛАРАЦИЯ НА МИНИСТРИТЕ UNECE - 2012 ВИЕНА

ОСИГУРЯВАНЕ НА ОБЩЕСТВО ЗА ВСИЧКИ ВЪЗРАСТИ: НАСЪРЧАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И АКТИВНИЯ ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА

1. Ние, представителите на държавите-членки на Икономическата комисия за Европа на Организацията на обединените нации (ИКЕ на ООН), участници в Конференцията на министрите по въпросите на застаряването 19-20 септември 2012 г. във Виена, Австрия, потвърждаваме ангажимента, поет в Берлинската Декларация на министрите от 2002 г. и потвърдена впоследствие в Декларацията на министрите в Леон през 2007 г., за прилагане на Регионалната стратегия за изпълнение (РСИ) на Международния план за действие по застаряването от Мадрид (МПДСМ).
2. Ние приветстваме значителното нарастване на продължителността на живота в региона, поради което по-голям дял от населението живее по-дълго и в по-добро здраве. Ние сме наясно, че в някои страни с икономики в преход, скорошният напредък в дълголетие не е все още в състояние напълно да компенсира загубите в очакваната продължителност на живот на техните граждани, особено при мъжете.
3. Ние признаваме, че трайните демографски промени генерират както възможности, така и предизвикателства в региона. Ние се ангажираме да повишаваме осведомеността и да подобряваме потенциала на възрастните хора в полза на нашите общества и за повишаване на качеството им на живот, като даваме възможност да постигнат лична им реализация в по-късни години, както и да участват в социалното и икономическото развитие.
4. Ние наблягаме на правата на възрастните хора и отбелязваме със загриженост, че възрастовата дискриминация продължава да бъде пречка в постигането на пълноценен, здравословен начин на живот, като активни членове на обществото.
5. Ние се ангажираме да отговорим на индивидуалните и обществени предизвикателства, породени от застаряването на населението, чрез адекватни и устойчиви мерки за финансова сигурност в напреднала възраст, продължаващи през целия живот здравни и социални грижи, вкл. дългосрочни грижи, както и предоставяне на приобщаващи системи и подкрепа за активното дълголетие, учене през целия живот, както и участие в различни сфери на обществото, без дискриминация, особено по отношение на по-възрастните жени.
6. Ние осъзнаваме, че изпълнението на РСИ / МПДЗМ на ИКЕ на ООН през последните пет години става в ситуация на продължаваща глобална финансова криза, която в повечето страни от региона отново засегна семейства и общности, включително по-възрастните им членове и особено по-възрастните жени.
7. Ние също осъзнаваме, че докато някои държави-членки все още трябва да разработят по-изчерпателни политики, отговарящи на индивидуалните и обществените нужди на застаряващото население, други целят да поддържат в бъдещето съществуващия достъп на възрастните хора до адекватна социална защита и добре функциониращи системи на образование, специфични адаптирани към половете здравни и социални грижи, както и възможности за участие в обществото като равноправни партньори.
8. Ние признаваме значителния напредък, постигнат от много държави-членки в изпълнението на десетте ангажимента на РСИ / МПДСМ на ИКЕ на ООН по време на втория петгодишен цикъл. Забележимите постижения на процеса по тяхното изпълнение в региона включват, наред с другото, следното:
 - (А) нарастващо внимание от страна на политиките, медиите и широката общественост към проблемите на застаряването на населението и на отделния човек, включително все по-широко признаване на достойнството, правата на човека и основните свободи на възрастните хора, техният потенциал за принос в социалното и икономическото развитие, солидарността между поколенията и сближаването в обществото;
 - (Б) разширяване на инициативите за адаптиране на националните системи за социална защита към последиците от демографските промени;
 - (В) нарастващото участие на гражданското общество, по-специално организации на възрастните хора, във формулирането, изпълнението и наблюдението на политиките, свързани с правата, нуждите и очакванията на възрастните хора;
 - (Г) повишено използване на иновативни подходи в предоставянето на образователни, здравни, рехабилитационни и социални грижи, включително технологични и организационни иновации, както и насърчаване на по-голямо участие и сътрудничество на публичния, частния и нестопанския сектор в развитието на подобни услуги;
 - (Д) създадена работна група за повишаване на качеството на живот на възрастните хора към Икономическата комисия за Европа на ООН като междуправителствен орган за регионално сътрудничество в изпълнението и мониторинга на РСИ / МПДЗМ.

9. Ние приемаме, че развитието в посока на изграждане на общество, достъпно за всички възрасти, обявено от МПДЗМ не е еднакво за целия регион. Ние също така сме наясно с многобройните предизвикателства за изпълнението на РСИ/МПДЗМ, които включват и следните:

(а) много общества продължават да се сблъскват с изкуствени бариери и предразсъдъци, които ограничават постигането на справедливост между поколенията и реципрочност. Продължава да има нужда политиките в областта на здравето и благосъстоянието на възрастните хора да бъдат допълнени с мерки, които да дават възможност за овластяване на възрастните хора, особено на по-възрастните жени, както и за предотвратяване на малтретиране, липса на грижи и самота, както и от мерки за укрепване на солидарността между поколенията;

(б) в много страни, политиките, насърчаващи активния и здравословен живот на възрастните хора са доста скромни, с недостатъчно необходими мерки за предотвратяване на болести и насърчаване на здравето;

(в) напредъкът в адаптирането на националното законодателство относно трудовата заетост и пенсионирането е бавен в някои страни;

(г) продължава нуждата да се насочат националните усилия за адаптиране на системите за социална защита с оглед на демографските промени и финансовите предизвикателства;

(д) нарастващото търсене на дългосрочни грижи създава допълнителни предизвикателства за публичните системи за предоставяне на грижи, както и за грижи, предоставени от гражданското общество и от семействата;

10. При укрепване на прилагането на РСИ / МПДЗМ на ИКЕ на ООН в нейната трета фаза (2013-2017 г.), ние сме решени до 2017 г. да достигнем следните цели на политиката:

I. Насърчаване на по-дълъг трудов живот и поддържане на умения за работа чрез:

(а) Насърчаване и подкрепа на здравословния начин на живот и здраве при работа, превенция и контрол на незаразните болести, както и осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд, включително мерки за подходящ баланс между професионалния и личния живот посредством схеми за гъвкаво работно време, през цялата трудова кариера.

(б) Постигане на високи равнища на заетост на по-възрастните мъже и жени посредством подходящи стимули, наред с другото свързани с данъчното облагане и системите за социална сигурност, благоприятни за възрастта условия на труд, гъвкаво работно време, информация, съобразени с възрастта програми за обучение и преквалификация и мерки за управление на възрастта в публичния и частния сектор.

(в) Разработване на базирани на доказателства политики относно пазара на труда, които приемат взаимно допълващия характер на политиките по заетостта на младежите и на по-възрастните, като полезен за всички. Насърчаване на положителни нагласи към по-възрастните служители и борба срещу възрастовата дискриминация на пазара на труда.

(г) Осъществяване на по-гъвкав преход към пенсиониране по-гъвкави и предоставяне на стимули за по-дългосрочно участие в пазара на труда, съобразно потребностите и стремежите на индивида.

(д) Провеждане на пенсионни реформи за адаптация към демографските промени, включително увеличаване на продължителността на трудова заетост, а в някои държави-членки, към увеличаващия се брой възрастни хора, работещи в неформалния сектор. Насърчаване по подходящ начин на устойчивостта и адекватността както на публичните, така и на частните пенсионни системи и гарантирането на универсално покритие.

(е) Насърчаване на ролята на възрастните работници като предаващи знания и опит на по-младите работници.

II. Улесняване участието, недискриминацията и социалното включване на възрастните хора чрез:

(а) Намаляване на материалните лишения, бедността и социалното изключване сред по-възрастните хора, особено по-възрастните жени, както и улесняване на достъпа на възрастните хора до ресурси, в отговор на техните нужди.

(б) Предприемане на мерки за борба с дискриминацията, основана на пол, расов или етнически произход, религия или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация.

(в) Овластяване на хората за да реализират своя потенциал за физическо, психическо и социално благополучие през целия живот и да участват пълноценно в обществото, в съответствие с техните нужди, желания и възможности.

(г) Осигуряване на достъп през целия живот до различни форми на висококачествено образование и обучение, включително в напреднали технологии.

(д) Улесняване на участието на възрастните хора в политическия, икономическия, културния и социалния живот.

(е) Улесняване на участието на възрастните хора, особено на жените в процесите на вземане на решения на всички нива, както пряко, така и чрез организации на възрастните хора в целия спектър на гражданското общество.

(ж) Борба с възрастовата дискриминация, чрез кампании за повишаване на осведомеността и чрез насърчаване на медиите и лицата с обществено влияние, за да представят балансирана възрастова картина на обществото, да изтъкват положителните аспекти на стареенето, да разработят недискриминационни образи на възрастните хора, както и да разпространяват информация за стареенето като естествен етап в развитието на личността. Включване на възрастните хора в планирането, изпълнението и оценката на тези медийни програми.

(з) Насърчаване на лесен достъп на младите и по-възрастните хора до информация и образование, свързани с осигуряване на тяхното достойнство и човешки права.

(и) Подобряване на събирането и споделянето на данни, статистика и качествена информация за по-добро наблюдение на качеството на живот и достойнството на възрастните лица, включително на случаите на нарушения и злоупотреба с техните права, за да се планират и внедряват подходящи, базирани на доказателства политически мерки.

(й) Съобразяване с различните нужди на нарастващия брой на по-възрастни хора сред етническите малцинства и мигрантите, за да се гарантира тяхната интеграция и равноправно участие в обществото.

III. Насърчаване и гарантиране достойнството, здравето и независимостта в по-късна възраст чрез:

(а) Гарантиране на достойнството на възрастните хора, особено на хората с увреждания и насърчаване на тяхното чувство за принадлежност и самоуважение чрез мерки, насочени, наред с другото, към борба с всякакви форми на предразсъдъци, небрежност, злоупотреба и дискриминация.

(б) Укрепване на мерки за насърчаване на здравеопазването, грижа и закрила, както и превенцията на болести и наранявания във всички възрасти, по този начин намалявайки вероятността от заболявания и увреждания и спомагайки да се гарантира добро физическо и психическо съществуване, независим начин на живот, както и активно участие през целия живот.

(в) Отдаване на специално внимание на превантивните мерки, ранното диагностициране и лечение, грижите и особено дългосрочните грижи и социална защита на хората с болестта на Алцхаймер и други деменции, като същевременно се гарантира тяхното достойнство и недопускане на дискриминация в обществото.

(г) Зачитане на самоопределението и достойнството като основни ценности до края на живота на човек. Това по-специално следва да бъде главното отношение в практиките на оказване на сестринска и медицинска грижа, включително в дългосрочните и палиативните грижи.

(д) Осигуряване на възможно най-високо ниво на здравен, социален и функционален капацитет на възрастните хора преди, по време и след природни и технологични бедствия чрез засилен координиран подкрепа.

(е) Улесняване на достъпа до подходящи за възрастта, евтини и ефективни висококачествени стоки и услуги и подобряване на мобилността чрез среда, подходяща за възрастта.

(ж) Разработване на иновативни методи и технологии за надеждна, достъпна и безопасна подкрепа и грижи за възрастните хора у дома.

(з) Гарантиране на "стареенето на място" чрез насърчаване на услуги и подкрепа на отделния човек и семейството, за да се даде възможност на възрастните хора да продължат да живеят възможно най-дълго в собствената си среда и в общността. Тези услуги трябва да вземат предвид специфичните нужди на жените, и по-специално жените, които живеят сами.

(и) Насърчаване на архитектурни корекции и иновативен дизайн на жилища, с цел адаптация към променящите се нужди и функционални възможности на хората в процеса на стареене.

(й) Подкрепа с подходящи средства, за организиране на самопомощ между възрастните хора за независим или подпомогнат живот, включително в сгради, в които живеят няколко поколения и чрез признание, че отделните нужди трябва се оценяват и покриват правилно, без значение дали е в институцията или у дома.

(к) Осигуряване на постоянни достъпни, висококачествени грижи, вариращи от основни грижи и грижи, базирани в общността, до различни форми на институционална грижа.

(л) Признаване и подобряване на положението на формалните и неформалните лица, оказващи грижи, включително и мигрантите, чрез обучение и достойни условия на труд, както и адекватно възнаграждение.

(м) Признаване и подкрепа на лицата, оказващи семейни грижи, повечето от които са жени, в изпълнение на тази сложна задача, включително чрез разпоредби за съвместяването на работата и семейните задължения, както и мерки за социална закрила.

IV. Запазване и укрепване на солидарността между поколенията чрез:

(а) Насърчаване и укрепване на диалога и ученето между поколенията от всички заинтересовани страни, включително правителства, неправителствени организации, частния сектор, медиите и широката общественост.

- (б) Подобряване на сътрудничеството между младежките организации и организациите на възрастните хора.
- (в) Признаване на стойността и насърчаване на съвместните доброволчески дейности на хората от всички възрасти.
- (г) Планиране и провеждане на образователни кампании за широката общественост, особено за по-младите поколения по въпросите на населението и индивидуалното стареене. Това трябва да включва обучение за здравословен и активен начин на живот на възрастните хора като част от жизнения цикъл в учебните програми на всички образователни институции, като същевременно включва и повишаване на осведомеността сред по-възрастните хора по проблемите, условията на живот и предизвикателствата на по-младите поколения.
- (д) Съобразяване с факта, че солидарността между поколенията също така означава, адекватна и устойчива социална защита на възрастните хора, същевременно признавайки, че възрастните мъже и жени продължават да дават важен принос в своите общности по различни начини, включително чрез работа след пенсионна възраст, безплатни грижи за по-младите и по-възрастните членове на семейството, участие в доброволчески дейности, както и трансфери на пари в брой и в натура в полза на по-младите членове на техните семейства и общности. (НПО)
- (е) Разработване и прилагане на социално отговорни, финансово стабилни и устойчиви стратегии, обхващащи нуждите, възможностите и очакванията на сегашните и бъдещите поколения, като същевременно се насърчават равните възможности за тяхното самоопределение.
11. За постигане на целите в изпълнението на РСИ / МПДЗМ на ИКЕ на ООН през периода 2013-2017, ние подчертаваме значението на включването на въпроса за застаряването и насърчаването на активния живот на възрастните хора по начина, по който са определени от Световната здравна организация (СЗО), в националните политически процеси и по-специално чрез въвеждане на подхода за цялостния жизнен цикъл. Отбелязваме също така необходимостта, където е възможно да има надграждане върху последните международни ангажменти, свързани с насърчаването на активния живот на възрастните хора, включително превенцията и контрола на незаразните болести, както и действия по отношение на социалните детерминанти на здравето.
12. Ние ще се стремим да повишаваме осведомеността в обществата за общите предимства от насърчаването на активния живот на възрастните хора, валидни както днес, така и в бъдеще, като подчертаваме необходимостта да се отделят достатъчно ресурси за неговото изпълнение. Ние също така ще се стремим да разпространяваме в целия регион иновативните и ефективни подходи за политически действия, например дейностите по време на Европейската година за активно стареене и солидарност между поколенията (2012 г.) и нейните последващи действия.
13. Ние също така подчертаваме, че политиките в областта на застаряването и прилагането им трябва да се разглеждат като споделена отговорност на всички основни участници в обществото. Следователно, съществува необходимост ефективно да се насърчава сътрудничеството между правителства, политици, представители на частния сектор, социални партньори, изследователи и организации на и за възрастните хора, както и други неправителствени организации. Такова сътрудничество е от особено значение за идентифициране на проблемите, които изискват нови политики, за формулиране на подходящи мерки и за ефективното изпълнение, наблюдение и оценка на базирани на доказателства политики в областта на застаряването.
14. Ние сме наясно, че научните изследвания са от жизненоважно значение за развитието и прилагането на ефективни политики и програми. Трябва да бъдат допълнително засилвани и развивани устойчиви инфраструктури за научни изследвания, подобреното събиране на данни, хоризонталните изследвания и междусекторното сътрудничество.
15. Ние признаваме приноса на гражданското общество и на самите възрастни хора за изпълнението на разпоредбите на РСИ / МПДЗМ и се ангажираме да поддържаме продължаващото партньорство между всички главни заинтересовани страни в процеса на изпълнение.
16. Ние ценим приноса на *Европейския център за политики за социално благосъстояние и изследвания*, свързан с Организацията на обединените нации, както и на Международния институт по въпросите на застаряването, Организация на обединените нации - Малта (INIA), за изпълнението на РСИ / МПДЗМ на ИКЕ на ООН.
17. Ние признаваме ролята на националните координатори по въпросите на застаряването и на Работната група на ИКЕ на ООН за повишаване на качеството на живот на възрастните хора за водещата роля в изпълнението и мониторинга на РСИ / МПДЗМ в региона, както и в обмена на информация и най-добри практики. Чрез работата на нейното Бюро, Работната група по въпросите на застаряването оптимизира процеса на втория преглед и оценка на РСИ / МПДЗМ и подготовката на тази Министерска конференция по въпросите на застаряването.
18. Ние се ангажираме да поддържаме Работната група за повишаване на качеството на живот на възрастните хора като дългосрочен междуправителствен орган, в рамките на Икономическата комисия за

Европа на ООН, отговорен за изпълнението и мониторинга на РСИ / МПДЗМ и ще подкрепяме дейността й материално и финансово, доколкото е възможно.

19. Ние оценяваме ролята на Секретариата на ИКЕ на ООН, в сътрудничество с другите заинтересовани страни, подпомагащ държавите-членки за прилагането на РСИ / МПДЗМ на ИКЕ на ООН и Министерската декларация от Виена, 2012 г. наред с подкрепата, оказвана за изграждане на национален капацитет в областта на застаряването. Сътрудничеството между Секретариата на ИКЕ на ООН и неговите основни партньори в рамките на системата на ООН, по-специално със структурите, работещи по застаряването, като UNFPA и Регионалния офис на СЗО за Европа, трябва да бъде засилено.

20. Ние благодарим на Комисията на Европейския съюз за финансовата помощ за организацията на форума за изследвания и гражданското общество.

21. Изразяваме искрената си благодарност към Австрия за домакинството на Конференцията на министрите на ИКЕ на ООН – 2012 по въпросите на застаряването и за нейното гостоприемство.

Международен план за действие по застаряването на ООН и Регионална стратегия за Европа за неговото изпълнение

По време на Конференцията бяха представени **Обобщен доклад за постиженията на държавите-членки на ИКЕООН, вкл. и на България по изпълнение на Международния план за действие по застаряването, приет в Мадрид през 2002 г.**

Основните тематични области, набелязани в Международния план за действие по застаряването, са следните:

- Пълна реализация на всичките човешките права и основни свободи на възрастните хора;
- Постигане на сигурност за възрастните хора, потвърждение на целите за елиминиране на бедността сред възрастните хора в съответствие с принципите на ООН по отношение на възрастните хора;
- Предоставяне на възможност на възрастните хора за пълноценно и ефективно участие в икономическия, политическия и социалния живот на обществото, в това число чрез платен и доброволен труд;
- Обезпечаване на възможности за индивидуално развитие, себеосъществяване и за живот в добро здраве през целия живот, както и на старини чрез осигуряване на достъп до обучение през целия живот и участие в обществения живот;
- Осигуряване на пълноценното упражняване на икономическите, социални и културни права, на гражданските и политически права и премахването на всички форми на насилие и дискриминация към възрастните хора;
- Осигуряване на равенство на половете сред възрастните хора, чрез премахване на дискриминацията, основана на признак „пол“;
- Признание на изключителното значение на семейството, на взаимната зависимост на поколенията, солидарност и взаимност от гледна точка на социалното развитие;
- Осигуряване на здравни грижи, подкрепа и социална защита за възрастните хора, включително превантивни и рехабилитационни здравни услуги;
- Осигуряване на партньорство между всички нива на управление, гражданско общество, частен сектор и между самите възрастни хора при трансформирането на Плана за действие в практически действия;

Основните ангажименти, приети чрез Регионалната стратегия за Европа за изпълнение на Международния план за действие по застаряването са следните:

Ангажимент 1: Мейнстрийминг на застаряването;

Ангажимент 2: Интеграция и участие на възрастните хора в обществото;

Ангажимент 3: Съдействие за равноправно и устойчиво икономическо развитие в отговор на проблемите със застаряване;

Ангажимент 4: Приспособяване на системата за социална защита в отговор на демографските промени и свързаните с това социални и икономически последици;

Ангажимент 5: Съобразяване на пазара на работна сила с икономическите и социални последици от застаряването на населението;

Ангажимент 6: Насърчаване на обучението през целия живот и приспособяване на образователната система към променящите се икономически, социални и демографски условия;

Ангажимент 7: Полагане на усилия за осигуряване на качествен живот за всички възрасти и осигуряване на независим живот, здраве и благополучие;

Ангажимент 8: Възприемане и зачитане на джендър-подход към застаряването на обществото, подкрепа за семействата, които осигуряват грижа за възрастните хора и насърчаване на солидарността между поколенията в семейството;

Ангажимент 9: Подкрепа за семейства, които осигуряват грижи за възрастните хора и насърчаване на солидарността на поколенията в рамките на едно семейство;

Ангажимент 10: Съдействие при изпълнението на Регионалната стратегия на ИКЕООН с помощта на регионално сътрудничество.

НАПРАВЛЕНИЕ 8. РАЗВИТИЕ НА СОЛИДАРНОСТ МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯТА

8.1. Разпределение и диверсифициране на отговорностите, свързани с дългосрочната грижа за старите хора

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция за социално подпомагане (АСП)**

8.1.1. Схема „Помощ в дома” по ОП РЧР

За да се обезпечи потребността от социални услуги, предоставяни в домашна среда, социалните услуги „социален асистент”, „личен асистент” и „домашен помощник” се предоставят с подкрепата на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, чрез реализацията на проекти, операции и схеми, целящи подобряване на качеството на услугата и обхващане на по-голям брой потребители. В процес на приключване е изпълнението на схема „Грижа в семейна среда за независимост и достоен живот на хора с различни видове увреждания и самотно живеещи хора - дейности „социален асистент” и „домашен помощник”, реализирана в три последователни фази, по която са предоставяни услугите „социален асистент” и „домашен помощник”. По първа фаза са обслужени 5 550 потребители и са проведени обучения на 6 443 социални асистенти и домашни помощници. По втора фаза е оказана подкрепа на 8 051 потребители и са обучени 4 233 социални асистенти и домашни помощници. По трета фаза са обслужени 11 165 потребители и обучени 4 914 социални асистенти и домашни помощници. С финансовата подкрепа на ОП РЧР, съфинансирана от ЕСФ на Европейския съюз в процес на реализация е проект „Подкрепа за достоен живот” по Схемата „Алтернативи” с бенефициент Агенцията за социално подпомагане и партньори 262 общини и 23 района на Столична община. Целта на проекта е да се приложи нов подход за предоставяне на услуги в семейна среда чрез въвеждане на принципа „индивидуален бюджет за личен асистент” в национален мащаб. Проектът е с продължителност от м. октомври 2010 г. до м. септември 2013 г. и е на стойност 84 339 826 лв. Към 31.10.2012 г. са обслужени в семейна среда 12 387 потребители на услугата „Личен асистент”, от 12 006 лични асистенти, като от тях 1 163 на граждански договори.

В края на 2012 г. стартира изпълнението на 166 проекта по схемата „Помощ в дома”, по която се дава възможност на съществуващите домашни социални патронажи да разширят дейността си или да бъдат създадени нови Звена за услуги в домашна среда, които да предоставят по иновативен начин услуги за лична помощ, социална подкрепа и помощ при комунално-битови дейности.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция за социално подпомагане (АСП)**

8.1.2. Национална програма „Асистенти за хора с увреждания”

Едни от най-успешните социални услуги за подкрепа на семействата при полагане на грижи за зависим член от семейството, включително с оглед разширяване възможностите за съчетаване на семейния с професионалния живот са услугите „личен асистент”, „социален асистент” и „домашен помощник”. Тези социални услуги се предоставят в семейна среда по отделни програми и проекти, за различни периоди и с различни работодатели и финансиране, както и с различни условия и ред за назначаване на асистентите.

В тази връзка през 2012 г. се реализира Националната програма „Асистенти за хора с увреждания” (НП АХУ), по която се предоставя социалната услуга „личен асистент”. Анализът на програмата показва, че тя е със силен социален ефект за подобряване качеството на живот на хората с увреждания и е от голямо значение особено за малките населени места в страната, в които не се предоставят други социални услуги в общността и хората с увреждания разчитат единствено на своите близки. Освен това, по програмата се осигурява заетост на безработни лица, които предоставят качествени грижи в семейна среда на лица и деца с увреждания.

Съгласно регламента на НП АХУ за лични асистенти могат да бъдат назначавани безработни лица, подпомагани по реда на чл. 9 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане или отговарящи на условията за отпускането на този вид помощ и полагащи постоянни грижи за хора с увреждания или тежко болни лица.

Потребители на услугата по програмата могат да бъдат както лица с 90 и над 90 на сто трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, с определена чужда помощ, така и деца до 18 години с трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, с определена чужда помощ. Освен това, потребители на услугата могат да бъдат и лица или деца, изведени от специализирана институция за хора с увреждания.

По програмата с решение на изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане се допуска предоставяне на услугата по изключение, в случаите когато: деца до 18 години нямат определена чужда помощ в Експертно решение на ДЕЛК/ТЕЛК, но самообслужването им е невъзможно, както и в случаите когато безработното лице не отговаря на условията за отпускане на месечна помощ по чл. 9 от ППЗСП, но се грижи постоянно за деца до 18 години.

По Националната програма „Асистенти за хора с увреждания”, дейност „Личен асистент” за 2012 г. е осигурено финансиране от държавния бюджет в размер на 10 204 604 лв. за наемане на 3600 лични асистенти. Изразходваните средства са в размер на 9 864 753 лв. През 2012 г. е осигурена заетост като лични асистенти по програмата на 4 325 безработни лица, от които 3 007 са лични асистенти за обгрижване на възрастни хора с увреждания и 1 318 за деца с увреждания, в т. ч. 288 лични асистенти за обгрижване на деца, включени в програмата по изключение.

8.2. Активно включване на хора в пенсионна възраст в доброволчески мрежи за солидарност и полагане на грижи за най-старите

8.3. Разработване на схеми за предаване на опита от по-възрастните към по-младите

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

8.3.1. Социални иновации в предприятията - 625 323 лева

Обучени на работното място лица, разработени планове за кариерно развитие, включване на лица в гъвкави форми на заетост

8.4. Развитие на обществена чувствителност и разбиране към проблемите на възрастните хора

8.5. Формиране на отговорност и отчитане на въздействието на политически и административни решения върху бъдещето на младите поколения

НАПРАВЛЕНИЕ 9. ПОВИШАВАНЕ НА ОБЩОТО ОБРАЗОВАТЕЛНО, ДУХОВНО И КУЛТУРНО РАВНИЩЕ, КВАЛИФИКАЦИЯ, СПОСОБНОСТИ И УМЕНИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО ОТ ВСИЧКИ ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ
--

9.1. Създаване условия за пълно обхващане на децата в детски градини и предучилищни форми на обучение

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

В чл.20 от Закона за народната просвета е регламентирано, че предучилищната подготовка на децата две години преди постъпването им в първи клас е задължителна, но не по-рано от годината, в която детето навършва 5-годишна възраст.

В срок до началото на учебната 2012 – 2013 г. всички общини създадоха необходимите условия за осъществяване на задължителната предучилищна подготовка в съответствие с изискванията на ЗНП и подзаконовите актове по прилагането му.

Географският обхват на въздействие е на национално ниво.

9.2. Осигуряване на равен достъп на всички деца до образование във всички образователни степени без разлика на етническа принадлежност, пол, произход, вероизповедание, социално положение и др.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМП)

9.2.1. Интеграция на деца и ученици от етнически малцинства в образователната система - 2 507 710 лева

Обучаване на учители за работа в мултикултурна среда. Реализиране на мерки, насочени към превенция на ранното отпадане от училище. Отпаднали ученици, интегрирани отново в образователната система.

9.2.2. Образователна интеграция на децата и учениците от етнически малцинства - 1 347 930 лева

Провеждане на дейности за интеграция в образователната система на деца и ученици от етнически малцинствени групи.

9.2.3. Образователни услуги за ученици, изоставящи от учебния материал и деца с изявени дарби - 9 170 лева

Компонент 1 "Подкрепа за деца, изоставящи от учебния материал" е прекратен.

Компонент 2 „Подкрепа за деца с изявени дарби” е приключил

9.2.4. Реинтеграция на отпаднали ученици в образователната система - 585 479 лева.

Проведени информационни кампании за мотивиране на отпадналите за продължаване на образованието; работа в общността с отпадналите и техните семейства; закупуване на учебни пособия, материали и др.; дейности за наваксване на пропуснатия учебен

материал, вкл. допълнителни занимания, допълнителни часове и др.; създаване на индивидуални учебни програми за наваксване на пропуснати знания и умения; допълнително обучение на учители и директори за работа с отпаднали ученици

Министерство на културата (МК)

9.2.5.- 9.2.6.

По точка 9.2. Осигуряване на равен достъп на всички деца до образование във всички образователни степени без разлика на етническа принадлежност, пол, произход, вероизповедание, социално положение и др. **Министерството на културата, реализира политика за качествено образование по изкуство и култура с цел:**

- Осигуряване на съвременни условия за реализиране на качествен образователен процес по изкуство и култура.
- Задълбочаване процеса на взаимно обуславяне на учебните програми с конкретните задачи в културните институти, с цел повишаване степента на реализация на кадрите на българското образование в училищата по изкуствата и културата.
- Разширяване полето за реализация на подготвените творчески кадри чрез утвърждаване на нови форми за подпомагане творчески иновации и инициативи.
- Основни приоритети:
- Подкрепа на деца с изявени дарби в областта на изкуствата;
- Модернизиране на учебната база на училищата по изкуствата.

За постигане на целите на политиката през 2012 година, Министерство на културата приоритетно работи за:

- осигуряване на съвременни условия за реализиране на качествен образователен процес по изкуство и култура;
- активиране на взаимовръзката с културните институти;
- разширяване полето за реализация на подготвените творчески кадри в България.

В изпълнение на политиката през отчетния период е осъществено:

Оптимизация на персонала и успешно прилагане на делегирани бюджети и диференцирано заплащане на труда в училищата по изкуствата и по култура.

Насърчаване и подпомагане на творческата активност на изявени и даровити деца и ученици от училищата по изкуствата чрез стипендии и еднократно подпомагане.

Подобряване и осъвременяване на условията за качествено обучение и творчество в училищата.

Повишаване на експертния капацитет, педагогическите качества и ефективността на преподавателския състав.

По тази политика министерството работи чрез една програма:

- Обучение на кадри в областта на изкуството и културата и закрила на деца с изявени дарби;

Таблица: Отчет на показателите за полза/ефект

Показатели за изпълнение		Мерна единица	План	Отчет
1.	Обучавани ученици*	брой	8 020	8 157
2.	Учители с професионална квалификационна степен	брой	325	312
3.	Предоставени стипендии	брой	156	156
4.	Еднократно финансово подпомагане	брой	30	29

* Забележка: Включени са учениците във всички форми на обучение и настанените в общежитие.

Други институции, допринесли за постигане на ползата/ефекта по отношение на показателите:

- МОМН;
- Училищни настоятелства и граждански сектор;
- Професионални и културни институти и творчески организации.

Преглед на изпълнението на програмата „Обучение на кадри в областта на изкуството и културата и закрила на деца с изявени дарби”

Програмата се изпълнява в съответствие с осъществяване на основната цел: осигуряване на съвременни условия за реализиране на качествен образователен процес и подготовка на високо квалифицирани кадри в областта на изкуствата и културата.

1.1. Ученици

- В изпълнение на програмата през 2012 г. в **23** училища по изкуствата и по културата е осъществен качествен учебен процес и са обучавани общо **8 157** ученици. Осъществен е прием по нови специалности, които са съобразени с пазара на труда и с предпочитанията на учениците. Налице е тенденция за увеличаване на децата и учениците в предучилищните групи, както и в начален и прогимназиален етап на обучение:

- в предучилищни групи и класове - **232** деца;
- в начален и прогимназиален етап на основното образование – **3431** ученици;
- в гимназиален етап – **3909** ученици;
- в самостоятелна форма на обучение – **84** ученици;
- в индивидуална форма на обучение – **3**;
- в общежития – **498** ученици.

- Годишният успех на учениците от училищата по изкуствата и училищата по културата за учебната 2011/2012 г. е мн. добър 5,02. През 2012 година **1002** ученици са положили успешно държавни зрелостни изпити и получават диплома за завършено средно образование. Средният успех на дипломираните ученици от държавни зрелостни изпити е мн. добър 4,41.

- От дипломираните **1002** ученици **845** са в училища по изкуствата, а **157** в училища по културата. Право на получаване на професионална квалификация са имали **845** ученици в училищата по изкуствата, от които **829** са се явили на изпити за придобиване на професионална квалификация. Свидетелство за професионална квалификация в областта на съответното изкуство са получили **811** от тях. Средният успех от изпитите за професионална квалификация е **5,37**.

- Разширява се представянето на училищата по изкуства и култура в страната и чужбина – проведени са **23** национални и международни конкурса от Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби; индивидуални изпълнители, състави и формации от училищата по изкуства участват в концерти, изложби, конкурси, фестивали, пленери, прегледи. Реализирани са два концерта на лауреати на национални и международни конкурси – стипендианти на Министерството на културата и издадено DVD с техните концертни изпълнения, както и национална изложба за изящни, приложни изкуства и дизайн.

- Значителна част от възпитаниците на училищата по изкуствата и по културата продължават обучението си във висши училища у нас и в чужбина и успешно се реализират в областта на изкуствата и културата.

1.2. Персонал:

- Броят на персонала в системата на училищата по изкуствата и по културата към 31.12.2012 г. е **1478** души, в т. ч. педагогически - **1171**, непедagogически **307**. С цел постигане на по-голяма ефективност и намаляване на разходите при условията на делегиран бюджет е намален непедagogическия персонал с **32** щатни бройки.
- Учителите от училищата по изкуствата и по културата имат висока професионална подготовка и квалификация. Голяма част от тях активно участват в културния живот на страната.
- Броят на учителите с висше образование надхвърля 96%. Носители на професионална квалификационна степен са общо **312** учители, или приблизително **27%** от общия брой на учителите в училищата по изкуствата и по културата. Отделно над **300** учители са завършили квалификационни курсове за придобиване на компютърни умения и за работа с електронно учебно съдържание.

1.3. Материална база:

- Окончателно са реализирани три проекта по Оперативна програма „Регионално развитие”, Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие, Операция 1.1. „Социална инфраструктура”: „Модернизация на сградата на Националното училище за музикално и танцово изкуство „Добрин Петков” – Пловдив”, „Ремонт, рехабилитация на сградата на Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография – София”, „Ремонт и подобряване на енергийната ефективност” на Национално училище за музикално и сценично изкуство „Проф.Панчо Владигеров” – Бургас.

1.4. На основание на **Наредбата за условията и реда за осъществяване** на закрила на деца с изявени дарби, приета с ПМС № 298 от 2003г., както и на **Програма на мерките за закрила на деца с изявени дарби от 2012 година**, приета с Решение на МС № 220 от 23.03.2012 г. през периода е осъществено следното:

- Предоставени общо **156** стипендии на ученици, които са носители на награди на национални и международни конкурси и отговарят на условията за предоставяне на закрила. В приетата от МС Програма за 2012г. са планирани общо **156** стипендии за годината.
- Еднократно финансово подпомагане са получили общо **29** деца от училищата по изкуствата за участие в пленери и курсове по изкуствата. В приетата от МС Програма за 2012 г. са планирани общо **30** мерки за еднократно подпомагане за годината. Предоставените стипендии и еднократното финансово подпомагане са съобразно броя на кандидатствалите и отговарящи на изискванията ученици. Общо сумата за 2012 г. е 253 505 лв.

Таблица: Отчет на показателите за изпълнение на програмата

Показатели за изпълнение	Мерна единица	План	Отчет
Обучавани ученици *	брой	8 000	8 157
Учители с професионална квалификационна степен	брой	320	312
Предоставени стипендии	брой	156	156
Еднократно финансово подпомагане	брой	30	29

* Забележка: Включени са учениците във всички форми на обучение и настанените в общежитие.

9.3. По-пълно обхващане на учениците в задължителните образователни степени и превенция на отпадането им от образователната система

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

9.3.1. Проект „Подобряване на качеството на образованието в средишните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес” – BG051PO001-3.1.06.

Общата цел на проекта е подпомагане процеса на ефективно въвеждане на целодневната организация на учебния процес за ученици от I до VIII клас от средишните училища в страната. Целодневната организация на учебния процес включва пълния образователен цикъл (задължителна подготовка, задължително-избираема подготовка, свободно-избираема подготовка, самоподготовка, отдих и игри, хранене) за постигане на общодостъпно, базисно знание основано на принципите на справедливост, толерантност и перспективност.

Специфични цели на проекта:

- Утвърждаване на средишните училища като инструмент в политиката за модернизиране и оптимизиране на училищната мрежа.

- Повишаване качеството на образователно-възпитателния процес в средишните училища чрез:

- а) насърчаване развитието на ключови компетентности, творчески способности и умения за живот, необходими на учениците в съвременното общество;

- б) създаване на възможности за успешно преминаване в следващ клас, и в следващ етап или степен на образование и ограничаване рисковете за отпадане от училище поради затруднения в усвояването на учебното съдържание;

- в) подобряване материалната база на средишните училища с оглед осигуряване на подходяща образователна среда за провеждане на целодневна организация на учебния процес.

- Преодоляване на диспропорциите в степента на образованост на учениците от закритите и преобразуваните училища чрез:

- а) създаване възможност за общуване и опознаване между деца от различни социални, етнически и културни общности;

- б) създаване възможност за развитие личността на ученика в мултикултурна и конкурентна среда чрез специално подбрани дейности, включени в целодневната организация на учебния процес;

- в) повишаване мотивацията на учениците, учителите, и на заинтересованите страни от прилагане на модела „целодневна организация на учебния процес”.

Проектът е с национален обхват, обхваща всички средишни училища на територията на Република България, учениците от I до VIII клас, учители и служители в тях.

През 2012 г. са извършени промени в следните документи по проекта:

- **Рамкова програма за целодневна организация на учебния процес** – целта на програмата е да се регламентират условията и редът за провеждане на целодневната организация на учебния процес за учениците от I до VIII клас в средишните училища в страната с оглед подобряване на качеството на образованието

- **Инструкция за изпълнение и отчитане на дейностите по целодневна организация на учебния процес от средишните училища и регионалните инспекторати по образованието от 24.02.2012 г.** – Инструкцията цели да запознае представителите на регионалните инспекторати по образование и средишните училища,

участници в проект „Подобряване на качеството на образованието в средишните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес”, с техните отговорности и ангажименти, както и да им даде указания за изпълнението им с оглед максимална ефективност на реализация на дейностите, заложи в него.

– **Заповед РД09-1748/14.11.2012 г.** – за определяне на средишните училища, които да бъдат включени в проекта;

– **Заповед РД09-250/08.03.2012 г.** – за определяне на държавните служители от РИО, които да осъществяват дейности по проекта

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

9.3.2. Да направим училището привлекателно за младите хора

4.2.01 – 49 877 лева

4.2.03 – 1 572 162 лева

4.2.05 – 29 303 582 лева

Стартирала трета фаза на схемата – проект «Да направим училището привлекателно за младите хора. Училище за себеутвърждаване и подготовка за европейски хоризонти – УСПЕХ». Извършен е подбор на училищата за включването им в изпълнение на дейностите по проекта за учебната 2012-2013 година. Определени са формите на извънкласни и извънучилищни дейности за всяко училище, включено в проекта.

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

9.3.3. Проект на Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013 – 2020)

Описание: Проектът на Стратегия е ориентиран към реализиране на политики и мерки за постигане на целта „делът на преждевременно напусналите образователната система до 2020 г. да не надвишава 11%“. Отчита необходимостта от широкообхватни политики и мерки, насочени към осигуряване на: успешен преход между различните степени на образование, гъвкави и успешни възможности за преждевременно напусналите да продължат обучението си в системата на предучилищното и училищното образование с цел придобиване на ключови компетентности, разнообразни форми на обучение, признаване и валидиране на резултати от неформално обучение и информално учене.

Стратегията е изцяло в съответствие с Препоръката на Съвета на Европейския съюз от 28 юни 2011 година, засягаща политиките за намаляване на преждевременното напускане на училище (2011/С 191/01), както и със стратегическата рамка на ЕС за сътрудничество в областта на образованието и обучението.

Съгласно Препоръката на Съвета на Европейския съюз⁵⁵ като „преждевременно напуснали училище“ се определят лицата между 18 и 24 години, завършили едва основно образование или по-ниска образователна степен, и които вече не участват в никаква форма на образование или обучение.

Цели:

Стратегическа цел:

Осигуряване на равен достъп и подкрепа за развитие и приобщаване в системата на предучилищното и училищното образование на децата и младежите като предпоставка

⁵⁵ Препоръка на Съвета на Европейския съюз (2011/С 191/01 от 28.06.2011 г.), Официален вестник на Европейския съюз, брой С 191/1 от 1.07.2011

за равноправно социално-икономическо включване и пълноценна личностна реализация и участие в развитието на местните общности и страната.

Оперативни цели:

1. Разработване, изпълнение и мониторинг на цялостна и интегрирана политика за повишаване на обхвата в образователната система въз основа на междусекторно сътрудничество при ясно разпределение на отговорностите и взаимодействие между различните равнища на управление.
2. Идентифициране на рисковите фактори за преждевременното напускане на училище с оглед ограничаване на последиците от тях.
3. Насърчаване включването в образованието на рискови групи и развиване на приобщаващото образование.
4. Увеличаване на разнообразието и ефективността на механизмите и стимулите за включване в образование и обучение.
5. Изграждане на широко публично доверие и подкрепа за политиките за превенция и намаляване на преждевременното напускане на училище.

Национална програма „На училище без отсъствия”, Мярка „Без отсъствие”, одобрена с Решение № 310/20.04.2012 г. на Министерския съвет

Целите на програмата са намаляване броя на свободните часове, като предпоставка за постигане на по-високо качество на образованието, намаляване дела на отсъствията чрез коректното им отразяване в училищната документация, предприемане на реални и ефективни училищни мерки за мотивиране на учениците, за редовно посещаване и активна работа по време на учебния час и за привличане на родителите им като партньори в училищния живот.

Заложени са мерки в училищните програми за намаляване броя на отсъствията, за намаляване броя на преждеременно напусналите училище ученици и мерките за тяхното реинтегриране.

Обхваща държавните и общински училища на страната.

9. Препоръки за подобряване на работата в областта на демографската политика – а) институционални и организационни; б) съдържателни; в) ресурсни и финансови; г) други (да се посочи точно какви).

Препоръки:

- Бързо и значително намаляване на младежката безработица и нарастване на перспективите за реализация на младите хора в България;
- Изравняването на възможностите за реализация в отделните планови региони;
- Бързо и значително намаляване на младежката безработица и нарастване на перспективите за реализация на младите хора в България;
- изравняването на възможностите за реализация в отделните планови региони.

9.4. Преодоляване неграмотността в средите на бедното население и в групите в неравностойно положение

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

9.4.1. Ограмотяване на възрастни - 2 897 069 лева

Проведено обучение на неграмотни и слабограмотни лица. Създаден е инструментариум за оценяване и сертифициране на резултатите от обученията по проекта. Проведен заключителен тест за валидиране на резултатите от обучението.

9.5. Осигуряване на високо качество на образованието чрез подобряване на съдържанието на учебния процес и материалната база, повишаване квалификацията на преподавателите и осигуряване на училищата с информационни технологии

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

9.5.1. Квалификация на педагогическите специалисти - 1 544 544 лева

Провеждане на обучения за учители.

9.5.2. Система за квалификация и кариерно израстване на преподавателите във висшите училища - 0 лева

Извършван подбор и оценка на проектни предложения, няма резултати по дейности за 2012 г.

9.5.3. Подобряване на качеството на общото образование - 740 686 лева

Проведено проучване и изготвяне на визия за профилирано обучение в съответствие с новата образователна структура. Изготвени документи за усъвършенстване и оптимизиране на учебните програми.

9.5.4. Подобряване на качеството на професионалното обучение - 0 лева

Няма стартирали дейности през 2012 г. 20.12.2012 г. е бил крайният срок за подаване на проектни предложения по схемата.

9.5.5. Подобряване на качеството и внедряване на европейски инструменти и практики в системата на професионалното образование и обучение - 24 608 лева

Прекратена на 11-то заседание на Комитета за наблюдение на Оперативната програма РЧР

9.5.6. Актуализиране на учебните програми във висшето образование в съответствие с изискванията на пазара на труда - 0 лева

През 2012 г. са се набирали и оценявали проектни предложения по схемата. Няма стартирали дейности за 2012 г.

Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ-БАН)

9.5.7. Научно-приложен проект Висшето образование и науката в България в началото на XXI век - срок за изпълнение 2013 г.

1. ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКАТА В БЪЛГАРИЯ В НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК

Изразходвани средства: Проектът е финансиран от бюджетна субсидия на БАН. Изпълнението на проекта продължава и през 2013 г.

Описание: Изследване на състоянието на висшето образование и науката в страната.

Резултати:

Оценка на състоянието и идентифициране на основни проблеми в сферите на висшето образование и науката в България. Провеждане на анкетно проучване на мненията на учените, преподавателите и студентите за състоянието и проблемите в тези сфери.

Въздействие: (национално ниво):

Определяне на по-важни насоки за развитието на висшето образование и науката в България за подобряване на потенциала и възможностите за социално-икономическо развитие на страната.

9.6. Формиране на умения за работа с високи технологии

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

9.6.1. Национална програма „Информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в училище“ с бюджет 6 500 000 лв. (национален обхват)

9.6.2. Проект BG051PO001/3.1-01 „ИКТ в образованието“ (национален обхват)

Продукт: Избор и внедряване на интегрирана платформа за електронно обучение за училищата в България.

Резултат: 100% достъп на училищата до интегрирана платформа за електронно обучение.

Разходи: ИКТ в образованието - 18 441 лева (планирани 6 840 000 лв. по бюджет на програмата)

9.7. Изграждане на трайни навици за учене през целия живот, осигуряване на максимално добри условия за непрекъснато професионално обучение и развитие и развиване на системата за квалификация, преквалификация и продължаващо обучение

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

9.7.1. Аз мога - 5 200 968 лева

Обучения с ваучери на заети лица по ключови компетенции и професионална квалификация.

9.7.2. Аз мога повече - 19 272 285 лева

Обучения с ваучери на заети лица по ключови компетенции и професионална квалификация.

9.7.3. Квалификационни услуги и обучения за заети лица – фаза 3 - 420 264 лева

През 2012 г. са се набирали и оценявали проектни предложения по схемата, стартирало е сключване на договори с бенефициенти. Няма стартирали дейности за 2012 г.

9.7.4. Проект „Създаване на система за идентифициране и признаване на неформално придобити знания, умения и компетентности“ (2012 – 2014) по ОП „РЧР“

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

1. Проведени са обучения в изпълнение на Националната програма (НП) „Квалификация“, приета с Решение на МС № 310 от 20.04.2012 г. с утвърден бюджет 294 935 лв.:
2. Проведено е обучение на училищни психолози на тема: „Умения за екипна работа и развитие на взаимоотношенията в класа“ – 100 обучени;
3. Проведено е обучение на педагогически съветници на тема: „Формиране на умения за личностно развитие и умения за заетост на ученици“ – 87 обучени;
4. Организирано е обучение на учители по физика в ЦЕРН (Европейски съвет за ядрени изследвания) – 40 обучени;
5. Организирано е пилотно обучение на учители в прогимназиален етап по програма „Предприемачество“ – 121 обучени учители.

Обученията за повишаване квалификацията на педагогическите специалисти през 2013 г. са в изпълнение на мерките и дейностите от НП „Квалификация“ – финансирана от държавния бюджет в размер на 356 850 лв. и по Проект „Квалификация на педагогическите специалисти“, осъществявана с финансовата подкрепа на ОП „Развитие на човешките ресурси“ – съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз – в размер на 72 млн. лв. Акцент в проект „Квалификация на педагогическите специалисти“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“ са обученията, насочени преимуществено към мотивиране и задържане на млади педагогически специалисти:

1. Осигуряване на достъп до програми за едногодишно специализирано обучение във висши училища на учители на възраст до 35 години към 01.09.2011 г. с цел придобиване на допълнителна квалификация:
 - „учител по чужд език“ – английски, немски, испански, италиански, руски и френски език;
 - „детски и/или начален учител“;
 - „учител по информатика и информационни технологии“ с оглед професионалното израстване на млади педагогически специалисти, които желаят да повишат квалификацията си“ по 4 обособени позиции
 - за придобиване на професионална квалификация „учител“.
2. Педагогически специалисти, заемащи нова за системата на народната просвета длъжност, както и връщащи се след продължителен отпуск (повече от две учебни години) или след прекъсване на учителския стаж по специалността повече от две учебни години.

9.8. Предприемане на мерки, насочени към социализиране и осигуряване на условия за интеграция на ученици със специални образователни потребности и специфични увреждания в общообразователното училище

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМП)

9.8.1. Подпомагане на обучението на деца и ученици със специални образователни потребности - 1 894 080 лева

Продължава изпълнението на дейности, насочени към подпомагане социализацията и интеграцията на децата и учениците със СОП.

9.8.2. Включващо обучение - 1 354 134 лева

Във всяка от 28-те области в страната са определени по 3 пилотни общообразователни училища - общо 84 пилотни училища, в които са назначени психолози, ресурсни учители и други специалисти, които са преминали обучения. Извършени са ремонтни дейности в специализираните кабинети на училищата. Избрано е едно пилотно училище IV Помощно училище „Проф. Димитър Кацаров”, в което децата с множество увреждания ще бъдат подкрепени от екипи от специалисти (до 30 души – психолози, логопеди, възпитатели, социални педагози, арттерапевти, кинезитерапевти и др.) и ще бъдат изведени от интерната към училището.

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

- Общият брой деца и ученици със СОП, които са се обучавали интегрирано през учебната 2011/2012 година, е 10747, като от тях 1242 – в детските градини, а 9505 – в училищата.
- Общият брой детски градини, в които са обучавани интегрирано деца със СОП през учебната 2011/2012 година, е 556, а общият брой на училищата, провеждащи интегрирано обучение през същата година е 1355.
- Общ брой педагогически специалисти, осъществяващи ресурсно подпомагане на интегрирани деца и ученици със специални образователни потребности – 1260.
- От тях: – ресурсните учители са 1024; психолози – 97; логопеди – 105; слухово-речеви рехабилитатори – 120; ресурсни учители на деца с нарушено зрение – 14.
- Утвърдени са със заповеди на министъра на образованието, младежта и науката и са публикувани на електронната страница на МОН: 11 рамкови учебни програми за изготвяне на индивидуални образователни програми по учебни предмети от културно-образователни области за ученици с умствена изостаналост (умерена, тежка и дълбока) и с множество увреждания; 5 рамкови учебни програми за изготвяне на индивидуални образователни програми по учебни предмети от културно-образователни области и 3 учебни програми по специални учебни предмети за деца и ученици с нарушено зрение и с множество увреждания; 8 рамкови учебни програми за изготвяне на индивидуални образователни програми по учебни предмети от културно-образователни области и 5 учебни програми по специални учебни предмети за деца и ученици с увреден слух и с множество увреждания; 2 учебни програми по специалните учебни предмети за деца и ученици с нарушено зрение; 5 учебни програми по специалните учебни предмети за деца и ученици с увреден слух.

Проект „Включващо обучение” (2012 – 2014) по ОП РЧР

Общ бюджет на проекта – 14 000 000 лв.

Индикатори за продукти

Проект „Включващо обучение” по ОП РЧР стартира през май 2012 г. Стойността на проекта е 14 млн. лв., продължителност – до октомври 2014 г., бенефициент – Министерство на образованието, младежта и науката. Проектът се изпълнява в партньорство с държавни обслужващи звена и неправителствени национално представителни организации на и за хора с увреждания. Целевата група са деца и ученици със специални потребности, специалисти с педагогически функции (психолози, логопеди, рехабилитатори на слуха и говора), осъществяващи ресурсно подпомагане; директори, учители, педагогически съветници, родители.

Общата цел на проекта е да се осигури подкрепяща среда за равен достъп до образование и за отваряне на образователната система с оглед осъществяването на включващо обучение.

За постигане на целта на проекта са предвидени 6 основни дейности, свързани със: ранно оценяване и въздействие с оглед превенция на обучителни затруднения при постъпването на децата в училище; повишаване на ролята на общообразователните училища за изграждане на приобщаваща образователна среда и за осъществяване на качествено образование, съобразено с индивидуалните потребности на всеки ученик; повишаване на капацитета на 5-те специални училища в страната за деца със сензорни увреждания за подкрепа на включващото обучение на деца и ученици със сензорни увреждания; изграждане на нов модел на организация и функциониране на училищата за деца с умствена изостаналост от интернатен тип в едно пилотно училище; създаване на положителни нагласи в училищната и родителската общност към включващото обучение; осигуряване на подкрепяща среда от психолози, ресурсни учители и други специалисти за деца и ученици, лишени от родителски грижи и ползващи услуги от резидентен тип, включени в процеса на деинституционализация.

Индикатори за получени резултати

- Брой обучени логопеди и психолози. Проведени са обучения на всички психолози от 84-те пилотни общообразователни училища.
- Разработена е методика за оценка на образователните потребности на децата и учениците със специални образователни потребности и е разработено ръководство за работа с нея
- Тече процедура за избор на изпълнител за прилагане на скрининг-тест във всички детски градини в страната, в които има 3-годишни деца
- Брой общообразователни пилотни училища. Утвърдени са 84 общообразователни пилотни училища – по 3 общообразователни училища във всяка от 28-те области в страната
- Брой оборудвани кабинети и стаи. Обзаведени са и са оборудвани с компютърна техника и необходимите материали 84 кабинета
- Брой назначени специалисти. В пилотните училища са назначени и работят 84 психолози и 140 ресурсни учители
- Броят на подпомогнатите деца със СОП в пилотните общообразователни училища е 1222.
- Избрано е едно пилотно помощно училище, в което децата с множество увреждания ще бъдат подкрепени от екипи от специалисти (до 30 души – психолози, логопеди, възпитатели, социални педагози, арттерапевти, кинезитерапевти и др.) и ще бъдат изведени от интерната към училището.
- Обособени са и са ремонтирани специализирани кабинети в училищата за деца със сензорни увреждания – общо 16 кабинета. Предстои оборудването им със специализирана техника и материали и провеждането на обучения на ученици със сензорни увреждания от цялата страна.

Индикатори за въздействие: Национално, областно и училищно ниво.

Процесът на реструктуриране на ВУИ и СПИ е във връзка с Концепцията за държавната политика в областта на правосъдието за детето. През 2012 г. МОМН и УНИЦЕФ подписаха меморандум за съдействие за дейностите по проект на УНИЦЕФ за създаване на нови социални услуги за деца в риск и деца в конфликт със закона. Като първа стъпка ще се извърши индивидуална оценка на учениците, настанени във два социално-педагогически интерната.

9.9. Създаване на условия за сближаване на образователните модели на жителите на големите градове и на живеещите в малките селища и особено в изостаналите селски райони

9.10. Повишаване ефективността на работа в специализираните училища за деца с умствена изостаналост

9.11. Преодоляване на социалната изолация чрез образователни програми

9.12. Преструктуриране и реформиране на възпитателните училища-интернати (ВУИ) и социално-педагогическите интернати (СПИ): пренасочване на съществуващия капацитет и ресурси към алтернативни социални услуги

9.13. Предприемане на специални мерки за развитие на чувство на национална идентичност и принадлежност към българската нация

Министерство на културата (МК)

9.13. – 9.14.

По направление 9, точки 9.13. и 9.14., Министерството на културата работи и в областта на неформалното образование и възпитание, в контекста на концепцията за учене през целия живот, като поддържа програми за развитието на любителското изкуство, в подкрепа на развитие на читалищата като средища на духовно израстване и развитие на културната идентичност. Целта на политиката на Министерството на културата е да предлага достъпни културни продукти за всички слоеве и групи от населението с насоченост за развитие на усет за национална идентичност и принадлежност към българската нация, при спазване на принципа за защита на културното многообразие.

По Програмата за развитие на любителското творчество, осигурена финансово от бюджета на министерството в размер на 80 000 лв. за 2012 г., са подкрепени финансово 27 проекта на общини, читалища и неправителствени организации с насоченост към детски и младежки дейност, формиране на национално самосъзнание, защита на етническата идентичност, възпитание в толерантност и интеркултурен диалог, активен живот на възрастните хора. Сред тях са националните конкурси за гайда, акордеон и класическа китара /включени в Програмата за закрила на деца с изявени дарби/, детски етнофестивал, ромския празник Василица, отбелязване на 8-април – Международен ден на ромите, наградите „Шофар”, Моцартовите празници, театралният проект „Забранено за възрастни”, фестивал на любителските театри, фестивал на любителските исторически филми, фестивал на етносите „България за всички”, националното честване на 200 години от рождението на Иларион Макариополски, регионален пенсионерски събор „Върбино”, Международен семинар и фолклорен фестивал на армяните в България, Фестивал на етносите „България за всички” и др. Институционална подкрепа е дадена на Международния детски фестивал „Трикси”, Международния музикален фестивал „Надмощие на духа”, концерта „Небесна нота”, който се провежда по повод Международния ден на хората с

увреждания, сдружение „Будители - следовници” за концерта на пенсионерски театър „Софиянци” и др.

В защита на **нематериалното културно наследство** Министерството на културата участва в подготовката и подкрепи целево един от големите събори на народното творчество – Националният събор „Пирин пее” в местността Предела, община Разлог, който отбелязва 50-годишен юбилей.

Успешно беше участието на Министерството на културата в национални конференции и кръгли маси, семинари, свързани с прилагането на Националната стратегия за интеграция на ромите в Република България. Министерството на културата участва активно в работната група за преглед на съществуващото законодателство и предложение за промени в нормативната уредба във връзка с текстове, които създават условия за дискриминация.

Продължава **подкрепата на читалищната дейност**, с оглед на това, че читалищата са естествена среда за съхраняване на традиции и за утвърждаване на националната идентичност. Институционална подкрепа са получили 62 читалища, които бяха отличени с грамота на Министерството на културата за принос в развитието на националната култура.

Към министъра на културата се поддържа публичният регистър на народните читалища и през 2012 г. са издадени 198 удостоверения за регистрация и пререгистрация.

Беше възстановен и регистърът на елементите на нематериалното културно наследство, който в момента е публичен и достъпен за всички граждани.

В съответствие с чл. 42, ал.2 от Закона за културното наследство, беше създадена работна група, която изготви проект на Наредба за реда на водене на регистъра на нематериалното културно наследство.

През 2012 г. беше реализирана третата процедура за попълване на **Националната система „Живи човешки съкровища – България” за 2012 година**. На регионалния етап в областните администрации постъпиха 88 кандидатури от читалища и музеи, които бяха оценени от регионални комисии. От тях 22 кандидатури преминаха на национално ниво и бяха разгледани от Национална експертна комисия. На 26.06.2012 г. в Министерството на културата бяха обявени новите 5 „живи човешки съкровища”, които са вече вписани в Националната представителна листа на елементите на нематериалното културно наследство. Три читалища и два музея получиха и парична награда за изпълнение на част от дейностите за съхраняване на елементите. Всички 22 кандидатури бяха отличени с грамота на министъра на културата за принос в съхранението на традиционната култура в нашата страна.

Във връзка с развитието на Националната система „Живи човешки съкровища – България”, през м. ноември беше проведен Национален семинар по проблеми на нематериалното културно наследство с участието на областни, общински администрации, РЕКИЦ „Читалища”, Регионалните музеи, Института за етнология и фолклористика при БАН и читалища от цялата страна.

Бяха избрани и утвърдени националните кандидатури за вписване в Международния списък на ЮНЕСКО на елементите на нематериалното културно наследство на човечеството и за Регистъра на ЮНЕСКО за добрите практики, които в най-голяма степен отговарят на целите и принципите на Конвенцията за защита на нематериалното културно наследство от 2003 г. За първия списък започна организацията по подготовката на досиета за „Празникът Сурва в Пернишко”, „Чипровските килими”, „Високото пее” от с. Сатовча и „Неделинският двуглас” от гр. Неделино. Българските предложения за втория регистър са Народният събор за народно творчество в гр. Копривщица, в навечерието на неговия 50-годишен юбилей и

Читалището като българска институция – практически опит в съхраняването на нематериалното културно наследство.

Беше извършен анализ на анкетните карти на читалищата с цел да се установи състоянието на читалищата и да се направят изводи за приоритетни направления за 2013 г. Събраните данни от анкетните карти на читалищата за 2011 г. показват, че в резултат на политиката на Министерството на културата и предприетите законодателни, институционални и финансови мерки, броят на читалищата в страната нараства и все повече хора получават възможност да реализират свои идеи и инициативи в областта на културата в полза на местното население. В системата на читалищата работят постоянно приблизително 8000 души, професионалисти и любители във всички сфери на изкуството, библиотекари, преподаватели по езици, краеведи, читалищни секретари и др. В следствие на държавната политика, през последните две години 950 регионални и читалищни библиотеки са свързани в глобална мрежа за по-голяма информираност на населението и достъп до човешкото познание.

Поддържането на читалищата е част от грижата на държавата за защита на нематериалното културно наследство, за неговите носители и за предаването на техните знания и умения на по-младото поколение. Данните показват, че в читалищни форми са обхванати предимно **възрастни хора** и че те са особено полезни за техния активен живот, осигурявайки им възможности за творчество и изява, за придобиване на нови знания и за потребление на културни продукти. Почти наравно е представена **детската възрастова група** и в по-малка степен **младежката аудитория**.

Хората с увреждания и представителите на **етническите общности** са не само ползватели, но и самите те поддържат читалища за нуждите на местната общност. Такива са Националното читалище на слепите „Луи Брайл 1928”, читалище „Арарат”, читалище „Шалом Алейхем”, читалище „Назъм Хикмет”, читалище „Стоянка Соколова” и др.

Данните показват, че действително чрез читалищата се създават добри условия за образователни, възпитателни и културни дейности за всички възрасти и групи в местната общност. Основен приоритет като посока за развитие на читалищата продължава да бъде привличането на деца и младежи в читалищни форми и дейности, включително и като доброволческа, изследователска и образователна дейност в читалища в малки населени места със застаряващо население. Препоръчително е разнообразяването на дейността и в други жанрове на любителското изкуство, например като класическо хорово пеене, кино и фото - любителски кръжоци и др., според потребностите на членовете на читалището и местната общност.

Основен проблем остава реконструкцията и модернизацията на сградите и с физически достъп за хора с увреждания. Данните показват, че не се използва капацитета на оперативните програми, което предполага една разяснителна методическа помощ от страна на министерството.

Програмата за развитие на читалищата, за тяхната поддръжка, увеличаване на административния капацитет, модернизация и реконструкция, се финансира почти изцяло от централния бюджет, чрез общинските бюджети и от собствени средства на общините. Държавната издръжка на читалищата за 2012 г. е в размер на 44 762 439 лв.

За 2012 г. от централния бюджет, по предложение на МК, бяха отпуснати нови 150 субсидирани бройки за издръжка и читалищни дейности, като 100 от тях са за реализиране на проект „Глобални библиотеки” и 50 – за други читалищни дейности, както следва: за нови читалища, които са придобили право да кандидатстват за държавна субсидия през 2011 г. и имат доказана дейност; читалища със значима и разнообразна дейност; за културна интеграция на етническите общности, в т.ч. ромска

интеграция; за откриване на нови дейности в читалищата, според потребностите на местната общност; за откриване на нови работни места за привличане на млади специалисти в областта на културата; за поддържане на системата „Живи човешки съкровища” и по-конкретно за осигуряване на приемственост между поколенията в защита на нематериалното културно наследство; за локалния информационен център в читалището в с. Бистрица за световния шедевър на нематериалното културно наследство „Бистришките баби”.

Чрез своята програма за развитие на читалищата и чрез възможностите на централния бюджет, Министерството на културата създава реални предпоставки за укрепване на съществуващите и създаване на нови културни и образователни дейности в читалищата. Приоритетни за министерството са дейности с детска и младежка насоченост, в защита на нематериалното културно наследство, развитие на любителското изкуство, културна интеграция на етническите общности и др. Всички регистрирани в Министерството на културата читалища имат право да участват в програмата.

В рамките на допълващата целева субсидия за народните читалища е създадена възможност за финансова подкрепа на дейности за предаване на опита от по-възрастните към по-младите – Приоритет II, Направление 8, т. 8.2. Министерството на културата обяви и реализира конкурсна сесия за целева субсидия за читалищата по направления „ремонтни дейности” и „художествено-творческа дейност”, но до края на 2012 г. от Министерство на финансите не бяха отпуснати средства в изпълнение на чл.72 до ПМС № 367 за изпълнение на Закона за държавния бюджет на Република България за 2012 година.

9.14. Приоритетно прилагане на мерки за развитие на читалищата като средища на духовно израстване и развитие на културната идентичност

9.15. Формиране на култура, ориентирана към знанието

ПРИОРИТЕТ III. ПОСТИГАНЕ НА СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ И СЪЗДАВАНЕ НА РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПЪЛНОЦЕНЕН СОЦИАЛЕН И ПРОДУКТИВЕН ЖИВОТ ЗА ВСИЧКИ СОЦИАЛНИ ГРУПИ

НАПРАВЛЕНИЕ 10. СЪЗДАВАНЕ НА УСЛОВИЯ ЗА РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПЪЛНОЦЕНЕН СОЦИАЛЕН, ПРОДУКТИВЕН ЖИВОТ ЗА ВСИЧКИ СОЦИАЛНИ ГРУПИ.

Министерство на отбраната на Р България (МОРБ)

През 2012 г. от Министерството на отбраната са разходвани средства за материални помощи в размер на 393 385 лв. С еднократни помощи са подпомогнати:

- 869 военноинвалиди – 151 090 лв.;
- 49 пенсионирани военнослужещи – 14 830 лв.;
- 49 военнослужещи – 64 714 лв.;
- 50 цивилни служители – 32 000 лв.;
- 16 ветерани от войните – 1 690 лв.;
- 232 военнопострадали – 73 230 лв.

10.1. Разработване и внедряване на система от показатели за проследяване на състоянието и тенденциите по отношение на равнопоставеността и равното третиране

10.2. Провеждане на целенасочена активна политика на пазара на труда за социална и икономическа интеграция на групи в неравностойно положение в България и отстраняване на неравенства в третирането им на работното място

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Агенция по заетостта (АЗ)

10.2.1. Националната програма “Асистенти на хора с увреждания” осигурява заетост на безработни лица в трудоспособна възраст, които полагат постоянни грижи за свои близки - тежко болни или с трайни увреждания, като по този начин се предотвратява риска от изпадането им в бедност.

*През 2012г. по **Националната програма “Асистенти на хора с увреждания”** е осигурена заетост на 4325 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет – 9 864 753 лв. Прилага се на територията на цялата страна.*

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Агенция по заетостта (АЗ)

10.2.2. По „Националната програма за заетост и обучение на хора с трайни увреждания” на безработни лица с трайни увреждания или лица, преминали успешно курс на лечение за зависимост към наркотични вещества в трудоспособна възраст се осигурява заетост в интегрирана работна среда на пълно или непълно работно време.

През 2012г. по „Националната програма за заетост и обучение на хора с трайни увреждания” е осигурена заетост на 2076 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет – 6683026 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

10.2.3. За насърчаване развитието на собствен бизнес сред лицата с увреждания се прилага Програмата „Кредит без лихва за хора с увреждания”. По програмата се субсидира лихвата на кредитополучатели с увреждания по Проект „Гаранционен фонд за микрокредитиране”.

През 2012г. по Програмата „Кредит без лихва за хора с увреждания” са предоставени на 101 лица финансови средства от държавния бюджет на стойност 74 990 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

10.2.4. Насърчаване на работодателите да наемат безработни с трайни увреждания, включително военноинвалиди (чл. 52, ал.1 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 52, ал.1 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 593 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 754 928 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)**

10.2.5. Насърчаване на работодателите да наемат безработни с трайни увреждания на временна, сезонна или почасова работа (чл. 52, ал.2 от ЗНЗ)

През 2012г. по чл. 52, ал.2 от Закона за насърчаване на заетостта е осигурена заетост на 483 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 698 742 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

10.2.6. Изплащане на целеви помощи на лица с трайни увреждания

Програма ”Интеграция на хората с увреждания”

Основната цел на програмата е създаване на условия и гаранции за равнопоставеност и пълноценно участие на хората с увреждания във всички области на обществения живот, както и упражняване на техните права чрез осигуряване на социално-икономическа защита на тях и техните семейства и интегриране в обща и/или специализирана работна среда е постигната. Разбира се следва да се има предвид, че процеса е продължителен и постоянен.

**Таблица: Отчет на Програма «Интеграция на хората с увреждания» чрез
Агенцията за социално подпомагане**

Отчет на Програма «Интеграция на хората с увреждания»			
Разходи по програмата (в лева)	Закон	Уточнен план	Отчет
	2012г.	2012г.	2012г.
Добавки за социална интеграция на хора с увреждания	120 600 000	125 600 000	128 450 017
МИПСПС по ЗИХУ	32 000 000	30 412 334	30 412 334
Отчет на Програма «Интеграция на хората с увреждания»			
Разходи по програмата (в лева)	Закон	Уточнен план	Отчет
	2012г.	2012г.	2012г.
Добавки за социална интеграция на хора с увреждания	120 600 000	128 450 017	128 450 017
МИПСПС по ЗИХУ	32 000 000	30 412 334	30 412 334

Таблица: Отчет на разходите по бюджетните програми чрез Агенцията за хората с увреждания

Отчет на разходите по бюджетните програми				
№	Програма “Интеграция на хората с увреждания”	Закон	Уточнен план	Отчет
	Текущи трансфери, обезщетения и помощи за домакинствата, в т.ч.	1630800,0	1657800,0	1645782,0
	1. Целеви помощи за услуги на лица с увредено зрение	400000,0	507450,0	507450,0
	2. Целеви помощи за услуги на лица с увреден слух	200000,0	192685,0	192685,0
	3. Целеви помощи за услуги на трудноподвижни лица	830800,0	757376,0	745358,0
	4. Целеви помощи за услуги на лица с интелектуални затруднения и психични разстройства	200000,0	200289,0	200289,0
	Субсидии за нефинансови предприятия, в т.ч.	3420000,0	3038176,0	2826177,0
	1. Заетост в специализирана работна среда	1720000,0	1720000,0	1578320,0
	2. Създаване на условия за заетост на лица с трайни увреждания в обичайна работна среда	150000,0	97567,0	27248,0
	3. Развитие на самостоятелна стопанска дейност	450000,0	298752,0	298752,0
	4. Осигуряване на достъпна работна среда	400000,0	121684,0	121684,0
	5. Облекчения за работодатели и специализирани предприятия, трудоволечебни бази и кооперации на хора с увреждания в размер на 30/50 на сто от внесените от работодателя осигурителни вноски	700000,0	800173,0	800173,0

Отчет на показателите за изпълнение на програмата (количествени, качествени, времеви)

За 2012 г. по Правилника за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания в страната средномесечно е оказана подкрепа на 495 981 лица с увреждания, в това число на 19 149 деца с увреждания

Таблица: Програма „Интеграция на хората с увреждания» - показатели за изпълнение, 2012 г.

Програма „Интеграция на хората с увреждания” Показатели за изпълнение	Мерна единица	Закон 2012	Уточнен план	Отчет
Месечни добавки за социална интеграция. в т.ч. деца	Ср.м.бр. лица/деца	494 400	494 400	495 981
Медицински изделия и помощни средства, съоръжения и приспособления	лева	32 000 000	32 000 000	30 412 334

Източник: АСП

За 2012 г. по програмата “Интеграция на хората с увреждания” от Агенцията за социално подпомагане са изплатени общо 158 862 351 лв., в това число:

- Изплатените добавки за социална интеграция са в общ размер 128 450 017 лв.
- Изплатени целеви помощи за покупка и ремонт на помощни средства, приспособления, съоръжение и медицински изделия, включително и целеви помощи за покупка и приспособяване на лично моторно превозно средство и преустройство на жилище – 30 412 334 лв.

Отчет на показателите за изпълнение по програми			
Програма “Интеграция на хората с увреждания”	Мерна единица	Целева стойност	Отчет
<i>Показатели за изпълнение</i>			
1. Интегрирани хора с увреждания в обществото, посредством осигуряването им на преводачи и придружители за посещения в обществени, здравни и културни заведения	брой	41 000	38 726
2. Открити нови работни места за хора с увреждания по чл.25 и чл.28 от ЗИХУ	брой	60	69
3. Работни места с осигурени и/или подобрени здравословни и безопасни условия на труд	брой	1 100	1 600
4. Технологично обновени специализирани предприятия и кооперации спрямо общия им брой	процент	15	12
5. Хора с увреждания, включени в мероприятия за рехабилитация и социална интеграция	брой	3 000	4 500

6. Предприемачи - хора с увреждания, стартирали самостоятелна стопанска дейност	брой	35	28
7. Обекти с международно, национално и регионално значение, адаптирани за хора с увреждания	брой	14	10
8. Работодатели на хора с увреждания, ползващи преференцията за възстановяване на вносите от тях осигурителни вноски	брой	80	83
9. Организации, на които е извършен мониторинг, спрямо общия брой, подлежащи на такъв	процент	100	100
10. Проверени търговци на медицински изделия и помощни средства, приспособления и съоръжения за хора с увреждания	брой	200	277

Кратко описание на показателите за полза/ефект

Месечни добавки за социална интеграция – представляват парични средства, които допълват собствените доходи и са предназначени за покриване на допълнителни разходи за транспортни услуги, за информационни и телекомуникационни услуги, за обучение, за достъпна информация, за балнеолечение и рехабилитация, за диетично хранене и лекарствени продукти. Целят постигане на равнопоставеност на хората с увреждания, тяхната социална интеграция и подкрепа на техните семейства.

Медицински изделия и помощни средства, съоръжения и приспособления – спомагат за водене на независим начин на живот от страна на хората с увреждания. Адаптиране и пълноценно придвижване в градска среда, самостоятелно задоволяване на ежедневни потребности, водещо до социална интеграция.

Целевите помощи за покупка и приспособяване на лично моторно превозно средство и за преустройство на жилище са предназначени за осигуряване на свободно придвижване на лица, ползващи инвалидни колички. Целят да подпомогнат и осигурят достъпна среда и равнопоставеност на лицата с трайни увреждания.

Интегрирани хора с увреждания в обществото, посредством осигуряването им на преводачи и придружители за посещения в обществени, здравни и културни заведения – изплащане на целеви помощи за придружители и преводачи на жестомимичен език, чиято цел е да подпомогнат и осигурят достъп на хората с трайни увреждания до различни административни системи – здравеопазване, образование, съдебна система и пр. Тези помощи са от изключително значение за осигуряване на нормалния ритъм на живот на правоимащите хора с увреждания.

Открити нови работни места за хора с увреждания по чл.25 и чл.28 от ЗИХУ – реализиране на програми за финансиране на проекти на работодатели от обичайна и специализирана работна среда за осигуряване на достъп до работните места за хора с трайни увреждания, за адаптиране и оборудване на същите. С тези програми се стимулират цитираните работодатели да наемат хора с трайни увреждания, с което се преодолява социалната им изолация, осигуряват им се постоянни доходи, намаляват се разходите за социално подпомагане, както и се постига пълноценното им интегриране в обществото.

Работни места с осигурени и/или подобрени здравословни и безопасни условия на труд – реализиране на програма за финансиране на проекти на специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания със социална насоченост, чрез които се постига осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд, подобряване

квалификацията на заетите в тях хора с увреждания и др. Това води до намаляване на риска от трудови злоупотреби и се постига превенция по отношение здравния статус на работещите. Тази дейност отговаря на една от целите на Европейската политика на пазара на труда, а именно подобряване качеството на работните места.

Технологично обновени специализирани предприятия и кооперации спрямо общия им брой - важен показател за степента, в която се модернизират и осъвременяват специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания. Технологичното обновление на тези предприятия и кооперации е жизнено важно за тяхното оцеляване, особено в ситуация на световна икономическа криза. Постига се повишаване производителността на труда, вкл. на хората с увреждания, което допринася за увеличаване на получаваните от тях доходи.

Хора с увреждания, включени в мероприятия за рехабилитация и социална интеграция – осигурява се финансиране на проекти на неправителствени организации в областта на рехабилитацията и социалната интеграция на целевата група. С тази програма се постига партньорство на държавата с неправителствения сектор за реализиране на мероприятия като – обучения, различни видове арт терапии, придобиване на умения за самостоятелен живот, посещения на културни и други мероприятия, провеждане на фестивали, концерти и др. с активното участие на целевата група, както и разработване на помагала, наръчници и др., насочени към промяна на обществените възприятия за хората с увреждания.

Предприемачи - хора с увреждания, стартирали самостоятелна стопанска дейност – осигурява се стимулиране на самостоятелната стопанска дейност на хората с трайни увреждания. Същата е форма на заетост, която много често е единствената алтернатива на хората с трайни увреждания за трудова реализация. Чрез стартиране на самостоятелна стопанска дейност, хората с увреждания се реинтегрират в обществото, подобряват социалния и финансовия си статус, стават пълноценни граждани, които могат да водят достоен живот, какъвто всеки заслужава.

Обекти с международно, национално и регионално значение, адаптирани за хора с увреждания – с финансирането на проекти за осигуряване на архитектурен достъп и адаптиране на културни, спортни и исторически обекти се осигуряват предпоставки за активно социално включване на хората с увреждания, имащи специфични потребности при пространственото им придвижване за участието им в културния, обществен и спортен живот в страната. Така се повишава тяхната обществена значимост и самочувствие и се постига приобщаването им към националното културно, историческо богатство на страната.

Работодатели на хора с увреждания, ползващи преференцията за възстановяване на внесените от тях осигурителни вноски – този показател отчита броя на възползващите се работодатели от специализирана и обичайна работна среда от възстановяване на процент от внесените от тях осигурителните вноски. Възстановените средства се ползват от работодателите за рехабилитация и социална интеграция на хората с увреждания, както и за инвестиции. Чрез тази преференция се цели осигуряването на по-добри условия на труд на работещите хора с увреждания в специализираните предприятия, кооперации и трудово – лечебни бази и стимулиране на работодателите от обичайна работна среда да наемат хора с увреждания в трудоспособна възраст, като по този начин ги интегрират в обществото.

Организации, на които е извършен мониторинг, спрямо общия брой, подлежащи на такъв – този показател дава количествена информация за брой и процент на действително извършените проверки, съпоставимо към броя и процент на подлежащите на мониторинг организации. Регулярният контрол по изпълнение на поетите задължения от бенефициентите води до ефективно използване на

предоставения финансов ресурс и до постигане на устойчивост по отношение на изпълнение на заложените в проектите дейности, както и спазване изискванията на нормативната уредба.

Проверени търговци на медицински изделия и помощни средства, приспособления и съоръжения за хора с увреждания – този показател дава количествена информация за брой и процент на действително извършените проверки, съпоставимо към броя и процент на подлежащите на мониторинг обекти на регистрираните в Агенцията за хората с увреждания търговци на дребно. Анализът на установените при проверките нарушения дава възможност за предприемане на мерки за оптимизиране на нормативната уредба, прилагане на предвидените административнонаказателни разпоредби и др., за повишаване достъпа и облекчаване процедурите по предоставянето на медицински изделия и помощни средства за хора с увреждания.

Предоставяне на информация в съответствие със Системата от показатели за мониторинг на изпълнението на Националната стратегия за демографско развитие на населението – от отговорните институции, посочени в тази Система

Месечни добавки за социална интеграция.

За **2009 г.** по реда на Правилника за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания, в страната е оказана подкрепа средномесечно на **479 114** лица с увреждания. Изплатената сума е **111 414 368 лв.**

За **2010 г.** по реда на Правилника за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания е оказана подкрепа на **477 776** лица с увреждания. За отпуснатите месечни добавки за социална интеграция са изплатени **123 033 221 лв.**

За **2011 г.** по реда на Правилника за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания е оказана подкрепа на **480 565** лица с увреждания. За отпуснатите месечни добавки за социална интеграция са изплатени **122 088 000 лв.**

Медицински изделия и помощни средства, приспособления и съоръжения.

За **2009 г.** са изплатени **47 395 767 лв.** за медицински изделия и помощни средства, приспособления и съоръжения;

За **2010 г.** са изплатени **37 552 299 лв.** за медицински изделия и помощни средства, приспособления и съоръжения.

За **2011 г.** са изплатени **37 080 276 лв.** за медицински изделия и помощни средства, приспособления и съоръжения.

Месечна добавка за социална интеграция за транспортни услуги

1. **2009 г. - 470 166 брой случаи и 46 049 202 лв.;**

2. **2010 г. - 583 056 брой случаи и 49 868 958 лв.;**

3. **2011 г. - 565 521 брой случаи и 54 762 962 лв.;**

Месечна добавка за ползване на информационни и телекомуникационни услуги

1. **2009 г. – 131 739 брой случаи и 17 426 020 лв.;**

2. **2010 г. – 144 244 брой случаи и 16 112 881 лв.;**

3. **2011 г. – 123 335 брой случаи и 15 951 350 лв.;**

Месечна добавка за обучение

1. **2009 г. – 428 брой случаи и 30 585 лв.;**

2. **2010 г. – 418 брой случаи и 31 694 лв.;**

3. **2011 г. – 471 брой случаи и 36 966 лв.;**

Месечна добавка за диетично хранене и лекарства

1. **2009 г. – 427 074 брой случаи и 43 097 354 лв.;**

2. **2010 г. – 475 016 брой случаи и 42 125 669 лв.;**

3. **2011 г. – 442 479 брой случаи и 43 175 188 лв.;**

Месечна добавка за достъпна информация

1. 2009 г. – 86 017 брой случаи и 8 262 418 лв.;
2. 2010 г. – 111 436 брой случаи и 9 640 523 лв.;
3. 2011 г. – 116 450 брой случаи и 11 024 968 лв.;

Месечна добавка – наем на общинско жилище

1. 2009 г. – 1 254 брой случаи и 358 150 лв.;
2. 2010 г. – 1 307 брой случаи и 416 380 лв.;
3. 2011 г. – 1 275 брой случаи и 380 660 лв.;

Месечна добавка за балнеолечение

1. 2009 г. – 9 264 брой случаи и 2 477 745 лв.;
2. 2010 г. – 9285 брой случаи и 2 427 078 лв.;
3. 2011 г. – 9 296 брой случаи и 2 401 635 лв.;

Български червен кръст (БЧК)

10.2.13. Провеждане на обучение за интегриране на бежанци, за експерти от МТСП, АСП, АЗ и БЧК.

През 2012 г. БМС на БЧК изпълни проект „Лобиране и застъпничество за интеграция на бежанците в България, финансиран от Върховен комисариат за бежанците към ООН. Проведено бе 1 обучение за експерти от МТСП, АСП и АЗ, вкл. Бюра по труда и 1 кръгла маса относно интеграцията на бежанците в РБългария. Обучението и кръглата маса имаха следните цели:

- Повишаване капацитете на експерти от МТСП, АСП и АЗ, вкл. Бюра по труда, относно интеграцията на бежанците в РБългария, в
- набелязване на мерки за намаляване на безработицата сред бежанците;
- повишаване информираността на обществото по отношение правата и задълженията на бежанците в РБългария.

Описание на предоставените услуги или създадени реални продукти в полза на населението през 2012 г.

В обучението за експерти от МТСП, АСП и АЗ и Бюра по труда, проведено през месец ноември в тр. Пловдив участие взеха по 27 души, представители на горепосочените институции. На кръглата маса, организирана през месец юни в гр. София присъстваха общо 57 души, представители на държавните институции, неправителствени организации и международни организации, работещи по проблемите на бежанците. Темата бе „Предизвикателства пред органите на местната власт при интеграция на бежанци в България”, като основен акцент бе поставен върху трудовата заетост на бежанците.

Освен това, в рамките на проєкта бяха извършени 214 консултации на 131 бежанци относно достъп до пазара на труда / необходими документи за регистрация в Бюро по труда, други възможности за търсене на работа, сключване на трудови или граждански договори с работодател, квалификация и преквалификация, признаване на образователен ценз, рискове при полагане на труд в сивия сектор и др.

БЧК съдейства на АЗ и Държавна агенция за бежанците за провеждането през м.септември 2012 г. на Първата трудова борса за бежанци. Консултациите се предоставят ежедневно в приемната на БМС.

Постигнати резултати за населението и преките бенефициенти –

а) подобряване на достъпа до продуктите и услугите – В резултат на проведените консултации, част от бежанците са по-добре информирани за възможностите за търсене и намиране на работа и за квалификация и преквалификация, която би увеличила шансовете им за успех. Основен проблем за наемане на работа на бежанци остава

недобротото владее български език. Също така, като цяло работодателите се въздържат да наемат бежанци/ чужденци.

б) повишаване/оптимизиране на обхвата на бенефициентите – поставено е началото с провеждането на специализирани трудови борси за бежанци;

в) оптимизиране на обществени отношения – в резултат на проведеното обучение и кръглата маса се повиши информираността на служителите от отговорните институции по отношение правата на бежанците в Република България. Необходимо е да се продължи и през следващия планов период с провеждане на обучения и информационни кампании за работодатели относно правата и задълженията на бежанците с цел тези хора да могат да бъдат наемани при равни на българските граждани условия.

Брой бежанци наети на трудов или граждански договор – БЧК не разполага с официална статистика. По информация на бежанци – 29 лица са съобщили в БЧК, че работят с договори на територията на гр.София, а 17 бежанци са ни информирали регистрирани в БТ в София . На национално ниво-няма информация.

Географски обхват на въздействие –

а) национално ниво, по райони и региони на страната – основно гр. София, тъй като близо 90% от бежанците живеят в столицата, Пловдивска област, Хасковска област и сливенска област;

б) в обособени квартали;

в) отделни случаи – гр.Нова Загора, в който и няколко близки до него села са се установили бежанци

г) друго: (да се посочи точно какво).

Размер на изразходваните средства през 2012 г.: Средствата за изпълнение на дейностите в размер на 4000 лева бяха осигурени от бюджета на проекта.

10.3. Създаване на условия за повишаване благосъстоянието на децата и деинституционализация на деца, лица с увреждания и възрастни хора, настанени в специализирани институции, посредством предоставяне на услуги в общността

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

10.3.2. Предоставяне на помощи по Закона за закрила на детето (ЗЗД)

Повишаването на ефективността, ефикасността и въздействието на политиката в областта на социалното включване – мерки, насочени към деинституционализация на грижата за деца и комплексна подкрепа на деца в семейна или близка до семейната среда се осъществява чрез изпълнението на програма “Закрила на детето чрез преход от институционални грижи към алтернативни грижи в семейна среда”. Целта на програмата е оказване на финансова подкрепа на семействата и е в съответствие и в изпълнение на принципите за закрила - отглеждане на децата в семейна среда. Финансовата подкрепа по Закона за закрила на детето е част от работата по превенция на изоставянето, реинтеграция, при настаняване на деца в семейства на роднини и близки, при настаняване в приемни семейства.

С бюджета за 2012 г. са утвърдени 8 900 000 лева за дейностите по Закона за закрила на детето. Към 31.12.2012 г. са отчетени средства в размер на 10 286 622 лева за 5 382 средномесечен брой случаи, при утвърдени 10 900 000 лв. чрез коригирания бюджет за 2012 г. За превенция на изоставянето са отпуснати помощи за 80 средномесечен брой случаи; за реинтеграция на деца са отпуснати помощи за 20

средномесечен брой случаи; за деца, настанени в семейство на родини или близки са отпуснати помощи за 4 338 средномесечен брой случаи; за деца, в приемни семейства са отпуснати помощи за 945 средномесечен брой случаи. За възнаграждения на професионалните приемни родители за 2012 г. са отчетени средства в размер на 3 138 210 лв. Допълнително за осигуровки, са изплатени 559 273 лв. */тези суми не влизат в изплатени помощи по Закона за закрила на детето, те се отчитат като администрирани разходи/.*

За 2011 г. за превенция на изоставянето са отпуснати помощи за 61 средномесечен брой случаи; за реинтеграция на деца са отпуснати помощи за 19 средномесечен брой случаи; за деца, настанени в семейството на родини или близки са отпуснати помощи за 4 081 средномесечен брой случаи; за деца, настанени в приемни семейства са отпуснати помощи за 623 средномесечен брой случаи. Наблюдава се увеличаване на средномесечния брой случаи на деца, настанени в семейството на родини или близки, при които е оказана финансова подкрепа (**257 брой случая**). Значително се е увеличил броят на случаите на деца, настанени в приемни семейства, при които е оказана финансова подкрепа (**322 брой случая**), като се наблюдава увеличение на случаите (с 5,6%) спрямо планираните целеви стойности за 2012 г.

По програмата се реализират приоритетите на държавната политика за подкрепа на децата в риск, регламентирани в нормативната уредба.

Таблица: Показатели за изпълнение на Програма “Закрила на децата чрез преход от институционални грижи към алтернативни грижи в семейна среда”

Програма “Закрила на децата чрез преход от институционални грижи към алтернативни грижи в семейна среда”	Мерна единица	Целева стойност	Отчет
<i>Показатели за изпълнение</i>			
1. Общо случаи	ср. м. бр. случаи	5 800	5 382
2. Превенция на изоставянето	ср. м. бр. случаи	200	80
3. Реинтеграция	ср. м. бр. случаи	100	20
4. Настанени деца при роднини и близки	ср. м. бр. случаи	4 600	4 338
5. Настанени деца в приемни семейства	ср. м. бр. случаи	900	945

Източник: МТСП

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

10.3.3. Да не изоставяме нито едно дете - 657 561 лева

В рамките на дейностите по проекта се извърши преглед и анализ на оценките на децата над 3 г. и младежите с увреждания, настанени в ДДУИ, ДДФУ и ДМСГД, с цел планиране на набор от услуги в общността, които да заменят институционалната грижа. На база на информацията от прегледа и анализа на оценките на децата и младежите в ДДУИ, ДДФУ и ДМСГД е изготвена обобщена карта на необходимите резидентни услуги за всяко дете и младеж.

Съгласно Националната карта на резидентните и съпътстващи услуги, на територията на страната е идентифицирана необходимостта от изграждане на:

- 149 Центрове за настаняване от семеен тип (ЦНСТ);
- 36 Защитени жилища;
- 37 Дневни центрове за деца с увреждания, и
- 34 Центрове за социална рехабилитация и интеграция

Изграждането на препоръчаната инфраструктура в рамките на агломерационните ареали се изгражда със средства от Оперативна програма „Регионално развитие”, за което МРРБ е сключило договори с 62 общини. Поетапно ще бъдат изградени:

- 133 Центрове за настаняване от семеен тип
- 27 Защитени жилища

Останалата препоръчна инфраструктура ще бъде изградена със средства по Програма за развитие на селските региони като към момента са сключени договори с 19 общини. На 03.08.2012 год. е обявен операция Компонент 2: „Разкриване на социални услуги в общността” на операцията „Да не изоставяме нито едно дете“, който ще стартира през 2013 г.

10.3.4. Шанс за щастливо бъдеще - 394 500 лева

По проекта се извършва целенасочена подготвителна дейност за реалното реструктуриране на 8 пилотни ДМСГД и ще бъдат препоръчани конкретните услуги или комбинация от тях за всяка реструктурирана сграда. Създадените мултидисциплинарни екипи /МДЕ/ са извършили оценка на потребностите на децата и оценка на семействата и в зависимост от установената възможност за реинтеграция към момента на извършване на оценката са актуализирани и обогатени индивидуалните планове за действие и грижа на всяко дете. Предстои да бъдат актуализирани оценките на семействата и да се актуализират плановете за грижа за всяко едно дете.

10.3.5. Живот в общността - 0 лева

Идентифицирани са целеви територии, в които ще се разкрият подходящите социални услуги за целевите групи.

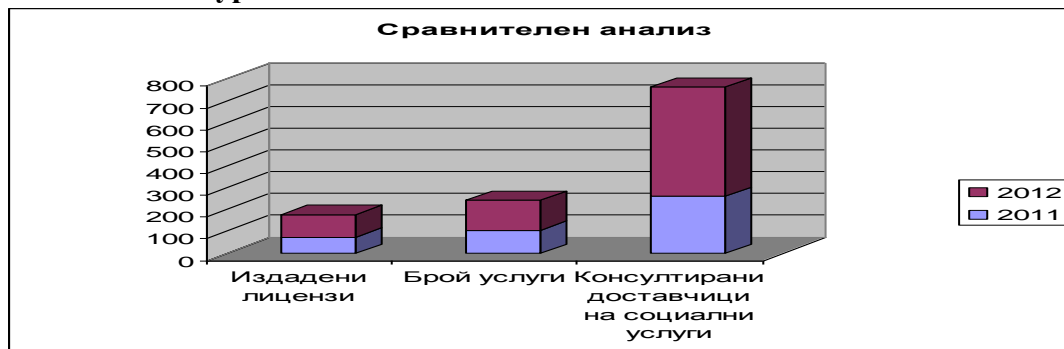
Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД)

10.3.6. Предоставяне на социални услуги в общността, чрез лицензиране на доставчици на социални услуги за деца.

През 2012 г. са издадени или подновени **108 лиценза за 140 социални услуги за деца**. Таксите от представянето на тази административна услуга постъпват във фонд „Социална закрила” към МТСП. През отчетния период председателят на ДАЗД е отказал издаването на лиценз на 6 организации и е прекратил 7 лиценза. Отнети са 10 лиценза за предоставяне на социални услуги за деца поради непредоставяне на услугата, промени в обстоятелствата, за които председателят на ДАЗД не е бил уведомен в нормативния 14-дневен срок, както и за неизпълнение в срок на дадено от него задължително предписание. Всеки месец на интернет страницата на ДАЗД в табличен вид се публикуват издадените, отказаните, отнетите и прекратените лицензи. Периодично се актуализира и вписва в Административния регистър, информация за лицензираните доставчици на социални услуги за деца.

Фигура: Подадени заявления за издаване на лиценз

Източник: ДАЗД

В сравнение с миналата година увеличението в отчетността с 12 %.

Видове социални услуги

Вид на услугата	Процент
ЦСРИ	19%
ЦОП	16%
ЦИКОПД	11%
ЦНСТ	11%
Кризисен център	7%
Приемна грижа	7%
Други видове услуги	3% (три категории по 2% и една категория с 3%)

Според получената информация, все още не малка част от услугите, за които е издаден лиценз, не успяват да стартират. Според доставчиците, основната причина е липсата на финансиране и сграда. През 2011 г. не са предоставяни 23 % от услугите, за които организациите са получили лиценз.

Нова мярка в Плана - ПРОЕКТ „СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ ЧРЕЗ СЪЗДАВАНЕ НА ОБЩНОСТНИ ЦЕНТРОВЕ ЗА ДЕЦА И СЕМЕЙСТВА В РИСКОВИ ГРУПИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА” В РАЙОНИТЕ „ОВЧА КУПЕЛ” И „СЛАТИНА”

Проектът създава възможности и условия за предоставяне на комплекс от интегрирани услуги за деца от 0 до 7 години, за техните родители и бъдещи родители от рискови групи. Основната цел на проекта е превенция на социалното изключване и намаляване на бедността сред децата чрез инвестиции в ранното детско развитие. Услугите и дейностите са насочени към повишаване общото благосъстояние на децата и техните семейства.

269

Общо изразходвани средства за 2012г. са в размер на 657 546,10 лв. за Слатина и 1 063 058,05 лв. за Овча купел, предоставени от МТСП със заем от Световна банка

10.4. Създаване на условия за подобряване качеството на живот на хората с ментални проблеми, настанени в специализирани институции

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

10.4.1. „Разкриване на социални услуги в общността – резидентен тип за хора с увреждания и намаляване капацитетите на специализираните институции за тази целева група”:

Системата за социални услуги в България се разшири значително през последните няколко години благодарение на неотдавнашните реформи, насочени към деинституционализация и предоставяне на повече базирани в общността и в семейна среда услуги (дневни центрове за деца и възрастни с увреждания, дневни центрове за стари хора, центрове за социална рехабилитация и интеграция, защитени жилища, преходни жилища, наблюдавани жилища, звена „Майка и бебе”, центрове за настаняване от семеен тип, центрове за обществена подкрепа, центрове за временно настаняване, кризисни центрове, центрове за работа с деца на улицата, приюти и др.). Тенденциите са за постоянно нарастване на броя на предлаганите услуги от този тип. Към края на 2012 г. броят на социалните услуги в общността е 719 (в т.ч. 338 за деца и 381 за възрастни), а броят на специализираните институции – 253 (91 за деца и 162 за възрастни).

В контекста на цялостната политика за правата на хората с увреждания, приоритет в дейността на Министерство на труда и социалната политика е подкрепата за социално включване на възрастните хора и хората с увреждания чрез предоставяне на достъпни и качествени услуги в общността и в среда, близка до семейната. Към м. декември 2012 г. общият брой на социалните услуги в общността за възрастни хора и хора с увреждания е 381 с общ капацитет 8 167 места, които включват:

- 60 дневни центъра за възрастни хора с увреждания, с капацитет 1 682 места;
- 66 центъра за социална рехабилитация и интеграция за лица, с капацитет 2 202 места;
- 53 дневни центъра за стари хора, с капацитет 1 469 места;
- 8 социално учебно-професионални центъра, с капацитет 479 места;

Социални услуги в общността за възрастни и хора с увреждания от резидентен тип:

- 35 центъра за настаняване от семеен тип за лица, с капацитет 442 места;
- 117 защитени жилища, с капацитет 1 047 места;
- 16 наблюдавани жилища, с капацитет 100 места;
- 9 преходни жилища за лица, с капацитет 80 места;
- 4 кризисни центъра за лица, с капацитет 45 места;
- 12 центъра за временно настаняване за лица, с капацитет 611 места;
- 1 приют за лица, с капацитет 10 места.

Към същият период броят на специализираните институции за възрастни хора и хора с увреждания е 162 с капацитет 11 254 места.

Общият брой на специализираните институции за възрастни хора и хора с увреждания към настоящия момент включва:

- Общият брой на специализираните институции за възрастни хора и хора с увреждания към настоящия момент включва:
- 81 дома за стари хора, с капацитет 5 648 места.
- **Домове за възрастни хора с увреждания:**
- 27 дома за възрастни хора с умствена изостаналост, с капацитет 2 210 места;
- 14 дома за възрастни хора с психични разстройства, с капацитет 1 082 места;
- 22 дома за възрастни хора с физически увреждания, с капацитет 1 345 места;
- 4 дома за възрастни хора със сетивни нарушения, с капацитет 133 места;
- 14 дома за възрастни хора с деменция, с капацитет 836 места⁵⁶.

Към края на м. декември 2012 г. броя на социалните услуги предоставяни в общността за деца с увреждания е 297 с общ капацитет 8 258. От тях 105 са социални услуги предоставяни в общността за деца с увреждания от резидентен тип.

Социални услуги, предоставяни в общността за деца с увреждания:

- 71 дневни центъра за деца с увреждания, с капацитет 1 868 места;
- 7 дневни центъра за деца и възрастни с увреждания, с капацитет 378 места;
- 26 центъра за социална рехабилитация и интеграция, с капацитет 1018 места;
- 88 центъра за обществена подкрепа, с капацитет 3839 места;

Социалните услуги в общността – резидентен тип за деца с увреждания:

- 15 преходни жилища за деца, с капацитет 126 места;
- 90 центъра за настаняване от семеен тип за деца, с капацитет 1029 места.

Към същият период броя на специализираните институции, предоставящи социални услуги за деца с увреждания е 24 с общ капацитет 1372 места.

Специализирани институции, предоставящи социални услуги за деца с увреждания:

- 23 дома за деца и младежи с умствена изостаналост, с капацитет 1302 места;
- 1 дом за деца и младежи с физически увреждания и съхранен интелект, с капацитет 70 места.

Към 31.12.2012 г. изпълнението на постановленията на Министерски съвет, чрез които са определяни и коригирани средствата за финансиране на всички социални услуги /в т.ч. за деца и възрастни/, делегирани от държавата дейности по единни разходни стандарти е следното:

Таблица: Финансиране на социалните услуги за деца и възрастни, 2012 г.

№ по ред	Специализирани институции за възрастни хора	Към 31.12.2012 г. средства в хил. лв. *
1	Домове за възрастни хора с умствена изостаналост	13702,00
2	Домове за възрастни хора с психични разстройства	6924,80
3	Домове за възрастни хора с физически увреждания	8352,45
4	Домове за възрастни хора със сетивни нарушения	724,85
5	Домове за възрастни хора с деменция	5943,96
6	Домове за стари хора	30324,11
	ОБЩО:	65972,17
Социални услуги в общността за възрастни хора		

⁵⁶ По данни на Агенцията за социално подпомагане.

1	Дневни центрове за възрастни хора с увреждания	8820,41
2	Дневни центрове за стари хора	2021,34
3	Центрове за социална рехабилитация и интеграция за възрастни хора	5126,26
4	Социални учебно-професионални центрове	2483,62
	ОБЩО:	18451,62
Социални услуги в общността - резидентен тип за възрастни хора		
1	Защитени жилища	6173,11
2	Наблюдавани жилища	504,20
3	Преходни жилища	471,68
4	Центрове за настаняване от семеен тип за лица	3206,71
5	Кризисни центрове за лица	324,45
6	Центрове за временно настаняване	1336,87
7	Приюти за лица	60,00
	ОБЩО:	12077,02

	Специализирани институции за деца	Към 31.12.2012 г. средства в хил. лв.*
1	Домове за деца с физически увреждания	486,6
2	Домове за деца с умствена изостаналост	9002,8
3	Домове за деца, лишени от родителска грижа	18617,2
	ОБЩО:	28106,6
Социални услуги в общността за деца		
1	Дневни центрове за деца с увреждания	10949,5
2	Дневни центрове за деца с увреждания – седмична грижа	636,5
3	Центрове за социална рехабилитация и интеграция за деца	2369,9
4	Център за обществена подкрепа	9363,4
5	Звено „Майка и бебе“	531,9
6	Център за работа с деца на улицата	1292,5
	ОБЩО:	25143,7
Социални услуги в общността – резидентен тип за деца		
1	Приют	480,0
2	Кризисен център	1009,4
3	Център за настаняване от семеен тип	7465,4
4	Преходно жилище	742,9
	ОБЩО:	9697,7

*Средствата са изчислени на база единни разходни стандарти за делегираните от държавата дейности.

Бележка: Съдържанието на Задача 10.4.2. „Разкриване на социални услуги в общността – резидентен тип за хора с увреждания и намаляване капацитетите на специализираните институции за тази целева група“ е идентично с Задача 10.4.1., по която е предоставена гореизложената информация.

10.5. Обезпечаване постигането на по-високи критерии и стандарти в социалните услуги за уязвимите групи от населението с оглед подобряване качеството на живот и успешното им социално включване и реализация

**Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД)**

10.5.3. Мониторинг и контрол върху дейността на лицензираните доставчиците на социални услуги за деца.

Проверени по сигнал са и *22 доставчици на социални услуги за деца*. Констатирано е, че организацията на работа в Център за настаняване от семеен тип /ЦНСТ/ - гр. Крумовград; ЦНСТ – с. Ново село; Дневен център за деца с увреждания /ДЦДУ/ - с. Брестовица, общ. Борово; Център за обществена подкрепа /ЦОП/ – гр. Исперих, обл. Разград; Приют към Сдружение „Гаврош” гр. Варна и Център за социална рехабилитация и интеграция /ЦСРИ/ – гр. Кула не гарантира безопасна и сигурна среда за настанените там деца. Доставчиците развиват повече от една услуга в ограничена материалната база, с което влошават качеството на услугите и поставят в риск живота и здравето на децата. Взаимодействието между доставчици на социални услуги и социалните работници от ОЗД/ДСП, на чиято територия функционира услугата за деца, не е достатъчно ефективно и не се обменя важна информация по случаите.

При проверените социални услуги от резидентен тип е констатирано, че моделът на работа в Център за настаняване от семеен тип често наподобява модела на работа в специализирана институция и не гарантира безопасна и сигурна среда за настанените деца /ЦНСТ – гр. Разград/. Не се уведомяват органите за закрила на детето при инциденти с настанени деца и не се търси тяхното съдействие за оказване на помощ и подкрепа на деца, преживели насилие.

В приюта към „Сдружение за култура, социална интеграция и подпомагане” - с. Делчево персоналът и ръководството не познават и не прилагат НКССУД в работата си, както и не познават действащото законодателство в областта на закрилата на детето - не са разработени правилата и процедурите, съгласно изискванията на критериите и стандартите, не се спазва законоустановеният ред за настаняване на децата в приюта, съгласно Закона за закрила на детето, услугата не е обезпечена с необходимия брой персонал.

10.6. Формиране на ефективна медийна стратегия за борба за нулева толерантност към проявите на предразсъдъци, сегрегация и дискриминация спрямо пол, възраст, етническа принадлежност и увреждане

10.7. Усъвършенстване на механизма на социално подпомагане и осъществяване на преход от социални помощи към социални инвестиции в обучение, квалификация и създаване на нови работни места

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)
Агенция по заетостта (АЗ)

10.7.2. Националната програма “От социални помощи към осигуряване на заетост” (НП “ОСПОЗ”). Тя е най-голямата програма, финансирана от държавния бюджет, въпреки тенденцията за ограничаване на нейния обхват. Чрез програмата се осъществява една от основните цели на социалната политика – осигуряване на заетост и постигане на социална интеграция на безработни, обект на месечно социално подпомагане, за които това е единствената възможност да се трудят и да заработят доходите си.

През 2012г. по Националната програма “От социални помощи към осигуряване на заетост” в заетост са включени 21437 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 18 161 466 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

10.7.3. Целта на Националната програма „Активиране на неактивни лица” е да се постигне активиране и включване на пазара на труда на неактивни и обезкуражени лица, посредством индивидуално и групово прилагане на инструменти и услуги за привличането и мотивирането им за регистрация в бюрата по труда, за да получат право за включване в обучение и/или заетост. Обучените ромски медиатори (регистрирани безработни лица, самоопределили се като роми, със завършено минимум средно образование) работят като трудови посредници в предварително определени бюра по труда в страната.

През 2012г. по Националната програма „Активиране на неактивни лица” е осигурена заетост на 92 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 315122 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

10.7.4. Проект “Шанс за работа”

Проект „Шанс за работа” се реализира съвместно с КНСБ. Основна цел на проекта е повишаване на конкурентоспособността на пазара на труда на безработни младежи до 29 години, отпаднали от училище и на безработни лица над 50 години чрез обучение, стажуване и придобиване на умения на работното място под ръководството на наставник.

През 2012г. по Проекта “Шанс за работа” в заетост са включени 603 лица, а в обучение 907 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 1 554 206 лв. Прилага се на територията на цялата страна.

10.7.5. Проект “Нова перспектива”

Проект „Нова перспектива” се реализира съвместно със Съюза за стопанска инициатива. Основната цел на проекта е повишаване на конкурентоспособността на пазара на труда на безработни лица чрез включване в мотивационно обучение, в качествено и адекватно на изискванията на работодателите професионално обучение и последващо стажуване. Дейностите по Проекта са насочени към следните целеви групи: безработни младежи до 29 годишна възраст и безработни лица с регистрация в ДБТ над 12 месеца. За част от успешно завършилите обучение е предвидено да се осигури субсидирана заетост при конкретни работодатели за срок от 3 месеца.

През 2012г. по Проекта “Нова перспектива” в заетост са включени 78 лица, а в обучение 546 лица, за които са изразходвани от държавния бюджет 343 027 лв. Прилага се на територията на региони София, Ловеч, Пловдив, Русе.

10.8. Децентрализация на предоставянето на социални услуги

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

Главна дирекция «Европейски фондове, международни програми и проекти» (ГД ЕФМПП)

10.8.2. Помощ в дома - 486 246 лева

През 2012 г. са се набирали и оценявали проектни предложения по схемата, стартирало е сключване на договори с бенефициенти. Няма стартирали дейности за 2012 г.

10.8.3. Алтернативи - 30 658 734 лева

Включени допълнителен брой лица, желаещи да ползват услугата „личен асистент”.

Столична Община

Нова мярка в Плана - ПРОЕКТ „И АЗ ИМАМ СЕМЕЙСТВО”

Столична община изпълнява проект „И аз имам семейство” по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” 2007-2013 г., схема за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ BG051PO001-5.2.11 „Приеми ме”, съгласно подписано партньорско споразумение № РД-56-11-14/ 13.12.2011г. между Агенция за социално подпомагане и Столична община. Периода на изпълнение на проекта е със срок до 31.10.2013 г.

Проектът се реализира на територията на цялата страна, като по този начин се гарантира националния му обхват и се подпомага постигането на целите, заложиени в Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България” за гарантиране правото на децата на семейна среда и на достъп до качествена грижа и услуги според индивидуалните им потребности.

Размерът на безвъзмездната финансова помощ е на стойност 14 989 455, 30 лв.

Общата цел на проект „И аз имам семейство” е да подкрепи процеса на деинституционализация на деца като създаде и реализира устойчив модел за развитие на заместваща семейна грижа за децата, настанени в специализирани институции и на деца в риск от изоставяне.

Специфичната цел е децентрализиране на услугата „Приемна грижа” и разгръщането ѝ на общинско ниво. Това ще допринесе за изграждане на организационен и професионален капацитет на местно ниво за управление и качествено ѝ предоставяне, както и за устойчивост на нейното развитие след приключване на Проекта.

Столична Община

Нова мярка в Плана - ПРЕДОСТАВЯНЕ НА УСЛУГИ ЗА ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ, ВЪЗРАСТНИ И ХОРА В НЕРАВНОСТОЙНО ПОЛОЖЕНИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА

Център за кризисно настаняване на бездомни лица

Център за кризисно настаняване на бездомни лица, с капацитет 70 места. Разкрит е с Решение на Столичен общински съвет и функционира изцяло с издръжка осигурена от бюджета на Столична община. Функционира за период от три месеца за втора поредна година, като този период обхваща зимните месеци от м. декември до м.

март включително. Лицата, които пребивават са останали без дом и подслон. Настаняват се след предоставяне на документ за самоличност в периода от 18:00 часа до 10:00 часа на следващата сутрин. За периода 01.12.2012г. до 31.03.2013г. в регистъра на Кризисният център са описани 500 лица.

Общо изразходвани средства за периода 2012г. са 26 424 лв. осигурени от Общинския бюджет.

Наредба за предоставяне на социалните услуги „Асистенти за независим живот”

„Асистенти за независим живот” са социални услуги за компенсиране на дефицита при хора с трайни увреждания и затруднения при активното им социално включване и в ежедневно обслужване и допълват разнообразието от социални услуги в общността.

„Асистент за независим и активен живот” е социална услуга за компенсиране на дефицита при пълнолетни лица с трайни увреждания и затруднения при активното им социално включване и в ежедневно обслужване за подпомагане на тяхната независимост и активност;

Ползватели на социалната услуга "Асистент за независим и активен живот" са лица, които отговарят едновременно на следните условия:

1. Са навършили 18-годишна възраст към момента на започване ползването на социалната услуга, които имат 90% и над 90% трайно намалена работоспособност с определена чужда помощ, притежаващи валидно решение на ТЕЛК или НЕЛК и са до определената в чл. 68, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване възраст за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, с изключение на работещите по трудови и приравнени към трудовите правоотношения.
2. Имат постоянен адрес на територията на Столичната община, а за учащи и студенти имат и/или настоящ адрес на територията на Столичната община;
3. Не са ползватели на сходни социални услуги през периода на ползване на настоящата услуга.

„Асистент за независимо детство” е социална услуга за компенсиране на дефицита при деца с трайни увреждания и затруднения при активното им социално включване и в ежедневно обслужване за подпомагане на тяхното развитие;

Ползватели на социалната услуга "Асистент за независимо детство" са лица, които отговарят едновременно на следните условия:

1. Са деца над 5-годишна възраст през периода на ползване на настоящата услуга с 50% и над 50% вид и степен на увреждане с определена чужда помощ, притежаващи валидно решение на ТЕЛК или НЕЛК, заявено чрез техен законен представител; както и деца над 5-годишна възраст през периода на ползване на настоящата услуга, на които се предоставя приемна грижа с 50% и над 50% вид и степен на увреждане с определена чужда помощ, притежаващи валидно решение на ТЕЛК или НЕЛК, заявено чрез техен приемен родител.
2. Имат постоянен адрес на територията на Столичната община, а за учащи - имат и/или настоящ адрес на територията на Столичната община;
3. Не са ползватели на сходни социални услуги през периода на ползване на настоящата услуга.

Направените анализи за приложението на Наредбата установяват, че през годините, в които е предлагана услугата голяма част от ползвателите вече работят,

посещават учебни и детски заведения, както и рехабилитационни центрове, други социални услуги или курсове.

Общо изразходваните средствата през 2012 г. по Наредбата са в размер на 5 534 704, 83 лв., от които 5 465 360, 44 лв. са за хонорари на асистентите.

Наредба за превоз на пътници и условия за пътуване с масовия градски транспорт на територията на Столична община

Право на пътуване с преференциална персонализирана карта по образец, утвърден от СО на електронен носител имат:

1. Всички хора с увреждания с общи заболявания, получаващи пенсия, както и техният придружител, когато имат право на такъв, с постоянен адрес на територията на Столична община;
2. Всички хора с увреждания до 18 годишна възраст с 50% и над 50% вид и степен на увреждане, както и техният придружител, когато имат право на такъв, с постоянен адрес на територията на Столична община;
3. Незрящите хора, както и техният придружител, когато имат право на такъв, с постоянен адрес на територията на Столична община;
4. Всички хора с увреждания с диагноза "ГЛУХОТА", с постоянен адрес на територията на Столична община;

През 2012 г. са издадени 10 615 карти за пътуване с масовия градски транспорт на лица с увреждания, а на 9 989 лица е продължен срока на валидност на издадените преференциалните персонализирани карти

Наредба за организация на движението на територията на Столична община

I. Право на ползване на карти за преференциално паркиране на територията на Столична община имат:

1. Лица, които вследствие на увреждането не могат да се придвижват без използването на инвалидна количка, ортопедични апарати, външни протези, патерици или чужда помощ, т.е. лица, които не са в състояние да заемат изправено положение на тялото без използването на технически помощни средства и имат трайно оформен функционален дефицит на стоежа, придвижването и издръжливостта. Определеният процент на трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, определени от ДЕЛК, ТЕЛК и НЕЛК следва да е над 50 % /петдесет процента/.
2. Лица с III-ти и по-висок функционален клас на сърдечна недостатъчност и с определени над 90 % /деветдесет процента/ трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, определени от ДЕЛК, ТЕЛК и НЕЛК.
3. Лица с белодробни заболявания с II-ра и по висока степен на хронична дихателна недостатъчност и определена над 90 % /деветдесет процента/ трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, определени от ДЕЛК, ТЕЛК и НЕЛК.
4. Лица с пълна двустранна слепота или с определена над 90 % /деветдесет процента/ трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, поради зрителни заболявания, определени от ДЕЛК, ТЕЛК и НЕЛК.
5. Деца до 16 годишна възраст с други заболявания и с определени от ДЕЛК или НЕЛК вид и степен на увреждане над 90 % /деветдесет процента/.

II. Право на безплатно и денонощно паркиране върху специално определено и сигнализирано за тази цел място на ППС, превозващо лица с увреждания до сградата по настоящ адрес на правоимащите имат:

1. Право на безплатно и денонощно паркиране върху специално определено и сигнализирано за тази цел място на ППС, превозващо лица с увреждания до сградата по настоящ адрес на правоимащите, има лице, което притежава карта за паркиране по чл. 99а от Закона за движението по пътищата и което в следствие на увреждане не може да се придвижва без използването на инвалидна количка, ортопедични апарати, външни протези, не е в състояние да заема изправено положение на тялото без използването на посочените медицински изделия и има трайно оформен функционален дефицит на стоежа, придвижването или издръжливостта.

2. ППС, превозващо лицето по т. I, следва да отговаря на следните условия: да е собственост на правоимащия или съпружеска имуществена общност, или да е закупено от лицето на лизинг, или да е собственост или закупено на лизинг от родител, настойник или попечител на правоимащия.

3.. За всяко жилище, обитавано от лица, отговарящи на критериите по т. I, се определя 1 /едно/ място за безплатно и денонощно паркиране на ППС, превозващо тези лица, до сградата по настоящ адрес на правоимащите.

10.9. Разработване и прилагане на единна държавна политика за подкрепа на рисковите семейства с деца

Приоритет IV. Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата

Направление 11. Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата

11.1. Намаляване на регионалните диспропорции чрез децентрализация и създаване на регионален капацитет за динамично икономическо развитие

Министерство на икономиката и енергетиката

Сертифицирани и насърчени проекти по ЗНИ през 2012 г.

През 2012 г. се наблюдава положителна тенденция за нарастване на броя на проектите, сертифицирани по ЗНИ (*в сравнение с 2011 г.*). За годината са издадени общо 10 сертификата - 8 сертификата клас "А", 1 сертификат за клас "Б", както и първия сертификат за приоритетен инвестиционен проект. Размерът на инвестициите по тези проекти е на обща стойност 814 млн. лв., създаващи 1350 постоянни нови работни места. Проектите са в секторите: преработваща промишленост, вкл. високотехнологично производство, транспорт, складиране и пощи, образование и хуманно здравеопазване. През 2012 г. за прилагане на финансовите мерки по ЗНИ са предоставени средства от бюджета на МИЕТ в размер на 4 199 991 лв. Насърчени са три инвестиционни проекта на обща стойност 589.5 млн. лв. и разкриващи 2506 нови работни места. Финансирането е предоставено на две общини за изграждането на довеждаща инфраструктура (пътна и ВиК), както и като безвъзмездна помощ на инвеститор за изпълнение на приоритетен инвестиционен проект.

За сравнение, през цялата 2011 г., са издадени общо 4 сертификата за клас "А". Сертифицираните проекти са на обща стойност 92 млн. лв., създаващи 350 нови постоянни работни места. Инвестициите са изцяло в преработващата промишленост, вкл. 1 високотехнологично производство. Предоставените средства от бюджета на МИЕТ за 2011 г. за прилагане на финансови мерки са в размер на 2.5 млн.лв. за насърчаване на два инвестиционни проекта на обща стойност 121.2 млн. лв. и предвиждат разкриването на 1325 нови работни места. Средствата са предоставени на две общини за изграждане на довеждаща пътна инфраструктура.

През 2012 г. Главна дирекция „Европейски фондове за конкурентоспособност“ (ГД ЕФК), в качеството си на Управляващ орган на Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“ 2007-2013 (ОП „Конкурентоспособност“), е изплатила 449 235 963 лева безвъзмездна финансова помощ към бенефициенти. По този начин ГД ЕФК спомага за изпълнението на водещата роля на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма за подобряване на жизнения стандарт на населението и повишаване на качеството на човешкия капитал чрез насърчаването на инвестициите, особено на инвестициите във високи технологии и в развитие на малкия и среден бизнес. Освен това безвъзмездната

финансова помощ, изплатена по ОП „Конкурентоспособност“, има цялостен положителен ефект върху българската икономика, като това косвено влияе и върху някои от задачите, описани в Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България – 2012 – 2030 г. -Подобряване на условията на труд, заплащането и качеството на заетостта; Осигуряване на заетост и намаляване на безработицата сред младите хора и др.

11.2. Възраждане на селските райони

11.3. Мобилизиране на регионалните и местни институционални възможности и ресурси в изпълнение на политиката за регионално развитие

11.4. Рационално разпределение на местни (локални) инфраструктури и услуги за осигуряване на балансиран растеж на регионите, въвеждане на клъстерен подход за развитие на икономиката и бизнес средата

11.5. Провеждане на диференцирана регионална политика в изостаналите райони

11.6. Разработване на цялостна програма за икономическо и социално развитие на пограничните райони и полупланинските, в която водещо място да заемат привличането на инвестиции и развитието на трансгранично сътрудничество между населените места от двете страни на границите

11.7. Развитие на устойчиви, динамични и сплотени градски центрове, свързани помежду си и допринасящи за благосъстоянието на заобикалящите ги по-слабо урбанизирани територии

11.8. Оптимизиране на концентрацията на населението в големите градове и столицата

11.9. Разработване на програма за решаване на проблема с “гетоизацията” чрез създаване на градоустройствени планове в кварталите с концентрация на бедност, рехабилитация на тези квартали, осигуряване на техническа инфраструктура и др.

11.10. Устойчиво подобряване на жилищните условия за ромите в Република България, чрез гарантиране на изпълнението на Плана за действие към Програмата за подобряване на жилищните условия на ромите

11.11. Насърчаване на заетостта и инвестициите в селските райони с цел задържане на младите хора и преодоляване на тенденцията на застаряване на населението в тях

11.12. Подобряване на транспортната, търговската и други обслужващи инфраструктури на селските и пограничните райони за задържане на населението в тях

11.13. Опазване и поддържане на екологична и ергономична среда за живот

11.14. Разработване на областни и/или общински демографски стратегии, съобразно спецификите на демографското развитие на населението

11.15. Разработване на дългосрочен план за реновиране и използване на сградния фонд в региони и райони със значително намаляване на броя на населението и с тенденции към обезлюдяване, разработване на пилотни проекти за изграждане на териториални комплекси за възрастни хора

Приоритет V. Адаптиране и синхронизиране на нормативната база с обществените потребности за балансирано демографско развитие на населението и развитие на качеството на човешкия капитал

Направление 12. Въвеждане на задължителна оценка на въздействието върху демографското развитие на населението и качеството на човешкия капитал на всеки нов, изменян или допълван нормативен акт на държавата.

12.1. Годишен преглед на законодателството и оценка на въздействието му върху демографските процеси (раждаемост, смъртност, миграции) и развитието на качеството на човешкия капитал. Включване на този преглед в Годишния доклад/отчет за изпълнение на Националната стратегия за демографско развитие

Министерство на труда и социалната политика (МТСП)

1. С оглед осигуряване на по-добра и целенасочена подкрепа на децата, които се отглеждат от един жив родител, през 2012 г. в **Закона за семейни помощи за деца (ЗСПД)** и в **Правилника за неговото прилагане са въведени изменения и допълнения, в сила от 01.01.2013 г.** С посочените промени месечните помощи за деца до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, както и месечните помощи за отглеждане на дете до една година за тази група деца се предоставят в облекчен режим без доходен критерий. С промените е постигнат още един ефект относно месечната помощ за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, а именно, тази помощ се предоставя и за дете, което е завършило средното си образование преди навършване на 18-годишна възраст, ако са изпълнени и останалите условия за отпускане на помощта. В този случай месечните помощи се изплащат до навършване на пълнолетие на детето, без да е необходимо предоставяне на удостоверение от учебното заведение, че детето е записано като ученик/ученичка, което се изисква като задължителен документ за учащите деца при отпускане на помощта.

Друга важна промяна в ЗСПД, в сила от 17.07.2012 г., е предоставянето на еднократната целева помощ за ученици независимо от дохода на семейството както за дете с един жив родител, така и за деца с трайни увреждания. Към момента по ЗСПД всички останали помощи за семействата, които отглеждат деца с трайни увреждания, се предоставят без доходен тест. С оглед важността на включването на децата с трайни увреждания в общообразователния процес това допълнително облекчение за техните семейства е изключително важно.

2. От 24 април 2012 г. са в сила промени в **Закона за закрила на детето (ДВ, бр. 32 от 24.04.2012 г.)**, с които се прецизира и детайлизира предоставянето на услугата „приемна грижа”. Имайки предвид, че предоставянето на приемна грижа изисква изключителни усилия, време и енергия от страна на приемното семейство е променена формата на правоотношението между професионалното приемно семейство и доставчика на социалната услуга „приемна грижа”, като договорът с професионалното приемно семейство вече не е трудов. По този начин не се поставя ограничение тази грижа да се предоставя в рамките на 8 часов работен ден, по силата на трудово

правоотношение. Осъществяват се нормативни промени, свързани със социалната услуга „приемна грижа“ имат за цел от една страна да създадат гаранции за предоставяне на качествена социална услуга за децата, които поради различни причини не могат да бъдат отглеждани в биологичните си семейства, а от друга да гарантират правата на лицата, полагащи грижи за тях, без с това да се създават предпоставки за нарушаване на трудовото законодателство.

3. За синхронизиране на нормативната уредба с направените промени от 4.09.2012 г. бяха приети и изменения и допълнения на **Наредбата за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях и на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (ППЗЗД)**. С тези промени е регламентирана възможността месечните помощи за деца, настанени за отглеждане при роднини и близки и за деца, настанени за отглеждане в приемно семейство, предоставяни по реда на ППЗЗД да бъдат отпускани от общината или лицензираният доставчик на социалната услуга „приемна грижа“, диференцирани съобразно възрастта на детето.

Настъпилите промени през 2012 г. в нормативната уредба в областта на приемната грижа, доведоха до промяна в подхода и условията за предоставяне на социалната услуга, с основна цел промяна на модела на приемната грижа. Уредена е възможността доставчик на социалната услуга „приемна грижа“ да бъде дирекция „Социално подпомагане“, общината или лицензиран доставчик на социална услуга за деца. Регламентиран е реда, по който всички доставчици на услугата „приемна грижа“ извършват дейности по набиране и оценяване на кандидати за приемни семейства, обучение, взаимно адаптиране, подкрепа и наблюдение на отглеждането на детето. Усъвършенстван е процеса на оценяване на кандидатите за приемно семейство, като за да бъде приемното семейство вписано в подържания от съответната Регионална дирекция за социално подпомагане (РДСП) регистър на приемните родители (чл. 31, ал. 3 от ЗЗД), преди това то трябва да премине през процедура по утвърждаването му като такова. В Наредбата за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях е регламентиран реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемните семейства. Кандидатите за приемни семейства подават заявление до РДСП, с което стартира процедурата по тяхното обучение и оценка. Усъвършенстван, също така, е и процеса на опознаване между детето и приемното семейство и подобряване на процеса на наблюдение и подкрепа на детето и приемното семейство.

Особено важна е промяната в ППЗЗД (ДВ, бр. 68 от 04.09.2012 г.), чрез която е увеличено възнаграждението на приемните семейства с 20 %. Възнаграждението, посочено в договорите с професионалните приемни семейства, сключени след 04.09.2012 г., се определят съобразно минималната работна заплата (МРЗ), установена за страната и след 01.01.2013 г. се индексират съобразно увеличената МРЗ.

4. Приети две Решения на Министерския съвет относно приемане на Актуализираната стратегия за демографско развитие на населението (2012-2030 г.) и на Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.).

Министерство на труда и социалната политика (МТСП) Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД)

След извършената планова проверка от ДАЗД в домовете за деца, лишени от родителска грижа (ДДЛРГ), през изминалата година бе сформирана междуведомствена работна група за актуализиране на правилника за дейността им. Експерти от ДАЗД

ръководиха и участваха в работната група за разработване на проект на Правилник за организацията и дейността на домовете за деца, конкретни предложения. Дейността на работната група продължава и през 2013 година.

По инициатива на агенцията, председателят на Съвета за електронни медии сформира междуинституционална работна група, председателствана от експерт от ДАЗД, която изготви проект на Споразумение за защита на децата от съдържание, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на тяхното физическо, психическо, нравствено и/или социално развитие. Споразумението бе подписано през месец октомври между СЕМ, ДАЗД и 78 доставчици на медийни услуги. С подписването на това споразумение се цели: да бъдат обединени усилията на страните за осигуряването на ефективна система за взаимодействие, за гарантиране спазването на правата на децата; предотвратяване на участието на деца в предавания или други програмни елементи, които са неблагоприятни или създават опасност от увреждане на физическото, психическото, нравственото и/или социалното развитие на децата; да бъдат изяснени и разпределени правата, задълженията, процедурите и подходите на страните при прилагането на критериите.

ДАЗД и СЕМ са регулатори на Споразумението, в което акцентът не е само на контролната и надзорна дейност на регулаторите, но и на възможността за саморегулация от страна на доставчиците на медийни услуги. Чрез това споразумение се дава пространство и по-добра възможност за организиране на дискусии между страните СЕМ, ДАЗД и доставчиците на медийни услуги, по въпроси свързани с някои практики на доставчиците, които представляват нарушения на приетите критерии и тяхното отстраняване.

ДАЗД предостави становище с препоръки по Законопроекта за младежта. Предвид факта, че младежите, които се намират в специализирани институции или в други форми на услуги, и тези, които ги напускат не са включени в този Проект на Национална стратегия за младежта 2010-2020 г., ДАЗД предложи няколко допълнения. В Законопроекта при провеждането на политиките на регионално ниво (областно и общинско) към чл.14, ал.3, който регламентира съдържанието на областния план за младежта и чл.16, ал.3, който урежда съдържанието на общинския план за младежта предложихме да бъдат добавени две нови точки със следното съдържание: „Областният план за младежта, респективно общинският, план за младежта съдържат специфични мерки и дейности в подкрепа на младежи в/ или напускащи различни форми на социални услуги в общността и специализирани институции”. ДАЗД предложи редакция и на чл.18, ал.1 „Държавата и общините насърчават, подпомагат и финансово обезпечават осъществяването на дейности и услуги за младежта, които се изразяват в: информационни и консултантски услуги в подкрепа на личностното, общественото и кариерното развитие на младежта; дейности, насочени към подкрепа на младежите за успешната им трудова и житейска реализация; дейности за организиране на свободното време; насърчаване на неформалното обучение за разширяване на знанията, опита и уменията на младежите за приобщаването им към ценностите на гражданското общество, науката, културата, изкуството, предприемачеството, здравословния начин на живот, безопасността на движението по пътищата и за предотвратяване на противообществените прояви на младежите; дейности в подкрепа на младежкото доброволчество.”

Експерти от ДАЗД участваха в разработването и представянето на Проект на Закон за детето. Философията на Законопроекта се основава на подхода за правата на всички деца, а не само на децата в риск. С цел да се осигури по-голяма публичност, Проектозаконът беше подложен на широко обществено обсъждане, преди да бъде

внесен от Министерски съвет в Народното събрание. Към края на 2012 г. Законопроектът не е внесен в Министерски съвет.

Експерти от ДАЗД участваха в разработването на План за действие за изпълнение на Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето (2013-2020 г.), по който в края на годината стартира съгласувателна процедура за внасяне в МС. Проведено бе публично обсъждане на Плана за действие, в Националния институт на правосъдието. Този план очертава определени групи мерки, които целят да се осигури промяна в правната и регулаторната рамка, съответстваща на международни и европейски стандарти, която да гарантира съществуването на система, ориентирана изцяло към правата на детето и прилагаща индивидуален подход. За това е необходимо да се предприеме административна реформа на системата, работеща с деца, в конфликт със закона, която да осигури комплексен и мултидисциплинарен подход и подобряване на ефективността на действащите мерки, включително постигайки по-добри резултати с наличните средства; да се разработи система от услуги в семейна среда и в общността на територията на цялата страна, които са насочени към превенция, ранна интервенция и подкрепа, вместо използването само на наказателни мерки; да се осигурят средства за специализация и повишаване на капацитета на всички ангажирани професионалисти. През следващия програмен период ще бъдат осигурени средства от различни източници, вкл. и по Българо-швейцарската програма за сътрудничество, както и средства от европейски програми (Оперативна програма за развитие на човешките ресурси, Оперативна програма „Административен капацитет“, Оперативна програма „Регионално развитие“) и УНИЦЕФ за обезпечаване на изпълнението на плана.

ДАЗД участва със свои експерти в изготвяне на проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за българските лични документи (ЗБЛД), които се отнасят до промени в текстовете на чл.76а от ЗБЛД и Инструкцията за прилагането му.

Експерти от ДАЗД участваха и в междуведомствена работна група за изготвяне предложения за промени в нормативните актове за намаляване на административната тежест на регулаторните режими и привеждането им в съответствие с изискванията на ЗОАРАКСД. Подготвени са текстове за промени в Закона за закрила на детето (ЗЗДет) и Правилника за прилагане на ЗЗДет, които се отнасят до оптимизиране на процедурата по лицензиране на доставчиците на социални услуги за деца.

Под ръководството и с участието на ДАЗД, междуведомствена работна група изготви приетите в последствие предложения за промяна в нормативната база за приемната грижа.

Министерство на труда и социалната политика (МТСП) Агенция за хора с увреждания (АХУ)

1. На 26.01.2012 г. Народното събрание на Република България прие Закон за ратификация на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, която е първият голям договор за човешки права на 21 век в областта на политиката за хората с увреждания.

2. С Решение № 868 от 19 октомври 2012 г., Министерският съвет прие План за действие, съдържащ мерки за привеждане от Република България на нормативната уредба и политики в областта на хората с увреждания в съответствие с разпоредбите на Конвенцията за правата на хората с увреждания (2013-2014 г.)

3. Актуализирана бе Стратегията за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания 2008 – 2015 г. Актуализацията включва съдържанието на Европейската рамка във връзка с новата европейска стратегия за хората с увреждания, Конвенцията

на ООН за правата на хората с увреждания, както и фактът, че към настоящият момент са валидни редица нови стратегически документи, които са добавени в Националната рамка.

4. През 2012 г. бе изготвен и приет от Министерския съвет План за действие за осигуряване на равни възможности за хората с увреждания 2012 – 2013 година и бе приет Доклад за изпълнението на Плана за действие за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2010-2011 г. за 2011 г.

5. През 2012 г. е разработен План за действие за изпълнение на Дългосрочната стратегия за заетост на хората с увреждания 2011-2020 г. за периода 2012-2013 г. в който са залегнали ангажименти на правителствени, неправителствени организации и местни власти.

6. В етап на изпълнение от Агенцията за хората с увреждания е договор за безвъзмездна финансова помощ по оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ - BG051PO001-6.2.06 „Създаване на единна система за управление на цялостния процес по реализация на държавната политика за работа с хората с увреждания в България“. С приключване на проекта, България ще разполага с единна информационна система за хората с увреждания, която ще подпомогне насочването и реализирането на подходящи мерки и дейности към хората с увреждания.

7. От 29 март до 1 април 2012 година в България, град Пловдив се проведе първия европейски панаир на социални предприятия и кооперации на хора с увреждания.

Министерство на образованието, младежта и науката (МОН)

1. В изпълнение на Националната стратегия за младежта (2010-2020) е приет от Народното събрание Закон за младежта, изготвен от Министерството на образованието, младежта и науката. (Решение на НС от 5 април 2012 г., обн. в ДВ, бр. 31 от 20 април 2012 г.).

Нормативният акт създава законова уредба на обществените отношения в областта на младежта, свързани с осигуряване на благоприятни условия за пълноценно личностно развитие, участие на младите в обществения и икономическия живот и приобщаването им в процеса на управление на местно, областно и национално ниво.

С приемането на Закон за младежта се определят основните принципи за планирането и управлението на националната политика за развитие на младежта чрез:

- управление на националната младежка политика при ясно дефиниране на правомощията на държавните органи;
- представителство и участие на младите хора в социално-обществения живот на страната;
- насърчаване на младежкото доброволчество;
- дефиниране на понятието „младеж“;
- дефиниране на понятието „младежка организация“.

2. В края на 2012 г. е приета от МС и Национална стратегия за младежта (2012 – 2020), актуализирана спрямо новите обществено-икономически условия в страната.

3. Извършените през 2012 г. промени в поднормативната база на висшето образование, касаещи структурни промени в няколко висши училища, са насочени към развитието на системата на висшето образование и индиректно – към въздействието на тези промени върху демографските процеси.

Министерство на икономиката и енергетиката (МИЕ)

Изготвен Законопроект за изменение и допълнение на ЗНИ през 2012 г.

През първото полугодие на 2012г. беше изготвен Законопроект за изменение и допълнение в Закона за насърчаване на инвестициите, с основна цел предлаганите насърчителните мерки и подходът към инвеститорите да бъдат конкурентни в регионален аспект и да отговарят на очакванията на потенциалните инвеститори. Предлаганите промени са насочени към:

- оптимизиране и децентрализация на процедурата по сертифициране на проектите;
- създаване на възможност за сертифициране на проекти в сектора на услугите (в частност т. нар. аутсорсинг), при които размерът на инвестицията не е висок, но генерираната заетост е значима;
- създаване на възможности за насърчаване на проекти на общинско ниво.
- включване на нова насърчителна мярка за частично възстановяване на социалните осигуровки платени от инвеститора, в качеството му на работодател, за новоразкрити работни места за определен период от време;
- прецизиране на съществуващи възможности за пребиваване на чужденци от трети страни в Р. България на основание осъществени инвестиции и създадени работни места.

Изменения и допълнения на ЗНИ са в съответствие с основните цели на Стратегията „Европа 2020” за интелигентен растеж и генериране на заетост и целят трайно преодоляване на спада в инвестиционната активност в страната в условия на криза с въвеждане на допълнителни възможности за нарастване на инвестициите в производства и услуги с висока добавена стойност и създаване на нови високопроизводителни работни места.

Законопроектът е одобрен от МС с Решение № 751 от 11.09.2012 г. и приет от НС на първо и второ четене, съответно на 12.10.2012 г. и 29.11.2012 г. Поради наложно вето на президента на 13.12.2012 г. спорните текстове са приети окончателно на 13.02.2013 г.

Държавна агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)

През 2012 г. е продължена работата по изработването на **проект за Закон за българите и българските общности извън Република България**. На официалния сайт на ДАБЧ е публикувана информация за посочения проект и мотивите към него (29.06.2012 г.). Текстът на законопроекта е изпратен до всички електронни адреси на организационните структури на българските общности в чужбина, налични в електронния регистър на агенцията, с молба за предложения, становища, бележки и препоръки. По разпореждане на председателя на ДАБЧ, всички получени предложения, становища и препоръки са предоставени на Парламентарната комисия по културата, гражданското общество и медиите в Народното събрание. През месец юни законопроектът е приет от МС и внесен за разглеждане в Народното Събрание.

Национален осигурителен институт (НОИ)

1. С промените през 2011 г. беше предвиденото от 31 декември 2020 г. възрастта за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст да започне да нараства.

Но с промените (в сила от 01.01.2012 г.) възрастта започна да се увеличава от 31.12.2011 г. с по 4 месеца от началото на всяка следваща календарна година до достигане на 63-годишна възраст за жените и 65-годишна възраст за мъжете.

2. Осигурителният стаж започна да се увеличава още от началото на 2011 г. с по 4 месеца до достигане на 37 години осигурителен стаж за жените и 40 години осигурителен стаж за мъжете.

3. През 2012 г. общите условия за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст са: За жените – навършена възраст 60 години и 4 месеца и осигурителен стаж 34 години и 4 месеца; За мъжете – навършена възраст 63 години и 4 месеца и осигурителен стаж 37 години и 4 месеца.

4. От началото на 2012 г. възрастта за пенсиониране при недостигащ осигурителен стаж също започва да се увеличава, считано от 31.12.2011 г., от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца до достигане на 67 години (*чл. 68, ал. 3 от КСО*). За пенсиониране по този ред през 2012 г. беше необходимо лицата да имат навършена възраст 65 години и 4 месеца и не по-малко от 15 години действителен осигурителен стаж.

5. В сила от 01.01.2012 г. се завиши от 25 на 27 години общият осигурителен стаж за придобиване право на пенсия за военнослужещите по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България; държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и по Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража, държавните служители по чл. 11 от Закона за пощенските услуги, държавните служители, осъществяващи дейността по охрана на съдебната власт по чл. 391 от Закона за съдебната власт, следователите и младши следователите; държавните служители от Държавна агенция “Национална сигурност”; служителите в Главна дирекция “Пожарна безопасност и защита на населението” на Министерство на вътрешните работи, изпълняващи някои от дейностите по чл. 52г, ал.2, т. 8 и 9 от Закона за МВР. Посоченият кръг лица се пенсионира и ако има поне две трети (18 години) действително изслужени на съответните длъжности, като правото на пенсия се преценява към датата на уволнението от съответната длъжност.

6. Във формулата за изчисление на пенсията беше завишен процента за отложено пенсиониране. От 01.01.2012 г. той стана 4 на сто и съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж. Допълнението се отнася само за лица, които са отложили пенсионирането си и имат действителен осигурителен стаж, придобит след 31.12.2011 г. За стаж, придобит до 01.01.2012 г., процентът за отложено пенсиониране остава 3. По този начин се стимулират лицата да продължат да работят и след навършване на пенсионна възраст без да се пенсионира, въпреки че отговарят на законовите изисквания.

7. Завиши се възрастта за придобиване право на пенсия на лицата, работещи при условията на първа и втора категория труд. До 31 декември 2014 г. включително, работилите 10 години при условията на първа категория труд или 15 години при условията на втора категория труд могат да се пенсионира, ако имат сбор от осигурителен стаж и възраст 94 точки за жените и 100 точки за мъжете и са: навършили възраст преди 1 януари 2012 г. 47 години за жените и 52 години за мъжете при първа категория труд, или 52 години за жените и 57 години за мъжете при втора категория труд. От 31 декември 2011 г. възрастта започна да се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца за жените и мъжете до достигане на 48-годишна възраст за жените и 53-годишна възраст за мъжете при първа категория труд и 53 години за жените и 58 години за мъжете при втора категория труд. За 2012 г. възрастта за отпускане на пенсия по този ред е: За жените 47 години и 4 месеца при

първа категория и 52 години и 4 месеца при втора категория труд; За мъжете 52 години и 4 месеца при първа категория труд и 57 години и 4 месеца при втора категория труд.

8. Възрастта за придобиване право на пенсия на учителите също започна да се увеличава (считано от 31.12. 2011 г.) с по четири месеца от началото на всяка календарна година. От 01.01.2012 г. условията за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст по реда на §5, ал. 1 от ПЗР на КСО са: За жените навършена възраст 57 години и 4 месеца и учителски осигурителен стаж 25 години и 4 месеца; За мъжете навършена възраст 60 години и 4 месеца и учителски осигурителен стаж 30 години и 4 месеца.

Министерство на земеделието и храните (МЗХ)

I. НАРЕДБИ ЗА МЕРКИТЕ ОТ ОС 1

НАРЕДБА № 23 от 14.07.2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Професионално обучение, информационни дейности и разпространение на научни знания” по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 – 2013 година (Обн. ДВ. бр. 69 от 5 Август 2008 г., изм. ДВ. бр. 56 от 23 Юли 2010 г., изм. ДВ. бр. 5 от 14 Януари 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 7 Август 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр.79 от 16 Октомври 2012 г.)

Наредба № 10 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Предоставяне на съвети и консултиране в земеделието в България и Румъния" по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр. 43 от 29 април 2008г., изм. ДВ. бр. 9 от 2 февруари 2010 г., изм. ДВ. бр. 28 от 5 април 2011 г., изм. ДВ. бр. 41 от 31 май 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 56 от 24 юли 2012 г.)

Наредба № 21 от 7 юли 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Подобряване икономическата стойност на горите" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.66 от 25 юли 2008 г., изм. ДВ. бр. 50 от 2 юли 2010г., изм. ДВ.бр.5 от 14 януари 2011г., изм. ДВ. бр. 105 от 29 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 28 от 6 април 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 55 от 20 юли 2012 г.)

Наредба № 8 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Модернизиране на земеделските стопанства" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 г. (Обн. ДВ. бр.41 от 22 април 2008 г., изм. ДВ. бр.106 от 12 декември 2008 г.,изм. ДВ. бр.9 от 2 Февруари 2010г., изм. ДВ. бр.37 от 18 май 2010г., изм. ДВ. бр. 45от 15 юни 2010 г., изм. ДВ. бр. 55 от 20 юли 2010 г., изм. ДВ. бр.75 от 24 септември 2010 г., изм. ДВ. бр. 18 от 1 март 2011 г., изм. ДВ. бр. 67 от 30 август 2011 г., изм. ДВ. бр. 89 от 11 ноември 2011г., изм. ДВ. бр. 99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.28 от 6 април 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 54 от 17 юли 2012 г.)

Наредба № 18 от 26 юни 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти" по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.61 от 8 юли 2008г., изм. ДВ. бр.37 от 18 май 2010г., изм. ДВ.бр.45 от 15 юни 2010г., изм. ДВ. бр.55 от 20 юли 2010г., изм. ДВ. бр.65 от 23август 2011г., изм. ДВ. бр.68 от 2

септември 2011 г., изм. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2011 г., изм. ДВ. бр.99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 53 от 13 юли 2012 г.)

Наредба № 27 от 5 август 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Създаване на организации на производители" по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.73 от 19 Август 2008 г., изм. и доп. ДВ. бр.28 от 6 април 2012 г.)

Наредба № 9 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Създаване на стопанства на млади фермери" по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.42 от 25 април 2008г., изм. ДВ. бр.107 от 16 декември 2008г., изм. ДВ. бр.9 от 3 февруари 2009г., изм. ДВ. бр.83 от 25 октомври 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.23 от 20 март 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 7 август 2012 г.)

Наредба № 28 от 5 август за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Подпомагане на полупазарни стопанства в процес на реструктуриране” от Програма за развитие на селските райони за периода 2007 – 2013 г. (обн., ДВ, бр. 74 от 22.08.2008 г., в сила от 22.08.2008 г., изм. ДВ. бр.15 от 23 февруари 2010 г., изм. ДВ. бр.28 от 5 април 2011 г., изм. ДВ. бр. 41 от 31 май 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.15 от 21 февруари 2012 г.)

Наредба №10 от 27.09.2011 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Използване на консултантски услуги от фермери и собственици на гори” по ПРСР 2007-2013 г.

ОСНОВНИ ПРОМЕНИ В НАРЕДБИТЕ

1. Общи изменения за мерки 121, 122 и 123

1.1. Удължен е срока за подаване на заявка за авансово плащане:

Мярка 121 и мярка 123

Авансово плащане може да бъде заявено не по-късно от шест месеца от датата на сключване на договора за отпускане на финансовата помощ.

Мярка 122

Авансово плащане може да бъде заявено не по-късно от три месеца от датата на сключване на договора за отпускане на финансова помощ за ползватели на помощта общини и не по-късно от шест месеца от датата на сключване на договора за отпускане на финансовата помощ за ползватели на помощта - физически лица, еднолични търговци и юридически лица

1.2. Промяна в началния срок на допустимост на предварителни разходи:

Предварителни разходи по проекта са допустими, в случай че са извършени не по-рано от 1 януари 2007 г.

1.3. Промяна в административни срокове за обработка на:

- Заявления за подпомагане се разглеждат не по-късно от два месеца от крайната дата за съответния период на прием, в случаите на строително-монтажни работи в срок не по-късно от три месеца от крайната дата за съответния период на прием.
- За проектите със сключени договори през 2011 г. и до 16 май 2012 г., по които не е заявено авансово плащане, срокът за заявяването му е до 15 ноември 2012 г.

- Заявки за плащане се разглеждат не по-късно от два месеца от подаване на заявката за плащане, в случаите на строително-монтажни работи в срок не по-късно от три месеца от подаване на заявка за плащане.

1.4. Допълнения за ползвателите, които се явяват възложители по чл. 7 и чл. 14а, ал. 3 и 4 от ЗОП.

Разплащателната агенция осъществява предварителна проверка и последващ контрол върху процедури за обществени поръчки съгласно утвърдени от изпълнителния директор на РА процедури за предварителни проверки и последващ контрол.

Разплащателната агенция осъществява предварителните проверки по ал. 4 в срок до 20 дни от получаването на списъка на планираните обществени поръчки, който е по образец, утвърден от изпълнителния директор на РА.

Разплащателната агенция извършва последващ контрол по ал. 4 в срок до 4 месеца от получаване на документите за проведената процедура за избор на изпълнител.

2. Изменения в Наредба № 9 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Създаване на стопанства на млади фермери”.

2.1. Нови изисквания по мярката:

- Увеличение на първоначално изискуемия размер на земеделското стопанство на 4ИЕ.
- Необходимост от доказване с документ за собственост/аренда/наем на земята в цялото стопанство на кандидата към момента на кандидатстване, а не само за ИЕ, с които се кандидатства.
- Променя се стъпката за увеличаване на стопанството, изразена в ИЕ от 1ИЕ на 1.5ИЕ, като за всяка нова стъпка се изплащат подпомагане в размер на 2 500 евро безвъзмездна финансова помощ /минималният размер на стопанството към момента на отчитане на бизнес плана следва да е 8,5 ИЕ/.
- Задължителните инвестиции в движими и недвижими материални активи се увеличават на 5 000 евро от сумата на първото плащане /2 500 евро/, и 2 000 евро от второто плащане към периода за проверка, заявен от младия фермер.
- Бизнес плана ще се проверява най-рано на третата година и не по-късно от петата година от стартиране на дейността, като са предвидени и текущи проверки.
- По време на изпълнение на бизнес плана младите фермери ще могат да извършват изменения на заложените инвестиции, дейности и цели:
 - само след подаване на мотивирано и обосновано заявление за промяна до ДФ „Земеделие“ – РА;
 - сключване на анекс към подписания договор за предоставяне на финансова помощ.
- За извършването на малки промени /промяна на култури за проекти в сектор „растениевъдството“ или промяна в порода или вид за проекти в сектор „животновъдството“/, без това да води до промяна от един в друг сектор и обратното, или промяна в ИЕ, е необходимо само писмено уведомление до ДФ „Земеделие“ – РА.

- Ползвателят на помощта възстановява цялата сума на полученото първо плащане заедно със законната лихва към нея и не получава второто плащане в случаите, когато:
 - Бъде установено, че кандидатът не поддържа минимално изискуемия размер на стопанството от не по-малко от 4 икономически единици до годината избрана за проверка на изпълнението на бизнес плана;
 - Кандидатът е получил приоритет за проект, че стопанството му е в процес на преход към биологично производство или притежават сертификат за биологично производство на земеделски продукти и не е представил на РА копие от договор за контрол по смисъла на чл. 18, ал. 3 от Закона за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз (ЗПООПЗПЕС) с контролиращо лице, получило разрешение от министъра на земеделието и храните за осъществяване на контрол за спазване правилата на биологичното производство по реда на чл. 19 и 20 от ЗПООПЗПЕС, заедно с копие от сертификационно писмо от контролиращото лице;
- Ползвателят на помощта възстановява цялата сума на полученото първо плащане заедно със законната лихва към нея и не получава второто плащане в случаите, когато:
 - Кандидатът е получил приоритет, за това, че е кандидатствал или има намерение да кандидатства за финансово подпомагане по мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони през първата година след датата на сключване на договора за отпускане на финансова помощ с РА и не е кандидатствал за финансово подпомагане по същата през първата година след датата на сключване на договора за отпускане на финансова помощ с РА.

2.2. Нова възможност:

Заявката за второ плащане след третата или четвъртата година се подава не по-късно от два месеца след изтичане на срока, определен по договора.

2.3. Критерии за оценка:

- Проекти на млади фермери, които към момента на подаване на заявлението за подпомагане имат съответните професионални умения и познания, а именно: имат завършено средно или висше образование в областта на селското стопанство, ветеринарната медицина и/или икономическо образование със земеделска насоченост, и/или вече са приключили 150 часа курс на обучение по мярка 111 "Професионално обучение, информационни дейности и разпространение на научни знания" от Програмата за развитие на селските райони – 25 точки
- Проектът е за дейности, които се осъществяват изцяло в сектор "Животновъдство,, - 30 точки;
- Проекти на млади фермери, чиито стопанства са в процес на преход към биологично производство или са преминали към биологично производство на земеделски продукти и храни по смисъла на Регламент на Съвета (ЕО) № 834/2007 от 28 юни 2007 г. относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти и за отмяна на Регламент (ЕИО) 2092/91 – 20 точки;
- Проектът се реализира на територията на някоя от следните области: Благоевград, Варна, Габрово, Кърджали, Ловеч, Разград, Силистра, Смолян, София, Перник – 5 точки;

- Проекти на млади фермери, които са кандидатствали или имат намерение да кандидатстват за финансово подпомагане по мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони и са подписали декларация за участие в мярка 214 от ПРСР – 20 точки.

3. Наредба № 8 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Модернизиране на земеделските стопанства”

3.1. Отпада изискването при кандидатстване с нов проект по мярката да е завършен предходен такъв, който се реализира по мярка 121 или мярка 123.

3.2. Добавени са нови приоритети по мярката за:

- кандидати с проект, който се реализира на територията на някоя от следните области - Перник, Видин, Кърджали, Габрово или Смолян;
- кандидати с проект, включващ инвестиционни разходи, насочени към иновации на ниво стопанство, пряко свързани с новите предизвикателства;
- кандидати с проекти изцяло насочени към инвестиции в сектор "Животновъдство";
- ползватели на финансова помощ по мярка "Подпомагане на полупазарни стопанства в процес на реструктуриране";
- кандидати с проект в сектор "Плодове и зеленчуци";
- кандидати земеделски производители със сертифицирано биологично производство;
- кандидати земеделски производители с подадени заявления за подпомагане по мярка "Агроекологични плащания", подмярка "Биологично земеделие".

3.3. Промяна в критериите за оценка:

- Кандидатът е млад фермер, който е физическо лице или едноличен търговец на възраст от 18 навършени до 40 ненавършени години към датата на подаване на заявлението за подпомагане или е одобрен по мярка "Създаване стопанства на млади фермери,, - 10 точки
- Кандидатът е в селски район - 10 точки
- Кандидатът е в селски район, включен в Програмата за развитие на земеделието и селските райони в Странджа-Сакар и/или в Програмата за алтернативно земеделие в Родопите, и/или в Регионалната програма за Северозападна България – 5 точки
- Кандидатът не е получавал подкрепа от Общността за подобна инвестиция – 5 точки
- Проектът включва инвестиции, насочени към иновации на ниво стопанство, пряко свързани с новите предизвикателства (промени в климата, възобновяеми енергийни източници, управление на водите, биоразнообразие, нови продукти, процеси и технологии) – 5 точки
- Проектът се реализира на територията на някоя от следните области: Перник, Видин, Кърджали, Габрово, Смолян – 5 точки
- Кандидатът е призната организация на земеделски производители от изпълнителния директор на РА при условията на мярка "Създаване на организации на производители" от ПРСР или по реда на някоя от следните наредби:

Наредба № 21 от 2001 г. за условията и реда за признаване на организации на производители на земеделски продукти (ДВ, бр. 65 от 2001 г.);

Наредба № 23 от 2001 г. за условията и реда за признаване на организации на тютюнопроизводители (ДВ, бр. 69 от 2001 г.);

Наредба № 11 от 2007 г. за условията и реда за признаване на организации на производители на плодове и зеленчуци и на техните асоциации и за условията и реда за одобряване и изменение на одобрените оперативни програми (ДВ, бр. 42 от 2007 г.) - 10 точки;

- Кандидатът е тютюнопроизводител, регистриран по Закона за тютюна и тютюневите изделия, и проектът е насочен към инвестиции, които не са свързани с производство и преработка на тютюн – 10 точки;
- Проектът е изцяло насочен към инвестиции в сектор "Животновъдство,, – 15 точки;
- Над 60% от допустимите разходи са по гарантиран бюджет – 10 точки;
- 100% от допустимите разходи са по гарантиран бюджет – 25 точки.

4. Наредба № 21 от 7 юли 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Подобряване икономическата стойност на горите”

Поради изменение в закона за горите е предоставена възможност освен с лесоустройствен проект, план или програма, да се кандидатства и с горскостопански план или програма.

5. Наредба № 10 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Предоставяне на съвети и консултиране в земеделието в България и Румъния”

5.1. До края на 2013 г. помощта по мярката, освен подкрепа за кандидатстване по мярка 141 „Подпомагане на полупазарни стопанства в процес на реструктуриране”, се допълват и консултантски услуги за земеделските производители, които са получили финансова помощ по мярка 141 както следва:

- консултантски услуги, относно оценка на стопанството и установяване на подобрения във връзка със законоустановените изисквания за управление и условията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние. Най-малко едно посещение на стопанството, което е свързано с изготвянето на оценка на стопанството.
- кандидати и/или одобрени за подпомагане по мярка 214 „Агроекологични плащания” за:

- да им се съдейства в избора на най-подходящите направления или комбинация от направления за техните стопанства;

- да бъде оказана подкрепа за успешна подготовка на първоначалните документи за кандидатстване за отделни агроекологични пакети по мярката;

- осигуряване на съветнически услуги по време на изпълнение на агроекологичния ангажимент с цел подпомагане в разбирането и правилното прилагане на установените изисквания за управление;

5.2. Консултантски услуги по управление на земеделското стопанство и специфични консултации в областта на растениевъдството и/или животновъдството. Тези консултантски услуги могат да се предоставят максимум два пъти за едно полупазарно стопанство по време на петгодишния период на подпомагане по мярка 141.

II. НАРЕДБИ ЗА МЕРКИТЕ ОТ ОС 2

Наредба № 20 от 7 юли 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Възстановяване на горския потенциал и въвеждане на превантивни дейности" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.65 от 22 юли 2008г., изм. ДВ. бр.24 от 31 март 2009г., изм. ДВ. бр. 50 от 2 Юли 2010г., изм. ДВ. бр.5 от 14 януари 2011г., изм. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2011г., изм. ДВ. бр.99 от 16 декември 2011г., изм. ДВ. бр.105 от 29 декември 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.71 от 18 септември 2012 г.)

Наредба № 11 от 3 април 2008 г. за условията и реда за прилагане на мярка 211 "Плащания на земеделски стопаниза природни ограничения в планинските райони" и мярка 212 "Плащания на земеделски стопани в райони сограничения, различни от планинските райони" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007-2013 г.; (Обн. ДВ. бр.40 от 18 април 2008г., изм. ДВ. бр.97 от 8 декември 2009г., изм. ДВ. бр. 17 от 25 февруари 2011г., изм. ДВ. бр.103 от 23 декември 2011 г.)

Наредба № 11 от 6 април 2009 г. за условията и реда за прилагане на мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 г.; (Обн. ДВ. бр.29 от 17 април 2009г., изм. ДВ. бр.19 от 9 март 2010г., изм. ДВ. бр.18 от 1 март 2011г., изм. ДВ. бр.85 от 1 ноември 2011 г., изм. ДВ. бр.103 от 23 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 23 от 20 март 2012 г.)

Наредба № 22 от 7 юли 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Първоначално залесяване на неземеделски земи" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.67 от 29 юли 2008г., изм. ДВ. бр.24 от 31 март 2009г., изм. ДВ. бр.50 от 2 юли 2010г., изм. ДВ. бр. 5 от 14 януари 2011 г., изм. ДВ. бр.105 от 29 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 7 август 2012 г.)

Наредба № 3 от 23 февруари 2011 г. за условията и реда за прилагане на мярка 213 ``Плащания по Натура 2000 и плащания, свързани с директива 2000/60/ЕО - за земеделски земи`` от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г., (Обн. ДВ. бр.18 от 1 Март 2011г., изм. ДВ. бр.65 от 23 Август 2011 г.)

НАРЕДБА за определяне на критериите за необлагодетелстваните райони и териториалния им обхват

Промени в Наредбите по ос 2

През 2012 г. Управляващият орган на ПРСР направи значителни изменения в нормативната уредба, свързана с прилагането на мярка 214 „Агроекологични плащания“. В резултат значително се улесни и рационализира прилагането на мярката, което беше изцяло в полза на бенефициентите в България.

С утвърждаването на шестото изменение на ПРСР за периода 2007 - 2013 г., в мярка 214 бяха включени нови дейности. Наредба № 11 от 06.04.2009 г. беше изменена в съответствие с одобрените текстове в ПРСР –бяха добавено две нови направления:

- „за засяване и отглеждане на есенни зърнено-житни култури в местообитания на зимуващи видове гъски на минимум 50 % от заявените по дейността площи“ и

- „за превръщане на обработваемите земи, които са местообитания на Царски орел или Египетски лешояд, в пасища и последващото им екстензивно поддържане“.

С оглед значимостта на новите дейности от агроекологична гледна точка са предвидени високи компенсаторни плащания – 167 евро/ ха и 324 евро/ха, като двете нови дейности се приложиха още през кампания 2012 г.

С измененията за форсмажорните обстоятелства се даде възможност на бенефициентите, упълномощени от тях лица или техните правоприемници да декларират настъпването им и да предоставят необходимите доказателства в 10-дневен срок, когато са в състояние да направят това.

Изискването подпомаганите лица да преминават агроекологично обучение или информационни дейности през първите две години е конкретизирано това да стане до 31 декември на втората година. По този начин бенефициентите ще могат да предоставят документа, доказващ преминатото обучение и по-късно. Тук е удължен срока до който могат да се представят документа за преминат курс на обучение. Преди беше до 30 ноември сега е до 31 декември т.е. им е даден още един месец бонус да изкарат курса.

Земеделските стопани, които решат да увеличат площите, с които кандидатстват по мярката вече могат да направят това с максимум 10 ха или 20 % като в тези рамки няма да поемат нов ангажимент, а ще продължат да изпълняват досегашния с увеличените площи. Това се явява разширяване на ангажимента и е по-рационално за бенефициентите.

С оглед на факта, че за част от бенефициентите по направление „Биологично растениевъдство“ 2012 г. е пета година от изпълнение на ангажимента им в Наредбата е конкретизиран срок до 30 септември на петата година да предоставят сертификат или писмено доказателство за съответствие на произведените от тях растителни или пчелни продукти с правилата на биологичното производство. С това се цели да им бъде изплатено до края на декември компенсаторното плащане и да се проследи изпълнението на 5-годишния агроекологичен ангажимент.

Проблемът с намаляване броя на пчелните семейства по направление „Биологично пчеларство“ беше разрешен. Детайлно са разписани правила с които ЗС поел агроекологичен ангажимент за биологично пчеларство е необходимо първоначално да кандидатства с не по-малко от 20 кошера. В годините на 5 годишния ангажимент стопанина може да увеличава или намалява кошерите, без да търпи санкции за това, но не бива общият им брой да пада под 20 кошера.

Изискванията и условията относно направление „Въвеждане на сеитбообращение за опазване на почвите и водите“ бяха подробно и детайлно разписани. В резултат вече има значителен ръст на интереса към направлението и броя на подадените заявления за 2012 г.

В съответствие с издадената от МОСВ заповед за определяне на нитратно уязвимите зони, в наредбата за прилагане на мярката бяха включени новите им граници.

Намери се решение на проблема с пропорционалното съотношение между отглеждани животни и каракачански кучета по пасторализма. Броят на кучетата е необходимо да бъде пропорционален на общия брой овце или говеда. Две каракачански кучета охраняват стадо от 100 овце или 30 говеда, като за всеки допълнителни до 100 броя овце или 30 броя говеда е необходимо да се добави още едно куче.

Електронната система за въвеждане на данни от извършените през текущата година проверки от контролиращите лица по биологично земеделие се администрира от ДФЗ-РА. Ежегодно всички контролиращи лица попълват данните за своите клиенти,

които са бенефициенти по мярка 214 до 30 октомври. Предвиди се възможност за отстраняване на технически грешки, които са допуснати основно от контролиращите лица при попълване на информацията за техните клиенти в електронната система, което, може да стане не по-късно от 31 декември на календарната година.

В заключение със съвместната работа с ДФЗ беше изготвен подобрен вариант на Приложение по АЕП, което значително улесни попълването му от бенефициентите. Така ще намалеят грешките при попълването му, които водят до неблагоприятни последици за земеделските стопани

III. НАРЕДБИ ЗА МЕРКИТЕ ОТ ОС 3

Промени в наредбите

Наредба № 29 от 11 август 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Подкрепа за създаване и развитие на микропредприятия" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г.(обн. ДВ. бр.76 от 29 август 2008г., изм. ДВ. бр.37 от 18 май 2010г., изм. ДВ. бр.45 от 15 юни 2010г., изм. ДВ. бр.55 от 20 юли 2010г., изм. ДВ. бр.72 от 16 септември 2011 г., попр. ДВ. бр.76 от 30 септември 2011г., изм. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2011г., изм. ДВ. бр. 99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 55 от 20 юли 2012 г.)

Наредба № 30 от 11 август 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Разнообразяване към неземеделски дейности" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 г.(Обн. ДВ. бр.77 от 2 септември 2008г., изм. ДВ. бр.37 от 18 май 2010г., изм.ДВ. бр.45 от 15 мни 2010г., изм. ДВ. бр.55 от 20 юли 2010г., изм. ДВ. бр.72 от 16 септември 2011г., попр. ДВ. бр.76 от 30 септември 2011г., изм. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2011г., изм. ДВ. бр. 99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20 юли 2012 г.)

НАРЕДБА № 32 от 12.09.2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка ``Насърчаване на туристическите дейности`` от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г., (Обн. ДВ. бр.83 от 23 септември 2008 г., изм. ДВ. бр.55 от 20 юли 2010 г., изм. ДВ. бр.30 от 12 април 2011г., изм. ДВ. бр.76 от 30 септември 2011г., изм. ДВ. бр. 89 от 11 ноември 2011 г., изм. ДВ. бр. 99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.28 от 6 април 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 55 от 20 юли 2012 г.)

Наредба № 24 от 29 ю ли 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Обновяване и развитие на населените места" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 Г. (Обн. ДВ. бр.71 от 12 август 2008г., изм. ДВ. бр. 11 от 9 февруари 2010 г., изм. ДВ. бр.45 от 15 юни 2010г., изм. ДВ. бр.55 от 20 юли 2010г., изм. ДВ. бр.78 от 5 октомври 2010 г., изм. ДВ. бр.30 от 12 април 2011 г., изм. ДВ. бр.49 от 28 юни 2011 г., изм. ДВ. бр. 68 от 2 септември 2011г., изм. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2011 г., изм. ДВ. бр. 99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.28 от 6 април 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 54 от 17 юли 2012 г.)

Наредба № 25 от 29 юли 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Основни услуги за населението и икономиката в селските райони" от програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.72 от 15 август 2008 г., изм. ДВ. бр.11 от 9 февруари 2010 г., изм. ДВ. бр. 37 от 18 май 2010 г., изм. ДВ. бр. 45 от 15 юни 2010 г., изм. ДВ. бр. 55 от 20 юли 2010 г., изм. ДВ. бр.78 от 5 октомври 2010 г., изм. ДВ. бр.30 от 12 април 2011г., изм. ДВ. бр.49 от 28

юни 2011 г., изм. ДВ. бр. 68 от 2 септември 2011 г., изм. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2011г., изм. ДВ. бр. 99 от 16 декември 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.28 от 6 април 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 54 от 17 юли 2012 г.)

1. Общи изменения:

1.1. Удължаване на срока за подаване на заявка за авансово плащане:

За мярка 311 и мярка 312

Авансово плащане може да бъде заявено не по-късно от шест месеца от датата на сключване на договора за отпускане на финансовата помощ.

За мярка 313, мярка 321 и мярка 322

Авансово плащане може да бъде заявено не по-късно от три месеца от датата на сключване на договора за отпускане на финансова помощ за ползватели на помощта общини и не по-късно от шест месеца от датата на сключване на договора за отпускане на финансовата помощ за други допустими ползватели на помощта.

1.2. Промени в началната дата на допустимост на разходите.

Предварителни разходи по проекта са допустими, в случай че са извършени не по-рано от 1 януари 2007 г.

1.1. Административни срокове за обработка на:

- Заявления за подпомагане се одобряват не по-късно от два месеца от крайната дата за съответния период на прием.
- В случаите на строително-монтажни работи в срок не по-късно от три месеца от крайната дата за съответния период на прием.
- За проектите със сключени договори през 2011 г. и до 16 май 2012 г., по които не е заявено авансово плащане, срокът е до 15 ноември 2012 г.
- Заявки за плащане се подават не по-късно от два месеца от подаване на заявката за плащане, а в случаите на строително-монтажни работи в срок не по-късно от три месеца от подаване на заявка за плащане

1.2. Допълнения за ползвателите, които се явяват възложители по чл. 7 и чл. 14а, ал. 3 и 4 от ЗОП.

Разплащателната агенция осъществява предварителна проверка и последващ контрол върху процедури за обществени поръчки съгласно утвърдени от изпълнителния директор на РА процедури за предварителни проверки и последващ контрол;

Разплащателната агенция осъществява предварителните проверки в срок до 20 дни от получаването на списъка на планираните обществени поръчки, който е по образец, утвърден от изпълнителния директор на РА.

Разплащателната агенция извършва последващ контрол в срок до 4 месеца от получаване на документите за проведената процедура за избор на изпълнител.

1.3. Промени в срока за изпълнение на проектите.

Проектите трябва да се изпълнят най-късно до 15 юли 2015 г.

2. Изменение за НАРЕДБА № 32 от 12.09.2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка "Насърчаване на туристическите дейности" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 – 2013 г.

2.1. В случай, че се провеждат процедури по Закона за обществените поръчки, е предвидена възможност обосноваването на разходите да се преценява чрез референтни цени или оценяваща комисия.

2.2. Нови текстове в допустими дейности:

- Не се предоставя финансова помощ за инвестиции в изграждане или обновяване на атракции и съоръжения за посетители, които генерират печалба;
- Изграждане или обновяване на атракции и съоръжения за посетители, които не са държавна и/или общинска собственост, с изключение за кандидати юридически лица с нестопанска цел, които могат да изграждат или обновяват атракции и съоръжения за посетители, тяхна собственост.
- Не се изисква документ Акт за установяване на всички видове строителни и монтажни работи, подлежащи на закриване, удостоверяващ, че са постигнати изискванията на проекта.

3. **НАРЕДБА № 25 от 29.07.2008г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Основни услуги за населението и икономиката в селските райони” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 година. (обн., ДВ бр. 72 от 15.08.2008г.)**

3.1. Промените са свързани със специалния прием за общините, пострадали от наводнението в Хасково:

- Допустими общини, пострадали от наводнението в област Хасково са посочени в Приложение №2 б,
- Въвежда се възможност за общините, пострадали от наводнението да подадат проект преди да са подали заявки за окончателно плащане по предходни проекти;
- Допуска се изключение за пострадалите от наводнението общини по отношение максималния размер на допустимите разходи за един кандидат – 10 000 000 евро;
- Общини, пострадали от наводнението имат възможност да кандидатстват с идеен проект при авансово плащане 12% - остатъка до 50% се получава след сключването на договор за изработка на работен проект и допълнително споразумение към договора с ДФЗ;

3.2. Предоставяне на възможност за приеми с определени на целеви бюджети;

3.3. Съобщение за определяне на период на прием е най-малко 10 календарни дни, а не както беше досега 15 работни дни;

3.4. Включени са критерии за оценка специално за общините от област Хасково.

4. **НАРЕДБА № 25 от 29.07.2008г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Основни услуги за населението и икономиката в селските райони” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 г. (обн., ДВ бр. 72 от 15.08.2008 г.)**

4.1. Промените са свързани със специалния прием за общините, пострадали от наводнението в Хасково:

- Допустими общини, пострадали от наводнението в област Хасково са посочени в Приложение №2 б, за инвестиции, определени с решение на Управителния съвет към УО на ПРСР;
- Възможност да подадат проект преди да са подали заявки за окончателно плащане по предходни проекти;
- Допуска се изключение по отношение максималния размер на допустимите разходи за един кандидат – 10 000 000 евро;
- Общините имат възможност да кандидатстват с идеен проект при авансово плащане 12% - остатъка до 50% се получава след сключването на договор за изработка на работен проект и допълнително споразумение към договора с ДФЗ;

- 4.2. Предоставяне на възможност за приеми с определени на целеви бюджети;
- 4.3. Съобщение за определяне на период на прием е най-малко 10 календарни дни, а не както беше досега 15 работни дни;
- 4.4. Включени са критерии за оценка специално за общините от област Хасково;

III. НАРЕДБИ ЗА МЕРКИТЕ ОТ ОС 4

Наредба № 23 от 18 декември 2009 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Прилагане на стратегиите за местно развитие” и по мярка „Управление на местни инициативни групи, придобиване на умения и постигане на обществена активност на съответната територия за местните инициативни групи, прилагащи стратегии за местно развитие” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр.1 от 5 Януари 2010г., изм. ДВ. бр.38 от 21 Май 2010г., изм. ДВ. бр.55 от 20 Юли 2010г., изм. ДВ. бр.5 от 14 Януари 2011г., изм. ДВ. бр.81 от 18 Октомври 2011г., изм. ДВ. бр.104 от 27 Декември 2011 г.)

НАРЕДБА № 14 от 11 Септември 2012 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Мярка 421 „Вътрешнотериториално и транснационално сътрудничество“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007-2013 г. (Обн. ДВ. бр. 72 от 21 Септември 2012 г.)

НАРЕДБА № 14 от 3 април 2008 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по подмярка "Придобиване на умения и постигане на обществена активност на съответните територии за потенциални местни инициативни групи в селските райони" от Програмата за развитие на селските райони 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ бр. 39 от 15 април 2008 г., изм. ДВ бр. 48 от 26 юни 2009 г., изм. ДВ бр. 64 от 19 август 2011 г.

Наредбите на са променени през 2012 г.

Подготвена е наредба за изменение и допълнение на Наредба №23 от 18 декември 2009 г. за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по мярка „Прилагане на стратегиите за местно развитие” и по мярка „Управление на местни инициативни групи, придобиване на умения и постигане на обществена активност на съответната територия за местните инициативни групи, прилагащи стратегии за местно развитие” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г..

Основни моменти в проекта:

1. Отменя се изискването за представянето на нотариално заверен образец от подписа на законния представител на получателя, към заявката за авансово плащане, с което се намалява броя на изискуемите документи, които допълнително затрудняват бенефициентите.

2. В наредбата се въвежда механизъм за изменение на одобрените дейности и разходи за календарната година, като по този начин се осигурява по-голяма гъвкавост на прилагане на мярка 431-1 „Управление на местни инициативни групи, придобиване на умения и постигане на обществена активност на съответната територия за местните инициативни групи, прилагащи стратегии за местно развитие”, което ще доведе до по-добро усвояване на средствата по ПРСР.

3. Местните инициативни групи се изправят пред значителни затруднение при осигуряването на финансови средства за реализиране на разходите по мярка 431-1

преди получаване на авансово плащане. Поради тази причина наредбата за изменение и допълнение предвижда удължаване на срока за реалното извършване на плащанията за дейностите и разходите в съответния отчетен период, с изключение на последния отчет, които съгласно наредбата трябва да приключва с крайна дата 30 септември 2015 г. и разходите за електроенергия, топлоенергия, телефон и интернет, за които крайният срок е 30 дни след изтичане на съответния отчетен период.

4. Създава се възможност за промяна на стратегията за местно развитие по отношение на критериите за оценка, критериите за допустимост и мониторинговите индикатори.

5. В проекта на наредба се включват и списък на документите, които се представят към заявка за авансово плащане и реда за нейното разглеждане.

6. Допълва се списъка с разходите по мярка 431-1 „Управление на местни инициативни групи, придобиване на умения и постигане на обществена активност на съответната територия за местните инициативни групи, прилагащи стратегии за местно развитие”, за които не е задължително плащането по банков път, а именно разходи за телефон, пощенски, куриерски услуги и застрахователни премии.

7. Създават се механизми за осъществяване на контрол за спазване изискванията на чл. 4, ал. 4 и чл. 39, ал. 1 от Наредба №23 от 18 декември 2009 г.

8. Във връзка с въвеждане на допълнителен механизъм за преценка обосноваемостта на разходите съгласно чл. 24, параграф 2 от РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 65/2011 НА КОМИСИЯТА от 27 януари 2011 година за определяне на подробни правила за прилагане на *Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета по отношение на прилагането на процедури за контрол, както и кръстосано спазване по отношение на мерките за подпомагане на развитието на селските райони* и целесъобразно изразходване на средствата в наредбата е включена процедура за избор на изпълнител под праговете, определени в Закона за обществени поръчки.

9. Отразяват се промени в Закона за обществените поръчки, влезли в сила от месец февруари 2012 г.

10. Във връзка с писмо от Държавен фонд „Земеделие“ – Разплащателна агенция с вх. №13-9980 от 02.11.2012 г. са извършени промени в изискуемите документи към заявките за плащане.

IV. ТЕХНИЧЕСКА ПОМОЩ

Наредба № 13 от 3 април 2008 г. за организацията по предоставяне на финансова помощ за изпълнение на дейностите по линия на техническа помощ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г. (Обн. ДВ. бр. 39 от 15 април 2008 г., изм. ДВ. бр.1 от 6 януари 2009 г., изм. ДВ. Бр. 50 от 3 юли 2009 г., изм. ДВ. бр. 10 от 5 февруари 2010 г., изм. ДВ. бр. 44 от 11 юни 2010 г., изм. и доп. ДВ. бр. 81 от 23 октомври 2012 г.)

Основни промени:

1. Извършва се промяна на допустимия брой междинни плащания с цел по-ефикасното и ефективно прилагане на мярка Техническа помощ.
2. Променя се периода за подаване на заявките за плащане за дейностите, които не са обект на обществена поръчка.
3. Извършва се промяна в наредбата в съответствие с настъпили структурни промени в Устройствените правилници на Министерството на земеделието и храните и Държавен фонд „Земеделие”- Разплащателна агенция. Дирекция „Финансово управление и бюджет” и дирекция „Счетоводство” се обединяват в дирекция

„Финансово управление, бюджет и счетоводство” към МЗХ, а отдел „Прилагане на мерките за развитие на селските райони” със сектори „Оторизация на плащанията” и „Договориране” към ДФЗ-РА се трансформират в отдели „Оторизация по прилагане на мерки за развитие на селските райони” и „Договориране по прилагане на мерките за развитие на селските райони”

4. В Приложение № 6 от наредбата се добавя нов документ - месечна справка изготвена от съответния отдел на Министерството на земеделието и храните и Държавен фонд „Земеделие - Разплащателна агенция, на щатния персонал на ДФЗ-РА и МЗХ подлежащ на допълнително финансово стимулиране, изпълняващ функции, пряко свързани с управлението, наблюдението, оценката и контрола на ПРСР и разписани в длъжностните характеристики на персонала.

5. В Седмото изменение на ПРСР 2007-2013 г. е направено предложение за възстановяване на разходи за дейности, свързани с осъществяване на контрол при прилагането на мерките от Ос 4 ЛИДЕР, в това число разходи за осъществяването на посещения/проверки на място на кандидати/получатели на финансова помощ и местни инициативни групи по мерките от Ос 4 (разходи за пътни, дневни, квартирни и др.). В тази връзка и на основание чл. 71, § 1, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета от 20 септември 2005 г. относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони се правят допълнения към Приложение №1, Приложение №2, Приложение №3 и Приложение №4 на Наредба №13.

6. Във връзка с извършване на оторизация на плащанията от Държавен фонд „Земеделие” – Разплащателна агенция по дейности, които са обект на обществена поръчка, в Приложение № 4, раздел В „Специфични документи по видове дейности” се добавя нов документ „Проформа фактура”. Текстът в т. I 02-07 от същия раздел се заменя с текста „Попълнена таблица за разходите към заявката за плащане” тъй като към заявката за плащане следва да се прилага таблица за направените разходи за дейности, които не са обект на обществена поръчка.

ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ при БАН

През 2012 г. Институтът за икономически изследвания при БАН е работил по проблеми, съответстващи на приоритетите и задачите, заложи в Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България – 2012 – 2030 г.:

1. Сътрудниците на института са работили по седем научно-приложни проекта (съответстващи на Направления 5, 6, 7, 9). Три от проектите са завършени, а четири предстои да бъдат завършени през 2013 г.
2. Сътрудниците на института са участвали в научни форуми и са представили доклади по проблемите на заетостта и безработицата, развитието на работната заплата, социалното подпомагане, социалното осигуряване, образованието и квалификацията, вътрешни и външни миграционни процеси и др., с цел разпространение на знания и информация по основни въпроси, заложи в Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България.
3. Сътрудниците на института са подпомагали с експертна и консултантска дейност институции, имащи отношение към изпълнението на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България, в т.ч. МТСП, МЗ, МРРБ, МИЕТ и др.

12.2. Поддържане на съответствие на българското законодателство с правото на ЕС в областта на демографското развитие на населението, равните възможности за всички и безопасността и здравето при работа

12.3. Усъвършенстване и допълване на нормативната и методическа уредба за създаване на условия за балансирано демографско развитие на населението и повишаване на качеството на човешкия капитал

ПРЕПОРЪКИ ЗА ОПТИМАЛНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА Т.НАР. «ДЕМОГРАФСКИ ПРОЗОРЦИ» ЗА РАЗВИТИЕ НА ДЕМОГРАФСКАТА ПОЛИТИКА И ЗА АДАПТИРАНЕ НА СЕКТОРНИТЕ ПОЛИТИКИ КЪМ ДЕМОГРАФСКИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО

По отношение на укрепване и развиване на Националния механизъм за реализиране на държавната демографска политика

- 1. Укрепване на Националния механизъм за реализиране и за мониторинг на държавната демографска политика на основата на приетите основни стратегически документи в тази насока: Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България (2012-2030 г.) и на Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.).**
- 2. Въвеждане на оценка на въздействието върху демографското развитие на населението (раждаемост, смъртност, миграции, урбанизация) и върху развитието на сачеството на човешките ресурси, на всички нормативни актове в държавата.**
- 3. Извеждане като самостоятелен приоритет «Активен живот на възрастните хора» в ОП «РЧР» за следващия програмен период 2014 – 2020 г. Въвеждане на Национална междуинституционална и междусекторна програма «Насърчаване на активния живот на възрастните хора», която да получи свързано финансиране чрез Националните оперативни програми в периода 2014-2020 г.**

По отношение на Раждаемостта

Освен максимално обхватните и дългосрочни мерки в подкрепа на раждаемостта, семействата и децата, заложи в Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Р България (2012-2030 г.), следва да се предприемат или да се поддържат вече предприети краткосрочни мерки, както за създаване на условия за раждането на второто дете в семейството, така и за реализиране на желания от младите хора двудетен семеен модел посредством:

1. Финансова подкрепа за семействата с деца чрез увеличаване на средствата за социално подпомагане при раждане и отглеждане на дете и (в по-далечна перспектива) премахване на доходната граница за получаването на помощи за дете, т.е. универсализирането на Закона за семейните помощи за деца (ЗСПД).

2. Поддържане и разширяване на обхвата на мерките, свързани с гъвкаво съчетаване на семеен с професионален живот чрез гарантиране на достъп на децата до детски градини и предучилищни форми на обучение; осигуряване на възможност за работа при намалено или гъвкаво работно време на родителите; развиване на подходяща инфраструктура и подобряване на качеството, и разнообразяване на услугите за отглеждане на децата и др.

3. Подобряване на възможностите за трудова реализация на родителите с деца.

4. Въвеждане в средния курс на образователната система на обучения и консултиране по репродуктивно здраве и отговорно родителство.

5. Създаване на среда и условия за подходяща организация на свободното време на младите хора и семействата с деца - занимания със спорт, култура, доброволчество, учене през целия живот, обучения, повишаване на знанията и квалификацията и др.

6. Подобряване на качеството на здравните услуги и на достъпа до тях за децата и техните родители.

7. Данъчни облекчения чрез въвеждане на семейно подходно облагане, прогресивно облагане или други финансови механизми в подкрепа на семействата с деца.

По отношение на смекчаване на въздействието на застаряването на населението върху Пазара на труда

Възможни подходи и мерки за посрещане на демографските предизвикателства, свързани със застаряване и намаляване на работната сила на пазара на труда

Използването на възможностите за икономически растеж и финансово стабилизиране на социалните системи, предвид на застаряването на населението и на работната сила, са свързани със :

- Предприемане на мерки в подкрепа на икономика, която създава производителни работни места за все по-застаряващото население в активна трудоспособна възраст;
- Осигуряване на пълна и производителна заетост за потенциалната работна сила.

Проблем за използването този демографски „прозорец“ се състои в дефицит на възможности за продуктивна заетост, вкл.: висока безработица; ниско равнище на квалификация на работната сила; висока заетост с нископроизводителен или непроизводителен труд; висок дял на неформалната заетост; ниски работни заплати, съобразно реалните потребности за нормално възпроизводство на работната сила.

Промененият и променящият се профил на работната сила на пазара на труда в резултат на демографските дисбаланси и застаряването на населението изисква спешен и неотложен преглед, и когато се налага - промяна и адаптиране на всички мерки и програми към новата ситуация, вкл.:

1. Използване на резерви за стабилизиране на пазара на труда и на работната сила чрез включване на невключени социални групи – младежи; възрастни в добро здраве; жени в определени възрастови групи; хора с увреждания, позволяващи полагане в определена степен на определен вид труд; роми; обезкуражени и др.;

2. Повишаване на производителността на труда. Такава мярка е в пряка зависимост от състоянието на икономиката и бизнеса; броя и качествата (образование, квалификация, умения, здравословно състояние и др.) на активното население в трудоспособна възраст; степента на равномерно териториално разпределение на населението и равномерно икономическо развитие на отделните региони на страната; наличие на психологически, икономически и финансови условия за повсеместно

развитие на предприемачеството и иновациите; обща икономическа и фискална стабилност и др.

3. Драстично ограничаване на дела на неформалната заетост за всички социални групи на пазара на труда и дела на неформалната икономика в живота на страната;

4. Инвестиране и привличане на чуждестранни инвестиции във високо доходни и иновативни високо технологични бизнеси и сектори на икономиката с висока възвращаемост на инвестициите. Развитие на нови, перспективни бизнес направления и икономически сектори, допринасящи за екологичното равновесие и развитие на технологиите, развитие на т.нар. „сребърна икономика”, поощряване на разкриването на „бели” и „зелени работни места” и др.

5. Разширяване на дела на учещите през целия живот и превръщането на ученето през целия живот в елемент на националната народопсихология и култура;

6. Адаптиране на учебните програми във всички степени на образователната система към изискванията на добрата бизнес-практика и постигането на конкретни практически социални, икономически и финансови ползи и резултати;

7. Разработване на дългосрочна политика за спиране на младежката емиграция и за разумно привличане на имигранти;

8. Недопускане на дискриминация на работното място;

9. Поддържане на джендър баланс по отношение на заетостта и заплащането, равно заплащане за равен труд, равни възможности за кариерно развитие и израстване в професията и на работното място, равно третиране на жените и мъжете на пазара на труда.

10. По-активно въвеждане на гъвкави форми на труд, заетост и заплащане на труда за всички възрастови групи, но при пълна заетост;

11. Създаване на обществена чувствителност и умения за управление на възрастта на работната сила, както в държавната администрация, така и в частния сектор. Насърчаване на въвеждането в предприятията на стратегии за управление на възрастта, които ще засилят тяхната конкурентно-способност, като използват опита и конкретните качества на възрастните работници.

12. Предприемане на дейности за приспособяване на работната среда към потребностите на възрастните. Повишаване на нивата на заетост на възрастните работници чрез подобряване на условията на труд, приспособяване на работните места, инвестиране в ученето през целия живот и премахване на пречките пред заетостта, включително тези, които са свързани с дискриминация, въвеждане на устойчиви мерки и програми за поддържане на активен живот на възрастните хора на пазара на труда и др.;

13. Подобряване на здравната профилактика и на достъпа до здравни услуги по месторабота и местоживееене;

14. Усъвършенстване на трудовото законодателство и на нормативната база за гарантиране на активен живот на възрастните хора на пазара на труда в контекста на Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията– 2012;

15. Развиване на механизма „Корпоративна социална отговорност”.

По отношение на смекчаване на въздействието на застаряването на населението върху Пенсионната система

Поради трайната тенденция на спад в раждаемостта; тенденцията на нарастване на очакваната продължителност на живота при раждане; тенденцията на нарастване на продължителността на живота след навършване на 65 годишна възраст на населението; тенденцията на запазване на по-бързия темп на нарастване на населението във високите възрастови групи в сравнение с населението в младежките възрастови групи, т.е дори само по обективни демографски причини, се очаква в дългосрочен план дефицитът в Пенсионната система да продължава да се възпроизвежда и в следващите години.

Увеличаването на очакваната продължителност на живота при раждане, както и увеличаването на продължителността на активния трудов живот и трудова заетост в добро здраве, създават демографски „прозорец“ или демографски „дивидент“, свързан с подобряване на възможностите за нарастване на държавни и частни спестявания и натрупване на капитал за „старини“.

Пречки пред използването на този демографски „прозорец“ са: намаляване на общата численост на работната сила; ниски заплати; ниски осигурителни ставки; висок относителен дял на неформалната заетост и на неформалната икономика; деформирано разпределение и преразпределение на публичните и частните финанси чрез системата на социалните плащания и др.

Управлението на дефицита в Пенсионната система, поради намаляването и застаряването на населението, е възможно да бъде постигано чрез широк обществен консенсус относно приемането на дългосрочни и устойчиви мерки, които да гарантират справедливост за всички социални групи и солидарност между поколенията.

В резултат на множество разработки, анализи, прогнози и обсъждания, са идентифицирани следните възможности за използване на т.нар. демографски „прозорци“ или демографски „дивиденти“ в Пенсионната система:

1. Въвеждане на оценка на въздействието на състоянието, мерките и програмите на Пазара на труда върху Пенсионната система в дългосрочен план;
2. Въвеждане на оценка на въздействието на политиката по доходите върху Пенсионната система и идентифициране на възможности за ограничаване на риска за изпадане в бедност на възрастните хора в дългосрочен план;
3. Въвеждане на оценка на въздействието на мерките и програмите в системата на Здравеопазването върху Пенсионната система;
4. Строго обвързване на всички видове разходи на Пенсионната система с осигурителния принос на осигуряваните въз основа на обстоятелствен анализ и широк обществен консенсус;
5. Оптимизиране на приходите в Пенсионната система чрез преглед и анализ на всички действащи механизми за това. Ограничаване на нерегламентирания трудов пазар и нерегламентираната трудова заетост, с оглед защита правата на заетите и осигуряване на по-високи приходи за пенсионната система;
6. Постепенно и планово освобождаване на Пенсионната система от неспецифични разходи, съобразно осигурителния принос на осигуряваните и при широк обществен консенсус;
7. Въвеждане на нови форми за покриване на осигурителни рискове при постигане на широк обществен консенсус;

8. Укрепване на Втори и Трети допълнителен пенсионен стълб. Прилагане на строг финансов контрол върху спестяванията на хората за „старини“;

9. Укрепване на Фонд „Сребърен“ за стабилизиране на Пенсионната система и за посрещане на демографските предизвикателства в дългосрочен план;

10. Постигане на приемлив и устойчив баланс между продължителността на трудовия живот и времето, прекарано в пенсия чрез мотивиране на имащите право да пенсии да продължат активния си трудов живот, ако работоспособността и здравословното им състояние позволяват това, като специално внимание се отдели на хората, които са се пенсионирали по-рано;

11. Създаване на предпоставки за мобилност между пенсионните системи на страните членки на Европейския съюз;

12. Подобряване информираността на гражданите за характеристиките и значението на пенсионната система с цел повишаване на доверието на всички групи от населението към пенсионната система;

13. Осигуряване на гъвкавост при пенсиониране в съчетание с легална трудова заетост;

14. Увеличаване на поощренията за заетост за възрастните хора.

По отношение на смекчаване на въздействието на застаряването върху системата за Дългосрочни грижи

Необходимо е да бъдат предприемани иновативни подходи и да бъдат взимани иновативни управленски решения за намаляване на натиска на нарастващите потребности от дългосрочни грижи върху публичните финанси, например чрез:

1. Създаване на подходяща рамка и условия за мобилизиране на потенциала на възрастните хора;

2. Осигуряване на подходящо обучение за персонала за полагане на грижи;

3. Децентрализиране и диверсифициране на полагането на дългосрочни грижи.

4. Развитие на т.нар. „сребърна икономика“;

5. Разработване и усъвършенстване на стандарти за полагане на дългосрочни грижи;

6. Обсъждане и приемане на най-добър модел за финансиране на дългосрочните грижи, вкл. чрез постепенно въвеждане на доброволно и задължително застраховане за риска „достойни старини“;

7. Развитие на социалните услуги и на дългосрочните грижи в семейна или в среда близка до семейната;

8. Развитие на публично-частното партньорство при предоставяне на социални услуги за възрастни хора;

9. Развитие на доброволчеството при предоставяне на услуги за възрастни хора;

10. Използване на потенциала на българските читалища за повишаване на информираността и за улесняване на достъпа на възрастните хора до институциите и до обществените услуги;

11. Насърчаване на инициативи за укрепване на солидарността между поколенията като един от основните фактори за засилване на социалното

сближаване и развитието на култура на участието, в която се включват жени и мъже от всички възрасти;

12. Инвестиране в развитието на подходяща инфраструктура за предоставяне на услуги за възрастни, вкл. На т.нар. „отворени комплексни центрове за възрастни хора”, прилагане на клъстерен подход и др.

По отношение на смекчаване на въздействието на застаряването върху системата на Образованието

Инвестициите в човешкия капитал и в работната сила, съставена от младежи и възрастни, ще бъдат жизненоважни за бъдещия растеж на производителността при намаляващо и застаряващо население и намаляваща работна сила.

От гледна точка на демографските предизвикателства и на смекчаване на икономическите и фискални последици от застаряването на населението, ключови ще бъдат:

1. Разработване на цялостна концепция, стратегия и на оперативни планове за учене през целия живот за всички възрасти;

2. Разработване и прилагане на строги механизми за ограничаване на отпадането на децата от всички степени на образователната система;

3. Оптимизиране на учебните програми и на учебния материал с оглед на намаляване на времето на пребиваване в образователната система на децата и младежите, без това да се отразява на техните знания и подготовка;

4. Разработване на учебни програми за придобиване и усвояване на нови знания и умения на поколенията на възраст 50+ години, съобразени с потребностите на бизнеса и на пазара на труда.

По отношение на смекчаване на въздействието на застаряването върху системата на Здравеопазването

Бързото нарастване на възрастното население поставя поредица от въпроси, свързани с необходимостта на нарастване на публичните разходи за здравеопазване, поради очакванията за по-интензивно и по-продължително използване на медицинските услуги.

Демографското развитие изисква системата на здравеопазването, здравните и другите съпътстващи услуги да бъдат така развити, че тяхната организация и капацитет да съответстват на нуждите на възрастните хора. Всички нуждаещи се от грижи лица трябва да получат услуги, необходими за запазване на тяхното здраве, самостоятелност и достойнство. Всички групи от населението, независимо от възраст, пол, финансов статус и местоживееие следва да имат равен достъп до висококачествени здравни услуги (включително, превенция, лечение, рехабилитация и палиативни грижи).

За да се намали негативното влияние на демографските промени върху здравната система и да се усети положителното им влияние върху други сфери, като икономическата и социокултурната сфера, е необходимо да се инвестира в качествени здравни услуги и здравни технологии за ранна диагностика и лечение на заболяванията, както и в превенцията, възпитаване на здравословен начин на живот и профилактика на болестите сред населението. Воденето на здравословен начин на живот и ранната

диагностика на заболяванията позволява на хората да останат в добро здраве и да бъдат продуктивни за по-дълго време. Обновяването на технологиите и въвеждането на новоразработени и по-ефикасни методи за ранна диагностика и лечение, в краткосрочен план са основен фактор за нарастването на разходите в системата на здравеопазването, но в дългосрочен план използваният целесъобразно технически и технологичен ресурс може да доведе до икономии на разходи.

Други препоръки и предложения

1. Въвеждане на оценка на въздействието на всички законодателни промени, които засягат доходите

Гарантирането на адекватни и устойчиви социални плащания е важен елемент на подкрепата за уязвимите групи в обществото, на политиката за намаляване на бедността и насърчаването на социалното включване. Осигуряването на материална подкрепа е свързано със социалната закрила и социалното включване чрез: по-добра целенасоченост на социалните помощи и помощите за хора с увреждания; подпомагане на семействата с деца; повишаване ефикасността, ефективността и устойчивостта на програмите; прилагане на диференциран подход в зависимост от конкретните потребности на подпомаганите лица и семейства.

С оглед повишаването на адекватността на социалните трансфери, които имат съществено значение за превенция на изпадането в бедност и/или преодоляване на негативните последици, е необходимо политиките и **всички законодателни промени, които засягат доходите, да бъдат обект на оценка на въздействието**. Това ще доведе до по-голяма адекватност, целенасоченост и ефективност на публичните разходи за социални плащания.

2. Развиване на политиката за предоставяне на социални услуги за населението

В резултат на успешно провежданата през последните години политика, насочена към деинституционализация, се наблюдава устойчиво нарастване на услугите, предоставяни в общността като алтернатива на институционалния тип грижа. Въпреки постигнатия напредък обаче съществуват сериозни предизвикателства, чието преодоляване налага предприемането на комплексни мерки и действия посредством прилагане на интегриран и междусекторен подход, насочени към подобряване качеството на предоставяните услуги, осигуряване на реален достъп до тях чрез мобилност и гъвкавост и разкриване на нови междусекторни услуги, съобразно индивидуалните потребности на целевите групи, предвид нарастващата необходимост от тях.

Политиката за регионално планиране на услугите, чиято цел е да гарантира разкриването на социални услуги, отговарящи на конкретните потребности на хората от целевите групи, все още е в процес на развитие. Преобладава институционалният модел на грижа, особено за хората с увреждания и възрастните хора. Развитите услуги в общността все още не са достатъчни за пълното премахване на институционалния модел на грижа в България.

В тази връзка и с оглед на предизвикателствата в областта на социалните услуги от една страна, и техният значителен принос за подобряване на възможностите за социално включване на уязвимите групи и създаване на работни места, от друга, в дългосрочен план политиката в тази област ще бъде ръководена от следните приоритетни цели: деинституционализация и

разширяване на достъпа до услуги чрез изграждане на адекватна мрежа от социални услуги, предлагани в общността и в домашна среда; разработване и разкриване на модели на превантивни социални услуги, предлагащи ранна степен на интервенция; повишаване качеството на услугите; създаване на работещ механизъм за финансиране и постигане на устойчиво нарастване на финансовите средства за услуги в общността и в домашна среда; по-добро взаимодействие и координация между здравните, образователните и социалните услуги и други.

3. Създаване и развитие на мрежа от асоциации на българите в чужбина и български съботно неделни училища; увеличаване броя на бенефициентите съгласно Постановление 334 от 8.12.2011 г. и Програма «Роден език и култура зад граница»; ежегодно провеждане на престижни и представителни форуми на организациите на българските общности в чужбина, фестивали, конкурси, спартакиади, дискусии и кръгли маси.

4. Организиране на курсове и получаване на удостоверения по първа долекарска помощ от страна на учителите в детските и учебни заведения.

Да се осигури нормативна обвързаност на учителите започващи работа в детски или учебни заведения да представят удостоверение за преминат курс по първа долекарска помощ. Травматизмът сред децата в детските градини и началните училища е висок и представлява сериозна заплаха за здравето и живота на най-малките граждани на Република България.

5. Въвеждане на нормативни изменения регулиращи предоставянето на интегрирани социално-здравни услуги в България. Създаване на нова професия – домашен помощник.

6. Създаване на единни стандарти за качествено предоставяне на социални и здравни услуги в домашна среда; Създаване на възможност социално здравните услуги за всички възрасти да се финансират чрез Оперативни програми на ЕС, през новия програмен период 2014 -2020 г.

7. Развитие на партньорски взаимоотношения и осъществяване на връзки с основни обществени и частни партньори, включително агенции за заетост, индивидуални работодатели, сдружения на работодатели, обучителни организации и местни мрежи с потенциални връзки, създаващи възможности за заетост.

8. Повишаване на информираността сред работодателите за валидността на процеси за акредитация на бежанци, които са разработени на национално ниво и на квалификации, придобити от бежанците, участващите в професионално обучение, развитие на основни умения или други курсове, специално насочени към бежанци.

9. Създаване на мерки, които улесняват наемането на бежанци чрез предоставяне на езиково и друго помощно първоначално обучение на потенциални работодатели или чрез използване на икономическите стимули за насърчаване на заетостта сред бежанците със специални нужди.

10. По Приоритет IV – „Ограничаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението и обезлюдяването в някои региони и селата” - предвид важността на този приоритет за постигането на стратегическата цел на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012 – 2030 г.), в проектите на Планове да се включва изпълнението на реални действия и мерки за ограничаване на диспропорциите, в т.ч. мерки за икономическо и за инфраструктурно развитие на засегнатите региони.

11. По отделните направления на стратегията, в годишните отчети, предоставяни от отговорните институции, следва да се представят ясни текстове, както и отчет за изразходваните ресурси, изпълнявани със средства от държавния бюджет.